

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ОСВІТА ТА НАУКА – 2015

**Матеріали студентської звітно-наукової конференції
Інституту філософської освіти та науки
27-30 квітня 2015 року**

Київ – 2015

Рекомендовано до друку

Вченою радою Інституту філософської освіти та науки
(протокол №10 від 17 червня 2015 року)

Редакційна рада:

І.І.Дробот – директор Інституту філософської освіти та науки, завідувач кафедри історії та філософії історії, доктор історичних наук, професор

Л.В.Долинська – заступник директора Інституту філософської освіти та науки з наукової роботи, завідувач кафедри психології, кандидат психологічних наук, професор

В.Д.Бондаренко – завідувач кафедри культурології, доктор філософських наук, професор

Н.Г.Мозгова – завідувач кафедри філософії, доктор філософських наук, професор

Т.В.Розова – завідувач кафедри філософської антропології, доктор філософських наук, професор

Т.І.Андрущенко – завідувач кафедри етики та естетики, доктор філософських наук, професор

Ю.Г.Легенький – завідувач кафедри дизайну та реклами, доктор філософських наук, професор

О.В.Темрук – кандидат психологічних наук, доцент

Освіта та наука – 2015: матеріали звітної-наукової конференції студентів Інституту філософської освіти та науки 27-30 квітня 2015 року / Ред. рада І.І.Дробот (голова) та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. – 236 с.

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФІЯ»

ТЕОРЕТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Валкевич Олександр Михайлович

студент II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, викладач

К. С. Гончаренко

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОДІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ТА СУСПІЛЬСТВА

Античність. Розглянемо спершу піфагорійський союз. Як пише Ямвліх, ця інтелектуальна спільнота мала напівзакритий характер: з одного боку до союзу міг вступити будь-хто, незалежно від соціального статусу, матеріального становища (виняток складали раби), проте суворість «вступних» випробувань на кшталт ретельного вивчення моральних якостей кандидата та п'ятирічної обітниці мовчання, яку витримували далеко не всі, відсіювала багатьох кандидатів. З огляду на це можна говорити про досить специфічну модель відносин у даного «закритого товариства» з суспільством: практика гармонізації душі, тіла, розуму зі всесвітньою гармонією, інтровертність позбавляла їх гармонії зі світом та собі подібними. Так, якщо розглядати піфагорійський союз як одну з перших інтелектуально-філософських спільнот, то можна зробити висновок, що це «угруповання», – «закритий клуб», що відкритий далеко не для всіх [3, с. 60-61].

Сократ і його учні. Цей приклад ілюструє абсолютно протилежний піфагорійцям випадок. Життєлюб Сократ, що приймав до себе в учні будь-кого, спілкувався з царями й бідняками, був повністю інтегрований в суспільне життя свого полісу. Якщо піфагорійці були своєрідним «закритим клубом», то Сократ і його учні були повністю відкритими для всіх, хто поділяв їхні погляди й був здатен навчатися. Під останнім мається на увазі не матеріальне становище а лише бажання і наполегливість учня. Піфагор і Сократ можуть слугувати яскравими прикладами двох видів такої взаємодії інтелектуальної спільноти з суспільством [3, с. 89-90].

Кініки. Сповідували природний спосіб життя і матеріальну незалежність. Ця спільнота виражала інтереси й духовні пошуки нижчих класів – рабів, вільновідпущеників, бідняків та збіднілих аристократів [1, с. 19-20]. Як відомо, Антісфен, засновник кінічної школи, засуджував багатство, надмірність споживацтва й задоволення. Про його знаменитого учня-практика Діогена відомо ще більше. Розглядаючи цю спільноту разом із найбільш яскравими, попередніми, можемо умовно зобразити наступну класифікацію: інтелектуальна спільнота піфагорейців – орденського типу закрита для мас, протиставляє себе суспільству; Сократ і його учні – відкрита для мас, інтегрує себе в суспільство; сократичні школи (кініки) – напіввідкрита спільнота, орієнтована на певний прошарок суспільства (в даному прикладі – на бідняків та рабів), інтегрує себе в якусь частину суспільства і протиставляє себе іншій. Кожна з цих спільнот пропонувала свій соціальний проект, свій формат суспільного існування. Умовно кажучи, звичайне суспільство було для цих угруповань абсурдним (утопічним). Навіть Сократ, будучи повністю інтегрованим у соціум робив усе можливе, щоб його трансформувати.

Середні віки. Орден францисканців («міноритів», «братів менших»). Члени ордену займалися доглядом за хворими, проповідництвом і місіонерством. Пізніше їм було дозволено викладати. Сповідуючи ідеали бідності та підкорення в усьому папському престолу францисканці

дещо були схожими на кініків, які також засуджуючи багатство і марнотратство не вступали у конфронтацію з владою. Однак, якщо францисканці визнавали себе частиною церковного апарату, то відношення кініків із владою можна зрозуміти з вислову Діогена «Відійди і не затуляй мені сонце». Проте, у францисканців був свій соціальний проект, який будувався на спільноті без матеріальних благ і задоволень. Той факт, що вони у своєму уставі проголосили повне підкорення Папі свідчить про небажання протистояти пануючому тоді ладу, віддалення від соціуму. Функціонуючи всередині суспільства, але дотримуючись жорстких правил всередині ордену й у зовнішніх стосунках з масами францисканці, подібно до кініків становили напівзакриту спільноту, що піклувалась про тих, кому соціальне становище не залишало шансів на нормальне існування. Проте, подальша доля ордену – численні монастирі, навчальні заклади початкового й вищого рівнів, тісне співробітництво з владним апаратом – ясно демонструють лояльність та конформізм францисканців щодо пануючого ладу тієї доби.

Ренесанс і Новий час. Однією з найбільш відомих і течій – гуманізм – являє собою приклад суспільної течії, головною метою якої була емансипація особистості від духовної влади. Якщо розглядати гуманістів як філософсько-інтелектуальну спільноту, то необхідно згадати про флорентійську Платонівську академію, що постала під патронатом сім'ї Медичі. В ті часи світська влада всіма силами боролася з церковною, тому прихильність монархів до вчених, митців і філософів була цілком очевидною [4, с. 12-14]. Ще одним цікавим феноменом тогочасного інтелектуального життя були салони, що з'явилися в Італії у 14-15 ст. і згуртовували філософів, поетів та митців, які дискутували над тогочасними культурними подіями. Особливістю цього феномену була відірваність від соціальної нерівності та ієрархії, за одним столом могли сидіти аристократ і буржуа, поет-ремісник або філософ-безбатченко. Важливим було те, що салони слугували місцем зустрічі світської знаті та освіченої інтелігенції, що зумовлювало генерацію нових ідей та обговорення суспільних проблем того часу.

XIX-XX ст. В цей період в Європі набула популярності «філософія життя», найпомітнішими представниками якої були Ф. Ніцше та З. Фрейд. Цих мислителів мало цікавив об'єктивний світ і наукова істина, а більше хвилювала людина в її біологічній формі – істоти з волею, інстинктами та підсвідомим. Постала вона як своєрідний протест проти класичного гегелівського ідеалізму, виступила вона й проти неокантіанської та позитивістської філософії, яка зводила останню тільки до аналізу методологічної проблематики науки. Філософія життя знаменувала собою поворот до людини, її проблем і переживань, до антропологічної й аксіологічної проблематики [2, с. 174]. Згадуючи філософії названих мислителів відмітимо, що в цей час в Західній Європі починають наростати песимістичні та нігілістичні настрої. Суспільство розглядалося в негативному контексті.

Підсумовуючи скажемо, що на різних етапах розвитку людства, інтелектуали та інтелектуальні спільноти відображали як позитивні так і негативні сторони сучасного їм суспільства. Проводячи паралелі із сьогоденням можемо відмітити, що невизначеність та відсутність взаємозв'язку у сфері інтелектуального життя є повним відображенням невизначеності та бездіяльності всього нашого суспільства.

Література

1. *Нахов И. М.* Философия киников / Исай Михайлович Нахов. – М. : ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА», 1982 г. – 223 с.
2. *Причепій Є. М.* Філософія: підручник – 3-тє вид., стер. / Євген Миколайович Причепій. – К. : Академвидав, 2009. – 592 с.
3. *Татаркевич В.* Історія філософії: Т.1: Антична і середньовічна філософія / Владислав Татаркевич; пер. з пол. А.Шкраб'юка. – Львів: Свічадо, 2006. – 456 с.

4. *Татаркевич В.* Історія філософії: Т.2: Філософія Нового Часу до 1830 року / Владислав Татаркевич; пер. з пол. Я. Саноцький, О. Гірний. – Львів: Свічадо, 1999. – 352 с.

Стуженко Владислава Володимирівна
студентка II курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Н. Г. Мозгова

ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СОФІЗМІВ, АНТИНОМІЙ ТА ПАРАДОКСІВ У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ

*Протистояти цьому світові ми можемо
лише глибоко пізнавши його*
Джон Локк

Перед нами постає надзвичайно важлива і багатогранна проблема людського пізнання – проблема гносеологічних вимірів софізмів, антиномій, парадоксів. Життя людини повністю не детермінується її інстинктивною програмою і світ людини постійно змінюється і розширюється, тому людина потребує певних знань для того, щоб орієнтуватися і діяти в світі. Пізнання є однією з основних форм відношення людини до світу. Надзвичайного значення набуває не лише процес пізнання, а й інтерпретація його результатів. Постає питання про відношення знання про світ до власне світу у спроможності нашої свідомості (мислення, відчуття, уявлення) давати адекватне відображення дійсності. Логіко-філософський підхід до аналізу процесів і явищ об'єктивної дійсності забезпечує отримання глибоких і достовірних знань у пізнанні довкілля. Отже, пізнання – «вища форма відображення об'єктивної дійсності» [5, с. 506]. Отже, першою і головною вимогою пошуку і пізнання істини є логічність мислення.

Процес пізнання включає в себе єдність чуттєвого пізнання і логічного (абстрактного мислення). Вони тісно між собою взаємопов'язані і взаємообумовлені. У цьому аспекті слід зазначити, що логічне мислення спрямовує весь процес пізнання до отримання істини, а чуттєве постійно збагачує всю пізнавальну діяльність конкретним матеріалом.

Логічний критерій істини є похідним від практичного. Пізнавальна діяльність людини, яка вплетена в тканину її реального життя, нерозривно пов'язана з роботою її свідомості, з емоціями, волею, пам'яттю, вона передбачає також переконання, віру, ілюзії, помилки.

Розбіжність логічної теорії з практикою дійсного мислення нерідко виявляється у формі більш-менш гострого логічного парадокса, а іноді навіть у формі логічної антиномії, що говорить про внутрішню суперечливість теорії.

Парадокс (грец. *para* – проти і *doxa* – думка) – неочікуване, незвичайне, дивне висловлювання, яке різко розходиться, по видимості або дійсно, яке не співпадає з загальноприйнятою думкою, з панівним переконанням чи навіть із здоровим глуздом, хоча формально-логічно воно є правильним; міркування, що приводить до взаємовиключних результатів, які рівним чином доказові і які не можна віднести ні до числа істинних, ні до числа хибних [2, с. 431].

Парадоксами підривається віра в те, що звичні прийоми теоретичного мислення самі по собі і без будь-якого особливого контролю за ними забезпечують надійне просування до істини.

Вимагаючи радикальних змін в надмірно довірливому підході до теоретизування, парадокси являють собою різку критику логіки в її наївній, інтуїтивній формі. Вони грають роль фактора, контролюючого і ставлячого обмеження на шляху конструювання дедуктивних систем логіки [1, с. 107-108].

Ф. Бекон вважав, що істина швидше виникає з помилки, ніж із плутанини. В цілому парадокси є свідченням несамодостатності людської інтуїції, яка без опори на строгий логічний аналіз понять, суджень, умовиводів та інших абстрактних об'єктів рано чи пізно призводить до "нерозв'язних протиріч" [4, с. 176-177].

Найбільш різка форма парадоксу – антиномія, міркування, що доводить еквівалентність двох тверджень, одне з яких є запереченням іншого.

Антиномія (грец. *anti* – проти, *nomos* – закон; протиріччя в законі) – суперечність між двома взаємовиключаючими один одного судженнями, але в той же час складається таке враження, що обидва вони можуть бути однаково логічно доведені у якості істинних [2, с. 43].

Ще І. Кант позначив терміном «антиномія» суперечливий стан людського розуму («суперечка розуму із самим собою»), що прагне подолати обмеженість розумових визначень світу.

Софізм (грец. *sophisma* – вигадка, хитрість) – логічний прийом, навмисне помилкове міркування, яке видається за істинне. Як правило, софістичне міркування за формою засноване на зовнішній подібності явищ, на навмисно неправильному підборі вихідних положень, на тому, що подія виринає із загального зв'язку подій, на двозначності слів, на підміні понять і т.д. [2, с. 563].

Софізми є логічно неправильними міркуваннями, що видаються за істинні і доказові. У софізмах експлуатуються багато особливостей нашої повсякденної мови. Особливості мови здатні порушувати однозначність вираження думки і вести до мішанини значень слів, що створює сприятливий ґрунт для софізмів.

Грамматичні, термінологічні та риторичні джерела софізмів виражаються в неточному або неправильному вживанні слів та побудові речень.

Зовні парадокси схожі на софізми, оскільки теж приводять міркування до суперечностей. Головною ж відмінністю між ними, як дотепно зауважив письменник Д. Гранін, полягає у тому, що софізм – це брехня, виражена в одязі істини, а парадокс – це істина в одязі брехні. Це, звичайно, образне порівняння, але воно досить точно схоплює суть проблеми. Хоча насправді зв'язок софізму і парадоксу більш тонкий і складний.

Софізм і антиномія – все це різновиди одного і того ж способу, постановки проблеми – парадоксу. У них завжди є типовий для парадоксу момент неузгодженості і навіть прямої суперечності з загальноприйнятим і тим, що уявляється очевидним [1, с. 93].

Чи виникає в голові людини думка або не виникає, яка саме думка виникає і як вона зв'язується з іншими думками – все це залежить від людини. Але істинність і хибність думок від цього не залежать. Тому визначальним є правильно побудоване мислення людини.

Література

1. *Ивин А. А.* Искусство правильно мыслить / А. А. Ивин . – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990.
2. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник. – 2-е изд., испр. и перераб. / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
3. *Кудрин А. К.* Логика и истина / А. К. Кудрин. – М.: Политиздат, 1980. – 144 с.
4. *Логический словарь: ДЕФОРТ* / Под.ред. А. А. Ивина, В.Н. Переверзева, В.В. Петрова. – М.: Мысль, 1994. – 268 с.
5. *Философский энциклопедический словарь* / Гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Павленко Елизавета Антоновна
студентка IV курса
Института философского образования и науки
Научный руководитель:
кандидат философских наук, доцент
Л. А. Облова

НРАВСТВЕННЫЕ ПРЕДЕЛЫ ЛЖИ

Если бы ложь, подобно истине, была одноликою, наше положение было бы значительно легче....

Но противоположность истине обладает сотней тысяч обличий и не имеет пределов
М. Монтень

Если рассматривать ложь и обман с морально-нравственной позиции, то можем выделить обман злонамеренный и добродетельный. При коммуникативном подходе, можно подойти к обману как к передаче ложной информации, можно выделить чистую ложь, полуправду и молчаливую ложь.

Определяя ложь и обман, необходимо учитывать важность принятия во внимание не только самого лжеца, но и жертву обмана. В одних случаях обман есть злонамеренное действие, где жертва обмана не желала, чтобы её вводили в заблуждение. В других случаях обман является смысловым и содержательным наполнением некоторых социальных действий, профессий и коммуникаций: например, картежная игра, или выступление фокусника перед зрителями. [1]

Фридрих Ницше рассуждает о нравственности лжи, отталкиваясь от понятия истины, а понятие истины он пытается теоретически обосновать от законов жизни человека. Поскольку индивид хочет удержаться среди других индивидов, он при естественном положении вещей пользуется своим интеллектом только для притворства: так как человек из-за нужды и скуки хочет существовать в стаде. Этот мирный договор приносит с собой нечто, что кажется первым шагом в этом загадочном стремлении к истине. Теперь именно определяется то, что отныне должно быть “истиной”, изобретается одинаково употребляющееся и обязательное обозначение вещей, а законодательство языка дает и первые законы истины: ибо теперь впервые возникает противоположность истины и лжи. Лжец употребляет ходячие обозначения и слова для того, чтобы заставить недействительное казаться действительным; например, он говорит “я богат”, между тем как единственно верным обозначением его состояния было бы слово “беден”. Он злоупотребляет тем, что установлено, изменяя и искажая имена. Если он делает это в видах своей пользы и принося этим вред другим, общество перестает ему верить и этим исключает его из своего состава. При этом люди не так избегают обмана, как вреда, приносимого им; и на этой ступени они ненавидят не обман, а дурные, вредные последствия известных родов обмана. В подобном же ограниченном смысле человек хочет и истины: он хочет ее приятных последствий; к чистому познанию, не имеющему последствий, он относится равнодушно, к некоторым же истинам, которые ему кажутся неприятными и разрушительными, - даже враждебно. [2]

Мы все еще не знаем, откуда происходит стремление к истине: ибо до сих пор мы слышали лишь об обязательстве, которое нам ставит общество – как залог своего существования, - обязательства быть правдивыми, т.е. употреблять обычные метафоры, или, выражаясь морально, об обязательстве лгать согласно принятой условности, лгать стадно в одном для всех обязательном стиле. Правда, человек забывает об этом; он лжет означенным образом несознательно и по привычке многих столетий – и благодаря этой несознательности и

этому забвению приходит к чувству истины. Из обязательства называть одну вещь “красной”, другую “холодной”, третью “немой” возникает моральное побуждение к истине: из наблюдения лжеца, которому никто не верит, которого все сторонятся, человек делает заключение о том, что истина свята, полезна и пользуется доверием.

Фридрих Ницше, пытаясь нащупать пределы лжи, ставит акцент не на ложь, а на сами его пределы – на истину. Именно истина является пределами лжи, но как мы увидели выше, эти пределы зыбки и больше не морально обоснованы, а обоснованы привычкой и «правильностью», что абсолютно не говорит об истинности их существования.

В вопросе лжи Кант занимает очень жесткую позицию. В «Основах метафизики нравственности» ложь служит главным примером безнравственного поведения. Но предположим, что в вашем доме скрывается ваш друг, а на пороге дома появляется ищущий его убийца. Разве не правильно солгать убийце? Кант говорит: неправильно. Человек обязан говорить правду, независимо от последствий такого поведения.

Бенжамен Констан, французский мыслитель и современник Канта, ставит эту жесткую, не допускающую компромиссов позицию под сомнение. Обязанность говорить правду, утверждает Констан, применима только к тем, кто имеет право на правду (а убийца явно правды не заслуживает). Кант ответил бы, что ложь убийце неправильна не потому, что вредит ему, а потому, что нарушает принцип права.

Вспомним, что для Канта нравственность не имеет отношения к последствиям, нравственность – это вопрос принципа. Причина, по которой вы должны говорить правду, заявляет Кант, состоит не в том, что убийца имеет право знать правду, и не в том, что ложь повредит ему. Причина в том, что ложь, любая ложь, разрушает источник права... Таким образом, правдивость есть «священная, безусловно повелевающая и никакими внешними требованиями не ограничиваемая заповедь разума: во всех показаниях (высказываниях) быть правдивым (честным)» [3].

Сколь невероятным ни казалось бы требование Канта, я хотела бы выступить с кое-какой защитой этого требования. Хотя моя защита и отличается от доводов, которые были приведены самим Кантом, она тем не менее соответствует духу его философии.

Вообразите себя в затруднительном положении: ваш приятель прячется у вас на чердаке, а на пороге вашего дома стоит убийца. Разумеется, вы не хотите помогать убийце в исполнении злодеяния. Вы не хотите сообщать убийце ничего, что приведет его к вашему другу. Перед вами стоит вопрос: «Что сказать убийце?». У вас есть два варианта: вы можете откровенно солгать: «Нет, его здесь нет.», либо сделать правдивое, но вводящее в заблуждение заявление: «Примерно час назад я видел его по дороге к мистеру П.» [4].

С точки зрения Канта, вторая линия поведения нравственно допустима, но первая не имеет оправдания. Могут возникнуть возражения: а каков, с моральной точки зрения, разница между чисто технически правдивым, но вводящим в заблуждение заявлением и откровенной ложью? В обоих случаях цель ваших действий уверить убийцу, что друг не прячется у вас дома.

Кант убежден, что в этом различии на карту поставлено очень многое. Рассмотрим «белую ложь», мелкие неправды, которые мы иногда говорим из вежливости, чтобы не уязвить чувства других людей. Кант отверг бы «белую ложь» потому, что она является исключением из нравственного закона, сделанным по соображениям последствий. Чуткое отношение к чувствам другого человека – превосходная достойнейшая цель, но преследовать ее надо таким образом, который соответствует категорическому императиву, а тот требует, чтобы мы универсализировали принцип, согласно которому мы действуем. Если мы можем допускать исключение всякий раз, когда считаем, что наши цели недостаточно убедительны, категорический характер нравственного закона рассыпается. Правдивое, но вводящее в

заблуждение заявление, напротив, не создает подобной угрозы категорическому императиву. В сущности, Кант, столкнувшись с собственной дилеммой, однажды ссылается на это различие.

Литература

1. Липманн О., Адам Л. Ложь в праве. – Харьков, 1929.
2. Ницше Ф. Об истине и лжи во внеморальном смысле // Философские науки, 1997. – № 1.
3. Кант Иммануил. Основы метафизики нравственности // Сочинения в шести томах. — М.: «Мысль». – Т. 4. Ч. I. – С. 211-310. – 544 с.
4. Сэндел М. Справедливость. Как поступать правильно? / Майк Сэндел; пер. с англ. А. Калинина. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 352 с.

Мілютенко Аліна Вікторівна

студентка V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор

І. Г. Немчинов

ЛЮДИНА В ОБІЙМАХ ТУГИ: ЗУСТРІЧ З НІЩО

*«Всяк дом мне чужд, всяк храм мне пуст,
И все – равно, и все – едино...»*

М. Цветаева

У «пошуках себе» людина перебирає безліч варіантів, створюючи безліч штучних образів самого себе. Саме слово «штучність» ми позбавляємо негативного забарвлення, оскільки навіть самій людині неможливо остаточно поглянути у вічі власному «справжньому Я». «Діра, розміром з Бога», що повсякчас вимагає заповнення, породжує почуття нестримної туги.

У своїх буденних турботах людина прив'язується до того чи іншого конкретного суцього, немовби губиться у його колі, яке приховує у собі тіні суцього як «єдності цілого» [4, с. 20]. Проте іноді людину цілковито охоплює хвиля цього суцього. Вона з'являється разом з тугою, яка, на думку Гайдеггера, чаїться у глибинах нашого буття, «неначе густий туман, поєднуючи усі речі, людей та тебе самого ... в єдину масу якоїсь дивної байдужості» [4, с. 20]. «Чорна діра» перетворюється на невимовну тугу.

Туга виникає внаслідок почуття спустошеності та самотності. Моріс Бланшо писав: «Коли я самотній, то тут не я, – і залишаюсь я вдалині не від тебе, не від інших та не від світу» [2, с. 255]. Самотність – це відчуття людиною власних меж, це «туга бути самим собою». Під висловом «коли я самотній, я не тут» Бланшо не має на увазі певний психологічний стан, що позначає зникнення можливості відчувати щось, відштовхуючись від себе як від центру орбіти. Причини цього відчуття не в тому, що людина начебто перестає бути самою собою, а в тому, що існує дещо «за нею» – те, що вона приховує, щоб бути «у собі» [2, с. 255].

Почуття туги завжди полишає людину наодинці із самим собою, розкриваючи перед нею безодню Ніщо. Й невиразний, проте абсолютно реальний на відчуття туман пробуджує почуття втрати. Це можна порівняти з тугою за «втраченим раєм», ностальгічним відчуттям втрати чогось прекрасного, позбавленим конкретного предмету свого спрямування. Переживаючи тугу, людина не прагне розібратися у її сутності, її цікавить, скоріше, те, за чим вона тужить. Однак ми

розрізняємо цю, дещо метафізичну, тугу та тугу як вияв суму, жалю за чимось конкретним (можна тужити за близькою людиною, за домом).

Володимир Набоков розкриває поняття туги з різних сторін, описуючи її, як почуття духовного страждання без причини, хворобливе томління, невиразну тривогу. В окремих випадках він тлумачить її як ностальгію [3, с. 170]. Й Гайдеггер говорить про ностальгію, яка виражається у тузі за буттям. Тому буття фактично й є тим «втраченим раєм», якого так прагне людина. Не маючи змоги повернутися туди, де вона ніколи не була, людина намагається заглушити це почуття у буденній метушні, яка насправді лише загострює його.

Почуття туги породжується почуттям нестачі або недостатності, яке Жорж Батай називає основним принципом людського життя. Тому своїм життям вона нагадує альпініста, що прямує до вершини, захищеної у хмарах. Він не може знати чи бачити, наскільки далеко та взагалі якою вона є, проте єдина його мета – досягти її, попри її недосяжність. Це прямування до вершини постає як один з можливих шляхів у лабіринті людського життя.

Ж. Батай розкриває душевне життя людини як ланцюг запитань, що народжуються з безодні її відчаю. Досвід – говорить він, – це палкий та тужливий сумнів у всьому, що людині відомо про Буття [див.:1, с. 17]. Тому туга людини підводить її до межі власної можливості, за якою криється неможливе та невимовне. Адже по той бік можливості людини перебуває безмежне Ніщо, яке не залишає вже місце для Бога.

Позбавлена божественної опіки та нагляду, позбавлена трансценденції до божественного, людина залишається закинутою у простір безмежної самотності та відчаю перед лицем Ніщо. Її буття стає для неї єдиною відомою реальністю, а необхідність постійно співіснувати з невідомим стає найповнішою драмою. Драматичність у тому, зазначає Бланшо, щоб просто бути [2, с. 108]. Самотність людини у бутті стає причиною того, що всі її запитання відбиваються від нього та повертаються до людини, позбавлені відповідей. Тому тугу Ж. Батай називає ще одним засобом пізнання, так само, як і свідомість.

Відчуваючи за собою Ніщо, людина позбавляється будь-якої зовнішньої опори, будь то Бог чи фатум. Опираючись на розум вона також більше не може, оскільки своїми очима спостерігає апофеоз ірраціональності, частиною якого є вона сама. Сконцентрована сама на собі, вона тим не менше не стає абсолютно замкненою системою, позбавленою будь-яких зв'язків з навколишнім світом. Але світ, попри всю його привабливу чарівність, залишається «пустим храмом». Єдиним прихистком для людини стає вона сама.

Світ навколо перетворюється на темну пустку, де панує почуття недостовірності. Це почуття визначає місце людини у світі, де вона все одно залишається сторонньою. Перед нами постає новий Мерсо, який байдужіє до життя у його буденних проявах. Монотонний колообіг життя не приховує власної абсурдності, яка фактично стає поштовхом до переосмислення людиною власних уявлень про сенс. Бажання позбавитися нудьги, породженої автоматизмом життя, стає ще одним поштовхом до сходження на вершину.

Цей шлях ніколи не постає перед нами простим та відкритим, проте, ставши на нього одного разу, людина вже не звертає. Її підстерігає ризик зневіри та зупинки на шляху, однією з причин якого стають сумніви у самій його необхідності. Популярну фразу «ми все одно всі помremo» можна тлумачити по-різному: як умовне продовження фрази «все дозволено», і як розкриття марності будь-яких починань. Скінченність існування людини розкриває у собі її найвищу свободу та несвободу водночас. Ж. Батай говорить про два «Я» людини – «я-що-живе» та «я-що-помирає». Якщо «я-що-живе» існує у постійному неясному передчутті сум'яття, у потребі постійного погодження зі світом, то «я-що-помирає» відкидає цю згоду. Саме «я-що-помирає» помічає пустоту навколо, і саме воно є викликом цій пустоті [1, с. 134].

Від туги не можна втекти, або сховатися, так само, як не можна втекти від самого себе. Вона змушує людину шукати шляхи позбавлення цього почуття, не даючи тим самим зав'язнути у монотонній буденності.

Тому, нескінченні пошуки людини себе та свого місця у світі пов'язані з почуттям туги. Це почуття – туманне, оскільки тут людина не може однозначно визначити, за чим саме вона тужить, вона бачить перед собою лише марево. Тому розкривається вже згадана «діра розміром з Бога», яку чимдуж намагаються заповнити хто чим ладен. Проте це – сізіфова праця. Так само, як камінь Сізіфа, що завжди скочується з вершини, ледве опинившись на ній, «діра» залишається незаповненою незважаючи на кількість спроб це здійснити. Однак саме ця «внутрішня діра» дозволяє людині доторкнутися до буття, не прикритого нашаруванням буденності та віднайти сенс серед його відсутності.

Література

1. *Батай Ж.* Внутренний опыт / Жорж Батай. – СПб.: Аксиома, Мифрил, 1997. – 336 с.
2. *Бланшо М.* Пространство литературы / Морис Бланшо. – М.: Логос, 2002. – 288 с.
3. *Набоков В.* Комментарии к «Евгению Онегину» / Владимир Набоков. – СПб.: Искусство, 1998. – 928 с.
4. *Хайдеггер М.* Что такое метафизика / Время и бытие: статьи и выступления // Мартин Хайдеггер. – М.: Республика, 1993. – С. 16-27.

Курусь Никита Владимирович

студент III курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

доктор философских наук, профессор

Н. Г. Мозговая

ФИЛОСОФИЯ «ЧЕЛОВЕКА АФФЕКТИВНОГО»

Как бы повседневно, обыденно это не звучало, но порой человек совершает «ошибки», о которых потом жалеет. Эти ошибки могут быть разного рода: поступки, действия, речь, а человек всегда делает выбор в сторону того или иного поступка, в какой либо ситуации, но он не всегда знает «природу» своего решения и исход данного действия.

Предметом нашего исследования будут человеческие аффекты (в частности аффект «злости») и соблазны, как компоненты психики, которые в большинстве случаев затуманивают человеческий рассудок как миражи заслоняющие правильный путь к решению проблемы, но открывающие другой – более простой путь, по которому человек движется с «одурманенным» разумом, словно увидев оазис посреди пустыни, вместо гор песка.

Р. Декарт [1], а затем и Б. Спиноза обращали внимание на то, что в проявлении сильных эмоций большую роль играет взаимосвязь души и тела. Декарт в работе «Страсти души» высказывает мысль о том, что интенсивные эмоциональные состояния отражают как психические, так и физиологические процессы [2], а Спиноза, уходит в своих размышлениях еще дальше, делает вывод, что повлиять на интенсивность эмоций с помощью разума невозможно – аффект может быть уничтожен только более сильным аффектом. Истинное познание добра и зла, поскольку оно истинно, не может препятствовать никакому аффекту; оно способно к этому лишь постольку, поскольку оно рассматривается как аффект. Правда, у Спинозы термин

«аффект» имеет более широкое значение и объединяет любые изменения в теле (включая разум), возникшие в результате взаимодействия с окружающим миром.

Под аффектами, Спиноза понимает состояния тела (*corporis affectiones*), которые увеличивают или уменьшают способность самого тела к действию, благоприятствуют ей или ограничивают ее, а вместе с тем и идеи этих состояний. Таким образом, если человек есть адекватной причиной какого-либо из этих состояний, то аффективность встает как нечто активное, в противном случае – это, всего лишь, пассивность человека.

Спиноза возражает против тех аффектов, которые, по его мнению, можно окрестить «страстями», то есть таких аффектов, когда человек кажется сам себе чем-то пассивными, т.е. находящимся во власти внешних сил. Аффект, являющийся страстью, перестает быть ею, как только человек образует ясную и отчетливую идею о нем. Понимание того, что все вещи необходимы, помогает человеческому уму достичь власти над аффектами. «Познающий себя самого и свои аффекты ясно и отчетливо любит Бога, и тем больше, чем больше он познает себя и свои аффекты» [2]. Спинозовское учение о познании неразрывно связано с его учением об аффектах – учением, играющим первостепенную роль в философии для самого Спинозы: доказать способность разума к сопротивлению аффектам – основная задача «Этики».

Привычка оценивать все, в пределах дефиниций плохое/хорошее, правильно/неправильно заставляет человека увидеть плохое, даже там, где его нет и лишает возможности задуматься о том, что другой человек поступающий тем или иным образом, поступает так, не потому, что «так хочется», а в силу своих аффективных порывов, природу которых не может объяснить и сам человек, для которого тот или иной поступок/действие возникли лишь как «благие намеренья».

Каким же образом проявляются аффекты в жизни каждого человека? Представим, что один человек отказаться от запланированной встречи, аргументировав это делами, то в реальной жизни это может повлечь «накал страстей» (все зависит от важности этой встречи и значимости ее для того или иного человека). Иногда эгоизм и злость затуманивают человеческий разум, как будто кто-то нашептывает: «эй, давай поссорься с этим человеком, выскажи все что думаешь!», они выступили миражами, показывая якобы наиболее простое и верное решение проблемы. Такого рода предрассудки, являются постоянным явлением в жизни человека. И очень часто из-за предрассудков не очевидной остается лишь аффективная сторона происходящего.

Один из факторов почему люди все-таки пытаются предотвратить конфликт и найти компромисс, это фраза, которую практически каждый день прокручивает у себя в голове, тот или иной человек. Это фраза/цитата из работы Платона «Протагор», в которой Сократ говорит: «Быть ниже самого себя это ничто иное как невежество, а быть выше самого себя – ничто иное как мудрость». Эта фраза очень часто становится барьером, что бы в порыве эмоций не сказать плохого, или чего «лишнего».

Что касается соблазнов, то это всегда очень относительная проблема, которая возникает перед человеком. Самое главное, если человек поддастся соблазну, чтобы последствия не вредили окружающим, если не вредит значит осталось разобраться с собой. Иногда бывает, что человек удовлетворяет свой соблазн, но после испытывает смешанные чувства: то что можно назвать «угрызениями совести», (это может быть проблема алкоголизма к примеру) а значит в человеке еще осталось что-то моральное, и скорее всего человека можно вернуть в нормальный образ жизни. Так или иначе, все это зависит от самого человека, от его выбора, но выбор может быть осуществлен посредством воздействия эмоциональных миражей.

В качестве вывода, можно предложить возможные решения проблемы появления аффективного человека в каждом из нас. В первую очередь – это попытка самоконтроля и

понимания своей собственной порывистости. Еще Д. Юм утверждал, что: «Существует, однако, один вид философии, кажется, не приносящий подобного вреда, ибо философия эта не потворствует никакой необузданной человеческой страсти, не поощряет никакого природного аффекта или стремления. Такова академическая, или скептическая, философия. Академики постоянно толковали о сомнении и воздержании от суждения, об опасности поспешных решений, о необходимости ограничить исследования, предпринимаемые нашим разумом, очень узкими пределами и об отказе от всех умозрений, выходящих за пределы обыденной практической жизни» [3]. Как вариант можно выплеснуть свою злость на какой-то вид деятельности: творчество, спорт как своего рода сублимация. «Быть ниже самого себя это ничто иное как невежество, а быть выше самого себя – ничто иное как мудрость», ибо человек это не запрограммированные машины.

Литература

1. *Декарт Р.* Сочинения в 2-х т. Т. 1. – М.: Мысль, 1989. – С. 481-572.
2. *Спиноза Б.* Этика. – М.: Азбука, 2012. – 352 с.
3. *Юм Д.* Исследование о человеческом разумении. – М.: Прогресс, 1995. – С. 60-228.
4. *Юм Д.* Об аффектах / Д. Юм // Трактат о человеческой природе. – Мн.: ООО «Попурри», 1998. – С. 451-452.

Катеринчук Вікторія Анатоліївна

студентка II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

викладач Є. М. Шушкевич

СТРАЖДАННЯ ТА НЕЩАСНІСТЬ: ОСОБИСТЕ У ТВОРЧОСТІ С. К'ЄРКЕГОРА

В даній роботі, ми маємо намір підняти завісу щодо розуміння проблеми “нешасного” в межах філософського дискурсу: проаналізувати вияви цього феномену в звичному житті “незвичайної” людини. Проблема “нешасного” висвітлює свою актуальність власним тяжінням до невід’ємно-повсякденного життя людини, тому ми пропонуємо розглянути дане явище саме в контексті сучасного світу.

Попросіть науковця показати вам нещасного і він використає на практиці усі відомі методи, вирахеє всі неприємності, їх прямиий вплив на особистість (моральні, духовні, матеріальні цінності тощо), а вже потім з вірогідною похибкою вкаже вам, саме на ідеально-вираховану “жертву” наукової репресивності. Попросіть засмученого перехожого показати вам нещасного і той, скоріше за все, буде знизувати плечима, його очі забігають, він задумається і вкаже на себе. Попросіть десятирічну дитину показати вам нещасного, і третім виявиться просто незадоволений, який випадково потрапив не в те місце, не в той час. І в першому, і в другому, і в останньому випадку, будьте певні, ми знайшли його – нещасного.

Зупинимо годинникову стрілку і відмотаємо час у 19-те століття. В Копенгагені, 5 травня, 1813 року народжується людина, яка згодом стане засновником екзистенціалізму. Людина, яка переверне вашу ясну свідомість догори ногами. Людина із тих, кого пишуть з великої літери. Отже, знайомимось – Серен Обю К’єркегор – датський філософ, письменник, теолог...

Значну роль у формуванні особистості мислителя, а також становлення його екзистенційної настанови “страждання”, відіграв його батько: дуже мало згадок про материнський

вплив на виховання хлопчика, а щодо батька, то трохи згодом він зіграв не просто найважливішу а й фатальну роль. Контроль за навчанням маленького К'єркегора взяв на себе батько. Будучи віку свого сина, він видерся на пагорб, зірвав нашійного хрестика і крикнув у небо: "Буть ти проклятий!". Після чого йшло безперервне покарання. К'єркегор зазнав суворого християнського виховання. А усвідомлення того, що з'явився на світ в результаті батькових стосунків зі служницею, з кожним днем вводили його у нове невдоволення і розчарування. У своєму щоденнику К'єркегор писав, про те, що він з'явився на світ усупереч волі Божої [цит. за 2]. Бували випадки, коли батько брав маленького К'єркегора за руку і водив по кімнаті. На власні очі вони бачили перехожих; фрукти, що продавались вздовж вулиці, здавалося, саме в цю секунду вони були найбільш бажані. К'єркегор розповідав про все в найдрібніших подробицях. У книзі "Йоганнес Климакус, або De omnibus dibitandum" можна знайти такі рядки: "Всемогутня батьківська фантазія перетворила кожне його дитяче бажання в складову частину драми, що розгорталася у них на очах ... здавалося, що світ народжується в процесі їх бесіди, немов би батько був Господом Богом, а він сам – його улюбленцем, який міг за своїм бажанням весело втручатися б будь-яку з його нерозважливих фантазій..." [цит. за 2]. Попри всі позитивні настанови батько привніс в життя майбутнього філософа найстрашніше – розчарування в Богові. Обоження і водночас розчарування стали рушійною силою на шляху до формування "нешасного", "стражденного".

Неординарність зовнішності, манер, вчинків виділяли його на фоні пересічних людей. Цю людину можна назвати або геніальною, або божевільною. Серед останнього розрив стосунків з жінкою, яку він продовжував кохати до кінця свого життя. В травні 1837 року – К'єркегор знайомиться з Регіною Ольсен, після чого депресія молодого філософа переходить і в інтимне русло. Через деякий час він відмовляється від заручення з Регіною, що пояснює таким чином: "Жінка надихає, до поки чоловік не володіє нею". Один із біографів К'єркегора, Петер Роде писав: "Вона була дитя природи, юне і безвинне, надихаюче, само собою зрозумілою самовідданістю... Він же був артефактом, високоцінним штучним продуктом, який тисячу років виводився в пробірці; переповненим усвідомленням гріха задовго до звершення самого..." [цит. за 2]. Образ жінки для філософа – це сховище від метушні, це, насамперед, джерело "ідеального" в житті чоловіка. К'єркегору не потрібна Регіна, яку він бажатиме, йому достатньо знати про її існування, щоб вона стала приводом для творчості, щоб пам'ять про неї поверталась знов і знов.

На слові "пам'ять" хотілося б зупинитися детальніше і безпосередньо перейти до творчості. "Греки навчали, що будь-яке пізнання є пригадування, нова ж філософія, буде навчати, що все життя – повторення" [цит. за 2.] – пише К'єркегор. Повторення, те що в сучасній французькій філософії називають "répétition". Варто одразу зазначити, що повторення відбувається не у світі природних явищ, а як говорить філософ, саме в духовному стані людини. Воно більш імовірне у монотонному житті. Щоб зрозуміти це повторення потрібно його пережити, відчути. Згадаймо роботу "Найнещасніший". К'єркегор тут згадує про людей спогаду. Їм відомо, що таке повторення і до чого воно призводить. Паралельно існують ті, що сподіваються. Можна вирвати у людини спогади і відправити її у світ надій, або навпаки забрати всі надії і у неї залишаться спогади. За К'єркегором, ми в будь-якому випадку залишимося у нещасному вимірі.

Відчай відштовхується від першородного гріха. Кожна людина грішна від народження, кожна нещасна. Проте, уточнює К'єркегор, це єдина можливість прориву до Бога. За філософом існує три типи відчаю:

1) "Відчай можливого". В результаті чого ми отримуємо не те, чого очікуємо. Естетична людина намагається підмінити своє Я іншим Я, бо останнє характеризується як краще, в порівнянні з першим.

2) “Мужній відчай”. На протигагу першому відчаю тут виникає бажання бути самим собою. Це бажання є результатом зусиль етичної людини. Проте самовпевненість людини, не допомагає їй виконати найголовніше – “піднятися до Бога”.

3) “Абсолютний відчай”. Релігійна людина визнає свою самотність перед Богом і розуміє, що все в світі відбувається за законом Божим.

Дуже важко знайти ідею, заради якої людина зможе жити. Ідею, яка може заповнити внутрішню пустоту і оживити. К’єркегор заповнює її творчістю і вірою. Йому не потрібен світ, де царює раціоналізм. Віра – це парадокс, який не підвладний ніяким роздумам.

Ми розглянули “нещасного” у минулому, ми знайшли його в контексті сучасного світу, хто буде нещасним завтра? “Але що я кажу: найнещадніший, мені б слідувало сказати – найщасливіший, – закінчує свої роздуми К’єркегор, – хто найщасливіший, окрім найнещаднішого, і хто – якщо не найщасливіший...” [1].

Література

1. К’єркегор С. Несчастнейший / Серен К’єркегор // Lib.tu/классика – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://az.lib.ru/k/kxerkegor_s/text_0030.shtml
2. Мареев С.Н. С. Киркегор: первый опыт экзистенциализма / С. Мареев, Е.Мареева // Библиотека Гумер – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: Електронный ресурс: <http://www.gumer.info/bogoslovBuks/Philos/mar/08.php>
3. Роде П. Сёрен Киркегор сам свидетельствующий о себе и о своей жизни (с приложением фотодокументов и других иллюстраций) / Петер П. Роде. – Челябинск: Урал LTD, 1998. – 432 с.

Лебединский Дмитрий Александрович

студент II курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

доктор философских наук, профессор

Н. Г. Мозговая

ГЕНИАЛЬНОСТЬ: ИНТЕГРАЦИЯ КРИТЕРИЕВ

Гений – это зрение, схватывающее одним взглядом все пункты обширного горизонта

Поль Анри Гольбах

Гении – самые яркие представители своей эпохи, их символы и главная характеристика. При одном упоминании этого «слова» всплывает целый ряд характеристик: превосходство, безумие, посредственность/непосредственность, инновация и пр. Для воссоздания визуального эффекта, достаточно вспомнить некоторых: Ван Гог, художник-эпилептик, закончил жизнь самоубийством; Генри Ибсен, яркий представитель театра абсурда, сжёг «львиную долю» своих произведений и произведений своих друзей; Карл Линней, упорядочил животный и растительный мир, паралитик с пенсионного возраста со случаями потери сознания; Альбер Эйнштейн, аутист со слабоумием с детского возраста; Никола Тесла, физик, изобретатель беспроводной сети, ни разу не трапезничал и не проводил разговор за одним столом с женщиной; хорошо знакомый философам Артур Шопенгауэр, представитель направления иррационализма, ощущал острую жестокость к людям пожилого возраста; Вирджиния Вульф, писательница в жанре «поток

сознания», создала все свои произведения стоя. Список можно расширять до неопределенных никем границ.

Но что отличает их от нас, в своем большинстве – творческих людей? На этот вопрос следует отвечать критериями, но рассматривая их строго комплексно. В противном случае выйдет ситуация, в которой можно внедрить каждого человека, и «оторванность» любого из указанного ниже критерия будет крайне излишней.

Данных критериев всего три, но они включают в себя многогранное толкование. Поэтому с ними стоит разбираться постепенно и аккуратно, не привязываясь к порядку, в которых они названы.

Первый: практичный и общезначимый вклад в развитие цивилизации. Взяв любого из вышеуказанного списка, например, Линнея, у людей, как часто бывает, нет сомнения в бесценности его открытия. И по своему восприятию, предложенная им концепция, - достаточно проста. Хотя это очевидно, потому что принятая идея здесь «равна» понятой идее.

Линнеевская система флоры и фауны фундаментальна во всем мире, ею пользуются все. И если в этом вопросе возникает личностное неприятие, особенно необоснованное, то оно находится в амплу заангажированного мнения. Проще говоря: отрицания ради отрицания.

Второй: отсутствие страха поражения или высмеивания. Причина банальна и логична: отсутствие времени на подобные занятия и. «Тот, кто ни во что не верит, всего боится» (Джордж Бернард Шоу), и когда возникает утверждение: «Здесь нет ничего интересного и нового» - в таком случае интересному и новому взяться неоткуда. Мысли порождают действия, а действия – новые мысли.

Третий, завершающий критерий, наглядней других, он известен всем и всеми оговорен. Кстати, речь о нём в работе уже шла: это физическая или психическая недостаточность. Несложно догадаться, что в голове у таких людей нестабильный хаос, потому и привыкнуть к нему невозможно. Этот факт известен и спорить, надеюсь, с ним не к чему. Но самое удивительное в другом: среди бесконечно генерируемых и витающих в сознании идей – выхватываются мысли о дистанционной связи, создании нового вида искусства, необходимых революциях и т.д.

Найти центровое положение среди указанных выше – не является необходимой задачей. Повторюсь: их стоит рассматривать концептуально. Казало бы, что полезней и грамотней проанализировать логическую цепочку их появления: от зачатков «гениальности» до полного ее раскрытия. Но тут возникает «вопрос ребром»: насколько целесообразно и возможно заняться этой проблематикой? Ведь не исключено, что эти критерии способны появляться не строго в определенном порядке, скажем, хаос – бесстрашие - открытие, а, например, с изменением порядка первых двух категорий. Только одно остаётся бесспорным: слово «эврика» появляется в последнюю очередь. Разумеется, не принимая во внимание аплодисменты, которые раздаются после него.

Литература:

1. *Ломброзо Ч.* Гениальность и помешательство. – Минск: ООО «Попурри», 2000. – 224 с.
2. *Эфроимсон В. П.* Генетика гениальности. – М.: Тайдекс Ко, 2002. – 376 с.

Саблон-Лейва Эдуард Антониович
студент III курса
Института философского образования и науки
Научный руководитель:
доктор философских наук, профессор
И. Г. Немчинов

ГЕРМЕНЕВТИКА В ГОРИЗОНТЕ «СМЕРТИ АВТОРА»

До наступления периода «кризиса автора» (1960-х – 1970-х гг.) традиционно, в теории литературы считалось, что фигура автора играла ключевую роль при исследовании того или иного произведения. Власть Автора считалась незыблемой, а его личность – неким герменевтическим «ключом» к современному прочтению его произведения. Особое значение придавалось биографическим и психоаналитическим подходам к тексту с целью определения авторского замысла. Перед литературными критиками того периода стояла задача определить, что на самом деле имел в виду автор посредством реконструкции контуров его личности в контексте, а именно: его культурно-исторического контекста, политических и религиозных взглядов, этнической и классовой принадлежности, психологии и т.д. [6, с. 27].

Новое направление, которое подвергло критике Автора и его биографию как определяющих факторов в интерпретации текста можно озаглавить тезисом «смерть автора». Первые попытки устранить Автора-субъекта берут свое начало от С. Малларме, через М. Пруста, П. Валери и некоторых сюрреалистов. Данный феномен получил свое распространение во второй половине XX века как критика и альтернатива авторской субъективности. Одним из ключевых пророков концепции исчезновения Автора можно назвать Р. Барта, который в своей программной статье совершил попытку высвободить текст из-под его власти. «В горизонте «смерти автора» Автор как Отец-деспот лишается «огромной отцовской власти над произведением» и устраняется, а на его место становится сам читатель» [3, с. 386; 4, с. 483].

Французские (пост)структуралисты с отрицанием субъекта в письме, по сути, говорили о том, что не имеет значение, кто написал произведение и что он в нем подразумевал. Единственным важным вопросом является то, что текст значит для его читателя здесь-и-сейчас. Многомерность текста при его очередном прочтении может порождать новые интерпретации, которые не могут быть исчерпаны только лишь авторским замыслом [1, с. 623]. По-Барту, Автор замещается Скриптором (обезличенным исполнителем письма), который в свою очередь, остается в тени, не предлагая единственной правомерной трактовки текста, в отличие от навязчивого Автора [3, с. 387]. Несмотря на то, что произведение написано в прошлом по отношению к читателю, при каждом его прочтении рождается новый читатель, фигура, которая функционально заменила Автора. Сам текст может существовать и в отрыве от Автора, поскольку истинную ценность представляет сам язык, который со временем и в силу различных обстоятельств может обретать различные уровни значения. Читатель никогда не сможет до конца понять, что имел в виду Автор в силу проблемы языка, а также того факта, что сам автор в процессе написания произведения может изменяться, становиться другим [5, с. 64], потому не существует и острой необходимости в том, чтобы задаваться таким вопросом. Итак, ценою «десакрализации образа Автора» на свет рождается читатель, для которого уже не представляет никакой ценности то, кто был (но никак не в настоящем времени) Автором и что собственно он написал [2, с. 36].

Теория исчезновения немного позже была критически переосмыслена М. Фуко. Он считал, что в некоторых случаях текст действительно может существовать независимо от его

Автора, например, «рассказы, сказки, эпопеи, трагедии, комедии», анонимность которых не вызывает затруднений [6, с. 23-24]. В то же время имя Автора выполняет определяющую гуманитарную роль, а именно: «обеспечивает функцию классификации; позволяет сгруппировать ряд текстов, разграничить их, исключить из их числа одни и противопоставить их другим» [6, с. 21]. Оно «стремится в некотором роде на границу текстов, что оно их вырезает, что оно следует вдоль этих разрезов» [6, с. 21-22].

Среди преимуществ бартовского антибиографизма можно выделить следующее: его функциональна замена Автора читателем, хотя и довольно радикальная, позволила увидеть недостатки традиционных подходов к тексту. Читатель имеет дело с текстом, собственно с языком, который трансформируется, может приобретать новые коннотации, уровни значений, о которых сам Автор (в том числе и предыдущий читатель) мог и не подозревать. Барт еще раз указал на то, что нельзя редуцировать или замыкать письмо, застопоривать текст [3, с. 389], который, учитывая огромный потенциал интертекстуальных связей, сам в себе бездонен, гораздо глубже и многомернее, чем авторский замысел.

Литература

1. Грант Р. Осборн. Герменевтическая спираль: общее введение в библейское толкование – Одесса: Евро-Азиатская Аккредитационная Ассоциация, 2009. – 728 с.
2. Дьяков А. В. Философия пост-структурализма во Франции. – Нью-Йорк.: Издательство «Северный Крест» 2008. – 364 с.
3. Барт Р. Смерть автора / Ролан Барт // Избранные работы: Семиотика: Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – С. 384-391.
4. Барт Р. Удовольствие от текста / Ролан Барт // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – С. 462-518.
5. Фуко М. Порядок дискурса: Инаугурационная лекция в Коллеж де Франс, прочитанная 2 декабря 1970 года / Мишель Фуко // Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности: Работы разных лет. – М.: Касталь, 1996. – С. 47-96.
6. Фуко М. Что такое автор?: Выступление на заседании Французского философского общества 22 февраля 1969 года в Колледж де Франс / Мишель Фуко // Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. – М.: Касталь, 1996. – С. 7-46.

Кушніренко Ілля Андрійович

студент III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, доцент

Г. О. Остапчук

КОРДОЦЕНТРИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ П. ЮРКЕВИЧА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Одна з особливостей філософського знання полягає в тому, що його зміст завжди є зіткненням різних точок зору, внаслідок чого критично засвоєний і актуалізований у часі досвід філософської рефлексії органічно вплітається у сучасну світову культуру. Це стосується всіх його складових частин, у тому числі й такої, як філософська антропологія.

Ідеї кордоцентризму П. Юркевича як специфічної філософсько-антропологічної концепції також стали результатом багатовікового розвитку європейської думки. Важко визначити час виникнення основних ідей «філософії серця» як антропологічної концепції. Але, вочевидь, що перший імпульс, як і західноєвропейській філософській традиції загалом, так і кордоцентризму зокрема, надала антична Греція, де поворот до антропологічної проблематики був пов'язаний з творцем філософської етики Сократом, який глибоко цікавився внутрішнім світом людини, її душею і чеснотами. Уже його учень - Платон, продовжувачем якого вважав себе Юркевич, використовує таку термінологію, як душевний вогонь чи душевна іскра. Наразі і представники філософії стоїцизму, зокрема Хрізіп, розглядали серце як найважливіше в душі. Антиномічну пару «голова-серце», а також різноманітні спроби опису душевного ядра, можна зустріти в знаного представника єврейського еллінізму Філона Александрійського. Часто застосовує образ «серця» у контексті душевної сутності людини і давньогрецький філософ-неоплатонік Прокл [5].

Наступний крок у філософському осягненні людини зробив Арістотель, підійшовши до формулювання положення про активну, діяльну сутність людини і справедливо вважаючи, що моральне життя людини має прояв у першу чергу в діяльності, у якій міститься можливість самореалізації особистості [1].

Багато уваги образу серця приділяє інше потужне джерело європейської філософської думки - Святе Письмо, на яке переважно і спирався П. Юркевич. Біблія розглядає серце в різноманітних якостях: і як квінтесенцію всіх пізнавальних діянь душі, і як осереддя морального буття, і як джерело людських почуттів та емоцій, і як місце зв'язку особистості з Богом. Лише в старозаповітних текстах образ серця постає майже в тисячі випадках Ця проблема присутня і в середньовічних філософів, зокрема отців церкви - Климента, Орігена, Григорія Богослова, Григорія Ніського, Августина та інших, у працях котрих також можна знайти натяки на ідеї кордоцентризму [2; 7].

У наступних епохах вплив розвитку науки на уявлення про людину яскраво виявляється в раціоналістично орієнтованих антропологічних концепціях, зокрема Р. Декарта. Проте у філософських поглядах його наслідувача, Б. Паскаля, наявний поділ на «логіку розуму» та «логіку серця». Серце, на його думку, є основою теоретично-дедуктивних міркувань, їх підґрунтям. Він стверджує: «Серце має свою основу, якої розум не знає» [3, с. 117].

Не дивлячись на гносеологічні та онтологічні розбіжності в поглядах І. Канта та П. Юркевича, в їх ідеях можна, на наш погляд, знайти певні точки перетину. І. Кант вважав, що людина належить до двох світів- природної необхідності та моральної свободи. Моральна свобода реалізується тоді, коли людина вчиняє згідно з внутрішнім моральним законом, без примусу, - користуючись термінологією П. Юркевича, можна сказати, що коли вчинок йде від серця [Див.:6]. На думку іншого представника німецького Просвітництва, уже сучасника П. Юркевича - Л. Фойербаха, справжня сутність людини значною мірою визначається його тілом, а сама людина має розум, серце і волю, які є здатними до любові. Розвиваючи тезу про розмежування суб'єктивного й об'єктивного, індивідуального й всезагального, Л. Фойербах наголошував, що «серце є носієм приватних, індивідуальних спонукань, розсудок - спонукань всезагальних» [4, с. 66].

Філософія романтизму робить акцент на почутті серця як на ключі до пізнання Бога і глибинної природи людини. Основним представником цієї течії в XIX столітті був Ф. Шлейєрмахер, у концепції якого сердечні почуття та емоції відіграють важливу роль. Схожий пафос наявний і в С. К'єркегора, який стверджував, що релігійна й етична правда досягається і сприймається людиною індивідуально, суб'єктивно і лише в самій глибині людського серця. Варто вказати, що праці С. К'єркегора поряд з іншими передумовами стали поштовхом до початку

творчості К. Ясперса, М. Гайдегера та інших екзистенціалістів, концепції яких також містять ідеї індивідуалістичного пізнання світу через почуття.

Таким чином, як бачимо, різноманітні течії кордоцентризму в різних формах з'являлися в європейській філософській традиції, починаючи з ранніх етапів її розвитку і продовжувалися у всіх її періодах. Теоретиком же власне кордоцентризму, або послідовником «філософії серця» Г.Сковороди, є наш співвітчизник - П. Юркевич, тому що саме йому вдалося проаналізувати історію філософії та, помітивши звернення до «серця» у працях багатьох філософів, відчутти потребу в подальшій розробці даного питання. Результатом цього аналізу стало об'єднання уявлень про нього в західноєвропейській філософії і синтез їх із вітчизняною філософською традицією розуміння людини, світу та суспільства.

Варто зазначити, що антропологічні погляди П. Юркевича, вираженням яких стала «філософія серця», виникли як протест проти матеріалістичного трактування людини, поширеного серед тогочасної інтелігенції, зокрема проти ідей М. Чернишевського, котрий трактував людину спрощено, зводячи всю її діяльність, включаючи моральну сферу (філософсько-етичний принцип «розумного егоїзму») лише до природних закономірностей. На противагу цьому П. Юркевич висунув концепцію людини як вільної самоцінної конкретної індивідуальності, що не зводиться до зовнішніх законів, тим самим визнаючи особливу метафізичну реальність у вигляді серця. Саме в серці, на думку філософа, народжуються всі почуття й емоції, фізичні, духовні та справді моральні потяги людини, воно є основою волі й афектів, «корінням» розуму.

Можна по-різному ставитися до поглядів Памфіла Юркевича: сприймати чи дезавувати їх. Але безперечним є той факт, що філософське кредо даного філософа не можна зневажати ні в якому разі, бо воно органічно ввійшло в духовну культуру української нації, віддзеркалюючи і її спосіб мислення, і її ментальність. Як один із видатних академічних науковців ХІХ століття, Юркевич не тільки став представником ренесансу філософії «срібного віку», але й запропонував певний ряд міркувань, що передували майбутнім філософським пошукам.

Література

1. *Аристотель*. Метафизика: соч. В 4-х т.Т.1. / Аристотель. - М.: Мысль, 1976. - 550 с.
2. *Гнатюк Я.С.* Український кордоцентризм: історико-філософський аналіз: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.05 / Я.С. Гнатюк; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2005.- 19 с.
3. *Паскаль Б.* Думки про релігію / Б. Паскаль - Львів: Місіонер, 1995. - 170 с.
4. *Фейербах Л.* Избранные философские произведения: в 2-х т. Т. 2. / Л.Фейербах. - М.: Изд-во полит. лит., 1955. - 942 с.
5. *Чижевський Д. І.* Нариси з історії філософії на Україні / Д. І. Чижевський - К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. - 230 с.
6. *Юркевич П. Д.* Разум по учению Платона и опыт по учению Канта / П. Д. Юркевич //Философские произведения. - М.: Правда, 1990. - 420 с.
7. *Юркевич П. Д.* Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слову Божего / П. Д. Юркевич // Философские произведения. - М.: Правда, 1990. - 420 с.

Печерица Захар Сергеевич
студент III курса
Института философского образования и науки
Научный руководитель:
кандидат философских наук, преподаватель
Е. С. Гончаренко

ДИАЛОГИЧЕСКИЙ ПЕРСОНАЛИЗМ В РОБОТЕ ЖАНА ГУСТАВА МАРИ ЛЕКЛЕЗИО «ПРОТОКОЛ»

Актуальность темы исследования, связана с важностью ведущей проблематики в области современной философии, а также она указывает на историко-философскую взаимосвязь возникающих философских течений с предшествующими. В данной работе на первое место выносятся философская интерпретация романа Жана Густава Мари Леклезие «Протокол» с философской позиции Мартина Бубера и его концепции диалогического персонализма, на основании компаративного анализа.

Если обратиться к философии М. Бубера, то для нас важным будет аспект взаимоотношения человека и окружающего мира, который и поможет лучше разобраться в основном вопросе, а именно «что делает человека Человеком?». Его философия гласит о некоем диалоге, на котором основывается человеческое существование. Суть диалога в том, что человек обретает себя в процессе взаимоотношения себя и окружающего. Поскольку в результате этого диалога человек замечает свою отличительность от окружающего, то именно в ней он и определяет «себя». Человек существует лишь в соотношении с чем-то. М. Бубер акцентирует внимание на том, что человек можем вступать в диалог с внешним миром по-разному: отношение как к «Оно» и, как – «Ты». В пределах этих терминов можно описывать работу Ж. Леклезие.

Когда мы видим объект в изначальном для нас виде, мы, его, можно сказать, «понимаем умом». К примеру, родившись, мы следуем описанию мира, которое нам навязывает окружение. Нам говорят, что плохо, что хорошо, каких все цветов и как мы это называем. И человек принимает это описание и следует ему, иначе он и не может, это необходимое условие жизни в социуме. «Мир не сопричастен процессу познания. Он позволяет изучать себя, но ему нет до этого дела...» [1]. То есть описание мира не совсем уместно. Но описание мира для нас важно тем, что это просто необходимо для нашего выживания. И это описание отдаляет нас от действительности, какой она есть на самом деле. Мир который мы видим, является для нас – «Оно», чем-то заведомо ложным, односторонним. Но если же нам удастся вещь не понять, а, скажем, «заметить», то есть постичь ее сквозь наше «понимание» этой вещи, нам удастся выстроить к ней отношение – «Ты». «Иногда я смотрю в глаза домашней кошке, – пишет М. Бубер. –...В этом взгляде... проступает нечто от изумления и вопроса – чего совершенно нет в тревожном взгляде неприрученного зверя. Эта кошка начинала обязательно с того, что своим взглядом, загорающимся от моего прикосновения, спрашивала меня: «Возможно ли, что ты имеешь в виду меня? Правда ли, что ты не просто хочешь, чтобы я позабавила тебя? Разве тебе есть дело до меня?»... Только что мир Оно окружал меня и зверя; потом излилось из глубин сияние мира Ты – пока длился взгляд – и вот уже оно погасло, потонуло в мире Оно» [2]. Этим М. Бубер пытается описать свой опыт, посредством которого он видел суть вещей, стоящую по ту сторону нашего привычного понимания. В таком случае мы «замечаем» объект и благодаря этому мы относимся к нему на «Ты». И в этот момент на нас смотрит что-то, что существует по

другую сторону нашего представления, где его невозможно описать словами или хоть как-то выразить, где заканчивается познание и открываются глаза.

У нас есть главный герой романа «Протокол» – Адам Поло. Неизвестно кто он: беженец из психбольницы или дезертир. Впрочем, это и не важно. Он сидит на шезлонге в заброшенном доме у окна, курит сигареты и любуется солнцем. Подоконник, солнце, другие вещи это и есть его мир. Адам, совсем не нуждается в людях, он живет в мире вещей, подражает им, властвует над ними. И нет человека для Адама, с которым он мог бы себя сравнить, так как он существует вне людей. Так же нет самого Адама, его личности, а есть все вещи, в мире которых он живет. Он, как будто бы, стремиться куда-то, где все история, культура и речь теряют свой смысл. И выходит, что посредством этого он не имеет личности, как таковой: растворяясь в мире вещей, являясь «всеми вещами». Следовательно, Адам очень близок к восприятию мира на «Ты».

Адам продолжает свой привычный образ жизни. Ходит за собакой, ищет еду, играет в бильярд, яростно убивает старую крысу бильярдным шаром, которую он обнаружил в доме. В результате взаимосвязи людей, создается некий «контекст», что формируется в результате человеческой истории, культуры, которая влияет на его действия. В результате у человека формируется личность, как некая единица в человеческой массе. Этот «контекст», о котором идет речь, это и есть проявление «Оно». Адам существует вопреки этому: он абсолютно отдельный от людей. Человек, это что-то противоположное природе. Адам же по большей мере ее часть.

Дальше по непонятным причинам у главного героя случается острый психоз и его госпитализируют. И в дальнейшем это приводит его в помещение психбольницы, где задействован как подопытный образец студентов-психиатров. Но на удивление он вменяем: общается с врачами, рассказывает им интересную историю о Симе Твидсмьюире. Когда Адаму было 12 лет, он встретил странного парня, по имени Сим. Сим был очень умен, но специально плохо учился, а потом и вовсе сделал так, чтобы его выгнали со школы. «Он разговорился всего раз, накануне рождественских каникул, аккурат перед тем, как его исключили. Он пришел на уроки весь в синяках и на перемене, в сортире, рассказал мне, как молится. Он считал, что единственный способ приблизиться к Богу – проделать мысленно работу, которую Он совершил физически. Нужно шаг за шагом пройти все ступени Творения. К тому моменту Сим прожил два года на «животной» стадии, перешел на уровень Падших Ангелов и должен был поклоняться Сатане до тех пор, пока не установится полное единение. Вы понимаете, о чем я. Не только физические отношения с Дьяволом, как у большинства святых или мистиков. А полное единение, то есть осознание Деяний Зла и их целей, отношений с Богом, животными и людьми. Если хотите, Бог познается и через его антипода, то есть Дьявола, но и через Него в Его сути» [3]. Здесь появляется любопытная параллель философии М. Бубера и романа Ж. Леклезие «Протокол». Сим, на что намекает сам автор, это одна из личностей Адама, которая когда-то в нем была. И он пытается познать Бога через вещи, через все его творение, что бы понять его самого. В психбольнице, оказавшись в обществе людей, Адам относился к ним, как к вещам. Большой радостью для него было то, что здесь он не будет так беспокоиться о своем существовании, а просто будет находиться наедине с вещами и удовлетворенностью своих базовых потребностей.

Роман Ж. Леклезие «Протокол» очень хорошо поддерживает и развивает философию М. Бубера. Не то что бы от Адама исходит нечто, то якобы «человечное», что в нем должно остаться, как в человеке избавленного от влияния культурных факторов. Человечность исходит даже не из людей. Адам почти полностью игнорирует «Оно» в этом мире и в частности находится ближе к «Ты». Тем самым, он есть частью вещей, частью природы в нем. Человек, это что-то противоестественное, это что-то противоположное природе. Человек, это и есть это

«Оно», что проявляется посредством человека и этим его же и создает: делает его отличным от природы и вещей. «Важно не знать, но знать, что знаешь. Это состояние, при котором культура, знание, язык и письменность становятся бесполезны. В определенном смысле это даже удобно. Но это не самоцель, понимаете, это никогда не является самоцелью. & на этом уровне существовало не так много настоящих мистиков. Поймите, – с диалектической точки зрения, – хотя отношения всегда различаются, – можно быть тем, кто ты есть. Это просто состояние. Но одновременно это единственный исход знания. Любой другой способ заводит знание в тупик. И оно перестает быть знанием. Становится знанием в прошедшем времени. Тогда как в этом варианте оно мгновенно умножается, становясь таким обширным, таким непосильным, что вне его ничто не имеет значения. Ты тот, кто ты есть, – да, именно так. Быть своим бытием...» [4].

Литература

1. Бубер М. Я и Ты. Квинтэссенция: Филос. Альманах / М. Бубер. – М.: Политиздат, 1992. – С. 296, С. 355-356.
2. Леклезю Ж. М. Г. Протокол / Ж.М.Г. Леклезю. – М.: Изд-во «Текст», 2011. – С. 40, С. 43.

Устименко Дар'я Валентинівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор

І. Г. Немчинов

КРИТИКА ТРІАДИ С. УВАРОВА

«Православ'я. Самодержав'я. Народність»

Сергій Семенович Уваров – видатна персона російської культури і філософії XIX, маючи консервативні погляди та побоюючись, що революції, які охопили Європу, спіткають і Росію, прагне увіковічити в освіті молоді морально-ціннісні засади, які ґрунтуються на православній вірі, самодержав'ї правителя і народності.

Уварівська тріада «Православ'я. Самодержав'я. Народність» виникає в XIX столітті в Російській імперії на противагу поширеній у Європі, а особливо у революційній Франції XVIII століття тезі «Свобода. Рівність. Братерство». На відміну від останньої, тріада С.С.Уварова стає фундаментом монархічних абсолютистських традицій та офіційною ідеологією Російської імперії, що на відміну від європейського гасла пропагує непохитність імператорської влади і таким чином стає блокуючим механізмом проти будь-яких революційних та соціокультурних подій.

За визначенням німецького філософа В.Шлегеля і тенденціям у Західній Європі, народність як ідея національної єдності, направлена на руйнування станових розмежувань суспільства. З цього виходить парадокс теорії «офіційної народності», адже її підґрунтям стають соціальні інститути, які народність мала б руйнувати, а не об'єднувати, як це відбувається у тріаді.

Під православ'ям С.С. Уваров має на увазі російську віру, під самодержав'ям російську владу, а тому кожен, хто не є прихильником російської віри та не є прихильником російської влади не може називатись російською людиною, а тому формуючи свою тріаду, Міністр народної освіти одразу викривляє поняття «народність», штучно його формуючи і викривлюючи його суть.

С.С.Уварова можна назвати наставником не лише ідеології Російської держави як непохитного імперського механізму, а й течії слов'янофільства, що з'являється на теренах філософсько-історичної арени Російської імперії в 40-х роках XIX століття. Граф С.Уваров, як і його послідовники, вважає джерелом революційного духу в Європі філософію доби Просвітництва, представники якої готові розрушити основи буття народу, заради обмеження влади монарха, таким чином, поняття «народність», яке своєю суттю має урівнювати права та обов'язки правителя та народу, фіксує класову нерівність між першим та останніми.

В листі Миколі I від 18 листопада 1833 року, Міністр народної освіти прагне створити європейську освіту за російськими канонами, яка б виховувала молодь у дусі любові до церкви, государя і народу, однак дана система покликана «вимуштрувати» особистість без почуття гідності, а лише механізм величезної машини покликаний на возвеличення імператора, який не здатний на спротив.

Займаючи посаду Міністра народної освіти протягом 16 років, маючи безпосередній доступ до цензурування творів, які мали б побачити світ, Сергій Семенович застосовував концепцію «офіційної народності» в дії: його опонент по філософським поглядам – Петро Чаадаєв, був визнаний божевільним після того, як його «Філософічні листи» не пройшли витримку тріадою С.Уварова, а автор був названий злочинцем проти Російської народності.

Теза «Православ'я. Самодержав'я. Народність» є своєрідним підбиттям підсумків всіх історіо-філософських течій і концепцій, які протікали на території Російської імперії з моменту її становлення на міжнародній арені.

Концепція «офіційної народності» є збірним поняттям, яке втілює у собі і відображає суті Російської ідеї, яка виражається в беззаперечній вірі в тих, хто стоїть вище – батюшка із сусіднього села, голова міської ради, президент врешті-решт. Російська ментальність відкидає самоповагу як основу національної гідності, а тому стан покори є природним. Через це, тріада С.Уварова не чимось феноменально новим, а є лише таким собі підсумовуванням розвитку національних та суспільно-історичних процесів Російської імперії.

Більш того, дана теза не втратила своєї актуальності і під час більшовицького перевороту, який на перший погляд виступає докорінною зміною старої системи. Тільки з 1917 року в ролі на місце Православ'я стає атеїзм, який за часів СРСР подається як віра в НЕ існування бога, замість Самодержав'я і царату – секретар комуністичної партії і комуністична партія загалом, а ось Народність залишається незмінною і займає своє почезне і не рушієне місце навіть у модернізованій тріаді.

За своєю суттю тріада С.Уварова виражає універсальний закон російського буття, суть якого заключається в неможливості існування російського народу і російської особистості, як самобутньої істоти. Тріада С.Уварова є узагальненням та доступним трактуванням російської ідеї, яка набула своєї апофеозної популярності, однак у перефразованому вигляді, у XXI столітті. Трансформувати її можна приблизно так: «Російська церква. Сіра маса. Президент». Навіть в самій Російській імперії та її наступниці – Росії, тріада графа С.Уварова поділила населення на прихильників та противників «офіційної народності». Найчастіше прихильниками тріади є закоренілі консерватори, які найбільше за все бояться будь-яких змін, а тим паче революції, за своєю суттю тріада направлена на «тримання в строю» людей та беззаперечного поклоніння «вищим силам». Противниками тріади виступили діячі, які вбачали в механізмі, які функціонував (і будемо відвертим, продовжує функціонувати) шори; цей механізм покликаний на зомбування та відключення опції «мислення» у сірої маси народу.

Література

1. *Пыхтин С.П.* Великая триада графа Уварова [Электронный ресурс] / Пыхтин С.П. – режим доступа: <http://www.russdom.ru/oldsayte/2005/200509i/20050921.html>
2. *Соловьев Ю.* Трилистник империи (русская идея графа Сергея Семеновича Уварова) [Электронный ресурс] / Соловьев Ю. – режим доступа: <http://www.metakultura.ru/vgora/metaist/solov.htm>
3. *Уваров С.С.* О некоторых общих началах, могущих служить руководством при управлении Министерством народного просвещения [Электронный ресурс] / Уваров С. С. – режим доступа: <http://russzastava.narod.ru/granduvarov.html>
4. *Шевченко М.М.* Доклады министра народного просвещения С.С. Уварова императору Николаю I [Электронный ресурс] / Шевченко М.М. – режим доступа: <http://www.krotov.info/acts/19/1830/1833119.html>

Туманина Мария Викторовна

студентка III курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

кандидат философских наук, преподаватель

Е. С. Гончаренко

ИЗНАНКА «ХРЕСТОМАТИЙНОГО ГЛЯНЦА» ТВОРЧЕСТВА ВЛАДИМИРА МАЯКОВСКОГО

Трясутся ангелы. Даже жаль их.

Белее перышек личика овал.

Где они - боги!

«Бежали, все бежали,

и Саваоф, и Будда, и Аллах, и Иегова»

Владимир Маяковский «Война и мир»

Владимир Владимирович Маяковский – русский «советский» поэт футуристического направления XX века. Его жизнь и творчество совпали с периодом активного противостояния в пределах церкви и так называемым атеистическим направлением в последствии именуемым «марксизм-ленинизм».

Поэт, известный своим «религиозным атеизмом», на протяжении всей своей, не слишком длинной жизни, имел предрасположенность к поискам Бога судя по его неоднократным обращения к нему в своих поэмах. Можно уловить каплю сарказма в его словах, но иногда это больше похоже на крики отчаянья и просьбу о помощи.

В поэме «Облако в штанах» В. Маяковский ведет диалог с Богом и его крылатыми прохвостами. Он в «открытую» заявляет, что они есть причиной всех бед и несчастья человечества. Богохульные мотивы «Облака в штанах» сменяются строками, посвященными любви как высшему дару Божьему, молитвами, направленными к эго персоне (в частности поэма «Флейта-позвоночник»).

Как личность, так и творческое наследие поэта имеет дихотомический характер, двойственность восприятия. Не смотря на то, что Маяковский был основателем группы «Комфут» (Коммунистический футуризм), издательства МАФ (Московской ассоциации футуристов), группы ЛЕФ (Левого фронта искусств), ему была присуща лирика, романтизм, трагичность, чувственность образов и эмоциональность. С одной стороны, Маяковский проявлял

бунтарство, агрессию, сопротивление общепринятым нормам и истинам, политическому строю, а с другой – презентовал себя как незащищенную жертву безответной любви.

Неопределенность личности Маяковского тем и интересна, что впитывала в себя все вокруг: от страданий обычных людей до непривычных ценностей общества поэтов, писателей, художников и т.д.

Поэма «Война и мир» восстает как заявление автора об отсутствии Бога в мире. Он настаивает на том, что все существующие и известные человечеству Боги предали их и пытается преподнести лирического героя как посланника, нового пророка, который подобно Иисусу Христу берет на себя ответственность за грехи народа и утверждает, что «новые люди», которые будут милосерднее самого Христа, будут обречены на свободу.

В своих поэмах автор часто обращается к библейской тематике, обращая ее на свой манер – попытка говорить устами героя-лирика. В послереволюционный период творчества Маяковский ведет упорную борьбу с «попами», с церковным режимом и именно это показывает в нем истинно верующего человека (отказ как засвидетельствование максимальной веры).

В поэме про патриарха Тихона, Маяковский направляет злость не только на отдельных представителей, а и на всю церковную систему, обвиняя их в безразличии к народу, иерархичности церкви, бессмысленной «накрохмалености», парадности поповства.

Вместе с революцией, в письменное наследие Маяковского приходит и переломный момент в его собственной вере. Он начинает воспевать необходимость науки. «Фантастический» мотив его поэзии тесно связан с активным развитием техники. Маяковскому, как футуристу было присуще верить не в загробную жизнь, не в конечность мира, а в продолжение жизни в нем. Поэт утверждает, что отличие старой и новой веры состоит в противостоянии духа и материи, ему чуждо все абстрактное. В поэме «Про это» он подменяет Господа Бога ученым, который берет на себя роль Всевышнего с его способностью воскрешать и ломает голову над тем, кто достоин опять познать жизнь и возвести царствование любви. Вера поэта в будущее и науку возносит ее к уровню религиозности.

Принимая ко вниманию его сложное детство, смерть братьев в раннем возрасте, трагическая гибель отца в следствии несчастного случая, который оставил след/отпечаток в сознании Владимира и вылился в страхи и фобии, которые преследовали его в течении всей жизни, его пребывание в тюрьме еще совсем мальчишкой... Можно утверждать, что потерянности в религиозных, да и жизненных взглядах вообще, понятна и вполне предсказуемая вещь. Его постоянные мысли о самоубийстве наполняли его сборники все чаще и чаще. По словам Л. Брик, его музы, его неразделенной любви, для Маяковского эти мысли были болезнью, которая лишь имела способность обостряться при скверных обстоятельствах [3].

Эта самоотверженность, отсутствие страха смерти, хроническое чувство сострадания и имели проявление в его поэмах в качестве лирического героя, который выступал избранным, способным пойти на жертвы на благо общества.

Маяковский не расценивал смерть как побег от проблем, действительности, неспособности достичь утопических идей социалистического общества, Комфута, ЛЕФа. В его последнем стихотворении «Во весь голос» четко просматриваются строки в которых он откровенно обращается к читателю как в последний раз и это действительно было так. Как мало таких поэтов, которые предсказывают успех своей персоне и творчеству, удачно объединяя сарказм и камерность своих изречений.

Литература

1. *Маяковский В.* Полное собрание сочинений в 13 т. – М.: Гос. изд-во худож. лит., 1955-1961. – Т.4. – 464 с.

2. Катанян В. А. Краткая летопись жизни и работы В.В. Маяковского. – М. :Советский писатель, 1939.
3. Катанян В. В. Лиля Брик. Жизнь. – М.: Захаров, 2007. – 288 с.

Саламатина Анастасия Антоновна

студентка II курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

кандидат философских наук, преподаватель

Е. С. Гончаренко

«НИЧТО И НЕЧТО В МИСТИЦИЗМЕ МЕЙСТЕРА ЭХХАРТА»

В деревне Бог живет не по углам, как думают насмешники, а всюду. Он освещает кровлю и посуду и честно двери делит пополам. В деревне Он – в избытке. В чугуне. Он варит по субботам чечевицу, приплясывает сонно как на огне, подмигивает мне, как очевидцу. Он изгороди ставит. Выдает девицу за лесничего. И в шутку устраивает вечный недолет объездчику, стреляющему в утку. Возможность же все это наблюдать, к осеннему прислушиваясь свисту, единственная, в общем, благодать, доступная в деревне атеисту.

Иосиф Бродский

Наверное, у людей с рождения присутствует такая черта, что постоянно нужно во всем «копаться» пока он не найдет тот вариант, который для него будет более (или хотя бы менее) приемлемым. Принципы учений – никогда не были исключением. В данном исследовании, нам бы хотелось хоть немного «пролить свет» на так называемый средневековый мистицизм.

Во-первых, стоит привести несколько примеров толкований самого понятия «мистицизм». Например, философ-современник Вадим Филатов, считает, что это, ни что иное как: «вера в способность человека вступать в непосредственное общение с Богом, растворять в нем свою личность», в то время как Д. Тримингэм говорит, что это «опыт, направленный на непосредственное восприятие единственно-сущего». Это одни из многих вариантов толкований данного философского явления. Хочу сакцентировать внимание на том, что это довольно «гуманные» и весьма философские толкования, поскольку встречаются и такие, что сравнивают мистиков с «душевнобольными». Дело все в том, что разгорание конфликтов вокруг мистики очень часто возникают из-за недоразумений относительно присутствия/отсутствия разума (как в учении в целом, так и у представителей этого направления, в частности). Можно не верить в потусторонние силы, в чудеса, в нечто высшее, что имеет над нами власть, но это никак не заставит нас биться в ярости, и доказывать, что это учение лишено здравого смысла.

В данном исследовании речь пойдет о Мейстере Эххарте, как об одном из самых ярких представителей средневекового мистицизма. Размышления этого философа не могу оставить равнодушными. Кстати, интересный факт по поводу работ Мейстаре Эххарта. Дело в том, что их можно было встретить на двух языках. Это было связано с тем, что написанные на латинском - это работы непосредственно философа, на тему размышления прожитых времен и переосмысливания философии для ее усовершенствования. Что касается второго варианта, то это работы на немецком языке. Эти работы делали непосредственно люди для которых проводились проповеди. Проповеди несли в себе невероятную ценности, ибо именно работы данного типа были наполнены религиозно-мистическим смыслом. Они были связаны с

зарождением нового отношения к миру и человеку. Что касается философии, то одним из наиболее неоднозначных и открытых в философии Экхарта остается вопрос – Бога. Ни для кого не секрет, там, где появляется Бог, постоянно разгораются жаркие споры «противников» и «идейников». Для Мейстера, Бог – есть во всем: движет, управляет, напутствует, но не мешает. Хочется так же добавить о том, что этот философ сделал невероятно большой вклад относительно этого вопроса. Как один из фактов, раньше считалось, что для того бы почувствовать Бога, нужно сделать некий уход от мира (т.е. вести монашеский образ жизни). Раньше, такая связь была возможна лишь в пустыне или монастырской келье. Не менее интересным есть то, что для мистиков все было наоборот. Человек не должен нуждаться в неких местах, в неких ритуалах для того, чтоб познать и достучаться до Бога. Наоборот, мы должны откидывать все эти вещи от себя. Нам не нужно все это. Все находится внутри нас. Вся эта «оболочка» предназначена только для того, чтобы привлечь нас в своих целях. И эти вещи лишь будут отвлекать нас от действительно стоящих вещей. В этом плане, Экхарт перевернул этот стереотип. Высшая сила распространена во всем, что нас окружает, и даже в нас самих. В этом учении нас призывают не гнаться за ним, не пытаться доказать, или опровергнуть, так как это может лишь навредить на пути к его познанию. Как писал сам Экхарт в «Духовных проповедях и рассуждениях»: «только тот, кто не ищет Бога в образе, обладает им, таким, каков он есть в себе, и он сама жизнь». Только тогда следует логичный вопрос: «Как, и главное, каким образом мы можем достигнуть близости с Богом?». И здесь Экхарт дает нам просто потрясающий ответ: «Поэтому я утверждаю, что Бог и все те, что пребывают в блаженном созерцании Его, имеют нечто, чего не имеют отлученные от Бога. И единственно это «ничто» мучит пребывающие в аду души больше, чем своеволие или какой-либо огонь. Я говорю правду: поскольку ты захвачен этим «ничто», постольку ты несовершенен. Поэтому, если вы хотите быть совершенны, вы должны освободиться от всякого «ничто». Прежде чем познать Бога, от него нужно отстраниться и познать самого себя.

Дело в том, что согласно его учению, в каждом человеке присутствует «искорка». В проповедях и в своих работах, он подвергает человеческую психику очень сильному анализу в поисках «искорки», так называемого «внутреннего человека». Именно эта «искорка» – некая частица Божества, которая и позволяет человеку приблизиться к чему-то «свыше». Люди, совершая поступки, познавая мир, который их окружает, должны не потерять ее. Она очень хрупкая, как некий огонек в душе человека, который нужно постоянно подпитывать действиями-в-бездействии, чтоб он не угас. Следующее, не менее важным элементом, является присутствие некоего «ничто»-в-человеке. «Ничто» – это некий барьер, который не позволяет увидеть и почувствовать то самое «нечто», благодаря которому возможно ощущение и видение настоящего положения вещей. Пробуждение и открытие в себе этого «нечто», означает освободить себя от всякой мысли, образа и страха перед ничто-небытием.. «Ничто» – как своего рода призма, через которую возможно лицезреть лишь внешнюю оболочку в виде «нечто». Будучи совершенной призмой «Ничто» через себя может проявить «что-то», можем открыть самые ценные знания, но только в статусе своей «ничтожности»: безграничности, абсолютности, онтологического совершенства.

Мейстер Экхарт учит нас тому, что все, что нам необходимо – уже есть внутри нас, мы средством самопознания, самоулучшения сможем почерпнуть все необходимые знания из себя, поскольку вместе с «что-то» в человеке присутствует и «ничто».

Мистическое учение Мейстера Экхарта – это процессуальность в освобождении от фундаментальности «Ничто» и в то же время восхождение по нему как углубление в-самого-себя: побег за пределы материального как приход к не-материальности-себя в «искорке». Это не «вялотекущая шизофрения», а попытка раскрытия пути познания абсолютного, через

отказ/отстранение от «Ничто» и проявление личностной абсолютности. Каждый разумный акт, есть действием Бога внутри человека. Но для того чтобы Бог проявился необходимо осознание/отстранение своего «ничто» ибо пока оно в душе человека, Богу места там нет.

Литература

1. *Нечунаев В. В.* Категория ничто и смысл негативности в апофатике Мейстера Экхерта / В. Нечунаев // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.plato.spbu.ru/DISSERTATION/nechunaev.htm>
2. *Элиаде М.* Мейстер Экхарт: Бог и божество. / М. Элиаде // История веры и религиозных идей. от Магомета до Реформации. Т. 3. // [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Eliad_4/30.php
3. *Мейстер Экхарт.* Духовные проповеди и рассуждения / Экхарт Мейстер // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/ekhart01.htm#04>
4. *Эко У.* Искусство и красота в средневековой эстетике / У. Эко // [Электронный ресурс] Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/cultur/eco-issk_sred_estetiki-8l.pdf

Герейханова Гулія Магомедівна

студентка II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

викладач Є. М. Шушкевич

ЛЮБОВ І ВОЛЯ У ТВОРЧОСТІ А. ШОПЕНГАУЕРА

В даній розвідці ми здійснюємо спробу висвітлити погляди видатного філософа Артура Шопенгауера, щодо відношення таких понять як любов і воля. На користь актуальності даної розвідки, може свідчити, що не тільки в науці, в філософії, а й в повсякденному житті ми досить часто зустрічаємося з цими поняттями. Роками накопичуючи досвід ми приходимо до свого власного розуміння любові і волі, яке більшою, чи меншою мірою перегукується з загальноприйнятою в суспільстві думкою.

Артур Шопенгауер, представник волюнтаризму та ірраціоналізму, – вважав, що воля – це абсолютний початок всього буття. У основній своїй праці – “Світ як воля і уявлення”, Артур Шопенгауер зображає несвідому волю як універсальну, ірраціональну стихію, непідвладну ніяким раціональним методам дослідження. Інтелект, відповідно до поглядів мислителя, сам того не усвідомлюючи, функціонує не за своїм раціональним планом, а за вказівками світової волі, яка визнається єдиною енергійною основою усієї особистої волі і об’єктивного світу, інтелект же – це лише знаряддя волі до життя у людини (як кігті і зуби у тварини). Інтелект стомлюється, а воля є невтомною. Для Артура Шопенгауера світ є безглуздим, а уся світова історія – це історія безглузвих хвилювань вольових іскр. До того ж воля є голодною та жорстокою, постійно тче павутину страждання. Звідси біль, страх і страждання. Ролло Мей говорить про “тверду силу волі”. Особливо, звертаючи увагу на те, що людина з “твердою силою волі” може перекривати почуття та переконувати інших людей на своєму. Такі люди частіше за все ігнорують слова інших людей.

Дослідник каже про те, що надмірний акцент на волі, яка таким чином блокує почуття та ту ж саму любов, рано чи пізно призведе до зворотної дії, а саме до любові, яка буде блокувати цю ж саму волю.

Любов і воля тісно пов'язані для Артура Шопенгауера. Для нього любов не є якимось "нереальним" почуттям, а більше бажанням володіти. Любов є направленою на конкретного індивіда, а не просто на людину протилежної статі. Цікавість полягає в тому, що любов є потребою та волею для усього роду, та має проявлення як "дух роду". Суспільство в першу чергу повинно продовжувати рід, і тому любов є таким собі допоміжним інструментом у цьому. "Те п'янке захоплення, яке огортає чоловіка при вигляді жінки, відповідної йому краси, обіцяючи йому в єднанні з нею вище щастя, це саме і є той *дух роду*, який впізнаючи на лобі цієї жінки явний відбиток роду, хотів би *саме з нею* продовжити останній" [2]. Тобто любов для мислителя – це продовження роду, але пошук цієї любові є особистісним для кожної людини, тому що людину вабить до іншої щось своє. Це можуть бути якісь фізичні чи духовні особливості, які припадають людині до душі. Те, що сьогодні може здаватись обурливим та низьким для Артура Шопенгауера є гарним шляхом для вирішення проблеми роду, а саме шлюб за розрахунком. Він каже про те, що такий шлюб є щасливішим, аніж шлюб з любові, яка потім закінчується. "Чоловік, який при одруженні керується грішми, а не власною схильністю, живе більше в індивідуумі, ніж в роді, а це прямо суперечить істинній сутності світу, є чимось протиприродним і збуджує відоме презирство. Дівчина, яка всупереч пораді своїх батьків відкидає пропозицію багатого і нестарого чоловіка, для того щоб, відкинувши всякі умовні міркування, зробити вибір виключно за інстинктивним потягом, приносить у жертву своє індивідуальне благо благу роду. Але саме тому їй не можна відмовити у відомому схваленні, так як вона віддала перевагу більш важливому і вчинила в дусі природи (точніше – роду), між тим як порада батьків була пройнятий духом індивідуального егоїзму" [2].

Якщо, звернутися до сучасності, то тут може стати доречною цитата Джона Гелбрайта, який говорить, що: "Наше століття – це століття "сексу на швидку руку"" [цит. за 1]. Автор цієї цитати, вбачає те, що людина згідно власної волі прагне втамувати своє бажання володіти іншою людиною, але все ж таки ці дії відбуваються більше для того, щоб втамувати своє бажання чи зняти стрес, а не зовсім для продовження роду.

Що ж стосується, любові і ролі поетів у ній, то Артур Шопенгауер казав що: "Туга любові, яку поети всіх часів невтомно оспівували на різні і нескінченні лади ... це - зітхання генія роду, який бачить, що тут йому судилося знайти або втратити незамінний засіб для своїх цілей, і тому він глибоко стогне" [2]. Тобто Артур Шопенгауер не вважає любов темою, яку слід оспівувати у піснях чи описувати у віршах. Але, мабуть, такі люди завжди будуть існувати, які всього – на всього з волі роду та його продовження творять таке собі мистецтво.

Отже, можна сказати про те, що Артур Шопенгауер не підіймає любов до небес, для нього це тільки потяг, який допомагає при вступі у шлюб і шлюб за цим потягом не є ефективним та щасливішим, аніж шлюб за розрахунком. Воля з точки розгляду любові є "духом роду", яка диктує певну волю усього роду. Звернувши свою увагу на сучасне розуміння любові та волі ми звісно знайдемо безліч відмінностей, думок та характеристик. Але чи такий плюралізм, це є погано?

Література

1. *Мэй Р.* Любовь и воля / Ролло Мэй // PSYLIB – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://psylib.org.ua/books/meyro01/index.htm>
2. *Шопенгауер А.* Метафизика половой любви / Артур Шопенгауер // lib.ru – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: http://az.lib.ru/s/shopengauer_a/text_0040.shtml
3. *Шопенгауэр А.* О четвероюком корне... Мир как воля и представление. Т. 1. Критика кантовской философии / Артур Шопенгауэр [Пер. с нем.]. – М.: Наука, 1993. – 672 с.

Гордєєва Ірина Володимірівна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
О. В. Павловська

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ. СІМОНА ДЕ БОВУАР

Сімона де Бовуар – французька письменниця ХХ ст., філософ, ідеолог феміністського руху. Подруга (обидва вони були проти шлюбу) і одностудець Жана-Поля Сартра [8]. Вона була іншою, несхожою на інших, вільною, крилатою, як птах. «Винятковою особистістю» називав її Франсуа Міттеран, «цілою епохою» – Жак Ширак. З середини ХХ століття її філософськими ідеями захоплювалася вся Європа. А в Америці читачі відразу ж розкупили мільйон примірників її фундаментального твору «Друга стаття». У ньому Сімона послідовно і доказово розповідала про те, як протягом тисячоліть жінка ставала «здобиччю і майном» чоловіка. Та обставина, що сама вчена дама ніколи не була нічим здобутком і вже тим більше майном, не завадило глибокому проникненню в суть цієї вічної теми [1, с. 1].

Світ, який постає зі сторінок численних романів, повістей, п'єс, мемуарів, наукових досліджень Сімони де Бовуар, – це світ побачений і розкритий з погляду жінки у її ціннісному контексті. Але і світоглядні, і моральні, естетичні, зрештою, навіть побутові цінності тут виявляються аж надто відмінними від узвичаєних для патріархального суспільства «жіночих» інтересів і соціальних ролей. Саме традиційні уявлення (турботлива й покірна господиня, віддана кохана, хранителька домашнього вогнища) і демістифікуються як силоміць нав'язані жінці «сильною» статтю. Послугуючись екзистенціалістськими підходами й категоріями, авторка «Другої статті» змогла показати тотальну відчуженість жіночого існування як повсякчасного існування в ролі «іншої», підлеглої, несамодостатньої [9].

У самої С. де Бовуар не було честолюбства її чоловіка, але вона, безумовно, грілася в променях його слави, поки не заробила свою власну славу своїм виразно вираженим «фемінізмом». Філософські твори письменниці відзначають зважена об'єктивність, проникливість, широкий кругозір, хороша складеність, просвітницький початок, але в суспільстві вона подобалася далеко не всім, її лаяли і марксистки, і католики. Вони вважали, що її «чисто жіночий» бунт був не обґрунтуванням необхідності емансипації, а свідченням неприборканої гордині і понівеченої душі. Спокійний гармонійний стан С. де Бовуар не раз, як вона зізнавалася, протягом життя руйнувався, і письменниця піддавала свою долю безжалісному аналізу і в художніх творах, і в наукових дослідженнях.

«Оригінальний письменник, поки він живий, завжди скандальний», – зауважувала Сімона [1, 4]. Отже, викривати вади буржуазного суспільства потрібно теж скандально, скандал – взагалі каталізатор пізнання суспільства, рівно як внутрішній конфлікт людини призводить до пізнання таємних його якостей. І Сімона, і Сартр були великими прихильниками дослідження різних екстремальних станів людини, психічних в тому числі. Сімона зізнавалася, що їх завжди привертала неврози і психози, що в них виявлялися очищені моделі поведінки і пристрасті людей, яких називають нормальними [1, 4].

Предтечею сучасного фемінізму є робота Сімони де Бовуар «Друга стаття» (1949). Вона ж вважається «настольною книгою фемінізму» [10, 1]. Це перша її книга, що мала надзвичайний і почасти скандальний успіх, це не художній твір, а історичне і соціологічне дослідження становища жінки, в якому є аналіз багатьох яскравих художніх літературних образів, і яке має логічно

побудовану структуру та складається із двох томів, що налічують 781 сторінок тексту [2, 5]. У цій великій і ґрунтовній роботі простежується весь спектр взаємин статей (включаючи і фізіологію, що в ті порівняно пуританські роки багатьох шокувало) і виявляє ознаки нерівноправності, «чоловічого шовінізму» в будь-яких, навіть, здавалося б, нешкідливих його проявах. Вагомим внеском С. де Бовуар є виявлення «фемінного» культурного коду в історії цивілізації, якому підкоряються «феміністський» та «жіночий» аспекти.

Суть «фемінного» коду полягає у відкритті «Іншого» мислення жінки, що сформовано маскулініним світоглядом та подоланні «Іншого» як психологічного комплексу неповноцінності. У I томі Частини 2 письменниця вказує, що інтерпретує історію у світлі екзистенціалістської філософії, де жінка вивчається письменницею як екзистант, провідним сенсом буття якої є прагнення до творчості та особистісна самореалізація. Отже, екзистант – це той, хто самореалізується [2, 8]. Таким чином, творчий пошук жінкою себе як істоти має вийти за традиційні межі функцій матері та коханки, та спрямуватися на самореалізацію особистості у творчому потенціалі.

Також С. де Бовуар осмислює інститут шлюбу, виокремлюючи найважливіші засади для його утворення, матеріальні цінності та піклування про спадок. Кохання може бути сильним і міцним лише в умовах вільного вибору. А в шлюбі екзистенційний вибір реалізується через обов'язок. Таким чином, коли жінка вирішує стати матір'ю, почуття обов'язку стає її екзистенційним вибором. Із сарказмом зображує С. де Бовуар зміни у світогляді жінки, коли та стає дружиною. У шлюбі чоловік знаходить піклування про себе. С. де Бовуар вказує, що від жінки очікують буденного самозречення, і коли вона на це погоджується, то отримує умовний «захист» чоловіка від її самотності. Дружина не може бути вільна, а, отже, кохання у шлюбі це скоріше парадокс, зауважує Сімона [5, с. 91].

Єдина непорушна цінність екзистенції - свобода. «Відсутність Бога зовсім не означає вседозволеність, писала Сімона де Бовуар, – навпаки, оскільки дії людини остаточні і абсолютні, він несе відповідальність за світ, створений не посторонньою силою, а ним самим» [7, 2]. Її теза про свободу людини є абсолютно справедливою – «Сутність людини складається з її вчинків, вона - результат всіх скоєних нею у житті виборів, її здатності до реалізації свого «проекту» – нею ж встановлених цілей і засобів, до «трансценденції» – конструювання цілей і смислів. А збудники її вчинків – воля, прагнення до свободи. Ці побудителі сильніші за всі закони, моральні правила і заботони» [4, 9]. Проте гідність людини не повинна залежати від належності до тієї чи іншої статі, адже у боротьбі за свою людську гідність, вона не може стати творцем [5, 353]. Таким чином, творчість французької письменниці С. де Бовуар варто вивчати, а її твори і досі справедливо користуються популярністю у цивілізованому світі.

Література

1. *Абсолютные истины* Симоны де Бовуар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/6229/>
2. *Агеева В.* Філософія жіночого існування / Агеева В. // де Бовуар С. Друга стаття [пер. з франц. Воробйова Н., Воробйов П., Собко Я.]: в 2 т. – К.: Основи, 1994. –Т.1. – С. 5-21.
3. *Биография.* Симоны де Бовуар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.livelib.ru/author/101922>
4. *Бовуар С. де* Друга стаття: У 2 т. / С. де Бовуар [пер. с франц. Н. Воробйової, П. Воробйова]. – К. : Основи, 1994. –Т. 1. – 390 с.
5. *Бовуар С. де* Друга стаття: У 2 т. / С. де Бовуар [пер. с франц. Н. Воробйової, П. Воробйова]. – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – 392 с.

6. *Бовуар* Симона де. Прелестные картинки. – Пермь: Книжный мир, 1993. – 269 с.
7. *Симона де БОВУАР* (Simone de Beauvoir, 1908-1986) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belletrist.ru/definit/beauvoir-defnt.htm>
8. *Симона де Бовуар* (Simone de Beauvoir) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eternaltown.com.ua/биографии/7598/>
9. *Філософія* жіночого існування (рецензія на Сімона де Бовуар «Друга стаття») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lab.org.ua/article/787/>
10. *LotosWiki: Фемінізм* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ariom.ru/wiki/Feminizm/print>

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Ефименко Игорь Александрович

студент II курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

кандидат философских наук,

старший преподаватель В. В. Пономаренко

РОЛЬ ФИЛОСОФСКО-УТОПИЧЕСКИХ И АНТИУТОПИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

«...не стоит и смотреть на карту, раз на ней не обозначена Утопия, ибо это та страна, на берега которой всегда высаживается человечество. А высадившись, оно начинает осматриваться по сторонам и, увидя лучшую страну, снова поднимает паруса»

Оскар Уайльд «Душа человека при социализме»

Нам известно, что в наше время невозможно не заметить сильное взаимодействие между утопией и общественным порядком, современное общество полагается как раз на построение утопии: отдельное общество в отдельном государстве, и такие идеи отлично просматриваются на фоне истории. Утопия как практическое умонастроение и социальное поведение людей является типом или архетипом, общественных представлений, подтверждающих наличие фактического и результативного влияния представлений, идей и символов на коллективную практику идеи, а также построение общества. Утопические воззрения являются лишь одним из многочисленных видов систем общественных взглядов, влияющих на социальное поведение в обществе, концентрирующих энергию людей, а если необходимо – подталкивающих к совместным действиям.

Но в тоже время есть мнение что в обществе процветает деструктивизм? В подтверждение этой точки зрения есть обилие фактов которые негативно влияют на развитие социума, начиная от войн, пандемий, миллионов голодающих людей, и до появлений новых видов оружия, как весьма привычного нам, так и биологического. Это все и является основой тем антиутопий. Я процитирую Константина Мзареулова и проведу параллели с фантастикой, так как фантастичные идеи как нельзя лучше отражают несостоятельность, возможно даже вредность реальной социальной системы, указывая на ее недостатки: «Десятки и сотни других популярнейших произведений предлагают читателю не слишком похожие – как в деталях, так и

в принципе – панорамы жизни грядущих поколений человечества: безграничный технологический прогресс, освоение космоса, расселение землян по мирам Галактики. Среди множества вопросов, интересующих фантастов, можно выделить едва ли не главный: каким станет человек будущего – суперразумным, высокоэтичным полубогом, или носителем холодного бесчувственного разума, или вовсе останется во многом похож на наших современников со всеми присущими нам достоинствами и недостатками, или приумножит все недостатки и погрузится в хаос?» [3, с. 2-3].

В наше время развитие, а скорее деградация, происходит в умопомрачительных темпах, мы идем по пути, описанному Флетчером Праттом в его творении «Город живых мертвецов» (1930 г.). В этом городе люди живут в полной изоляции от внешнего мира, опутанные проводами, и все ощущения им сообщаются машиной, все от силы похоже на матрицу или, как бы я назвал, техно-матричную систему жизни человека, где все можно решить, или вывести идеалы, заложить ответы на все вопросы путем применения и навязывания. Ф. Пратт таким образом описал антиутопию в которой прорисован крах человеческой личности что весьма вероятно предстоит и нашему обществу.

Конечно же, в современном мире протекает множество сложных, зачастую противоречивых процессов, затрагивающих различные стороны бытия: экономику, политику, экологию, военное дело, культуру, социальную сферу и т. п. Последствия, к коим может привести развитие любого из этих процессов, на ранних этапах прогнозируются весьма и весьма туманно, а в нашем случае вообще не прогнозируется, а утопия как и фантастика старается спрогнозировать наиболее вероятные – как позитивные, так и негативные – варианты настоящего и будущего [1].

Но вернемся все – таки к утопиям и антиутопиям, для общества они являются крайне положительной частичкой идеи или просветления для ломания старых стереотипов жизни. Они так же показывают людям, насколько можно существовать лучше к примеру «Утопия» Томаса Мора, Томмазо Кампанелла «Город Солнца» [2], Олдос Хаксли «Остров», или показать реальные последствия в случаи, если не предпринимать никаких действий как описал Джордж Оруэлл «1984» [5] формируется дистопия в которой полиция мыслей подслушивает каждое слово и наблюдает за каждым движением, где начинает процветать уничтожение воли человека под лозунгами «Война – это мир. Свобода – это рабство. Незнание – сила» города где свобода слова и мысли карается лагерями [5].

Смысл утопии в том что бы заставить задуматься насколько наше общество не идеально сколько всего можно изменить, антиутопия же представляет нам окончательный результат и финал общества что может произойти с нашим обществом.

Утопия являет собой некую форму общественного сознания, которая смогла воплотить в себе такие идеи, как осмысление социального идеала, социальной критики, призыв бежать от унылой и непрочной, или же мрачной и гнилой, действительности, а также предпринимать попытки превосходить не просто нынешнюю ситуацию общества, но и ее будущее. Утопия в таком искреннем примере становится образцом должного, более справедливого и «честного» мира, так проявляется основной аспект – магнетизм утопии который зазывает притягивает к себе тем что показывает насколько хорошо можно было бы существовать, рисующей перед людьми вечную мечту, невыполнимый идеал о новом свободном и процветающем обществе.

Литература

1. Асабина Т.Ю. Влияние утопии на социальную деятельность масс // Весн. Гродзен. дзярж. ун-та. Сер. 1, Гуманітарныя навукі. – 2001. – № 1(6). – С. 58-64.
2. Кампанелла Т. Город Солнца / Т. Кампанелла [Под общей ред. и со вступительной

- статьей В. П. Волгина]. – М.: 1954. – 451 с.
3. Мзареулов К. Фантастика. Общий курс / К. Мзареулов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bookz.ru/authors/mzareulov-konstantin/fantasti_182.html
  4. Мор Т. Утопия Текст. / Т. Мор. М.: Наука, 1978. – 416 с.
  5. Оруэлл Дж. «1984» и эссе разных лет [Текст]: роман и худож. публикация: пер. с англ. / Дж. Оруэлл; сост. В.С. Муравьев; предисл. А.М. Зверев; коммент. В.А. Чаликовой; ред. А.А. Файнгар. – М.: Прогресс, 1989. – 378 с.

Цуканова Поліна Сергіївна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Г. О. Остапчук

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ М. ДРАГОМАНОВА

Аналізуючи сучасні політичні, соціальні та культурно-освітні процеси в Україні виникає гостра необхідність визначення та усвідомлення таких понять як «нація», «національність», «національна свідомість» та «національна самосвідомість». Проектуючи історичні події на реалії сьогодення можна простежити взаємодію суспільних механізмів і визначити найприйнятніші шляхи трансформації соціально-політичної системи. Визначенню можливостей та особливостей такої трансформації присвячено багато робіт М. Драгоманова.

Творчість М. Драгоманова вивчалася багатьма відомими дослідниками, серед яких І.Франко, М. Павлик, Б. Кістяківський, І.Гревс, М.Грушевський та інші. Дослідження тематики національної ідеології у рамках соціально-філософських поглядів М. Драгоманова були проведені: І.Лисяк-Рудницьким, В.Лісовим, А.Круглашовим, М. Луком і Л.Депенчуком, П. Соханем, В. Погребняком, В. Потульницьким, Т. Бондаруком, Л. Гаєвською, І.Огородником, М.Поповичем та іншими.

Актуалізація національного питання є тим фактором ідентифікації народу, його самостійності, визначення його особливості та самобутності, який є край необхідним для можливості здорової взаємодії з іншими народами на шляху до всезагального суспільного розвитку. Нація як об'єднання людей, яке характеризується спільною мовою, територією, історією, ментальністю, на думку філософа, є лише зовнішньою ознакою, яка є чинником націотворення. Ця ознака є досить мінливою, на відміну від внутрішньої ознаки – національної самосвідомості, яка підносить національність на рівень свідомого фактора загальнолюдського цивілізаційного процесу, допомагає знайти своє місце в системі людських міжнародних зв'язків, утвердити своє право на повноцінне існування серед інших народів [1, с. 296]. Так чи інакше, у будь-якому одиничному «національному» присутні загальнолюдські ознаки. Врешті, людство і є сукупністю націй. То ж, стверджувати виключність будь-якої нації є неприйнятним для досягнення вищих щаблів суспільного розвитку.

Намагаючись створити програму національного розвитку для України, М. Драгоманов шукав компроміси для саме спільного добробуту, злагоди і, головне, розвитку. У своїй праці «Чудацькі думки про українську національну справу» мислитель зауважує: «...сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування навіть державних справ. Треба пошукати чогось іншого, такого, що б

стало вище над усіма національностями та й мирило їх, коли вони підуть одна проти другої. Треба шукати всесвітньої правди, котра б була спільною всім національностям» [4, с. 46]. Площиною для такої правди могла стати орієнтація на загальнолюдські і гуманістичні ідеали. Тому філософ шукає суспільної справедливості, прагне гуманізувати суспільні стосунки. Ані релігійні, ані національні розбіжності не мають ставати причиною міжнаціональних конфліктів «... розумніші та добріші люди по різних вірах стали думати, що не слід чіпатись до других за різні церковні звичаї та думки, а що треба поставити над усіма церквами людськість і всіх людей всіх вір признати братами... По всіх освічених сторонах повстали нові філософи, котрі впень стали звати себе космополітами, або світовими горожанами і проповідали братство всіх народів... Так думка про людськість поставлена була вище над думкою про націю та віру, з їх особними звичаями, урядами та інтересами, і стала таким суддею посеред суперечок проміж націями й вірами та основою до волі кожної нації й віри в тих границях, поки нація чи віра не неволить других» [4, с. 78].

Перебуваючи на позиціях європейських політичних партій помірковано-соціалістичної, реформістської ідейної орієнтації, М. Драгоманов вбачав самоврядування основною формою втілення демократичного устрою [6]. Елементарними, базовими одиницями такого самоврядування вчений визнавав автономні, національні та національно-територіальні громади [5, с. 30]. Вчений наголошує на важливості формування таких громад як об'єднання вільних індивідів, особистостей на добровільних засадах. Підкреслюючи могутність самоврядування та діяльності громад, філософ зауважує: «...стан громади серед котрої живе чоловік, в інший час збуджує такий дух, попихає громаду до таких способів, котрі наперед і вигадати неможна» [2, с. 127]. «Коли ж ми станемо при думці, що головне діло - поступ людини й громади, поступ політичний, соціальний і культурний, а національність є тільки ґрунт, форма та спосіб, тоді ми певні, що послужимо добробитові й просвіті нашого народу, а вкупі з ним й його національності: охороні й зростові того, що в ній є доброго» [4, с. 135].

Саме просвіта, прогрес є не тільки ціллю людства, а й неминучим майбутнім. Вчений надає перевагу поміркованості, виваженості і поступовості у русі до кращого, більш розвиненого стану. Він пише: «Громадські порядки змінюються не відразу, а помалу, так що на місце старого, що розвалюється, виростає нове, і зміни ті робляться не так волею царів, як волею громадян, у яких повстають нові думки» [3, с. 56]. На противагу революції, наслідком якої можуть бути лише «поверхневі» зміни, вчений ставить еволюцію: «такого світогляду, котрий тепер руководить усією наукою, - того світогляду, що не признає на світі нічого постійного, стоячого (статичного), а бачить тільки перемену (еволюцію), рух (динаміку). Немає і не може бути постійних національних ознак, стоячих без перемену національних духів, нема між людьми вічних політично-адміністративних порядків...Вся практична мудрість людська може бути в тому, щоб убачити напрямок руху світового, його міру, закон і послужитись тим рухом. Інакше рух той піде проти нас, роздавить нас» [4, с. 143]. Тож, суспільний прогрес має будуватися на постійній готовності до «нового», зміни людської духовної природи.

Отже, проаналізувавши дослідження М. Драгоманова, можна прийти таких висновків: національна ідея сама по собі не є вирішенням громадських проблем. Вона є лише підґрунтям до формування «національного» у його стремлінні до «інтернаціонального». Орієнтація на національну самосвідомість, тобто розумного визнання індивідуальності свого народу у прагненні пізнати і взаємодіяти з іншим, є запорукою залучення до прогресу, до еволюції. Глобальна (а саме такою її розглядав М. Драгоманов) еволюція неможлива без інтернаціональних взаємовідносин, побудованих на засадах людяності, гуманізму, освіченості. Єдність національного і соціального, поступ соціально-політичному – і є запорукою національно-просвітницького розвитку. Вирішення соціальних проблем неодмінно має виходити за рамки національного і ставати на вищий щабель – космополітизму.

Література

1. Андрієнко Л. К. Історіософські засади наукової творчості М.П. Драгоманова / Л. К. Андрієнко. – К.: Науково думка, 2004.- С .294-300
2. Драгоманов М.П. Переднє слово до «Громади» // Вибрані твори. Збірка політичних творів з примітками. – Прага – Нью-Йорк, 1937 – С. 80–140.
3. Драгоманов М.П. Рай і поступ / М.П. Драгоманов – Вінніпег, 1916р. – 80 с.
4. Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу / Михайло Драгоманов. - 3-тє вид. - Київ: [Криниця] ; Друкарня А.І. Гросмана, 1913. - 159 с.
5. Круглашов А. М. Держава, нація, людина (Михайло Драгоманов про національний розвиток України) / А. М. Круглашов // Вісник АН України. 1992. – № 2. – С. 22-33.
6. Круглашов А. М. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова. - Чернівці: Прут, 2000. - 488 с.
7. Сохань П. Б. Д. Грінченко - М. П. Драгоманов: діалоги про українську національну справу [Електронний ресурс] / Павло Сохань – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/drag/drag201.htm>.

Піхут Владислав Васильович

студент III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор

Н. Г. Мозгова

ФЕНОМЕН «КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ» В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Вже давно не є секретом той факт, що сучасний світ дуже мобільний, і потрібно прикласти надзусилля задля того аби встигати в ньому жити. Ця мобільність змушує людей існувати за своїми правилами, так би мовити – підпорядковує/підкорює людей собі. В умовах цього пристосування людини до таких надшвидкісних умов існування виникає новий тип мислення, про який власне і буде йти мова у даному дослідженні.

Сьогоднішнє життя влаштоване так, що людині в переносному сенсі доводиться стати “білкою і залізти в своє колесо”. Широковідома алегорія стосовно “білки в колесі” якнайкраще пояснює нам і допомагає уявити всю рутинність і циклічність сьогоднішніх реалій існування людини. Хоча напевне це даремна робота, адже кожен з нас і так на своєму прикладі, життєвому досвіді це пережив. Однак, передусім нас цікавить стан людини в постійно обертаючому колесі, а особливо хочеться відмітити процес пізнання людини сьогоднішнього типу. Цей процес є “кліповим”.

“Сліп” в перекладі з англійської означає "стрижка; швидкість (руху); вирізка (з газети); уривок з фільму, нарізка". Для того щоб дати визначення “кліповому мисленню”, достатньо буде поєднати декілька визначень, згаданих нами раніше. А отже, - “кліпове мислення” - тип мисленнєвої діяльності людини, за якого навколишня дійсність сприймається як набір уривків, короткотривалих, миттєвих сюжетів, які просто зобов'язують людину сприймати їх у своїй непов'язаності і незрозумілості, вчасно реагувати та не завжди давати певну оцінку своїм діям, згідно з пропущеним через себе матеріалом. Поняття "кліпового мислення" відсилає нас до принципів побудови музичних кліпів. Точніше до тих їх різновидів, де відеоряд є слабо пов'язаним між собою набором образів. За аналогією, при кліповому мисленні – навколишній світ

перетворюється на мозаїку розрізнених, мало пов'язаних між собою фактів. Людина звикає до того, що вони постійно, як у калейдоскопі, змінюють один одного. Така дійсність акумулює людину, змушуючи пристосуватись до такого типу життя, де на аналіз інформації практично немає часу і завжди доводиться просто швидко реагувати на те що "пропонується". Відтак, цей тип мислення зобов'язує людину практично "споживати" навколишні реалії без здатності до глибокого аналізу. Це означає у свою чергу, що людина наскільки поверхнево сприймає інформацію, настільки ж поверхнево дає їй оцінку. "Суспільство споживання", про яке писав Жан Бодріяр є чудовим прикладом дії кліпового мислення.

Занадто швидкий тип життя змушує людину "бігти не озираючись", аби встигнути зробити заплановане, проте пізнавальна діяльність людини нікуди так і не зникла. Бажання пізнавати настільки глибоко "вкорінене" в людину, що навіть при швидкісному темпі життя це бажання нікуди не зникає. Проте, якою є якість цього пізнавального акту – це вже інше запитання. Зрозуміло, що при такому зверхшвидкісному темпі життя дуже важко на чомусь зосередитись і поглибитись у якусь певну галузь, а тому і доводиться сприймати цей світ поверхнево. У цьому поверхневому сприйнятті якраз і з'являється образ "кліпів" - укорінених образів людської свідомості, що були спожиті спонтанно, схопленні під час "бігу". З плином часу кліпове мислення стає не стільки винятком, скільки правилом, законом, умовою. Людина розуміє, що їй цього достатньо, та і начебто більше не потрібно. Разом із цим зникає необхідність вдивлятися/занурюватися вглиб предмету та критично мислити.

Тут ми підходимо до ще однієї особливості кліпового мислення – це неусвідомлення, хоча вірніше буде зазначити – неповне усвідомлення тих процесів, що відбуваються з людиною. Вони ніби існують, але так само поверхнево. Варто відмітити, що суспільні феномени, такі як: реклама, кіноіндустрія, шоу-бізнес і навіть освіта дуже швидко пристосувались до цього типу мислення.

Ми зупинимось на розгляді цього феномену в освітньому процесі. Освіта стає феноменом, за якого обсяг знань всіляко розширюється, щось схоже на теорію розширення Всесвіту, обґрунтовану О. Фрідманом. У цьому розширенні обсягу знань дуже важко їх компелювати та устатковувати. Тут ми виходимо на проблему освітньої галузі, за якої в програму для школярів та студентів дотискують нововинайденні знання. Мозку дуже важко впоратись із великим потоком знань і доводиться сприймати більшість текстів опосередковано, а відтак засвоювати з програми лише верхівку айсбергу, а не всю його частину. Відтак "кліпове мислення" формує людину здатну дуже швидко, фактично на рівні механістичної рефлексивності знаходити інформацію і всотувати її, що у свою чергу дозволяє майже миттєво реагувати на будь-яке явище, така собі нова, більш зверхшвидкісна модель процесора, що справляється з величезною кількістю даних, але не відповідає за їх якість.

Якщо підвести певні підсумки, то варто зауважити, що у сучасному світі реагувати інакше, довше на життєві прояви дуже важко і часто небезпечно. Хвиля інформації набрала таку швидкість, що якщо на ній невдало балансувати, то вона просто змиє, до того-ж в багатьох випадках "кліпове мислення" допомагає людям, рятує їх життя, дозволяє з великою швидкістю приймати рішення. Але і з іншого боку, якщо жити на «машинальному» прийнятті рішень, то чим відрізнити таке життя від існування машини, яка чинить, у відповідності умовам своєї запрограмованості. Можливо, штучний інтелект вже винайшли і навіть запровадили в дію, при чому не довелось навіть вигадувати якісь пігулки, про які так часто пишуть у фантастичній літературі чи показують у фантастичних фільмах, а носіями цього штучного інтелекту стали...люди.

Література

1. *Маклюэн М.* Галактика Гуттенберга: Становление человека печатающего. (The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man). – М.: Академический проект, 2005. – 496 с.
2. *Rosen L.* Me, MySpace, and I: Parenting the Net Generation. – N.Y., 2007. – 258 с.

Гузенко Тетяна Сергіївна
студентка II курсу
Інституту іноземної філології
Науковий керівник:
викладач Т. А. Мозгова

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ

Зрозуміти характер дорослого представника певної культури в значній мірі можливо лише аналізуючи ту практику виховання дітей, яка притаманна даній культурі. Виховання дітей в японській культурній традиції суттєвим чином відрізняється від їх виховання в західноєвропейській культурі.

Зокрема, в європейській культурі дитина має мінімальну свободу: ми нав'язуємо їй розпорядок дня, прищеплюємо правила життя та поведінки, і лише поступово, по мірі дорослішання дитина набуває свободу. Ми із самого народження обмежуємо дитину розпорядком годування і сну, і незалежно від того, протестує вона чи ні, їй доводиться чекати, коли вона подорослішає. Було б цілком природнім припустити, що подібна дисципліна, але в подвійному масштабі, застосовується відносно японських дітей. В європейській культурній традиції максимальною свободою володіє, і одночасно несе величезну відповідальність, лише повнолітня людина. На старість, коли життєві сили вже вичерпались, людина знову впадає у безвідповідальний стан, і її життям починають розпоряджатися інші люди: діти, онуки, лікарі, соціальні робітники і т.д.). «Дитина підкоряється жорсткій дисципліні, яка поступово послаблюється у міру її дорослішання, поки молода людина не почне вести самостійне життя, маючи стабільну роботу і свою власну сім'ю. Вік розквіту сил у нас співпадає з найвищим ступенем свободи та ініціативи. Обмеження посилюються в міру того, як людина втрачає запал та енергію, або стає залежною від інших людей. Європейцям та американцям важко собі уявити таке життя, яке скроєне за японським зразком» [1, с. 292].

В японській же культурі все йде з точністю до навпаки: крива свободи носить дзеркально протилежний характер. У максимально вільних умовах дитина перебуває у ранньому дитинстві (до 3-х років). У міру дорослішання на неї все більше лягає тягар відповідальності, підкорюючи її жорстким нормам культури сорому. Сюди відноситься і практика жартування над дітьми зі сторін матерів, і майже обов'язкова «дідівщина» у школі та армії. Дитина повинна обмежувати себе. Вона повинна усвідомити свій обов'язок. І лише у старості, десь після 60-и років, японець повертається у той стан, коли він знову вже нічого не соромиться. Отже дитинство і старість – це зони «вільної території».

Отже, процес соціалізації японців проходить через таку життєву криву лінію, яку можна зобразити у вигляді U - подібної дуги, форма якої повністю є протилежною щодо життєвої кривої лінії європейців чи американців, де U- подібна дуга перевернута догори ногами.

Соціалізація дитини починається в сім'ї. Саме сім'я, як первинний осередок суспільства, рішучим чином впливає на процес її соціалізації. Більше того, сім'я відтворює соціальну психологію нації, бо кожна сім'я культивує свою, незмінну у головному, притаманну лише їй атмосферу сімейних відносин. До п'яти років японці поводяться з дитиною «як з королем», з п'яти до п'ятнадцяти – «як з рабом», а після п'ятнадцяти – «як з рівним». Вважається, що п'ятнадцятирічний підліток – це вже доросла людина, яка чітко знає свої обов'язки і бездоганно підкоряється правилам.

Сучасна японська сім'я зберегла з минулих часів ряд специфічних особливостей і головною з яких є патріархальність. Ось як розмірковує з цього приводу Р. Бенедикт: «Японським батькам потрібні діти не лише для емоційного задоволення, а й для того, що їх життя не виявилось прожитим даремно. У кожного японського чоловіка повинен бути син. Він йому потрібен для того, щоб після його смерті хтось щодня віддавав данину поваги його пам'яті біля вівтаря у вітальні біля мініатюрного надгробку. Він йому потрібен для продовження сімейної лінії у поколіннях, збереження фамільної честі і власності. У відповідності з традиційними соціальними причинами батько майже так само потребує сина, як і син – батька. Це глибинне почуття спадкоємності не допускає, щоб залежність вже дорослого сина від батька набула аури сорому і приниження, котрі в подібній ситуації є цілком характерними для західноєвропейських народів» [1, с. 293]. Сім'я у розумінні японців міцно тримається на родових засадах і включає в себе як всіх предків минулого, так і всіх нащадків далекого майбутнього. Члени сім'ї, подібно до струменів води, підтримують потік роду в його нескінченному русі. У давнину кожна японська сім'я мала сувій-список свого роду або клану і ця реліквія передавалась від покоління до покоління. Концепція сім'ї в Японії підкреслює безперервність сімейної лінії, загасання якої сприймається як страшне лихо. Предки для японців виступають невід'ємною частиною сьогодення. За глибоким переконанням японців, благополуччя сім'ї залежить від того, наскільки віддано кожне покоління виконує ритуал вшанування своїх предків. Синівська шанобливість виступає тут у якості цементуючого засобу. Згідно з вченням Конфуція, існує три тисячі проступків, ступінь тяжкості яких підпадає під п'ять категорій, але найтяжчий проступок – це нешанобливість дітей по відношенню до батьків.

На початку ХХ ст. Г. Востоков підкреслював, що виховна доктрина в Японії застосовується до дітей «з такою м'якістю і любов'ю, що не діє гнітючим чином на душу дітей. Ніякого вурчання, ніяких жорсткостей, майже повна відсутність тілесних покарань; тиск на дітей здійснюється у такій м'якій формі, що здається, що діти самі себе виховують, і що Японія – це дитячий рай, в якому немає навіть заборонених плодів... Діти виховуються в Японії у повній свободі: сама природа слугує для них вихователькою. В Японії природа і люди прекрасно переплелись, зжилися протягом століть і відкарбували один на одного незгладимий слід» [2, с. 326 - 327].

Найбільш цікавим у співвідношеннях свободи і несвободи в житті як європейців (читай, американців), так і японців є те, що як європейський (американський), так і японський устрій життя насправді забезпечує енергійну участь індивідів в культурі протягом всього періоду розквіту сил. «Ми робимо ставку на надання людині у цей період найбільшої свободи вибору, в той час як японці покладаються на максимізацію щодо усіляких обмежень. Той факт, що людина у цей час знаходиться на вершині своїх фізичних сил і досягає піка своїх здібностей, ніяким чином не робить її хазяїном свого життя» [1, с. 292].

Слід особливо зазначити, що японське виховання дає благодіючі сходи, діти набувають гуманних рис характеру. «По відношенню до дерев, – писав Г. Востоков, – квітів і тварин діти не виявляють тієї холодної жорстокості, яку часто можна спостерігати у європейців; все в природі здається їм переповненим порядку і гармонії, вони виявляють ніжну жалість до всього, що живе і дихає. Маленька японка, яка переслідує метелика і хоче його заставити сісти собі на руку,

дивиться на цю істоту не як на іграшку, а наївно симпатизує йому, розуміє його, саме тому, що сама вважає, що є дуже схожою на нього. Наші діти бруднять і рвуть книжки; маленькі японці вважали б святотатством таке відношення до сторінок, на яких відображені думки і малюнки артистів, набагато більш розумних і талановитих, ніж вони самі» [2, с.328]. Отже, виховання дітей ведеться в Японії не на основі примусу або заборон, а на основі опіки. Замість заборон дітей вчать розмірковувати над тим, як до цього чи іншого вчинку поставляться інші люди.

Література

1. *Бенедикт Р.* Хризантема и меч: модели японской культуры / Рут Бенедикт. – СПб. : Наука, 2007. – 360 с.
2. *Востоков Г.* Общественный, домашний и религиозный быт Японии / Г. Востоков // Япония и ее обитатели / Брокгауз-Ефрон. – М. ; СПб., 1904. – С. 312 - 357.

Чорний Ігор Вадимович

студент II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор

Н. Г. Мозгова

«ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА» ЯК МОЖЛИВА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В СИСТЕМІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Ще на початку ХХ століття видатний американський педагог та філософ, батько філософії освіти – Джон Дьюї у своїй монографії «Моральні принципи в освіті» вказав на необхідність окремого предмета і окремого вчителя для морального виховання та навчання учня, що зняло б тягар і так перевантаженому «педагогу-предметнику» [1]. Постає питання: що передбачає подібне «моральне навчання та виховання»? Які моральні норми та принципи повинні закладати педагог? Як повинен проводитися даний предмет? Хто повинен бути «моральним» викладачем? На ці та інші питання ми й спробуємо дати відповідь в своїй роботі.

Міжнародний досвід «уроку для моральності» досить великий. У країнах де залишила слід прагматична педагогіка – США, Канада, Франція, а також у країнах перехідного типу – Румунія, Польща, країни Балтії – цей предмет називається – «Громадянська освіта» і має свої особливості. В країнах розвинених демократій цей предмет носить функцію соціального програмування – допомагає зрозуміти учню важливість таких соціальних ролей, як спеціаліст, сім'янин, громадянин. В країнах перехідного типу – предмет носить трохи інший нахил – його задача в першу чергу патріотичне, а іноді і націоналістичне, виховання учнів. Прищеплювання їм відчуття особливої гордості за Вітчизну та висвітлення білих плям історії [2]. В країнах СНД (Росія та Білорусь) – предмет називається «суспільствознавство» – носить досить узагальнюючий характер, фактично, це трохи переінакшена версія предмета, що є рудиментом радянсько-комуністичної «пропаганди» в радянській школі. [3]

Дивлячись на останні події, що, в першу чергу, потрібно Україні, як державі, що стала на шлях євроінтеграції, розвитку демократичних цінностей та інститутів? Для того щоб дати відповідь на це питання – треба дати відповідь – яким ми хочемо бачити учня/майбутнього студента на момент випуску зі школи? Не думаю, що виникне супротив, якщо ми скажемо, що на момент випуску зі школи хотілося б бачити особистість, що здатна самостійно аналізувати і

мислити, яка має «більш-менш» сформований світогляд, людину яка розуміє важливість соціальних ролей спеціаліста, сім'янина, громадянина. При тому було б зовсім непогано, якби ще ця молода людина була патріотично налаштована, мала чималий рівень загальної ерудиції і знала та виконувала загальні правила етикету та була толерантною до людей інших світоглядів та культур.

Для цього нам потрібно об'єднати в одному навчальному предметі декілька різних наук та дисциплін, а зокрема – філософія, політологія, соціологія, культурологія, релігієзнавство, етика, естетика, основи психології, основи правознавства, основи економічної теорії. Тому предмет «громадянської освіти» – повинен бути міждисциплінарним та узагальнюючим. Елементи з вище згаданих наук повинні переплітатись між собою, але аж ніяк не слугувати просто окремими темами в підручнику (як приміром це в РФ). Таким чином, комплекс суспільно-гуманітарних предметів буде одночасно підвищувати загальний рівень ерудиції учнів та вчити їх мислити, відстоювати власну думку, формувати світоглядні позиції та ставлення до суспільно важливих проблем (приміром одностатеві шлюби, евтаназія, легалізація зброї, тероризм, проблема сенсу людського життя, проблема війни та миру, тощо). Також, до важливих задач цього предмету слід віднести виховання естетичних смаків в учня та ознайомлення його з культурами та релігіями різних народів.

Як бачимо предмет має занадто багато задач, тому було б логічно розділити їх на блоки за викладанням у різних рівнях школи. Перший блок – молодша школа (1-4 клас) – основні задачі – це виховання основних моральних якостей (доброта, милосердя, скромність, трудолюбивість, тощо), ознайомлення з елементарними правилами етикету та виховання патріотичних почуттів (гарна практика у формі краєзнавства) – даний комплекс повинен допомогти сформувати найпершу соціально важливу роль – «порядна людина», що стане фундаментом для подальшої надбудови інших суспільних ролей. Другий блок – середня школа (5-9 клас) – основні задачі програмування триєдиної соціальної функції – «спеціаліст, сім'янин, громадянин», прищеплення таких якостей, як толерантність, громадянська свідомість, виховання естетичного смаку, початок формування світоглядних позицій. Третій блок – старша школа (10-12 клас) – основні задачі – допомога у пошуку себе в соціально важливих ролях, власного світогляду та життєвих принципах, узагальнення та систематизація знань.

Як бачимо – даний предмет виконуватиме важливу роль в формуванні учня, як особистості, саме тому дуже важлива роль особи викладача даного предмету. Існує загроза нав'язування власних поглядів та принципів учням, також того, що може перетворити предмет в радянську версію «обществоведения», а сам викладач буде виконувати роль схожу до «армійського замполіта». Саме тому найкраще готувати вчителів даного предмету на основі філософського факультету. Саме філософський факультет найбільше займається вивчення світогляду і його складових, а також дає широку суспільно-гуманітарну базу, що стане основою для подальшого викладання даного предмету.

Проаналізувавши вище зазначене, можемо прийти висновку, що предмет «Громадянська освіта» є актуальним викликом для сьогодення суспільства, що стало на шлях побудови розвиненої демократії.

Література

1. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті / Джон Дьюї; [пер. з англ. М. Олійник]. – Л.: Освіта, Літопис; Центр гуманітарних досліджень Львівського національного ун-ту ім. І. Франка 2001. – 32 с.
2. Концепція громадянської освіти в Україні – режим доступу: <http://library.kr.ua/women.html/pgovuidx.html>
3. Введение в обществоведение – режим доступу: <http://www.prosv.ru/metod/bogolubov10-11/01.htm>

Гідревіч Єлизавета Миколаївна
студентка II курсу
Інституту історичної освіти
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач В. В. Пономаренко

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ІДЕАЛУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Чи є сім'я єдиним чинником, що впливає на те, ким ми є?!

Надзвичайно важливу роль у становленні і розвитку людини, а саме її соціалізацію і освіту з дитинства, відводять школі – це є загальновідомим. Для дитини відчиняються двері у неповторний світ, який створює базис для формування досвіду спілкування, дотримання загальнолюдських принципів моралі, освіти і можливостей пов'язаних з цим. Саме з школи починається становлення особистості.

Згадуються слова видатного українського педагога, публіциста, письменника та поета – Василя Олександровича Сухомлинського: «Учитель — перший і головний світоч в інтелектуальному житті школяра; він пробуджує в дитини жадобу знань, повагу до науки, культури, освіти.

Праця вчителя ні з чим незрівнянна... Ткач уже через годину бачить плоди своєї праці; сталевар через декілька годин радіє вогненному потоку металу; орач, сіятель, хлібороб через кілька місяців милуються колоссям і зерном, вирощеним у полі... Учителю потрібно трудитися роки й роки, щоб побачити предмет своєї творчості; буває, що проходять десятиріччя і ледве починає виділятися те, що замислив; ніхто частіше від учителя не буває незадоволеним; ні в якій праці помилки і невдачі не призводять до таких важких наслідків, як в учительській...» [3].

Тому ми розуміємо, що долі наших дітей знаходяться не тільки в руках батьків, а й вагомий та навіть невід'ємний внесок у виховання дітей робить саме педагог – вчитель, вихователь. Проте повсякчас виникає питання: хто ж виховує – сім'я чи школа?! Відповіді на це запитання шукав в своїх працях видатний педагог Антон Семенович Макаренко. Він стверджував, що перш за все потрібно переформулювати дану проблему і визначити хто має бути рушійною силою у вихованні – сім'я чи школа?! І аналізуючи систему освіти в цілому педагог прийшов до висновку, що насправді бажання відігравати провідну, ключову роль у вихованні дітей немає ні у сім'ї, ні у школи... Часто зустрічав скоріше таку позицію – «Ми – школа, а ви батьки повинні виховувати дітей, чому ви не виховуєте?!» Батьки ж стверджують протилежне – «Ми віддали дітей у школу, нехай школа їх і виховує!». Окремі педагоги вважають, що сім'я – це більш потужний виховний фактор, що сім'я може зробити більше ніж вони.

Хоча по суті, така позиція обох сторін, на плечі яких покладено величезну відповідальність є недопустимою. Але що ж таке школа для нас?! Перш за все, заклад якому ми маємо довіряти. Він несе в собі таку благородну і надзвичайно унікальну місію! Школа покликана для того щоб взяти на себе ту саму відповідальність за наших дітей, а значить за наше майбутнє.

Яку ж ситуацію ми маємо в сучасних школах?! А чи багато з людей можуть з упевненістю сказати, що вони задоволені своєю школою і бажали щоб і їх діти отримали таку ж освіту?!

Цим питанням переймався і видатний радянський філософ, педагог-психолог – Евальд Васильович Ільєнков. В своїй праці «Школа должна учить мыслить» Ільєнков наголошує на недоліках сьогоденної шкільної освіти. Центральну, провідну роль він відводить саме вчителю, педагогу як людині, що покликана «формувати наше майбутнє». Від якої зала лежить яким воно буде. Автор наголошує, що сучасні школи, нажаль, не виправдовують покладеної на них надії та

сподівань. А педагоги, не усвідомлюючи всю серйозність та відповідальність своєї професії, є досить не компетентними та байдужими, що призводить до важких та непоправних наслідків. А саме, як зазначає педагог: «...«Глупый» человек, человек с непоправным недостатком «способности суждения» – это прежде всего изуродованный человек, с искаленным мозгом. И эта «искаленность» есть всегда следствие ненормальных, неестественных условий, результат грубо-насильственных «педагогических» воздействий...», «...Нельзя научить другого делать то, чего сам не умеешь. Школа должна учить мыслить, – это значит, что учиться мыслить должен прежде всего педагог» [1]. А чи тоді має сенс існування такої ланки нашої освіти як шкільна?! То чи варто нашим дітям щодня рано прокидатись і йти на навчання, яке по суті не те що не приносить користі, а ще й калічить їх інтелект?!

Ці питання не вперше постають серед суворих скептиків системи освіти. Проте досі ми не маємо суттєвих змін в структурі нашої шкільної освіти. Чому ж так?! А тому, що людство не винайшло вартої альтернативи і в силу світового досвіду ми маємо визнати, що школа була і в найближчий час, залишатиметься тією незамінною ланкою в освіті.

І зараз головним нашим завданням має бути стремління до ідеалу. А ідеальна школа – це як мінімум місце, де даються міцні знання і створені умови для розвитку творчих здібностей дітей.

Треба приділяти велику увагу культурі. Завдання справжнього викладача школи – виховувати гідну людину. У моєму розумінні – це не тільки школа грамоти, а й школа життя. І щоб створити саме таку школу потрібні зусилля самих учнів, учителів, батьків і не в останню чергу – держави.

Адже як зазначив Антон Семенович Макаренко: «Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною» [2, с. 255].

Тому будьмо не байдужими до цих питань вже сьогодні!

Література

1. *Льєнков Е. В.* Школа должна учить мыслить. 2-ге вид. 1964. – 112 с.
2. *Макаренко А. С.* Книга для батьків. Пер. з рос. – К.: Рад. школа, 1980. – 327с.
3. *Мудрі думки В. О. Сухомлинського про вчителя* / [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nauch.com.ua/kultura/59376/index.html>

Якуш Анастасія Володимирівна
студентка III курсу
Інституту історичної освіти
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач В. В. Пономаренко

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ШКОЛІ

Шкільна освіта включає у себе багато різноманітних функцій. І освітню, і виховну, і пізнавальну, і психологічну, і тому подібне... Місія школи розвитку особистості: адаптувати дітей та учнівську молодь до динамічного мінливого середовища і сформувати в особистості розуміння власного «Я» – соціального, психічного, фізичного, своєї активної життєвої позиції, соціалізації в суспільстві [1, с. 14]. Але, педагоги і батьки, часом, забувають, що «кожний окремий індивід є лише продукт і уособлення людства, почуття і розум які відчуває і мислить кожна окрема людина»

[2, с. 56-57]. Тобто, дитина є уособленням того суспільства і тих обставин, у яких вона виховується, це «ансамбль суспільних відносин». Якщо нам не вдається знайти контакт з дитиною, ми навіть називаємо її «проблемною» (як це нині популярно). Тому варто проаналізувати що ж могло вплинути на неї, які аспекти стали рішучими у формування особистості. Почнемо з того, що у нинішній школі не переходять від слів до дій. Підготувати молодь до самостійного життя – це лише загальні фрази, які б мали у себе включати: виховання зацікавленості у учнів, відповідальності, самосвідомості, уміння мислити. А виходить, що всі знання і досвід, отримані у школі, допомагають не у реальному житті, а у успішному складанні екзаменів.

За мету поставлено збагачення інтелекту учня. Нібито і похвально, чи не так? Але методи, вибрані школою, є зовсім не підходящими, нікудишніми, можна сказати. «Світ клином зійшовся на інформації для людей, які отримали односторонню, по суті, механічну освіту, без розвинутого теоретичного і, тим більше, філософського мислення. Ставка на гіпертрофоване отримання та споживання інформації не дозволяє розвиватися творчому мисленню» [2, с. 34]. Тобто, дітям дають масу незрозумілої і по більшій мірі непотрібної теорії, що призводить до отупіння, неможливості аналізу і фільтрування отримуваної інформації.

Система викладання в школі має докорінно змінитися. Вчитель повинен розповідати причину виникнення речей, а не озвучити готовий наслідок, не просто вчити літературу, а навчати писати, творити, висловлюватися багатою мовою. Для цього не потрібний особливий талант. Діти, яким легко дається навчання не є особливими, просто вони знаходяться у гармонії з собою, вони всесторонньо розвинуті, а це в свою чергу значить, що хтось допомагав їм у пізнанні самих себе. Часто-густо вчителі, батьки, та і взагалі усі дорослі забувають, що завдання перед нами стоїть – допомогти дитині рости, розвиватися, відкривати щось нове, бути дослідником разом з дитиною, а не її наглядцем.

Чому всі дорослі так впевнені, що діти чогось не розуміють, і що для дитячого мозку це занадто? Ще з самого початку дітей недооцінюють, а потім самі дивуються, чому ж наші діти не повіростали такими, як бажали їх бачити ми, адже і план виховний весь виконаний, і перевірка приходила до школи, все оцінила, і виховні години з дітьми та батьками проводили... А щось «дітьо» тупіє і тупіє, пропадає охота вчитися... Ви можете стверджувати, що справа у характері, та насправді все набагато складніше, як стверджує філософ В.В. Босенко, справа тут зовсім в іншому: «Хочете, щоб дитина стала інтелектуально, розумово розвинутого, логічно, творчо мислила, – включайте її в логіку людських суспільно значущих справ і суспільних відносин» [2, с. 70]. Те ж саме стверджує і найвидатніший український педагог, система якого вже давно стала основою для виховання у провідних країнах світу А.С. Макаренко: «У школяра повинні бути нормою турботи вселенського масштабу». Дітям повинні дати можливість змінити світ і не менше! Вони повинні вірити у себе, але, чомусь, саме дорослі ставлять перед дітьми ці бар'єри, втовкмачуючи дітям, що це «не їх розуму справа» або «ти ще занадто маленький, не зрозумієш», навіть не підозрюючи яку серйозну шкоду вони завдають своїм вихованцям.

Ми маємо ставити високу планку перед своїми учнями, постійно заохочуючи і спонукаючи їх до подолання нових вершин. Потрібно ставити перед дитиною серйозні і складні задачі, щоб у неї була потреба у самовдосконаленні. У цьому їй має допомогти педагог, але проблема у тому, що лише висококваліфікований, мислячий педагог зможе знайти золоту середину і не перегрузити учня непотрібними знаннями, а навпаки, створити такі умови, щоб дитина змогла активізувати набуті знання для вирішення питань, які постають перед нею щогодини і щодня протягом життя.

Література

1. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Бех // Рідна школа. – 1999. – №12. – С. 13-16.
2. Босенко В. А. Воспитать воспитателя (над чем не работают и о чем не спорят философы) / Босенко В.В. – Київ : Лыбидь, 1990. – 323 с.
3. Ильенков Э. В. Школа должна учить мыслить/ Ильенков Э.В. – ж-л Народное образование, 1964. – № 1. – С. 1-16.
4. Ильенков Э. В. Что же такое личность? С чего начинается личность. М. : 1984. – С. 319-358.
5. Поломошнов Б. Химера воспитания. – Киев, 2015. – 361 с.

Кушнір Дмитро Ярославович

студент III курсу

Інституту історичної освіти

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

старший викладач В. В. Пономаренко

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЛЮДИНИ У ПРАЦЯХ ЖАН-ЖАКА РУССО

Одним із найяскравіших представників епохи Просвітництва є Жан-Жак Руссо, праці якого сильно вплинули на революційні сили Франції, філософів майбутніх поколінь. Він прагнув оновити суспільство, і разом з тим боявся революції. Аналізуючи аспекти людського життя, він намагався вирішити проблеми які існували у тогочасному суспільстві, критикуючи основи феодального устрою, релігійних забобонів, виступаючи за свободу філософської і наукової думки і утворення вільного суспільства. Для історії філософської думки велику цінність мають його твори про політичний, соціальний, релігійний устрої суспільства.

Становлення вільної людини повинно починатися ще із самого дитинства, тому він так багато уваги приділяв формуванню особистості. Найвідомішим його твором про виховання є «Еміль». Він був виданий у 1762 році і мав на меті показати недоліки тодішньої системи виховання і викласти план виховання нової людини. На думку Ж. Руссо, формування людини повинне бути природовідповідним, тобто відповідати віку дитини і здійснюватися із законами природи [1, с. 90]. Він вважав що дитині потрібно надати свободу, щоб вона росла вільною людиною, не допускаючи насильства над її розумом, але разом з тим обмежувати її небажані потреби, не застосовуючи примусових заходів [1, с. 95]. Сам ж Руссо стверджує, що у даній ситуації вчитель направляє учня на добрі справи, не завдаючи шкоди її розвитку.

Філософ вважав головною умовою становлення самостійної особи є трудове виховання, і тільки в процесі трудової діяльності можна добитися основного - підготовлення дитини до життя, і паралельно в ході навчання, він вважав за необхідне виявляти у вихованців ті чи інші здібності, закладені природою [1, с. 97]. Загалом погляди Руссо на виховання чоловіків мали прогресивний характер, а на жінок - консервативний: жінка повинна підкорятися чоловікові і готуватися стати дружиною і матір'ю.

Формування людини нового типу не повинно відбуватися тільки в процесі сімейного виховання. Він відстоював ідею про те, що потрібно змінювати й існуючий лад, де процес становлення вільної людиною здійснюється й зі сторони держави і усього суспільства.

На його думку цей принцип існував у період первіснообщинного ладу. Проте пізніше відбувся перехід до суспільного стану. Причинами стали: природна здатність людей до вдосконалення, розвиток знарядь праці, поява обробки металів і осілого способу життя. У цих

умовах той, хто першим захопив кращу територію, той хто був сильнішим і поставив у залежність інших [2, с. 3]. А вироблена у надлишку сільськогосподарська продукція породжувала і розвиток ремесел. Залізо і хліб загубило рід людський [3, с. 37]. Саме на цій економічній основі, вважає Руссо, розвинулася цивілізація, із поневоленням і нерівністю.

Ключовим фактором появи останньої є приватна власність, коли одні люди залежали від інших. Це спонукає людину існувати фізично і духовно за рахунок інших. Сама власність стає умовою для здобуття свободи індивіду [3, с. 38].

Негативним наслідком цього процесу стає змагання і суперництво, протилежність інтересів. В даний період відбувся перехід від природного до соціального стану, коли влада, яка повинна стежити за дотриманням головного закону – суспільного договору, навпаки посилила несправедливість і доповнила її політичною нерівністю.

Порушувалася найголовніша мета – забезпечення кожному спокійного використання власності, що йому належить [2, с. 10]. У цьому випадку народ позбавляється майже усіх можливостей, він не може вільно розпоряджатися своїми статками і свободою. Людина в таких умовах втрачає свободу і стає рабом, залежним від чужої волі [1, с. 80].

Будучи філософом Просвітництва, він, перш за все, бачив вирішення даної проблеми у духовному перевороті. На його думку, всі шари суспільства повинні бути готові до нових змін. І нових людей потрібно готувати ще змалечку, щоб вони росли вільними, із зовсім іншим світоглядом. Тобто основною рушійною силою в його працях є народ, і всі свої ідеї та сподівання покладає саме на нього. Проте, одночасно, він не задоволеним існуючою системою в якій живе людина, і що потрібно ще багато чого змінити в суспільстві, особливо його ставлення до існуючих проблем. В кінцевому рахунку він прагнув до утворення громадянської спільноти, яка і була б тією силою, що розвиває країну.

Вплив ідей Руссо на інтелектуальне, духовне і політичне життя Франції був надзвичайно великий. Його погляди про вплив навколишнього середовища на людину, принципу природовідповідності, ідея суспільного договору сильно вплинуло на мислителів того часу.

Наполеон Бонапарт сказав про нього: «Для спокою Франції було б краще, якби ця людина не народжувалася на світ, вона підготувала революцію» [3, с. 35].

Література

1. Руссо Ж.-Ж. Избранное. – М.: Детская литература, 1976. – 189 с.
2. Руссо Ж.-Ж. Про суспільний договір, або принципи політичного права. – К.: Port-Royal, 2001. – 349 с.
3. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень. Нової доби: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 414 с.

Літвинчук Ірина Володимирівна

студентка IV курсу Інституту історичної освіти

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

старший викладач В. В. Пономаренко

ОСОБИСТІТЬ ТА ІСТОРІЯ

Проблема ролі особистості в історії - одна з найбільш важливіших як в історичній науці, так і в філософії історії. Розуміння ролі особистості викладалися у концепціях, які базувалися на тому, що важливіше – розум чи почуття. Оноре де Бальзак писав про великих людей так : «Усі великі люди народжуються в утробі певного століття, але під їхньою оболонкою б'ється вселюдське серце», а Гегель у «Філософії історії» стверджував : «Ніщо велике в історії не здійснювалося без пристрасті» [2, с. 82-83].

Від чого залежить роль особистості: від неї самої, історичної ситуації, історичних законів, випадковостей чи, можливо, від усього загалом, в якій комбінації і як саме – важко визначити. Сама відповідь залежить від обраного нами аспекту, точки зору періоду, який розглядається та інших релятивістських та методологічних аспектів [3, с. 4].

Погляди мислителів Франсуа Гізо, Франсуа Мінье та інших у 18 ст., які займалися історіософією, все зводили до свідомої діяльності особистостей. І дослідження, написані з точки зору такого погляду дуже мало містили спільного з наукою і писалися як проповіді, з яких впливали моральні «уроки». Пізніше, бурі, ще так недавно пережиті Францією, дуже ясно показали, що хід історичних подій визначається далеко не тільки свідомими вчинками людей. А що ці події відбуваються під впливом прихованих історичних обставин, прихованою необхідністю [4].

Г. Сент – Бев стверджував, що розумові чи моральні якості людини, які грають більш – менш важливу роль у суспільному житті, – це його таланти, рішучість або нерішучість, хоробрість та ін.. Але ті ж самі особливості характеру, залежать від суспільного розвитку. Особи змінюють лише хід подій та деякі наслідки, але вони не змінюють напрямок розвитку історії.

І ще одна проблема історіософії – пошук законів історії. Чи має вона історичний процес (подібно до законів фізики) чіткі закони становлення та розвитку чи носить хаотичний характер?

Вольтер та Кондорсе втілили ідею, що історія людства – це процес посилення розуму та його впливу на людей. Найбільш повно це виражено у Гегеля. Він виключає діяння людей (історичних особистостей) для досягнення в історичному процесі особистих цілей. Треба розрізнити поняття «видатна особа» та « історична особистість», яка завжди є видатною з точки зору її ролі в безпосередньому історичному розвитку. Історія виступає для історичної особи безпосереднім предметом своєї діяльності і присвячує її розвитку своє життя.

Тут постає питання: як розум «творить» історію? – Чи впливає на нього щось? Із деяких концепцій випливає, що двигун історії – народні маси. Народ - як головна сила революційних і суспільних змін. Наприклад, в ході Великої французької революції чи Паризької комуни та ін.. Поняття «народні маси» є досить аморфним за своїм змістом, тому що конкретна їх роль та соціальна складова в історії залежить від конкретної ситуації, від поєднання закономірних і випадкових факторів [4]. Для мислителів Г. Гарда та Г. Ле Бона, маса – це носій руйнуючого та ірраціонального початку. Управління такої групи під командуванням досвідчених лідерів піднімаються на повстання існуючого ладу. В юрбі, кожна людина втрачає своє «Я».

Таким чином, у філософії історії має місце постійний «перебір» окремими філософами «кандидатів» на роль «рушія» історичних трансформацій, які обов'язково продовжаться в майбутньому. Так, історична особистість може передбачати (в силу своїх особистих здібностей) певну ціль історії, і спираючись на свій владний (О. Македонський) чи духовний (Мартін Лютер) ресурс вести суспільство. В таких умовах історична особа підвласна загальним закономірностям, а з іншого боку – породжує нові закономірності [3, с. 6]. Така особистість може розглядатися як рушійна сила історії, яка свідомо формує «відповідь» на зовнішній «виклик».

Наявність багатьох концепцій говорить про те, що до сьогоденного часу немає комплексного підходу вирішення цієї проблематики. Питання особистості в історії поєднує багато центральних проблем історії (сенсу історії, пошуку її законів, встановлення рушійних сил в історії) в окрему пізнавальну систему [3, с. 6]. Але, так як, ціль історії не в дослідженні минулих подій, тому ця проблематика залишається вторинною. Наприклад, роль особистості Бонапарта не є весь історичний процес, а лише момент з історії Франції та Європи [4].

Вивчаючи цю проблему, не можна зупинятися лише на окремих історичних особистостях. Звертається увага на історичну особистість і подію, які носять рівноправний характер. Звичайні ж люди розглядаються, лише як індивідууми, спільна праця яких має сенс, лише як результат різних історичних ситуацій.

Література

1. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории. – СПб. : Наука, 1993. – С. 72, 82-83, 147-148.
2. Гринин Л. Е. Личность в истории: Эволюция взглядов// История и современность, 2010. – № 2.
3. Ильенков Э.В. Что же такое личность? // С чего начинается личность. 2-е изд. – М.: 1984. – С. 319-358.
4. Плеханов Г.В. К вопросу о роли личности в истории//Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. – М.: Политиздат, 1956.
5. Польшкина О.О. К вопросу о роли личности в истории // Ломоносовские чтения – 2004. – М.: ТЕИС, 2001.

*Гальченко Алина Сергеевна,
студентка II курса
Института иностранной филологии
Научный руководитель:
кандидат философских наук
Е. В. Павловская*

НАША СВОБОДА – В ОСОЗНАНИИ СВОЕЙ НЕСВОБОДЫ

Польский философ Тадеуш Котарбиньский говорил: «Полная свобода возможна только как полное одиночество». Само понятие Свобода подразумевает собой одиночество, потому, что когда кто-то с тобой рядом – ты уже не одинок, уже не свободен.

Представьте себе гладкую поверхность озера. Идеально ровную и пустую в своей глубине. И представьте над озером дождь – капли воды, неравномерно падающие на поверхность. Каждая капля создаёт на поверхности круги – они расходятся от эпицентра всё дальше и дальше, пока круги от даже самых далёких капель не сойдутся в искаженной форме между собой.

Поверхность озера – это сложное сочетание времени и пространства, хронотопа, обычно называемого «жизнь»; капли – это люди, а круги на воде – их поступки, малейшие действия, даже мысли – их воля. Если заточить озеро, капли и круги в сферу – её можно будет назвать судьбой.

Свобода - есть проявление человеческой воли, она же – те самые круги, расходящиеся от нас во все стороны. Но, на этот раз обращусь к словам политика Авраама Линкольна: «Овца и волк по-разному понимают слово свобода, в этом сущность разногласий, господствующих в человеческом обществе». Из этого следует, что разногласия в свободе – и есть несвобода. Определённая степень рабства.

Современный человек, как всем известно – человек эпохи свободы. Он имеет право на свободу слова, свободу вероисповедания и множество других свобод. Рабства – формально – на земле уже не существует. И вроде бы – он свободен в выборе.

Рассмотрим судьбу одного абстрактного мужчины: этот человек обеспечен, он работает на престижной работе, ходит в рестораны по выходным, женат, и, допустим, не имеет детей. Что

из себя представляет этот человек? С самого рождения он попал в мир, свобода которого представлена хорошо, если одним шагом, и то, ограниченными обстоятельствами. Обстоятельства и есть наше рабство, а обстоятельства создают люди – значит человек человеку и раб, и господин

Следуя словам Энштейна: «Свобода человека в современном мире похожа на свободу человека, разгадывающего кроссворд: теоретически, он может вписать любое слово, но на самом деле он должен вписать только одно, чтобы кроссворд решился», - разберём судьбу нашего абстрактного человека. Самый простой его шаг: утром он завтракает.

Свободен ли он в том, чтобы позавтракать? На первый взгляд – да, но, если разложить это событие на детали: он ест еду, которую он купил в магазине или заказал на дом – эта еда определённа, она зависит от его заработка и наличия в магазине, значит он не свободен в выборе еды; он ест в определённое время – это время ему, возможно привычно – оно выработано родителями, привычкой или генами. Во всех трёх случаях время приёма пищи – не результат свободного выбора. Место приёма пищи... та же самая история.

В итоге – то, что он женат, бездетен, работает на престижной работе, ходит в ресторан, даже то, что он мужчина – не его свободный выбор, а результат выбора всего живого и неживого, что существует в этом глобальном мире. Выйдет он на улицу или останется дома, усыновит ребёнка или ударит собаку, купит дверную ручку того или этого цвета зависит от обстоятельств.

Человек изначально связан, стяннут и несвободен? Если бы был однозначный ответ на этот вопрос, философы решили бы его века назад. Однако вопрос свободы, как и вопросы о других вечных ценностях, остаются неразрешимы до сих пор. Каждый выбирает для себя ответ сам.

Я предлагаю своеобразный компромисс: если обстоятельства – есть результат множества выборов, то почему бы не предположить, что каждое создание по отдельности своей свободы не имеет, но все вместе мы владеем одной общей Свободой, которой вольны распоряжаться только в составе тысяч. Ведь наш выбор тоже на что-то влияет и в осознании несвободы, уже поняв это и совместно создавая то или иное пространно-временное обстоятельство мы будем свободны в достижении своей неразрывной связи с миллионами.

Следует различать не просто термин «Свобода», а такое понятие как «Свобода от».

«Свободным от страданий еще никто не рождался». *Иоганн Шиллер*

«Только тот может считать себя свободным от зависти, кто никогда не изучал себя». *Клод-Адриан Гельвеций*

«Жить в обществе и быть свободным от общества нельзя». *Владимир Ленин*

Литература

1. *Афоризмы. Одиночество. Свобода* / Под ред. А. Лагуновского. – Режим доступа: <http://www.stihi.ru/2009/06/06/5849>
2. *Устами афоризмов глаголет истина.* – Режим доступа: <http://credo.su/archives/909>
3. *Жить в обществе и быть свободным от общества.* – Режим доступа: <http://sochineniye.ru/zhit-v-obshhestve-i-byt-svobodnym-ot-obshhestva/>
4. *Спиноза. О человеке и свободе.* – Режим доступа: <http://aspirantura.ws/spinoza-o-cheloveke-i-svobode.htm>
5. *Спиноза Б. Этика* / Б. Спиноза Избранные произведения: в 2 т. –Т.1. – М.: Государственное изд. полит. л-ры, 1975. – С. 359-618.
6. «*Этика*» Спинозы: «О человеческом рабстве» и «О могуществе разума или о человеческой свободе». – http://www.0zn.ru/filosofiya/etika_spinozy_o_chelovecheskom_rabstve_i.html

Шарговський Владислав Вячеславович
студент II курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, викладач
К. С. Гончаренко

МАРКІЗ ДЕ САД В ОБ'ЄКТИВІ ФІЛОСОФІЇ: ЗРАЗКОВА МОДЕЛЬ МОРАЛЬНОСТІ ТА РЕЛІГІЙНОСТІ СЬОГОДЕННЯ

Здавалося б, що у випадку з Маркізом де Садам досить важко встановити актуальність дослідження, тим паче в області філософії. Свого часу творчість Маркіза де Сада дуже швидко отримала широку відомість, проте в інтелектуальну сферу, яка могла дати їй хоча б відносно академічне тлумачення, потрапила лише на початку ХХ ст. Причину цього, філософ О. Смулянський [4] вбачає у тому, що «шоковість» текстів не давала змоги зануритися у їх вивчення.

Якщо звернутися безпосередньо до текстів де Сада, то перш за все, є можливість натрапити на філософський концепт «постійного повторення»/éternel retour. Не обов'язково володіти навичками критичного, необразного читання тексту, щоб помітити, що всі описані автором ситуації майже однакові. Більше того, образність тексту не може бути цікавою, навіть на той час: всі героїні тексту однаково мають оксамитову шкіру, білу як мармур та губи червоні як вишні. Так чим саме де Сад нам цікавий? Найперше – його особливу «релігійність».

Перед тим як продовжити мову про віру в Бога, варто зупинитися на зв'язку релігійності та моральності. Ще при закладанні основ власної філософії, Жак Лакан неймовірно влучно описав цей зв'язок, коментуючи твір Достоєвського: «Как вы помните, сын Иван, заманив его на опасные тропы, которыми движется мысль человека цивилизованного, заводит речь о том, что если Бога, мол, не существует... – если Бога нет, подхватывает отец, тогда все позволено. Мысль, конечно, наивная, ибо мы, аналитики, прекрасно знаем, что если Бога нет, то не позволено вообще ничего. Невротики каждый день дают тому наглядный пример» [3]. (Очевидним є те, що протилежна теза також вірна: якщо Бог є, то можна все, адже я є лише Його знаряддям, а йому можна все). З цього випливає не лише те, що сучасний так званий «атеїст», який постає перед нами як толерантний гедоніст, на рівні несвідомого продовжує вірити в Бога (його віра міцніша за віру найрадикальнішого «віруючого»), а й те, яким чином від Бога залежить «те», яким чином «Я» можу/повинен діяти.

Якщо запитати у Канта «що я повинен робити?», то відповідь здається очевидною – поведінка де Сада є радикально протилежною моральній. Проте, насправді всі дії Маркіза чудово підпадають під кантівське виконання Обов'язку, і лише не збігаються з розумінням цього обов'язку німецьким класиком. «Итак, Сад осуществил таким образом разрыв между двумя элементами, которые, по Канту, являются синонимичными и совпадающими: утверждение безусловного этического предписания, моральная универсальность этого требования. Сад сохраняет структуру безусловного предписания, устанавливая в качестве ее содержания предельную патологическую сингулярность» [2].

В одному зі своїх семінарів Лакан викладає спостереження, що всі богохульства героїв Маркіза адресовані не жертві, а Богу. Мовцю край необхідно щоб Бог «був» і почув його образи. Тобто де Сада можна назвати глибоко віруючою людиною, яка просто ще не з'ясувала своїх стосунків з Всевишнім. Приймаючи цю тезу, стає очевидним, що віру Сада можна охарактеризувати як чисту, на відміну від віри багатьох клерикалів. Яким вже однозначно ясно

що у вірі як «працює», функціонує і не треба далі про це замислюватись. Це ж стосується і моральності/аморальності де Сада: «... каждое этическое действие, настолько чистое и незаинтересованное, насколько может показаться, всегда имеет основу в некоей «патологической» мотивации (собственный долгосрочный интерес действующего лица, восхищение ему подобными вплоть до негативного удовлетворения, вызванного страданием и принуждением часто требуемыми этическими актами), средоточие интереса Лакана скорее находится в парадоксальном переворачивании, посредством которого желание (т.е. действие в соответствии со своим желанием вне компромиссов с ним) более не может корениться ни в каких «патологических» интересах или мотивациях и т.о. отвечает критериям кантианского этического поступка, так что «следование своему желанию» совпадает с «выполнением собственного долга» [2].

Чи можна подібним чином охарактеризувати акцію PussyRiot у церкві? На думку РПЦ їх дії були страшним богохульством. Як і у випадку з героями де Сада одразу очевидно, що до Бога вони не звертаються. Йому вже нема чого казати. Те що державний апарат карав акціонерів так жорстоко лише говорить на користь цієї тези. «Ответ прост: настоящее кощунство – это само государственное обвинение, вменяющее преступление на почве религиозной ненависти тому, что очевидным образом было политическим актом протеста против правящей клики... Если понимать цинизм как безжалостный прагматизм власти, втайне насмехающейся над своими собственными принципами, то Pussy Riot тогда – это воплощенный анти-цинизм» [1].

З даної позиції стає зрозумілішим той момент, що для більшості висвітлюється власною комічністю: величезна кількість паперів назбирала слідчими за час проведення судових справ. Якщо спростити – вони шукали, що «кажуть» Pussy Riot. Жак Лакан [3] доводить, що звернення до Бога – це завжди конкретна мова. Бог почує все, поки є що сказати. «Они – концептуальные художники в самом благородном смысле этого слова: художники, воплощающие Идею. Поэтому-то они и носят балаклавы: маски деиндивидуализации, освободительной анонимности. Их балаклавы говорят, что неважно, кого из них арестуют, они – не индивидуумы, они – Идея. Поэтому-то они и представляют такую угрозу – легко посадить в тюрьму индивидуумов, но попробуйте посадить в тюрьму Идею!» [1]. Проте в оригінальному ролику, знятому самими учасниками на місці подій, можна знайти ще цікавішу метафору: в активістів не лише немає індивідуальності, в них також відсутній голос. Коли більшість акцій протесту супроводжуються викриками чи табличками з написами, Pussy Riot стрибають мовчки.

У Новий час, коли, здавалося б, антропоцентризм досяг величезного підйому як ідея, ситуація сильно відрізнялася від того, що ми маємо зараз. «Атеїсти» кричали про те що Бога нема, проте брати відповідальність на себе за його не-існування були не готові. Ті самі дарвіністи сприймалися як виклик богів, щоб той показав свою могутність. Сьогодні виклику немає.

Схоже, що саме з цього і росте коріння так званих почуттів віруючих. Не дивно, що раніше вони не мали місця як феномен – в них не було потреби. Проте, змістовної відповіді на питання чим саме ці почуття є, варто очікувати від, так би мовити, «філософа ангажованого» – богослова.

Література

1. Жижек С. Настоящее кощунство / С. Жижек // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://newstreetuniver.livejournal.com/210569.html>
2. Жижек С. Кант і Сад: ідеальна пара / С. Жижек // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/texts/translab/texts/zizec/zizec.html>
3. Лакан Ж. Семінари. Книга 7. – М. : Гнозис/Логос, 2006. – 414 с.
4. Смулянський О. Невидані семінари / О. Смулянский // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://theoryandpractice.ru/posts/8298-lakan-likbez>

Односум Наталія Володимирівна
студентка II курсу
Інституту іноземної філології
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
О. В. Павловська

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ІДЕАЛ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Всі ми знаємо, що добро повинно перемагати зло, ми повинні прагнути творити добро: допомагати іншому, любити та поважати батьків і старших, не ображати молодших, слабших, не вбивати, не красти і т.д.

Ми всі хочемо виглядати в очах інших хорошими, добрими людьми.

Та якщо ми всі розуміємо, що не можна коїти зла, а потрібно творити добро, то чому ж все-таки на Землі так багато страждань, воєн, вбивств?

Людям не потрібен ідеал, якщо його досягти неможливо. Нам потрібне щось простіше, щось, чого можна досягти, втішитися собою – і на цьому все. А далі вже, досягнувши тієї доступної точки досконалості, втішившись собою, думати про те, як вдовольнити власні потреби, тобто самого себе нагородити за власні неймовірні досягнення. І жити у своє задоволення.

Досягнувши цього наміченого рівня досконалості, люди доходять до думки, що навіщо взагалі прагнути до якоїсь точки досконалості, навіщо так мучитися та виснажуватися? І під кінець взагалі підривають авторитет загальнолюдських цінностей. Чи не краще тоді жити у своє задоволення? Тобто любити тільки заради задоволення, дружити тільки заради задоволення, дати дві гривні жебраку тільки заради задоволення, бо потім можна відчуття почуття блаженства від власної добродійності та величі, похвалитися собою. А потім досягати величі та слави, переступаючи через людей, через совість, шляхом вбивств, кровопролиття. І, таким чином, повернутися до відправного пункту, скотитися, впасти.

Результати того, що люди перестають все більше і більше вірити в ідеал, можна спостерігати сьогодні: війни, страждання, криза, вбивства, хвороби, алкоголізм, наркоманія, безліч згублених людських життів. Відсутність ідеалу, наявність доступного рівня досконалості роблять людину егоїстом, який сконцентровується на собі, його не цікавлять страждання інших людей, і він вирішує власні проблеми за рахунок життів інших.

Без ідеалу неможливе життя на Землі. Без ідеалу людство б не вижило. Панував би безкінечний хаос. Хоча ідеалу досягти неможливо, необхідно, щоб він обов'язково існував, був закладений у свідомості кожної людини. До нього потрібно прагнути завжди.

Таким вічним, недосяжним ідеалом він є християнський ідеал, уособленням якого є Ісус Христос, Син Божий, тобто Бог. Його ознаки: Вічний — Він ніколи не народжувався і ніколи не помре; Бог є Абсолютною Любов'ю, Абсолютною Досконалістю, Він жодного разу не згрішив. Бог є цим Ідеалом.

Увесь сенс життя людини криється у вічному прямуванні до ідеалу, до Христа. Прямування до ідеалу зміцнює людину, шліфує і запобігає великому падінню людини до вбивства, перелюбу, крадіжок. Крокування до ідеалу починається з того, що спочатку людина виконує основні заповіді (закони): не вбиває, не краде і т.д. Виконавши все це, вона переходить працювати над власним серцем, щоб викоренити зачатки зла, які можуть призвести до порушення найголовніших заповідей (законів). Це як з хворобою. Щоб вилікувати хворобу, потрібно встановити її причину.

Україна вважається християнською країною, бо провідною офіційною релігією є християнство. То чому ж в Україні стільки проблем? Християнство безсиле?

Усі проблема в тому, що ми позбавили форму змісту. Є блискучої краси монастирі, храми, тобто якісь пишні оздоблені будівлі, а Церкви Божої немає. Є прихожани, є ритуали, а Бога немає в цьому. Є релігія, а віри немає.

Настають важкі часи. Віра в ідеал майже розчинилася. Підривається авторитет загальнолюдських цінностей. З кожним поколінням, навіть роком, життя стає все більш і більше складним та небезпечним. Любов в серцях людей холодне. Глобальні проблеми людства (екологічні, духовні, політичні і т.д.) – це все наслідки того, що авторитет ідеалу втрачається.

Література

1. *Біблія* або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – Київ: Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1151 с.
2. *Толстой Л.Н.* Послесловие к «Крейцеровой сонате» // Лев Николаевич Толстой. Собрание сочинений в 22 т. – М.: Художественная литература, 1982. – Т. 12.

Чорний Ігор Вадимович

студент II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

викладач Є. М. Шушкевич

САМОГУБСТВО ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Проблематика самогубства, як добровільного виходу людину з життя, її морально-етичний бік, причини та наслідки даного феномену цікавили філософів та мислителів різних епох – починаючи з Античності і закінчуючи сьогоденням. Одними з перших хто виявив особливу цікавість до проблеми самогубства були стоїки. В одній з ключових частин свого вчення, а саме етиці, вони приділяли увагу проблематиці самогубства чи не найважливішу роль. Зокрема, значну частину своєї етики в даній проблемі присвятив римський філософ Сенека. Філософ вважав, що “Благом є не саме життя, а життя достойне” [4]. Мудрець живе допоки може вести себе достойно. Тому на думку філософа, суїцид був виправданим при обставинах коли людина не може себе вести достойно – хвороба, старість, слабоумство. В інших випадках суїцид критикувався стоїкам, як занадто легкий вихід з життєвої ситуації, альтернативою якому має бути зміцнення духу, сили волі, гартування характеру, чеснот.

Такий характер відношення до самогубства досить глибоко проник в суспільну думку, особливо в армійському середовищі, ставши одним з основ “офіцерського кодексу честі”. Прикладом з історії може слугувати відомий суїцид німецького фельдмаршала Ервіна Роммеля чи білогвардійського генерала Олексія Каледіна. Покрившись ганьбою – ці люди звели рахунки з життям, тобто вийшли з життя, яке стало “недостойним”.

В Середні віки питання самогубства розглядалось виключно з точки зору християнської релігії. Самогубство – розглядалось, як гріх, злочин проти Божественного. Людина і її життя розглядалися виключно як творіння Боже і тому самогубство поставало, як втручання в справи Господні. Пізніше цю позицію розкритикує німецький філософ-екзистенціаліст Карл Ясперс у своїй праці “Самогубство”, за яким коли мова йде про те, що хтось грішить проти Бога, треба

відповісти, що це справа кожної людини і її Бога, а ми не судді. Якщо існує право на життя, то логічним буде висновок про те, що існує таке поняття як «право на смерть».

В XIX столітті проблема самогубства викличе інтерес видатного німецького філософа Фрідріха Ніцше, який розглядаючи концепцію надлюдини та критикуючи християнство теж звернеться до проблеми самогубства. Мислитель був послідовним прихильником права на самогубство. Він вважав суїцид проявом волі сильної людини: «Власною смертю вмирає довершений – у сьайві звитяги, серед тих, хто сподівається й дає обітницю» [3, с. 74]. Ніцше критикує християнство за те, що воно стало культом хворих, нужденних та юродивих, критикує той факт, що християнство ставить вищою цінністю милосердя. Зокрема це підтверджують його вислови: «Недолугі й безпорадні мусять загинути – це перший принцип нашої любові до людини. І в цьому їм треба допомогти» [3, с. 347], та «Християнство стало на бік усіх недолугих, нищих і безпорадних, створило ідеал, який суперечив могутнім інстинктам виживання, загидило навіть розум духовно сильних натур, оголосивши гріховними та облудними найвищі духовні вартості й прозвавши їх спокусами» [3, с. 348].

Згодом озброївшись філософією Ніцше, гітлерівський режим почне винищення усіх з точки зору нацистської ідеології «хворих та шкідливих націй».

Питання самогубства, як філософської проблеми, піднімається у XX столітті філософами-екзистенціалістами, окрім вище викладеного погляду Карла Ясперса, ця проблема цікавить французького мислителя, представника екзистенціалізму Альбера Камю. В своїй праці «Міф про Сізіфа. Ессе про абсурд», Камю називає самогубство «єдиною по-справжньому серйозною проблемою в філософії» [2, с. 99]. Камю вважає самогубство виходом людини з абсурдності буття, але при тому не дає чіткої відповіді чому ж саме на тому чи іншому етапі життя людина вирішує звести рахунки з життям.

Якщо підійти до питання самогубства чисто науково-емпіричним методом, то тут безперечно пальму першості займає батько соціології Еміль Дюркгайм і його праця «Самогубство», що стала класичним зразком соціологічного дослідження. Дюркгайм намагався довести, що не існує ніяких психологічних причин суїциду, єдина причина самогубства – це самотність. Фактично Дюркгайм покладає всю винну кожного окремого випадку суїциду на все суспільство загалом, вважаючи його абсолютно соціологічною проблемою [4, с. 20].

Сьогодні проблема суїциду носить набагато ширший характер, включаючи в себе також проблему евтаназії, тобто безболісної добровільної смерті у випадку невиліковної хвороби. Хоча проблема евтаназії є не нова (ще в Античності точились дебати проте чи є Благо убити лікаря хворого чи ні, до речі єдиний хто виступав проти цього був Гіппократ), але на сьогодні питання її легалізації та впровадження в суспільне життя стоїть занадто гостро. Як підсумок можна сказати, що проблема самогубства є досить актуальним питанням, що не можливо повністю дослідити завдяки емпіричним методам соціології і потребує ґрунтовного філософського осмислення, не дарма ж французький філософ Жан-Поль Сартр зазначав, що саме змога вчинити самогубство відрізняє людину від тварини.

Література

1. *Дюркгайм Э.* Самоубийство. Социологический этюд / Эмиль Дюркгейм. – М.: Мысль, 1994. – 399 с.
2. *Камю А.* Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / Альбер Камю; [Пер. с франц. А. Руткевич] // Бунтующий человек. – М.: Политиздат, 1990. – С. 23 – 100.
3. *Ніцше Ф.* Так казав Заратустра; Жадання влади / Фрідріх Ніцше / [Пер. з нім. А.Онишка, П.Таращука]. – К.: Основи, 2003. – 437 с.

4. *Сенека Л.* Нравственные письма Луцилию / Луций Анней Сенека // PSYLIB – [електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://www.psylib.org.ua/books/senek03/index.htm>

Козлова Альона Ігорівна
студентка II курсу
Інституту іноземної філології
Науковий керівник:
викладач Т. А. Мозгова

ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ КОНТЕКСТ ОБРАЗУ СУПЕРГЕРОЯ В ЯПОНСЬКИХ КОМІКСАХ МАНґА

Манґа в тій формі, в якій вона існує сьогодні, почала розвиватися після Другої світової війни, хоча традиція видання ілюстрованих романів має глибоке коріння в ранньому японському мистецтві. Манґа визнана і як форма образотворчого мистецтва, і як літературне явище. Існує безліч творів різних жанрів та тем: пригоди, романтика, спорт, історія, гумор, наукова фантастика, жахи та інші, розраховані на різні вікові групи. Художник, який створює манґу, називається *манґака*.

Зайшовши в будь-який пересічний американський магазин коміксів, ви будете вражені одноманітністю назв, таких, як «Супермен» чи «Бетмен». Якщо ви заглянете в яке-небудь місце, де продають манґу, ви будете вражені одноманітністю представлених там жанрів. Внаслідок чого можна очікувати, що жанр коміксів про супергероїв займає меншу долю на ринку манґи, але, насправді, кількість манґа, які можна роздивлятися у контексті жанру супергероїв, навіть ще менше. Супергероїв в коміксах манґа майже не існує. На питання «чому так мало супергероїв в коміксах манґа?» повинні бути більш глибокі відповіді та причини. Чому один певний жанр є надзвичайно популярний в одній культурі і зовсім непопулярний в іншій. Коли мова йде про жанр супергероїв, здається, що ця різниця виявляється в різних поглядах на етичні питання в двох культурах.

Коли ми визначаємо когось як супергероя, ми маємо на увазі персонажа, заздалегідь виправданого за певними правилами та набором обставин. Однак ці обставини не висічені на камені, інакше, говорячи про супергероя, ми мали б на увазі одного персонажа, що відповідав би усім заздалегідь підготовленим критеріям. Проте навіть з цими обмеженнями ми можемо знайти декілька відомих героїв манґи, яких можна назвати супергероями – Кіборг 009, Череп, Ейтмен, Людина-диявол, Леді Тінь та Зетмен. Також в публікаціях манґи можна знайти адаптації американських супергероїв, особливо Бетмена, Спайдермена.

Переходячи до конкретики, почнемо з різниці між японською та західною етикою відносно Спайдермена (він же – Людина-павук). Спайдермен був двічі адаптований японськими манґаками, і в обох випадках передісторія Людини-павука була пропущена. Гострий момент з дядьком та тіткою, що упускається в японській адаптації історії, позбавляє Пітера Паркера (чиїм альтер-его і є Спайдермен) деякої відповідальності за смерть дядька, хоча в оригінальному сюжеті це ледь не головна думка – «з великою силою приходиться велика відповідальність» [1, с. 84]. За наступні майже півсторіччя ця думка стала визначальною характеристикою для Людини-павука в боротьбі зі злочинністю. Але в двох японських адаптаціях цей аспект його походження взагалі ніяк не зачіпається, хоча це є однією з головних сюжетних ліній коміксу. Переважно це пов'язано з тим, що місія Пітера Паркера нескінченна. Випадок з дядьком Беном приніс великий біль герою, і набувши великої сили, Пітер знайшов велику відповідальність за

кожного, хто може відчувати такий самий біль як і він. Намагаючись позбавити цього почуття болю втрати в усіх інших людей, Пітер приречує себе на безкінечну боротьбу з втратою дядька Бена, та з тим самим болем, що йому довелося пережити за цієї втрати. Проте є багато інших супергероїв, що не мотивовані особистою трагедією, такі, як Супермен або Вандервумен. Вони лиш вирішили направити свої сили для ствердження певних загально-моральних принципів, котрі вони вважали головними.

На відміну від американських, більшість японських супергероїв мають особливого, певного ворога, і як наслідок – обмежену місію. Переважно японські супергерої борються проти когось, хто нашкодив їм особисто і шукають помсти. Японська етика дуже важко приймає місію, що вимагає від героя йти далі і далі задля певного абстрактного принципа, наприклад, справедливості.

Японська етика є результатом злиття різноманітних філософських течій із конфуціанства, буддизму та синтоїзму. Вони настільки повно ввійшли в японську етичну систему та культуру, що часом важко відділити ідейну основу від частих філософських впливів. Щоб пояснити детальніше – наведемо приклад. В оригінальних виданнях Людини-павука Пітер постійно патрулює вулиці і зупиняє усі можливі злочини, (що цілком відповідає ідеї, що він робить усе можливе, щоб попередити трагедії, котрі можуть трапитися з кимось ще). Однак в адаптації 70-х років, в японській версії Річі Ікегамі потрапляє у різні ситуації через свої взаємовідносини. Надаючи перевагу особистим мотивам. Манґа «Людина-павук» відповідає конфуціанській точці зору, де наші соціальні ролі диктують нам наші моральні обов'язки.

Думка про те, що моральне життя визначається набором основних взаємовідносин, становить основну ідею конфуціанства і має вплив на японського супергероя. В японському контексті смерть дядька Бена була б рушійною силою історії, коли в американському контексті – це просто спосіб надати моральний урок, котрий приведе Пітера Паркера до того, щоб стати героєм на усі часи.

Неможливо оминати манґу про Бетмена, що була дуже вільною адаптацією американського комікса для японської аудиторії. Як показано в японській версії, сімейний зв'язок часто висвітлює добрі сторони героїв, котрі все ще існують глибоко всередині холодних мутантів, одним з яких став герой коміксу – губернатор міста. В американській версії цей зв'язок так само дає ключі до розгадки, проте все більш заплутано – чому саме мутант діє таким чином.

В японській манґа не тільки сім'я має значення, друзі так само важливі. Манґа про супергероїв проголошує особливі моральні принципи про те, що дружба і сумісна робота – це ключ до успіху. Це не те саме, що принцип найвеличнішого щастя або категорична меланхолія, тому, що це не абстрактний безликий принцип. Це досить розпливчастий, але дуже важливий ідеал в японському коміксі манґа.

Одна з причин, через яку так багато супергероїв в американських коміксах, можливо, полягає у тому, що в західних традиціях існує практично тільки одна концепція розуміння того, що означає вчиняти морально. З тієї ж причини недолік історій про супергероїв в коміксах манґа може бути властивістю більш складного розуміння моралі в японській традиції. Остання не тільки дозволяє мати більш широкий вибір героїв, але так само вимагає, щоб був представлений широкий вибір жанрів, щоб японський читач міг розвивати свої вміння зрілих естетичних роздумів.

Література

1. Теръезен Э. Манга и философия / Э. Теръезен. – М.: Эксмо, 2011. – 320 с.
2. Дёлэ Н. Япония вечная / Н. Дёлэ ; пер. с фр. С. Балашова. – М. : Астрель : АСТ, 2002. – 160 с.

Кравченко Катерина Георгіївна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Г. О. Остапчук

КОНЦЕПЦІЯ САМОПІЗНАННЯ Г.СКОВОРОДИ ЯК ОПОРА В ПРОЦЕСІ ОСМАСЛЕННЯ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНИМ УКРАЇНЦЕМ САМОГО СЕБЕ

В умовах складних перемін життєвих настанов, переконань і цінностей сучасного українця, яскравим виразом яких постали останні події в Україні, надзвичайної, на наш погляд, актуальності набуває проблема самопізнання як проблема осмислення та самоідентифікації ним самого себе, встановлення гармонії із самим собою та віднаходження свого місця в житті суспільства, а також тієї опори, що змогла би допомогти йому у цьому.

На наш погляд, концепція Г. Сковороди може стати тим унікальним взірцем осмислення та самоідентифікації сучасним українцем самого себе, осягнення ним, передусім, шляхів самовизначення та віднаходження свого місця в житті суспільства, а також тією опорою, що змогла би допомогти йому досягнути цієї мети. Шляхом до самопізнання Г. Сковорода, так же, як і Сократ, вважав діалог з іншими людьми та зі своїм «Я». Тут центральним став принцип «Пізнай самого себе», відомий нам ще з Античності. Саме з нього і починається самопізнання, осмислення та самоідентифікація самого себе.

Г.Сковорода, спираючись на традиції східнохристиянської філософії, розуміє акт самопізнання як процес реального наближення людини до Бога шляхом заглиблення у себе. Як зазначає І. Фізер, «остаточною метою пізнання для нього було не що інше, як розуміння «найсвятішої частини нашого серця», себто Бога» [7, с. 51].

Результатом цього процесу постає відкриття людиною самої себе, самоідентифікація, самовдосконалення та віднайдення сенсу свого життя. А сам Бог виступає тією опорою, що допоможе людині у цьому.

Ключовим моментом концепції самопізнання Г. Сковороди є так звана «сродність», тобто спорідненість. Мислитель виходив з того, що природа, джерелом якої є Бог, визначила людині «сродність», тобто природний нахил до певного виду діяльності. Саме віднайдення «сродності» і приносить людині стійке щастя. Але для цього потрібно спершу пізнати самого себе, результатом чого має стати осягнення своєї внутрішньої, духовної суті (так зване «друге народження»). Він проводив думку, що «людина повинна тривало поглиблювати своє внутрішнє життя і що друге народження приходить як результат довготривалого внутрішнього різьблення» [5, с. 67].

Проте, сьогодні постає проблема «швидкого вибору», а саме: здебільшого ми спочатку робимо вибір, а потім вже задумуємося над своїм життям і починаємо пізнавати свою суть, коли ж самопізнання повинне передувати нашому життєвому вибору - у тому і полягає, на наш погляд, ще одна проблема сучасних українців. Звідси і маємо невдоволеність життям. Як зазначає сам Г. Сковорода, «суспільні вади й нещастя постають з того, що люди добровільно (або їх змушують обставини) беруться не за свою справу, до праці, до якої «не лежить серце», немає охоти, здібностей, нахилів. Коли ж праця відповідає «сродності», вона перетворюється в найпершу життєву потребу, стає «солодкою» [3, с. 41].

Саме тому людина повинна спочатку пізнати себе, виявити свою спорідненість, своє покликання, а потім вже обирати та конструювати свій життєвий шлях. І тоді «найважчий у твоїй

праці труд буде для тебе найсолодший, як запашне повітря, чисті потоки вод, співи птахів, як і самі плоди твоїх трудів. Цього від тебе чекає твоя батьківщина» [1, с. 326].

Найпершим же компонентом у процесі самопізнання, самоідентифікації та самовизначення є серце. Адже саме через нього ми нащупуємо шлях до серединки своєї душі, а відтак, - до Бога. Саме через серце ми віднаходимо «сродність». Саме серце, по-справжньому, здатне фільтрувати, що є істинним, а що хибним.

Так, В. Ільїн, досліджуючи цю проблематику, зазначає, що «філософія серця» Г. Сковороди як «родова риса» його вчення, визначає екзистенціальну позицію людини, згідно якої вона, безвідносно до конкретної багатоманітності діяльності, зовнішньої залежності залишається собі тотожною, виявляє структуру своєї особистості, завдяки чому виникає можливість визначити нову систему персональних цінностей [4, с. 8]. Цим зумовлюється притаманний філософії Г. Сковороди персоналізм, що ставить у центрі уваги живу людську особистість, і динамізм, завдяки якому буття особистості змальовується як безперервне творення людиною себе самої [6].

Проте, варто зазначити, що самопізнання досягається надзвичайними зусиллями. І не кожна людина здатна докласти цих зусиль: постійно боротися зі своєю лінню, страхом невизначеності та обрання невірною шляху тощо. В Україні, до того ж, це все посилюється відсутністю стійкості та впевненості у завтрашньому дні, знеціненням та поневірянням у колись вже усталених життєвих настановах, переконаннях і цінностях. Значно простіше «плисти за течією», керуватися стереотипами, вперто придушувати свої таланти, мовляв «не час їх проявляти» (мова йде про універсальну відмову, що успішно застосовувалася і продовжує застосовуватися не тільки у сучасних умовах складних перемін життєвих настанов, переконань і цінностей, яскравим виразом яких постали останні події в Україні), звинувачуючи у всьому інших, тощо.

Таким чином, перед нами постає питання: як сучасному українцю, в умовах складних перемін життєвих настанов, переконань і цінностей, віднайти та потім не загубити самого себе, осмислити свою суть, досягнути гармонії із самим собою, віднайти ту «споріднену працю» та своє місце в житті суспільства, відкрити своє серце до пізнання істини при наявності тієї опори, що змогла би допомогти йому у цьому, - можливо і Бога?

Г. Сковорода відповів би, що потрібно намагатися тримати своє серце відкритим, не зважаючи на усі негаразди, не відкидати Бога, який є «Світлом у кінці тунелю», дивитися на свої вчинки через призму вічності, а відтак – знайти час для улюблених справ. А у перспективі – так виховувати наступне покоління, докласти таких зусиль, аби «народилася нова еліта гуманітарного спрямування, котра б мала творити нові духовні вартості, які й ставали б засобом існування поневоленої нації, бо це давало змогу залишатися самим собою навіть за відсутності самостійності чи навіть підрядного державного існування» [2, с. 427].

Таким чином, концепція Г. Сковороди може стати тим унікальним взірцем осмислення та самоідентифікації сучасним українцем самого себе, осягнення ним, передусім, шляхів самовизначення та віднаходження свого місця в житті суспільства, а також тією опорою, що змогла би допомогти йому досягнути цієї мети.

Література

1. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Г. Сковорода. - Львів: Світ, 1995. - 525с.
2. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс : Григорій Сковорода сучасними очима : розмисли / Валерій Шевчук. - К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. - 528 с.
3. Шинкарук В. Григорій Сковорода / В. Шинкарук, І. Іваньо // Григорій Сковорода. Повне зібрання творів : у 2 т. – К. : Наук. думка, 1973. – Т. I. – С. 11–59.

4. *Ільїн В.* Сократ і Сковорода: екзистенційний вимір гуманістичних інтенцій / В. Ільїн // Тернопільський держ. ун-т ім. В. Гнатюка. Наукові записки. Сер.: Філософія, економіка. – Тернопіль, 2000. - Вип.4. - С. 5-9.
5. *Козій Д.* Три аспекти самопізнання у Сковороди / Д. Козій // Сучасність. - 1972. - № 12. - С. 66-78.
6. *Паласюк Г.* Самопізнання Г. Сковороди як шлях до єднання з природою для досягнення щастя / Г. Паласюк / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. Вісник. Сер.: Філософські науки. – Львів, 1999. – Вип.1. – С.38-44.
7. *Фізер І.* (Філософське) поняття самопізнання у Сковороди і Сократа: Компаративне дослідження / І. Фізер // Наукові записки НаУКМА, 1996. - Т. 1: Філософія та релігієзнавство. - С. 49-54.

СЕКЦІЯ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

Балик Іванна Володимирівна
студентка II курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор культурології, професор
Є. В. Більченко

ПЛАТФОРМИ ВІЛЬНОГО РОЗИТКУ: ТВОРЧІСТЬ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Там, де немає простору
для прояву здібностей,
там немає і здібностей.
Л. Фейєрбах

Ідеї народжуються там, де поєднуються простір і творчість. Простір - як місце, що є постійно змінним, а, отже, здатним нескінченно надихати. Творчість - як загальна здатність людини генерувати ідеї та створювати щось нове.

Прикладом гармонійного поєднання простору і творчості є платформи вільного розвитку. Так в загальному можна назвати всі можливі варіанти «креативних майданчиків»: лофтів, коворкінгів, арт-просторів, анти-кафе тощо.

Першим питаннями креативного управління містами і організації творчого середовища зацікавився Ч. Лендрі, який у своїй праці «Креативне місто» каже, що в умовах глобалізації сучасного суспільства постійно зростає інтерес до створення так званих «креативних просторів» - проектів, що розраховані на залучення творчої спільноти та реалізацію всіх можливих арт-задумів [1].

Якщо зростає попит, зростають і пропозиції. Чим же є мистецькі платформи сьогодні і що вони мають на меті? Будь який креативний простір є місцем публічно доступним, де люди збираються з декількох причин: можливість вільно самовиражатися, обмінюватися ідеями, демонструвати іншим результати своєї творчості, організувати цікаві заходи, зустрічі, відкривати власні таланти і т.д.

Незважаючи на це, арт-простір є не просто місцем творення, він є місцем презентації та інтерпретації творчості. За Гадамером, в процесі розуміння мистецтва як смислоформування, як акту творчої інтерпретації Іншого, «Я» лише і може відчуті духовну насиченість власного існування, переключитися на внутрішньо-особистісні сторони відношення «Ти – досвід» [2].

Тобто, інтерпретація творчості кожною людиною може бути повністю відмінною від інших. При цьому власне інтерпретація творчості не є. Важливу роль займає й презентація. Тут має свою цінність кожна дрібниця, починаючи з місця і часу, закінчуючи кольором одягу і гучністю мікрофона.

Тобі Хаям, засновник Creative Space Management, виділяє дещо нематеріальне як найвпливовіше на результат презентації творчості та її інтерпретації: «В креативному просторі повинні бути всі необхідні для комфортної роботи умови, такі як кава і зручні крісла, це зрозуміло, але найважливіше – культура, точніше, дух співпраці, його теж можна спроектувати» [3].

Створювати творчу робочу атмосферу, можливості для співпраці, надихати, налаштовувати на дію – головні завдання платформ вільного розвитку. Але існує дещо,

здавалося б, «поза» вищезгаданим, – свобода, яка у даному випадку дозволяє реалізовувати всі задачі по-новому, виплескуючи в них все більше енергії і бажання діяти. Адже ніщо так не змушує створювати неймовірне, як відчуття свободи і відчуття себе на своєму місці.

Окрім атмосфери, важливою є можливість концентрації ідей та спілкування з двома категоріями людей: однодумцями та тими, хто не розуміє твою творчість. Критика (позитивна чи негативна) в будь-якому випадку є спонукальною, навіть якщо людина стверджує, що не зважає на цю думку.

В чому ж цінність платформ вільного розвитку? В чому їх відмінність від конкурсів, фестивалів, семінарів тощо? Все, що організовується для загалу, обов'язково підпорядковано тисячам правил, прописаних в мільйонах форм. І тлумачення цих текстів не є цікавим для особистості, здатної створювати нове. Вона живе в іншому світі: не бюрократичному, а вільному для її власних думок, ідей та дій.

Креативні платформи дозволяють людині не просто самовдосконалюватись, а знаходити «схожих», сили та можливості для вдосконалення світу в цілому. Арт-платформи є двигуном культури. Тут народжуються ідеї, здатні завоювати світ, тут таланти стають геніями, тут свобода дарує поштовх реалізувати те, що раніше потребувало підтримки, тут задум одного стає надбанням епохи.

Література

1. *Лэндри Ч.* Креативный город. — М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2011. — 399с
2. *Гадамер Х.Г.* Истина и метод: Основы филос. Герменевтики. — М.: Прогресс, 1988. — 704 с.
3. *Хаям Т.* Сессия «Творческие пространства для творческих предпринимателей» [Электронный ресурс]. — URL: www.creativeindustries.ru/rus/news/Creative-spaces

Ворожейкін Євген Петрович

студент V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор

Г. С. Меднікова

ВІЗУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ОСМИСЛЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ У СУЧАСНІЙ ЕКРАННІЙ КУЛЬТУРІ

Зв'язок між людиною і технікою, завжди, є взаємодіючим. Техніка, яка створюється людиною, одночасно впливає на формування людського існування. Через це існують різні культурно-історичні епохи, кожна з яких має свої особливості. Так, якщо доволі великий проміжок часу домінують роль у людському житті відігравала книга, то сьогодні більшого значення набуває екранний простір – сучасний індивід стає «візуальною людиною» [2, с. 217]. Екран створює принципову нову можливість комунікації між людьми, стає провідним засобом отримання інформації, а отже і впливу. Яскраво ці процеси проявляються на основі масового динамічного та інтерактивного екрану, представленого кінематографом, телебаченням та відео-іграми. Сучасна масова екрана індустрія направлена на розважальний характер і тому розробляє стратегії для полегшення людського життя – вирішення екзистенціальних проблем.

Головна стратегія масового екрану створити реальність, якій глядачі будуть довіряти. Тоді вони зможуть вірити, мріяти і сподіватися, що їх мрія збудеться. Тому особливого значення сьогодні набуває техніка гібридизації (поєднання) людського і цифрового образу, оскільки певним чином стирає грань між фізичним та технічним світом. У результаті всі фантастичні можливості віртуального екрану існують не просто як технічні характеристики цифрового простору, а сприймаються людиною, як реальний, «живий» світ. Сьогодні масовий екран надає людині можливість отримати відчуття світу у такій високій якості, якої не можуть дати інші технічні засоби. Так, візуальна стилістика серіалу «Mad Men» дає можливість пережити атмосферу епохи 50-х і 60-х років: мода, звички, інтер'єр будівель, популярне на той час мистецтво, музику і т.д.. Це все те, що потрібно побачити та почути, а також спостерігати у тимчасовому розвитку.

Але реалістична естетика екранної індустрії лише поверхневий шар її стратегій. Насправді, щоб виконати бажання глядачів, потрібно вводити у екранний простір певні аспекти протилежні до життєвих. Так, наприклад, на противагу реальному світу, де випадковості можуть змінити ситуацію в будь-який момент, віртуальний простір відео-ігор дарує бажану мету за затрачені зусилля. Так само і в масовому кіно, хоч образи голлівудських спецефектів досі слідує обмеження реалізму, але щоб продати квитки на сеанс, сучасній кіноіндустрії необхідно дати глядачу новий незвичайний досвід [4, с. 24]. Тому більшість сьогоднішніх найкасовіших фільмів [3] є картинами про супергероїв, або належать до жанрів фентезі, чи фантастики.

Сам процес людської втечі у екран, сьогодні полегшується за допомогою стратегії «динамічності» (естетика прискороного монтажу і руху у середині кадру), яка стає свого роду заміною функції віртуального шолома. Людина завдяки такій стратегії отримує можливість провести час не відчуваючи його плинності. У ігровій індустрії динамізм поєднується із стратегією, направленою на вирішення проблеми вибору. У відео-іграх людина активно діє, весь час приймаючи певні рішення. І щоб ці рішення не перетворювались у тяжкий тягар, екранний простір організують так, щоб непомітно підказувати і вести людину. Для цього, зокрема, використовується стратегія внутрішньорівневого оповідання. Ця стратегія синхронізує гравця з сюжетом без зайвих складових, не перериваючи гру відео-вставками, або навіть діалогами чи монологами [5]. Формування кадру відбувається за допомогою дверного прорізу чи центральної композиції, або чогось подібного, що може направити погляд гравця і його персонажа на одну окрему точку посеред відкритого та мінливого ігрового світу.

Однією із рис сучасної культури є особливий акцент на інформативність. Екранна культура активно використовує цей аспект, максимально наповнюючи свій екран різною інформацією. Реалізується ця стратегія за допомогою гібридизація екранного зображення на основі технології композитингу. У багатьох сучасних телепрограмах, крім знятого на камеру зображення, сьогодні можна побачити бігучі рядки, вікна і т.д. У теленовинах ці додаткові інформаційні джерела розповідають про події, що не вийшло втиснути у основний відео потік. Молодіжні телеканали, у свою чергу, використовують техніку соціальних мереж і додають до свого відео зображення чат-вікна, у яких глядачі можуть спілкуватись за допомогою sms-повідомлень чи тих же соціальних мереж. Унаслідок цього людині пропонують можливість існування у багатьох інформаційних потоках, а отже і світах. Глядач не відчуває самотності через те, що якесь життя (інформація) проходить без нього. Стратегія використання соціальних мереж, також змінила й ігрову індустрію, вирішивши проблему самотності екранного есканізму. У будь-який момент онлайн ігор людина може поділитися переживаннями з друзями по соціальній мережі, або опублікувати скріншот (знімок екрана) чи відео власного ігрового подвигу. Сьогодні онлайн ігри, також, вирішують проблеми пов'язані із реальним спілкуванням. Вони стають певним соціальним фільтром для пошуку собі подібних.

Простір сучасного масового екрану відіграє важливу роль у позбавленні від негативних відчуттів, пов'язаних із конечністю людського існування. Як і у сьогодиншній культурі загалом [1, с. 199], так і у екранній, зокрема, руйнівний образ смерті перетворюється в маніпульований, симулятивний об'єкт, якого виганяють із культурної свідомості. В одних випадках це здійснюється за допомогою використання природної дискретності кадру – здатність показувати лише частину загальної події. Інше спосіб – естетизація насильства, перетворення його на атракціон. Це, зокрема, реалізується за допомогою використання техніки Slow Motion (від англ. Slow Motion – уповільнений рух) – уповільненого показу дії. Slow Motion показує образ смерті не природним чином і робить його штучним, створює «технічну смерть».

Сьогдиншня людина прагне віртуального світу екрану тому, що нестримно бажає іншого життя. У ньому вона бачить головний засіб рішення своїх проблем. Минуле для неї пройдений етап, теперішнє – незміна даність, а майбутнє часто набуває катастрофічних рис. В екзистенційному сенсі ми можемо говорити про порушення справжнього існування, вирішення природних потреб через «віртуальну компенсацію». Але екранна індустрія скоріш створює для нас аналогію фізично-психологічної дії сну, яка є більше ефективною, оскільки напряму зв'язана із сучасними життєвими потребами.

Література

1. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр. – Москва: Добросвет, 2000. – 387 с.
2. Розин В. М. Визуальная культура и восприятие: как человек видит и понимает мир / В. М. Розин. – Москва: ЛИБРОКОМ, 2009. – 224 с.
3. Самые кассовые фильмы [Електронний ресурс] // КиноПоиск – Режим доступу до ресурсу: http://www.kinopoisk.ru/box/best_world/.
4. Manovich L. Image Future [Електронний ресурс] / Lev Manovich. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://manovich.net/index.php/projects/image-future>
5. Solarski C. Framing and Centering: Directing Player Attention in Open 3D Worlds [Електронний ресурс] / Chris Solarski. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gamasutra.com/blogs/ChrisSolarski/20130621/194798/Framing_and_Centering_Directing_Player_Attention_in_Open_3D_Worlds.php.

Гончар Ольга Олександрівна

студентка V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, доцент

Т. О. Котлярова

Консультант:

кандидат філософських наук, доцент

О. Я. Муха

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ 2000-ИХ

Вступ. Сьогдин літературний менеджмент поступово виокремлюється як самостійний підрозділ українського культурного менеджменту. Цьому сприяють два чинники: *історично-структурний чинник* – виникнення арт-ринку і його структурування (поява літературного

менеджера як відповідь на запитування арт-ринку); *функціонально-управлінський чинник* – виходячи із виконуваних завдань самим літературним менеджером (формування окремої ніші арт-ринку через висування пропозиції літературним менеджером). **Метою нашого дослідження є:** охарактеризувати основні особливості літературного менеджменту в Україні 2000-х років. **Актуальність даного дослідження:** літературний менеджмент в Україні – явище, що розвивається швидко і динамічно й потребує ретельного осмислення та аналізу, адже розуміння процесів організації в сфері літератури дозволяє краще зрозуміти причини проблем та віднаходження їх рішення. **Наукова новизна одержаних даних** полягає в синтезі, аналізі, теоретизації, узагальненні явищ літературного менеджменту, які можуть бути використаними літературними менеджерами при організації проектів, видавцями, літературними критиками і журналістами, а також в освітній діяльності. **Об'єктом** даного дослідження є літературний менеджмент в Україні, **предметом** – особливості літературного менеджменту в Україні 2000-х років. **Щоб розкрити дане питання ми ставимо наступні завдання:** дати визначення літературного менеджменту, охарактеризувати його основні функції та середовище діяльності літературного менеджера, виокремити особливості літературного менеджменту в Україні 2000-х років. **Літературний менеджмент** (*авторське визначення*) – менеджмент у сфері літератури, різновид менеджменту культури, система поєднання наукових знань (теорії менеджменту, історії літератури та культури) і практичного досвіду, втілена у діяльності управлінця із метою досягнення цілей організації, реалізації проектів, шляхом залучення матеріальних, інтелектуальних і людських ресурсів. **Літературний менеджер** у своїй діяльності поєднує організаторський (розуміння проекту з точки зору організаційних процесів) і візіонерський (розробка актуальної концепції проекту) компоненти. До **характеристик середовища** діяльності літературного менеджера ми відносимо: відносно мала кількість людей читає та купує книжки, зайнятість українського книжкового ринку російськомовними книжками, недостатній розвиток каналів дистрибуції книги, мовне питання, низька платоспроможність населення, відсутність сприятливої законодавчої бази, яка б регулювала сферу книговидання та менеджменту культури в цілому, відсутність компетентної/грамотної державної підтримки сфери культури та концепції державної політики в сфері культури, нестабільна політична ситуація, незахищеність творчих професій (письменники, художники, а також менеджери культури і літератури). Ми розподіляємо **функції літературного менеджменту** на *прикладні (організаційна, комунікативна, інформаційна, прогностична, експертна, інтегруюча, теоретична)*, що реалізації проектів, та *візіонерські (візіонерська, правова, освітня, налагодження міжнародних культурних зв'язків, інноваційна)*, що зачіпають процеси пов'язані із формуванням літературного процесу, суспільних цінностей, збереженням та актуалізацією культурної спадщини, розвитком суспільної думки, формуванням відношення до літератури, культури, підняття актуальних для суспільства тем через літературу. Виходячи з визначення, функцій літературного менеджменту та характеристик середовища діяльності літературного менеджера в Україні, ми виокремлюємо наступні **особливості українського літературного менеджменту періоду 2000-х:** самовисування літературного менеджера себе, як самостійного гравця літературного ринку; реалізація проектів без належної підтримки, інколи перешкоджання зі сторони держави; робота на «голому ентузіазмі» та волонтерських умовах без належного правого урегулювання; підняття через літературні проекти важливих культурних і соціальних тем; ініціювання реформ культурної політики, видавничої галузі, законодавства у сфері культури; самоосвіта; реалізація міжнародних проектів завдяки «особистим зв'язкам» без належної підтримки держави; промоція України в світі завдяки літературі; впровадження новітніх форм організації та технологій в процесі реалізації проектів; сприяння налагодженню міжгалузевий зв'язків у сфері культури. **Таким чином,** літературний менеджмент 2000-х у своїй діяльності вирішує не лише питання організації

літературних проєктів, й впливає на формування літературної інфраструктури і середовища, а також сприяє реформам в сфері культури в цілому.

Література

1. *Гагоорт Гін*. Менеджмент мистецтва. Підприємницький стиль/ Гін Гагоорт ; [Пер. з англ. Богдан Шумилович.] – Львів : Літопис, 2008, — 360 с.
2. *Гончар О.* Форми самореалізації для молодого автора в сучасному літературному процесі України (науковий керівник доцент, кандидат філософських наук Муха О.Я.) – К.: Фенікс, 2014. – 223 с. – Гуманітарний корпус: (збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії) – Випуск 1 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики» / упорядники: Кучеренко Є.В., Русаков С.С. – С. 36 – 40.
3. *Дані* «Звіту про результати дослідження видавничого ринку в Україні», проведеного проєктом «Культурна платформа» у 2013 році (здійснюється за підтримки проєкту «Культура» Східного Партнерства Європейського Союзу). // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bookplatform.org/images/activities/47/publishing_study_ukraine_ukr_full.pdf (дата доступу: 09.05.14)
4. *Дослідження* «Рапорт про стан культури і НУО в Україні» за 2012 р. (Фундація «Open Culture») // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Report%20on%20the%20Condition%20of%20Culture%20and%20NGOs%20in%20Ukraine%202012%20ukr.pdf> (дата доступу: 09.05.14)

Калініченко Аліна Олександрівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

старший викладач С. С. Русаков

ЦІНІСНО-СМИСЛОВІ ОСНОВИ СИХСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ У КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНОЇ ТА МОДЕРНОЇ ІНДІЇ

Сікхізм являє собою одне з таких половинчастих рухів релігійного протесту. Він виник в Пенджабі на тлі глибокої соціальної і духовної дезорганізації індуїстського суспільства, породженої мусульманським пануванням, як вчення про єдиного Бога, що протистоїть і ісламу, і індуїзму, розкриває справжню сутність на тлі світових релігій. Актуальність моєї теми з одного боку, сикхізм – релігія єдинобожжя: «Є один Бог», з іншого боку, протистояння цього монотеїзму індуїстському політеїзму і Абсолюту веданти зовсім інше жорстке. Як пише Ч. Еліот, «всей проникаючий дух Веданти заражає і цей монотеїзм» [1].

Унікальність сикхізму ще не означає його вихід за межі найширших рамок індуїзму або його виключення з цього «парламенту релігій». Тепер відродження раннього сикхізму виражало інтереси зародження класу буржуазії у традиційній та модерній Індії, якому імпонували початкові постулати сикхізму перед Богом[4].

Проблема дослідження сикхізму як сучасної релігійної та терорестичної спрямованості в контексті традиційної та модерної Індії не має багато наукових напрацювань через історичні обставини. Серед досліджень фігурують праці Д. Фурман, А. Бельський, С. Рижкова та інші.

Ціннісно-сміслові основи сикхізму склався в Індії в XV ст., коли країна стала місцем зустрічі двох релігійних традицій, індуїстської та мусульманської. Засновником сикхізму був гуру Нанак (1469 - 1539 рр.). З боку індуїзму на сикхських гуру найбільш помітний вплив зробили ідеї бхакті Рамануджі (XI ст.), Німбарка (XII ст.), Мадхви (XIII ст.), Чайтан'ї (XV ст.), Валлабхі (XV ст.). Саме вони задавали тон в духовній атмосфері середньовічної Індії, проповідуючи глибоку відданість особовому Богу і безпосередню емоційний зв'язок з ним як головний спосіб богопізнання і шлях порятунку, який гарантує злиття індивідуальної душі з богом.

Процес модернізації Індії не налягаючи на прагнення колонізаторів, створював соціальну базу національно-визвольного руху в особі національної буржуазії, інтелігенції та чиновництва, як і все більше відчували себе здатними до управління суспільством і починали перейматися «вчителями». Становлення єдиного національно-визвольного руху в Індії мало спецефічні труднощі, насамперед крайня слабкість загально індійської самосвідомості.

Слід зазначити, що відносини сикхів і індійського центру розвивалися по спіралі. Кожний новий прем'єр центр реального уряду починає з спроби знайти політичне рішення Пенджабської проблеми. Рух йде по спіралі але вниз. Йдуть процеси у сикхській релігії які аналогічно відбувалися при становленні християнства і взагалі будь-яких релігій, що будуються навколо культу історичного засновника. Насамперед сикхізм виникає у лоні індуїзму утворення, все незмірно «м'якше». Нові ритуали не виключають індуїзму[3].

Таким чином межі сикхізму розмиті. Сикхізм не протистоїть решті світу спільноти. Характерно, що він не тільки мирно живе пліч-о-пліч з індуїзмом, але й намагається розширити за рахунок звернення індусів. Більш того, немає досить чіткого протистояння мусульманам. У традиційній та модерній Індії сикхи борються за свободу, мстять гнобителям, але вони абсолютно не прагнуть повернути мусульман в свою віру[4].

Модернізаційні процеси в Індії ведуть до двоякого роду слідства, зовні протележні один одному. З одного боку, через ослаблення кастових перегородок вони сприяють посиленню релігійних становлень згуртованого сикхізму. З іншого боку, вони неминуче послаблюють і релігійні почуття, розмиваючи вже і перегородки між релігійними громадами, що знову посилює загрозу розчинення сикхізму, але вже не в традиційних культурах окремих каст, як це було в середині XIX ст., коли впала військова організація хальси. Подальше ослаблення кастових відмінностей в сикхському середовищі, більше, ніж в індуїстській, відзначено рядом дослідників[1].

Нарешні, в умовах розпаду традиційних норм світу індійського суспільства природно прагне повернутися до релігійно морального впливу. При цьому в силу специфіки сикхської історії апеляція до минулого – це апеляція до часу, коли хальса б'ється з чисельними і потужними ворогами. Минуле в достатку дає символи, яке могло справити відчуття переслідуванні меншин.

Література

1. *Бельский А.Г. , Фурман Д.Е. Сикхи и индусы: религия, политика, терроризм. – М., 1992. – 129 с.*
2. *Васильев Л.С. История религий Востока. – Ростов-на-Дону, 1991. – 266 с.*
3. *Индуизм. Джайнизм. Сикхизм: Словарь / Под И60 общ. ред. Альбедиль М. Ф. и Дубянского А. М. — М.: Республика, 1996. — 576 с.*
4. *Рижкова С.А. Типология религий: Навч. пос. – К., 2005. – 448 с.*

Кобріна Людмила Леонідівна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор культурології, доцент
Є. В. Більченко

ЙОГА ЯК ПРЕДМЕТ МОДИ У ЗАХІДНІЙ ПОП-КУЛЬТУРІ: ВІДМІННОСТІ СХІДНОГО ТА «ОРІЄНТАЛІСТСЬКОГО»

У своєму відношенні до традиційного Сходу інноваційний Захід дотримується типової традиції символічного (симулятивного) обміну культурними особливостями (акультурації). Захід при здійсненні діалогу зі Сходом акцентує увагу в першу чергу на релігійно-духовних смислах, яких йому не вистачає у силу надмірної раціональності, але сприймають в цих традиціях виключно їх зовнішні естетичні форми, без проникнення в глибинний філософський смисл сакральних практик східної автентики. Такий вияв профанізації священного досвіду традиційних культур Сходу пов'язується з феноменом орієнталізму (Е. Саїд) [2].

Орієнталізм поділяється на: *ксенофобний* (Схід сприймається як Чужий - він дикий, темний, варварський) та *ксенофільний* (проявляється в ідеалізованому і подекуди пейзажному зацікавленні Сходом, який начебто набув «вищу мудрість» у царині очищувальних практик (йога, медицина, кулінарія, сексуальність, філософування тощо).

Між Сходом та Заходом існує колосальна ментальна та світоглядна прірва, яка полягає в різних підходах до речей, що склалися на основі різних умов життя, а також безлічі колективних емоційних шаблонів та культурних стереотипів. На сьогоднішній день ми можемо побачити, як філософські та релігійні вчення Сходу проникають в країни Заходу, що, у свою чергу, намагаються контролювати Схід фінансово та політично.

Однією із предметів акультураційної орієнталістської моди на «східне» ксенофільського характеру є йога. На прикладі йоги ми продемонструємо кілька суттєвих відмінностей оригінального східного концепту зосередженого медитування від його західного поп-варіанту.

Відмінність перша. Тлумачення терміну «йога». Йога на Сході – це не просто духовний спосіб життя, це явище яке має безліч семантичних меж: (задавання руху енергії Всесвіту «пра-йога», ритуалізоване бойова дія із «натья-шастри», вистава обрядового характеру «ліла», чоловіча наснага богів -nrt-, духовна практика звільнення від Сансари і карми, абсолютна модель пізнання за «Бхагавадгітою», умоглядна модель філософування даршан на зразок санкх'ї та джняни). Захід, як правило, ігнорує це багатство смислів на користь якого домінуючого значення (логоцентризм) – у першу чергу, з комплекси смислового простору йоги штучно виймається і доводиться до абсолюту її чуттєво-езотеричний контекст.

Відмінність друга. Місце розуму в медитації. Як говорив теоретик практики споглядання дх'яни йогін Патанджалі, йога це – здатність направляти розум виключно на об'єкт і утримувати цей напрям, не відволікаючись на рефлексію (у дзен, що є опосередкованим продовженням ідеї дх'яни в її містично-буддійській версії: «стан однієї думки», «не-думка», «поза розумом») [1]. Себто зосередження у йозі – не лише не виключає розум, але й посилює стан раціональності, лише позбавляючи його шизофренічної, заснованої на відчуженні, рефлексії та об'єктивістського прагматизму (за Е. Гуссерлем, «низького раціоналізму»). Для порівняння: у практиках західного трансперсоналізму йога сприймається як категорично заперечуваний на Сході стан виключно ірраціональної «одержимої» індивідуальної екзальтації або як «змінений стан свідомості» (С. Грофф).

Відмінність третя. Порушення стадіальності медитативного процесу. Практика йоги передбачає вісім ступенів (яма, ніяма, асана, пранаяма, пратьяхара, дхарана, дх'яна, самадхи), які, ведучи до однієї мети (звільнення-самадхі), доповнюють одна одну, - у той час, як західна мода актуалізує лише один із них (наприклад, холотропне дихання – це акцентуація пранаями, що без асани позбавлена сенсу і є небезпечною; правила поведінки стосовно Іншого «яма» є чисто зовнішньою мораллю та без внутрішньої духовності ніями перетворюються на догматичну рутину, або, за висловом сенсеїв, «шкарлупу істинної віри» та «початок хаосу»).

Відмінність четверта. Ставлення до Я в йозі. В кінцевому результаті йога приводить до позбавлення від свого тимчасового (кармічного) Я (упадхі) і до злиття Атмана (індивідуальної душі) з Брахманом (душею світовою), східне самопізнання фактично перетворюється на розчинення Его у космосі за моделлю частки в цілому або «фокус – поле» (Р. Еймс) [3], – у той час як на Заході йога нерідко декламується як форма «самопізнання» з акцентом на тим, що індуси назвали б тимчасовим Я (розкриття кар'єрних здібностей, соціальна промоція, психологічне розвантаження, задоволення, стимулювання), від якого йога якраз і позбавляє.

Відмінність п'ята. Функції йоги. Східна його є полі функціональною, оскільки на ментальних засадах у ній поєднуються космічна, ментальна, астральна, релігійна, філософська, ритуальна та психотерапевтична функції роботи організму людини. На Заході ж йога розглядається, в основному, як форма дозвілля релаксу, сакральне редукується у розважальне або арт-терапевтичне.

Відмінність шоста. Комерціалізація йоги. Йога – це практика аскетичного усамітнення, вона не може бути комерційною, проте, як ми можемо спостерігати на прикладі Заходу, йога сприймається як черговий спосіб заробити гроші і входить до складу рекреативної сфери поп-індустрії.

Висновки. Характерною рисою сучасного діалогу Сходу та Заходу є профанізація традицій східної сакральної культури, досвід якої, потрапляючи у масове середовище постсучасної цивілізації перетворюється подекуди на «щирий кітч». Причини вульгаризації традицій Сходу на Заході слід шукати у діалогічних механізмах взаємодії культур, що з точки зору школи філософії діалогу тлумачиться як семантична взаємодія, яка містить обов'язкове конфліктне ядро в образі Чужого. Фігура Чужого викликає прилив позасвідомої агресії (нумінозного страху, трепету, гри протягування-відштовхування тощо), наслідком дії якої є так зване «одомашнення» Чужого (створення зручного для «своїх» іміджу Іншого, що позбавляється статусу суб'єктності – автентичності: або через стратегії підкреслено романтичної ідеалізації, або через стратегії нігілістичної деконструкції: себто, ксенофільії або ксенофобії, притаманних, зокрема, для орієнталізму як моделі спілкування із Сходом як Чужим).

Створення редукованих уявлень про чужість взагалі – комунікативних стереотипів, які можуть бути або естетично позитивними (наприклад, образ Індії у молодіжних субкультурах Заходу), або етично негативними (образ ісламського фундаменталізму в офіційній культурі Заходу) – характерна риса акультурації, що утруднює діалог, перетворюючи його на симулякр взаємодії.

Література

1. *Патанджалі «Йога-сутри»:* [Електронний ресурс] // Патанджалі. – Режим доступу к ресурсу: http://саморазвитие1.рф/Yoga/Yoga_Sutri.php. - Вид з екрану.
2. Саид Э. Ориентализм. Западные концепции Востока / Эдвард Саид ; [пер. с англ. А. В. Говорунова]. – СПб.: Русский Мир, 2006. – 637 с.

3. *Эймс Р.* Индивид в классическом конфуцианстве (модель «фокус – поле») [Електронний ресурс] / Роджер Эймс. - Режим доступу до ресурсу: http://lib.uni-dubna.ru/search/files/kult_bog/1.htm.

Комісар Аліна Дмитрівна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Г. С. Меднікова

МАРСЕЛЬ ДЮШАН – РАДИКАЛЬНИЙ РЕФОРМАТОР МИСТЕЦТВА ХХ ст.

Наша робота присвячена дослідженню творчості французького художника Марселя Дюшана (1887-1968), як реформатора мистецтва ХХ ст. Його стиль унікальний в тому плані, що деякі можуть взагалі не сприймати за мистецтво його творчість. Але деякі прискіпливо звертають увагу на деталі робіт та їх композицію. Вже як майже сто років вивчається творчість Дюшана, але його стиль до сих пір не визначений, навколо його робіт парує величезна кількість інтерпретацій, але немає однозначності. Саме в цьому і проявляється унікальність Дюшана.

Марсель Дюшан йшов проти встановленої традиції та намагався вийти за її межі, він поставив питання: «Чи може хто-небудь створити роботи, котрі не будуть мистецтвом?». Він на нього відповів, створивши «редімейд», де побутові речі стали мистецтвом. Для художника найголовнішим була реакція публіки, гра між автором та глядачем, а особливо – кількість інтерпретацій його художнього твору. Марселя Дюшана називають батьком концептуалізму, тому що для нього ідея (концепт) його роботи була важливіша, ніж сама робота.

При проведенні дослідження перевагу було надано працям зарубіжних науковців, які зосереджували свої дослідження власне на постаті Марселя Дюшана та феномені «редімейду». А саме: Джонатана Лузберга, Руді Блеш, Девіда Хопкінса, Томаса Сінгера та ін. Використані такі методи дослідження: комплексний, аналітичний, порівняльно-історичний, системний, типологічний.

На думку Джозефа Кошута, Дюшан був першим, хто позиціонував мистецтво як питання, і постановка питань Дюшаном була спрямована проти обумовлених відповідей. Кошут казав, що Дюшан певним чином є зачинателем концептуального, філософського мистецтва. Але проблема в тому, що ми не можемо розгадати значення робіт Дюшана, що означають його жести, чи є це пропозицією для чогось, чи вже готова відповідь на запитання. Дюшан міг розкрити неймовірний дискурс щодо значення своїх робіт, але, натомість, він нікому нічого не пояснював. [2, с. 258-259].

В 1913 році художник задався питанням: «Чи може хто-небудь створити роботи, котрі не будуть мистецтвом?». Через рік він відповів на своє питання створенням редімейду і описав його як те, що не робив руками сам художник [2, с. 266]. Термін «редімейд» позначає продукт масового виробництва, що вирваний із звичайного контексту художником для створення своєї арт-роботи. «Велосипедне колесо» - це перша робота, яку Дюшан назвав редімейдом. Він почав дискредитувати два найголовніших постулати мистецтва: красу та майстерність.

Найвідомішим редімейдом Марселя Дюшана став «Фонтан» (1917). Продемонструвавши пісуар, Дюшан показав, що будь-який предмет може стати мистецтвом, якщо помістити його у

відповідний контекст. Пізніше редімейд використовувала велика кількість художників, створюючи свої роботи [1].

З однієї сторони редімейд по своїй природі заперечує будь-яку оригінальність, пов'язану з виробництвом, але з іншої сторони, ми не можемо не думати про редімейд поза контекстом новизни, тут і є особливість «речі самої в собі» [2, с. 261].

Завжди є спокуса прочитати, розгадати редімейди Дюшана, але це залишається за межами можливого. Дюшан працював з філософським мистецтвом, що відрізало обумовлені відповіді. Його перші редімейди викликали шоківі хвилі по всьому світу, ставлячи під сумнів основні принципи мистецтва. Дюшан наполягав на тому, що мистецтво створюється перш за все ідеями.

Дюшан змінив хід історії мистецтва. Його називають батьком концептуального мистецтва в зв'язку з тим, що він допоміг світу змінити свої погляди на мистецтво, трансформуючи ідеї того, що таке мистецтво. Для Дюшана були важливими ідеї мистецтва, концепт. Наприклад, ідея «Фонтану» набагато важливіша за сам «Фонтан». Дюшан довів, що в мистецтві реально не існує меж. І саме прекрасним прикладом прояву концептуалізму є його редімейди, такі як «Фонтан» або «Велосипедне колесо». Це були об'єкти масового виробництва, що художник помістив в новий контекст. Його мистецтво було сконцентровано навколо ідеї, а не візуального втілення. Концептуалізм існує в думці, а не в реальній речі. Це була революційна ідея, що змінила мистецтво назавжди.

Література

1. *A Fountain, a Spontaneous Combustion, and the Mona Lisa: Duchamp's Symbolism in Dickens and Pater*. Contributors: Loesberg, Jonathan - Author. Journal title: Studies in the Literary Imagination. Volume: 35. Issue: 2 Publication date: Fall 2002.
2. *Dada Culture: critical texts on the avant-garde*. Contributors: Daffyd Jones – editor. Publisher: Rodopi. Place of publication: Amsterdam. Publication year: 2006.
3. *In the Manner of Duchamp, 1942-47: The Years of the "Mirrored Return"*. Contributors: Singer, Thomas - Author. Journal title: The Art Bulletin. Volume: 86. Issue: 2 Publication date: June 2004.
4. *Modern art USA: Men, Rebellion, Conquest, 1900-1956*. Contributors: Rudi Blesh – Author. Publisher: Alfred A. Knopf. Place of publication: New York. Publication year: 1956.

Корнєєва Тетяна Олександрівна

студентка V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук, доцент

О. О. Кирилова

СИМВОЛІЧНЕ НЕДОСЯЖНЕ В «НІМФОМАНЦІ» ЛАРСА ФОН ТРІЄРА

Фільм «Німфоманка» Ларса фон Трієра є прикладом конструювання жіночої ідентичності. В першу чергу необхідно звернутися до самого феномену жіночої ідентичності, що в більшості випадків конструюється завдяки наявності фалічного означника. У зв'язку з цим доречно ввести концепт символічного недосяжного конститує в собі зяання, порожнечу та нескінченність, що

виникає при зіткненні суб'єкта та іншого на символічному рівні, в результаті чого виникає розрив, розщеплення.

Джо – головна героїня фільму «Німфоманка» є своєрідним мікрокосмом сексуальності. В фільмі чітко відображена стадія дзеркала. Тобто, завдяки тому, що Джо бачила своє відображення в дзеркалі, вона відчула на собі погляд Іншого. Відбулося розщеплення, адже жінка з одного боку бажає бути як ти/всі, а з іншого відчуває необхідність у задоволенні символічного бажання. Виникає прірва, надлишок, лаканівський об'єкт *a*, що з одного боку наближає її до Іншого, уможливаючи комунікацію з ним, а з іншого боку віддаляє її від нього. Коли Джо прийшла на зустріч з людьми, що мають подібну проблему, їй дали пораду прибрати всі предмети, що викликають асоціації з сексуальним контактом. Дана зустріч чітко ілюструє початок розщеплення жіночої ідентичності, адже жінка намагається одягнути маску, що суперечить її сексуальності та ідентичності. Маска є детермінованою як чоловічим, так і жіночим в культурі. Чоловіче в даному випадку виступає в якості Іншого, а жіноче знаходиться під його впливом, в символічній нескінченній прірві, намагаючись ретранслювати модель бути як ти/вона/всі. Повертаючись до фільму, варто зауважити, що в першу чергу героїня прибрала дзеркало. Коли вона повернулася на зустріч та побачила своє дитяче відображення в дзеркалі. Дитина в даному фільмі виступає в якості зародження сексуальності, а також є ілюстрацією символічного недосяжного. Саме коли Джо побачила своє дитяче відображення, вона зіштовхнулася з власним бажанням бажання, яке неможливо задовольнити. Джо хоче бути як ти/вона/всі (в контексті, що пропонує Люс Іригарей в «Етиці статевого розрізнення»), проте не може підпорядковуватися під дані рамки, заганняючи себе в глухий кут та породжуючи в собі неприязнь та осуд самої себе. Бажання бути як всі йде у нескінченність аналогічно сексуальності Джо, що не може вгамувати та задовольнити бажання. З іншого боку на зустрічі, де подивившись на інших жінок, що пригнічують власну сексуальність, намагаючись бути як всі, щоб вписатися в уявлення про жінку з боку чоловіка, а також з боку самої жінки, Джо приходять до висновку, що вона не повинна себе пригнічувати. В даному випадку розрив відбувається в самій структурі ідентичності Джо. Вона вважає себе поганою людиною, постійно пригнічуючи себе, проте її образ життя не змінюється. Бажання самого бажання не задовольняється, виникає прірва символічного недосяжного, що з'являється на межі бажання бути як ти/вона/всі, а також бажання бажання отримувати чуттєве задоволення.

Сексуальні експерименти головної героїні фільму є спробою фабрикації штучних сценаріїв реалізації бажання з метою його вивільнення та отримання задоволення. Фактично Джо намагається задовольнити не власне сексуальне бажання, а вступає в діалог з Іншим, намагаючись задовольнити Символічне. Зокрема, Юлія Крістева вважає, що семіотичне – той вимір мови, що виникає у симбіозі з материнським тілом. Дане твердження є підривом самої структури символічного, адже з точки зору Лакана Символічне є можливим через зречення первинного відношення до материнського тіла [1, с. 64]. Проте дана точка зору має протиріччя. Хоча Крістева й намагається усунути батьківський закон (фактично нівелюючи значення фалічного означника у становленні жіночої ідентичності), проте сама теорія Крістєвої залежить від сталості та відтворення батьківського закону.

В «Німфоманці» Джо намагається набути фалічного статусу, отримати фалос шляхом становлення об'єктом бажання для Іншого, яким виступають чоловіки. Проте жіноче фалічне пов'язане з надлишком, об'єктом *a* – символічним недосяжним бажанням, яке неможливо втілити, а можливо тільки ретранслювати. Фактично жіноча ідентичність вибудована на символічному недосяжному, бажанні не задоволення чуттєвого, а задоволення Символічного бажання чуттєвого.

В даному фільмі піднімається не лише питання жіночого оргазму, а й питання місця жінки у публічному просторі, особливості жіночого образу в культурі, детермінованій патріархальною структурою. Режисер грає на контрастах між релігією та сексуальністю, тим паче жіночою сексуальністю. В кінці фільму Джо є ніби емансипованою, вільною жінкою, що може робити

власний вибір та не приймати рішення чоловіка (стосовно фінальної сцени), хоча насправді вона не є емансипованою, а піддається впливам чоловічого. В фільмі можна прослідкувати декілька ліній, де є лінія становлення сексуальності в дитинстві, адже дуже часто дитячий жіночий сексуальності не надають уваги, більше того придушують її шляхом формування культури сорому. Другою лінією є відкриття оргазму та необхідності вивільнення власної сексуальності, намагання пізнати себе через велику кількість партнерів. Ще однією лінією є відношення Джо до власної дитини. Загалом ставлення Трієра до сімейних цінностей прослідковується у всіх фільмах, адже режисер намагається відтворити ідею розщеплення матері та дитини. У випадку з фільмом «Німфоманка», головна героїня відчуває символічну сексуальну потребу. Жінка отримала ілюзорне право на власне тіло, вона вважає за необхідне експериментувати. З іншого боку мазохістські практики можна розглядати як необхідність самопокарання за сексуальність, що виникає внаслідок вкоріненої культури відносин чоловіка та жінки, а також ідеї жінки-матері, жінки цнотливої та непорочної.

В решті решт спробувавши велику кількість сексуальних практик, в тому числі гомосексуальні стосунки, Джо деконструює власну сексуальність. Не зважаючи на різноманітні практики, визначальну роль для становлення ідентичності Джо мав саме чоловік. Вирішальну роль відіграє фінальна сцена другої частини фільму, де жінка закінчує своєрідну сповідь власної сексуальності, намагається спростувати символічне недосяжне, проте знову детермінуючим елементом виступає постать Селігмана – чоловіка. Вбиваючи чоловіче в образі Селігмана, Джо доводить те, що вона знаходиться в прірві, нескінченній спробі ретрансляції бажання бажання. Отже, жіноча ідентичність конструюється згідно до фалічного означника, проте вона є розщепленою, адже в неперервному діалозі з Іншим (чоловічим або жіночим, що детерміноване чоловічим), виникає зяяння. Трієр демонструє жіночу ідентичність через недосяжність Символічного Іншого, в результаті якої виникає *маленьке а*, тобто прірва нескінченної ретрансляції бажання.

Література

1. *Judith Butler* "Gender Trouble – Feminism and the Subversion of Identity". Routledge, Chapman & Hall, Inc. New York-London. 1990.
2. *Иригарей Л.* Этика полового различия / Люс Иригарей. – М: Художественный журнал, 2004. – 184 с.
3. *Лакан Ж.* Семинары. Книга 20. Ещё / Жак Лакан. – М: Гнозис/Логос, 2011. – 175 с.

Лучак Марія Олегівна
студентка III курсу
Інституту історичної освіти
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач В. В. Пономаренко

ЕСТЕТИЗМ В ТВОРЧОСТІ АНРІ ТУЛУЗ-ЛОТРЕКА

Творчий естетизм Тулуз-Лотрека формувався під впливом його життєвого становища. Художника ще з дитинства захоплювало все живе, хвилююче, що вимагає від людини активності. Анрі приваблювали дивацтва. Персонажі робіт Лотрека були схожі на нього, і виправдовували думку, що кожна людина в якійсь мірі чудовисько. Вся ця різноманітність життя безглузлого і чудесного, піднесеного й огидного захоплювали художника і формували його творчий характер.

Лотрека по-особливому цікавили постаті паризького «напівсвіту»: життя кабаре, кафе та публічних домів, так званого «демимонду». Він перший з великих художників спеціалізується на зображенні гріха, з виключною прозорливістю, проникаючи в саму його сутність.

Аналізуючи творчість цього художника, зазвичай, велика увага приділяється його аристократичному походженню та фізичному каліцтву, адже немає речей, які б не змогли не вплинути на особистість та творчість.

Ми ж намагалися здійснити спробу охарактеризувати естетичний аспект його творчості на прикладі кількох характерних робіт художника та його короткої біографії.

Народившись в родині графів Тулуз та віконтів Лотрек, відомих ще з часів Карла Великого, він мав стати достойним їх наступником. Граф Альфонс - батько Анрі, очікував на сина, який стане істинним Тулуз-Лотреком, присвятить себе вивченню благородних наук, буденеперевершеним наїзником, першокласним мисливцем, з честю нестиме своє славне ім'я.

«Маленький скарб», так ніжно називатимуть Анрі, у дитинстві перехворів на пікнодізостоз. Це захворювання зробить його кістки дуже крихкими. 30 травня 1878 року маленький скарб сидючи на низенькому стільці, впаде з нього. Його кістки не витримали, переломи спершу лівого а згодом правого стегна виявляться трагічними. З тих пір ноги Анрі перестануть рости, а його зріст сягатиме 152 сантиметри [2, с. 7].

Фізичне каліцтво компенсувалось жвавим та розвинутим інтелектом, гордим та примхливим характером, відвертістю та не аби якою активністю. Недооцінений в своєму оточенні, він постійно відчував приниження. Цілком природно, що ця абсолютно непересічна особистість шукала собі світ, де нічого приховувати, де його потворність не викликала б ніяких реакцій, а аристократична вишуканість, така рідкісна в низькому світі, приваблювала людей.

Перші роботи, в яких ще прослідковуються моменти імпресіонізму «Молода жінка що сидить за столом» та «Праля», у всій притаманній Лотреку гостроті, передають ті протиріччя які утвердяться у його подальшій творчості та сформуєть естетичну манеру художника.

Постать за столом ще не втратила цю вже зів'ялу та вбиту алкоголем красу. Модель огорнута своєрідною хмарою з лілового пилу. Жінку яка опускається, практично, до тваринного стану, в якій вже не залишилось нічого від святості самого поняття «жінка», Лотрек наділяє глибоким і вдумливим поглядом та підкреслює його ніжно-фіолетовим фоном, формуючи таким чином власне естетичне сприйняття і передачу художніх образів.

В роботі «Праля», написаній в 1886- 1887 роках появляється профільне зображення, яке зрештою відіграватиме одну з головних ролей в усій його подальшій творчості. Саме з цього ракурсу підкреслюються й без того гострі обличчя Лотрекових героїнь і властива їм вульгарність. В цій, як і в попередній роботі, погляд натурщиці скерований до вікна протиставляється загальній характеристиці самої героїні.

Мотив роботи «В кафе» показує жанрову сцену паризького «дна» - стара повія зі своїм сутенером сидять з випивкою за столом, автор подає ці постаті в дещо легковажній «цирковій» манері. Жінка відштовхує від себе і водночас дивує життєвістю, положення її лівої руки натякає на вульгарність всього її життя, не викликаючи жодних сумнівів що до природньої низості цієї особи. Однак під цим, здавалось би, насміхом ховається гіркота та сум самого живописця.

Доволі скандальний сюжет на картині «Ліжко» - тут одна із сцена нетрадиційної любові, які Тулуз-Лотрек писав спеціально для декору публічного дому. Однак, тут відсутня вульгарність, сцена пороку передається в дуже делікатній манері – в цьому й усе ставлення художника до сюжету. Яке проявляється у відсутності будь-яких ілюзій та дещо насмішливій симпатії [1, с. 313-318].

Весь трагізм життя художника беззаперечно відобразився в його роботах, і в цьому, можливо, головна цінність та естетизм творчості графа, який все життя шукав жінок «не вищих» за нього.

Література

1. *Вентури Л.* От Мане до Лотрека. – СПб.: Азбука, 2007. - 352 с.
2. *Перрюшо А.* Жизнь Тулуз-Лотрека. – М.: Радуга, 1990. - 290 с.

Миколенко Юлія Сергіївна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

доцент І. В. Гурова

ЛЬВІВ ЯК ТЕКСТ КУЛЬТУРИ

Місто - це не тільки і не стільки географічний простір. Місто завжди щось більше, ніж населений пункт. Для міста характерні семантична навантаженість, смислова згущеність, емоційна напруга, раціональна впорядкованість. Місто - це місце, яке завжди насичене смислами, своєю історією, знаками і цінностями.

Культурологічний образ міста надає можливість поглянути на місто як на простір і час і як на «міське середовище» - місце проживання мешканців, городян з їх турботами і долями, з їх укладом і способом життя.

Коли говоримо про «текст певного міста» або про «місто як текст», тоді ми торкаємося специфічної проблеми текстуалізації простору або просторових явищ, які перебувають за межами художнього тексту.

Ми можемо виділити безліч концепції текстуалізації міського простору. І основну в своєму дослідженні візьмем концепцію пов'язують з іменем Ю. Лотмана. Згідно з теоретичними розробками цього вченого, місто – це передовсім «казан текстів», доступних і недоступних для читання та дешифрування. І йдеться не про якесь конкретне місто, з його конкретними навколomisькими текстами, а про будь-яку урбаністичну територію, що діє як структура, а значить, вимагає для аналізу своїх власних міських атрибутів. Ю. Лотман виокремлює два типи «міста як тексту»: місто як простір та місто як ім'я (назва). Адже, за Ю. Лотманом: «місто - це складний семіотичний механізм, генератор культури, «казан текстів» та кодів, влаштованих по-різному та гетерогенних, що належать різним рівням та різним мовам [5, с. 35].

Сприймаємо Львів як «казан текстів», як безмежну кількість знаків та значень, які потрапляють, ми можемо дешифрувати та інтерпретувати. Отже, ми розуміємо поняття «львівський текст» як набір текстуальних репрезентацій, які спостерігаємо в творах різних письменників.

Розмову про «львівський текст» варто почати з усвідомлення існування цілої «львівської міфології». Репрезентацію міфу про Львів можна побачити не тільки в художніх творах, але і на рівні масової культури. Цей міф, скажімо, потужно експлуатувався в рекламних компаніях шоколадних цукерок «Світоч» та пива «Львівського». Центральним концептом міфологізації Львова можна вважати ідею задоволення. Серед інших міст України (Києва, Одеси, Харкова тощо) Львів єдиний наділявся здатністю пропонувати, так би мовити, європейські задоволення: кав'ярні,

цукерні, ресторани, театри, бібліотеки, парки тощо. Однак за цими «місцями львівського міфу» стоїть такий феномен міської культури як «розбудова міських інфраструктур, що становлять головну принаду міста і відрізняють його від села» [4]. До таких міських інфраструктур як правило відносять, наприклад, навчальні заклади, міський транспорт та водопостачання.

Львів, який є незаперечною столицею української культури, духовності і національної ідентичності, завжди відігравав чільну роль у розвитку процесів демократії та здобуття української незалежності. Львів» - це «місто Лева», але у споклиивій геополітичній назві «Лемберг» вчувається фонетично більш виправдане «lamb», тобто «ягня» [2, с. 238].

Львів – це місто, в якому вдало переплелось сьогодення і середньовіччя, вся суворість галицького князівства та романтика сучасності, шалений ритм життя та одночасне відчуття спокою, це місто гордих галицьких князів та сонних левів, котрі віками несуть свою кам'яну варту та оберігають спокій мешканців та гостей загадкового міста. У Львові розміщено найбільше пам'яток історії та архітектури в Україні - 2500.

Краса та історія міста чарує туристів з усього світу, і тому, на 22-й конференції Комітету Світової спадщини ЮНЕСКО, що відбувався у Кіото (Японія) з 30 листопада по 5 грудня 1998 року, Львів було прийнято до Світової спадщини ЮНЕСКО.

«Місто із запахом кави та шоколаду», «Місто серед дощів», «Серце Галицької землі», «Маленький Париж», «Український Лондон», «Культурна столиця Європи», «Місто Лева» – це все імена та епітети справжнього галицького міста під назвою Львів.

Цим містом можна захоплюватися в будь-яку пору року та в будь-який час доби. Львів - це жива історія в сьогоденні. Описувати видатні місця Львова можна вічно, але слова - це лиш слова, його треба побачити на власні очі та відчути цей неповторний ритм, ритм величного міста.

Література

1. *Андрухович Ю.* Львів місто-корабель. <http://www.dspace.humanities.org.ua/dspace/handle/123456789/129>
2. *Возняк Т.* Феномен міста / Т.Возняк // - 2009.- С.238.
3. *Грабович Г.* Мітологізація Львова / Г. Грабович // Критика. – 2002. – № 7–8. – С. 11–17.
4. *Грицак Я.* Львів: точки зростання. – <http://www.zaxid.net/article/674/>
5. *Лотман Ю.М.* Символика Петербурга и проблемы семиотики города // Семиотика города и городской культуры. Труды по знаковым системам, вып. XVIII. Тарту, 1984. – С. 35.
6. *Топоров В.* Петербургский текст русской литературы. СПб.: Искусство – СПб, 2003. – С. 69.

Носова Катерина Олександрівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

старший викладач С. С. Русаков

«LIKE» ЯК МУДРІСТЬ БІЛЬШОСТІ

Соціальні мережі з кожним днем набувають все більшої популярності серед сучасного покоління, тому нині актуальним є розгляд феноменів, які з ними пов'язані. Одним з таких феноменів є «Like» (укр. «мені подобається»). Ця функція, яка створена творцями «Facebook» має свою історію та становлення.

На початку створення функції «мені подобається», вона мала іншу робочу назву. Ендрю Босуорт, один з розробників соціальної мережі «Facebook», розповідає, що в якості робочої назви позначки «Like» вони використовували «Awesome» (укр. «здорово»). А на місці сьогодношньої іконки з пальцем могла опинитись зірочка або символ «плюс». Але творцями було враховано можливу культурологічну інтерпретацію «я ставлю цьому запису одну зірку», що могло б отримати негативне забарвлення. Водночас символ з пальцем багатьох бентежив через не кращий переклад жесту: в країнах Арабії схожий жест вважається образливим.

За шість років до того, як Марк Цукерберг запустив «Facebook», кнопку запатентував голландський програміст Ван дер Меєр, засновник соціальної мережі «Surfbook». Якщо бути точним, кнопка не називалась «Like» і служила трохи іншим цілям: для додавання в щоденник записів з інших ресурсів.

Саме слово набрало популярність задовго до «Facebook». У 50-ті роки ХХ століття, а саме в часи розквіту бітників і хіппі зі своїм особливим «словником» і невимушеною манерою ним користуватися. Слово «Like» якраз було в їхньому лексиконі і вживалося без жодного смислового посилення, просто для заповнення пустоти в мові. Найбільш підходящим сучасним аналогом, мабуть, буде слово «типу».

Ян Станкевич, автор книги «Фейсбук з присмаком Лубянки», порівнює «Facebook» з «LiveJournal» («Живий журнал»). «Живий журнал» з самого початку задумувався саме як особистий щоденник. У «ЖЖ» спочатку лайкнути запис було не можна. Вам подобається? Зайдіть і прокоментуйте. Тобто проявіть хоча б мінімум поваги до автора, покажіть свою зацікавленість до запису – приділіть хвилину свого часу. «Facebook» ввів оцінку. Оцінка виставляється кожним за бажанням, і вона публічна. Таким чином, вагомість коментаря в «ЖЖ», стає у багато разів більше коментаря у «Facebook». А «Like» здається в порівнянні з коментарем і зовсім дріб'язковою справою – просто один раз клацнути мишкою. Згадаймо про лінк як про двигун прогресу. Ось вам приклад цього: «Facebook» запропонував універсальний інструмент для вираження почуттів. Довго писати? Лінк писати? Вам важко писати, бо ваш словниковий запас не дозволяє висловити всю гамму почуттів? Лайкніть [5].

«Like» технологічно означає саме увагу, але от у чому парадокс: насправді цей інструмент не означає нічого, так як поставивши його, людина абсолютно не ризикує і відповідальності на себе не бере. Саме в силу того, що «Like» має нульову значимість, він може набути абсолютно будь-якого значення, тому що все залежить виключно від контексту лайкнутого посту [1]. Наприклад, «Like» під фотографією привабливої дівчини в купальнику означає, що всі навколо захоплені її зовнішністю. «Like» під політичним маніфестом прирівнюється до голосу на віртуальних виборах, а ось «Like» під анекдотом означає, що хтось фактично «впав під стіл» від сміху. Чужий «Like» – кращий спосіб відчувати, що ти і твоя думка були зрозумілі. Але наявність або відсутність реакції на пост не завжди можна вирахувати: те, що вам здається важливим або дотепним, залишається ніби непоміченим іншими, а якась нісенітниця розповзається, як вірус [3].

У кожній із соціальних мереж виділяють різноманітні тлумачення «Like»:

- Схвалення – користувач виклав в «Instagram» селфі з підкачаним біцепсом; його прогрес подобається «передплатникам».
- Співчуття – хтось пише про смерть улюбленого актора, інші висловлюють солідарність.
- Підтримка – користувач хоче відповісти в коментарях, але бачить, що так вже відповів хтось інший вище – користувач лайкає його відповідь і одразу все стає зрозуміло.
- Флірт – сьогодні «Like» аватарки – це такий же перший крок до знайомства, як «дівчина, котра година?» тридцять років тому.

- Суспільне визнання – у кого більше «Like» – той і більш популярний. «Like» купують, про «Like» просять незнайомців, аби підвищити власний престиж в очах однолітків.
- Закладка – у випадку з VK, «Like» – це ще й додавання контенту в обране [6].

Насправді, «Like» ввібрав в себе всі смисли одразу, тому набув нового значення. А кнопка (або іконка) – втратили свій первісний зміст «мені подобається», стали абстрактною ідеограмою, що виражає абсолютно будь-яке з наведених вище дій. Відповідно, ось він, головний мінус і головна небезпека «Like» у соціальних мережах: «Like» не можна поставити просто за те, що людина є. «Like» – оцінка дії або якостей людини, а не її самої. Тобто, це важливий індекс цитованості, лайковмісткості, рейтинг. Якщо нема на тобі «Like» – тебе не існує. Життя перемістилося в медійну сферу, і шукати докази існування слід тепер саме тут [4].

Можна зауважити, що люди у яких збудовані гармонійні стосунки в особистому житті і в сім'ї, рідко потребують оцінювання, а тому їх активність в соціальних мережах в рази менше, ніж у тих людей, які за допомогою соціальних мереж намагаються замінити прогалини в особистому житті.

Формувати погляди поколінь, безумовно, буде інтернет, причому це формування стартувало. Діти зараз живуть в абсолютно іншому світі, ніж раніше, оскільки вони куди більше і набагато охочіше «спілкуються» з комп'ютерами, ніж з друзями чи батьками. Саме таким чином не тільки втрачається безцінний для людини навик спілкування, а й розвиваються комплекси, з якими в подальшому житті вельми важко боротися. Наприклад, фотографії знайомої набирають більше «Like», ніж ваші, викликають злість або заздрість. Відповідно, у вас з'являються причини для того, щоб пошукати в собі вади і, якщо таких не виявлено, придумати їх.

Проаналізувавши «Like», можна умовно поділити його на ті, що від «друзів» і ті, що від «ворогів». Тобто, «Like» від «друга» можна вважати за добренням, він очікуваний. «Друг» не зважає на те, чи вартий пост уваги, він може рефлексивно поставити «мені подобається» не знаючи про що там написано. А от «ворожі» «Like», в супереч своїй назві, залишаються об'єктивними і оцінка вашого запису буде більш правдивою ніж «друга». Парадокс в тому, що людина все ж таки буде прислухатися до думки «друга», не усвідомлюючи фальшивості «Like».

Схожу думку має і інтернет-психолог Олександр Ваторін. Він вважає, що коли ми ставимо «Like», відбувається взаємообмін, який постійно присутній в нашому спілкуванні. Отже, якщо користувач щось виклав у мережу, він очікує відповідь-дії від друзів і знайомих. Якщо він її не отримує, то буде відчувати якусь незадоволеність [2].

Бути чи не бути «Like»? Допомагають вони людині або ж, навпаки, тільки шкодять їй? Все це суперечливі питання, на які поки що фахівці не можуть дати відповіді. Що ж стосується користувача соціальних мереж – йому порада одна: не варто приймати «Like» всерйоз, адже це – не вчинки і не дії.

Література

1. Берхин В. Лайк, репост и нравственный закон внутри нас [Електронний ресурс] / В. Берхин – Режим доступу: <http://foma.ru/lajk-repost-i-nravstvennyj-zakon-vnutri-nas.html> - Загол. з екрану
2. Дудкина Ю. "Лайки" в социальных сетях могут вызвать зависимость [Електронний ресурс] / Ю. Дудкина – Режим доступу: <http://www.metronews.ru/novosti/lajki-v-socialnyh-setjah-mogut-vyzvat-zavisimost/>Трpmls---TeUJHdeQV6vCw/ - Загол. з екрану
3. Кушнарeвa И. Ко всему приделать лайки / И. Кушнарeвa // Логос №2 [86], 2012. – С. 7-8.
4. Меламед Ю. Перепостили — следовательно, существуют / Ю. Меламед // Логос №2 [86], 2012 – С. 13-14.

5. Станкевич Я. Фейсбук с привкусом Любянки / Я. Станкевич – М.: Эксмо, 2014
6. Чигирёв Р. История и природа лайка [Электронный ресурс] / Р. Чигирёв – Режим доступа: <http://blog.sibirix.ru/2014/09/01/likes/> - Загол. з екрану

Павловська Діана Русланівна

студентка II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Г. С. Меднікова

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР КИЄВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВУЛИЧНОЇ СКУЛЬПТУРИ 2000-10-Х РОКІВ

Чи ніколи Ви не звертали увагу на те, що від зміни місцерозташування може кадинально змінитися і Ваш настій? Якщо не настрої, то атмосфера, котра оточує вас, точно змінюється. Я переконана в тому, що велику роль у світовідчутті і світогляді людини грає роль місце, яке вона вважає своїм домом. Для доведення цієї тези, я хочу звернутися до найближчого прикладу - місто Київ. Наша столиця має вікову історію, але я впевнена, що кожне покоління сприймає його інакше. Що ж формує такі людські уявлення? Я вважаю, що це культурний простір створений митцями конкретної епохи.

За останні 15 років було створена немало гідних пам'ятників за різною тематикою. Зокрема, це пам'ятники присвячені літературним персонажам або відомим постатям: Городецькому в Пасажі на Хрещатику, Проні Прокопівні і Голохвастову на Андріївському узвозі, пам'ятник літературному герою Паніковському на вулиці Прорізній та актору і режисеру Леоніду Бикову. Всі ці пам'ятники були створені групою митців: скульпторами Володимиром Щуром і Віталієм Сівком та архітектором Володимиром Скульським. При створенні всіх цих творів автори детально вивчали не лише опис зовнішності своїх героїв, а їх поведки. Так, наприклад, даючи інтерв'ю газеті «Хрещатик» Володимир Щур зазначив: «Довелося навідуватися в бібліотеки, збирати матеріали про Городецького. Невдовзі мене захопила така робота, точніше, сам процес вивчення характеру і поведінки яскравої особистості, яка встигла здобути блискучу освіту, зробити кар'єру, побачити світ й залишити нащадкам вражаючі архітектурні шедеври.» Цікаво те, що всі пам'ятники мають зовсім мінімальний постамент, автори роблять їх не вищими за зріст людини, ніби хочуть таким чином підкреслити, що люди, котрі тепер є предметом зображення раніше ходили по цих же вулицях, переймалися тими ж буденними проблемами, що й ми. На мою думку, саме такі образи змушують відчувати себе близьким до міста, відчувати себе частиною цілого.

Також варто згадати діяльність більш сучасного митця - Костянтина Скритунського. Навіть не знаючи ім'я цього автора, ви точно хоча б раз в житті бачили його твори, якщо гуляли Києвом. Йому належать безліч робіт, що виконані з найрізноманітніших матеріалів - будь то камінь, бетон, скло, бронза, дерево, дрід, шурупи чи пластикові виделки. Наприклад він є творцем лавок-звірів на Пейзажній алеї, великої кількості дерев'яних скульптур по вулиці Гончара («Буратіно», «Гуртожиток білих ворон», «Тигробджоли»), в сквері біля станції метро «Золоті ворота» та безлічі інших. Як на мене, то найбільш серйозним його проектом була група пам'ятників присвячена Київській інтелігенції, що знаходиться у однойменному сквері по вулиці Гончара. Автор вирішив зобразити інтелігентів у вигляді птахів і тим самим підкреслити відмінності між ними. Наприклад, першим був зимородок або рибалочка, дуже скромна пташка, котра ховає свій клюв під крило,

вона символізує те, як говорить сам автор, що «від загальної бездушності й інертності київська інтелігенція стала вимираючим видом, який пора занести до Червоної книги.», сова в свою чергу символізує наукову інтелігенцію - академіків, професорів, інженерів, крук - мудрість, а горобець - це втілення жвавої, але ще не авторитетної інтелігенції, котра тільки набирає сили.

Костянтин Скритунський метою своєї творчості бачить принесення людям відчуття щастя, щоб люди посміхалися частіше. Він заперечує тезу, що більшість його робіт - це повернення до практики радянської паркової скульптури, адже тоді це була суцільна агітація, а його скульптури лише прикрашають місто і роблять його візуально приємнішим.

Отже, велику роль у створенні культурного простору відіграють скульптурні зображення та пам'ятники, вони створюють атмосферу присутності та невіддільності минулого поруч з майбутнім, надихають, змушують посміхнутися, згадати, задуматися і найважливіше - творити.

Література

1. Подольська Є. Культурологія: Навч. Посіб./ Є.Подольська, В.Лихвар, К. Іванова. - К., 2003. - 228 с.
2. <http://tsn.ua/kyiv/u-kiyevi-z-yavivsyia-pam-yatnik-stolichnomu-intelidentu-306847.html>
3. Янішевський В. Постать без постаменту/В. Янішевський//Хрещатик. - 2004 р. - №54.

Парадзінська Дарія Олегівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

старший викладач С. С. Русаков

ТЕЛЕСЕРІАЛ ЯК РИМЕЙК КІНЕМАТОГРАФУ

В умовах сучасності важливим питанням постає проблема інтерпретацій. Створено багато різноманітних версій найвідоміших мистецьких творів. Вони можуть втілюватись в літературі, театрі, музиці та живописі. Також це стосується кінематографу, римейки на твори якого часто створюються у вигляді телесеріалів.

Римейк передбачає переосмислення первинного твору, його нову інтерпретацію. При цьому змінюються деякі деталі сюжету, риси головних персонажів, вони набувають нових смислів.

А. Усманова говорить, що феномен римейка можна досліджувати з двох наукових позицій. Перша полягає в пошуку різниці між двома творами і їх виконаннями. Друга – пропонує читати римейк як соціальний і культурний текст, коли різниця між творами показуватиме відмінність чи схожість між епохами [5]. Для оптимального аналізу необхідно поєднувати ці два шляхи, проте більше акцентувати увагу на другому.

Римейк - це переробка, яка найчастіше переносить класичний твір на мову сучасності [1].

Чим особливі римейки у вигляді телесеріалів? Перш за все, своєю тривалістю у часі. Сама форма серіалу надає змогу глибше розкрити сюжетну лінію і історію окремо взятого персонажа. Також мотиви для їх створення можуть бути чисто прагматичними – комерційними і технологічними.

Пропонуємо розглянути декілька прикладів римейків-телесеріалів з культурологічної точки зору.

Одним з них є серіал-приквел "Мотель Бейтса", який уже назвою відсилає нас до кінострічки А. Хічкока "Психо" 1960-го року. Він розповідає передісторію Нормана Бейтса, а саме про його молодість. Проте ця молодість проходить в сьогоденні, що дає змогу сучасному глядачу ідентифікувати себе з персонажами вигаданими пів століття тому. Серіал можна сприймається по-різному. З одного боку, в ньому відсутня інтрига і його творці просто використовують персонажів класичного фільму А. Хічкока. З іншого боку, цей серіал має своє «життя» і не можна його повністю пов'язувати з оригінальною кінострічкою, адже його основна історія не схожа на сюжет фільму 1960-го року. Проте можна сказати точно, що серіал наслідує бажання, якого притримувався А. Хічкок: піддивитись щось настільки інтимне, що може відбуватись лише за закритими дверима або у свідомості глядача, але не на екрані. Серіал по-новому показує нам взаємовідносини матері й сина, розповідає про дорослішання Нормана, що вдвічі цікаво, адже ми знаємо, куди воно його приведе.

Ще одним прикладом телесеріалу-римейку є «Ганнібал», який спирається на фільми про однойменного маніяка. І знову ж таки, хоча серіал розповідає передісторію, проте події його перенесені у наш час. У цьому серіалі доктор Лектор відрізняється від свого прототипу в кінострічках певною естетизацією його життя, включаючи канібалізм. Це відкривають нам сцени приготування їжі з людського м'яса під класичну музику. Якщо в кінострічці Ганнібал вийшов таким, що при одній його появі в кадрі глядачу ставало неспокійно, то в серіалі ж сам Ганнібал є на диво спокійним. Від першого хотілося тікати, другий своїми хорошими манерами і інтелігентністю поведінки навпаки приваблює глядача, незважаючи на свою маніакальність.

Наступним римейком є телесеріал «Готем», що розповідає про однойменне місто із Всесвіту Бетмена і новачка-детектива Джеймса Гордона, який намагається витягнути це місто із стану занепаду. І знову даний серіал є передісторією до відомих усім фільмів, адже тут ми бачимо майбутнього Бетмена маленьким хлопчиком. Узагалі серіал зачіпає шлях морального становлення Темного Лицаря і те, як він став тим, ким став. Проте важливим є те, що увага сконцентрована не лише на цьому, а перш за все на історіях інших жителів міста. Так ми бачимо другорядних персонажів, більша частина яких нам уже відома, проте вони ще не стали ні героями, ні злочинцями. Ми точно знаємо, куди їх приведе життєвий шлях, і тим цікавіше дивитись ким вони були до появи Бетмена. Завдяки цьому серіал є новим поглядом на історію славнозвісного міста.

Кожному з цих римейків не властиве просто копіювання сюжету з вдосконаленням якоїсь технічної складової створення твору мистецтва. У них переосмислюються події, про які нам було заздалегідь відомо, по-новому розкриваються улюблені персонажі. Таким чином телесеріал стає новою формою життя кінострічки і її героїв, не дає нам повністю попрощатися з ними, привносячи свої особливості у кожний образ і створюючи навколо персонажа ще більше коло асоціацій.

Тобто римейки надають певному твору нового звучання, наповнюють його новими смислами, актуальними для сучасності, проте беручи за основу зразок, і зберігаючи первинну проблематику.

Література

1. *Загидуллина М.* Ремейки, или Экспансия классики [Электронный ресурс] / М. Загидуллина . – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/69/za13.html>. – Загол. с экрана.
2. *Пархоменко Я.А.* Типология ремейка [Электронный ресурс] / Я.А. Пархоменко. – Режим доступа: <http://www.ipk.ru/index.php?id=2104>. – Загол. с экрана.

3. *Ремейк* как двигатель прогресса [Электронный ресурс] / Н. Карцев, Е. Зубарева. – Режим доступа: <http://www.mk.ru/culture/2012/08/09/735251-remeyk-kak-dvigatel-progressa.html>. – Загол. с экрана.
4. <http://www.kinopoisk.ru>
5. Усманова А. Ремейк как форма исторической реинтерпретации. Повторение и различие, или «Еще раз про любовь» в советском и постсоветском кинематографе [Электронный ресурс] / А. Усманова. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2004/69/us12.html> – Загол. с экрана.

Попко Анастасія Сергіївна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор філософських наук,
професор Г. С. Меднікова

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНОЧОГО В МИСТЕЦТВІ ЯК СТРАТЕГІЯ СПОГЛЯДАННЯ

Сучасне мистецтвознавство, спираючись на філософсько-культурологічні напрацювання переглядає статус жінки в мистецькому просторі, відзначаючи, що тільки соціальна історія мистецтва, яка бере до уваги різноманітні факти репресії, замовчування, витіснення різних маргінальних груп, взмозі пояснити чому історія мистецтва залишила місця для жінки тільки у жанрі «ню». Нас цікавить, проблема жінки-творця, жінки-художниці, яка не представлена в мистецькому просторі не через відсутність таланту чи божественного дару, а через наявність суспільних норм і табу, що позбавили її влади та доступу до ресурсів.

У рамках жіночого мистецтва не залишилося непоміченим питання про специфіку і значення візуальних репрезентацій в культурі - оскільки з точки зору таких авторів як Ю. Крістева, Дж. Батлер, гендер насамперед виступає ефектом репрезентації. Відома теорія Дж.Батлер про перформативність гендеру встановлює, що процес диференціації чоловічого і жіночого відбувається за допомогою різних культурних практик: мови, літератури, мистецтва, науки. Репрезентація вбачається як ідеологічний та політичний конструкт, який і легітимізує домінуючу в культурі ідеологію і форми субординації. Візуальну репрезентацію варто розглядати як свого роду екран, як матрицю фантазій, який виробляє образи, збираючи тіло по частинах, з яких і складаються репрезентовані елементи і форми. Так гендерна ідентичність або радше ідентичності, конструюються і стверджуються в самому акті вистави, перформанси, а не висловлюють якусь внутрішню, передуючу говорінню і появи сутність. Відтак, немає ніякої «реальної жінки», а є лише її екранне представлення [4].

«Погляд», як пише Бурдьє, часто сприймається або як природний дар або як особливе професійне вміння [1], але насправді є продуктом історії однією з перших феміністичних теоретиків, хто запропонував змінити ракурс дослідження проблеми бачення була Гризельда Поллок. Вона розробляє теорію політики бачення, через дослідження інтенцій, які хаваються за вдивлянням та розкриваються через нього. Дослідниця виступає проти персоналізованих та індивідуалізованих способів споглядання, пропонуючи помістити глядача в історію владних відносин.

Звідси випливає, що погляд завжди вже-вписаний у владні відносини. Влада і споглядання акумульовані в одну єдність, яка артикулюється через практики - від перспективи до нагляду.

Дивитися означає не лише акт сприйняття, а виступає певним місцем, ідеологічною позицією або, слідуєчи М. Фуко, так званим, оком влади.

Жіноча тілесність завжди була об'єктом владних маніпуляцій. В суспільстві домінуюча ідеологія прагнула досить жорстко регулювати гендерні ролі і норми сексуальності. Саме через мистецтво відбувається боротьба з соціальними заборонами, стирання меж «допустимого» і переписування існуючих правил репрезентації сексуальності.

Інтерес до позиції жінки в мистецтві звернув увагу до способів, за допомогою яких патріархальне суспільство не тільки структурує певні смисли, але й обумовлює сам спосіб бачення. Художниці намагаються встановити чим особливі жіночі репрезентації, і як вони конструюють жінку в опозиції щодо форм чоловічого представлення [2]. Жінка – це те на що дивляться, а чоловік, в свою чергу, проектує свої фантазії на образ жінки, котра виступає об'єктом. Репрезентація жінки розуміється насамперед як маніфестація певного способу бачення, де жінка виступає об'єктом чоловічого бажання. Крім того жінка відображається, як сексуальний об'єкт з лейтмотивом еротичного видовища. Традиційно у візуальних практиках чоловіча фігура не несе тягар сексуальної об'єктивації та виступає творцем оповіді, приводить речі в дію і так підтримує розкол між видовищем (жінкою) та, власне, нарративом. Чоловік творить та контролює сенси і є носієм погляду глядача. Тобто чоловік через свій погляд виступає суб'єктом наділеним владою. У свою чергу мистецтво передбачає високий ступінь рефлексії щодо сфери видимості та сфери влади, всередині яких "жіноче" здатне себе розпізнавати, конституювати і відстоювати [3]. В цьому ключі важливим кроком в політиці репрезентацій феміністичного мистецтва постає саморепрезентація, через яку жінка може звільнитися від чоловічого об'єктивуючого споживання та споглядання. Саморепрезентація працює на виявлення замовчувань з боку панівної ідеології про жіноче тіло, як естетичної, соціальної та індивідуальної категорії [4]. Саморепрезентація – це парадоксальна стратегія, через яку художниці перетворюють своє тіло і, відповідно власне, «я» у витвір мистецтва, ілюструючи не лише тісний зв'язок між митцем і його твором, але й собою та творчістю, між Я та Іншим, між публічним та приватним, - тим самим конструюючи власну ідентичність.

Нові художні стратегії жіночого мистецтва наприкінці ХХ століття були пов'язані з радикальними та більш агресивними репрезентаціями тілесності та свого «Я». Художниці брали на себе мускуліну роль. Пізніше репрезентація у мистецькому просторі виявлялась через жіночність та розкриття суті жінки, наприклад роботи Луїз Буржуа. Фемінізм Луїзи Буржуа, нетиповий, оскільки зберігає жіноче начало, не маскулінізуючи його. У її роботах йде використання фалічних символів, модифікація геніталій і переосмислення ролі жінки та матері у контексті сучасних відношень. Суть її творчості - у глибині. У майже первісній, чистій, архетипній глибинній жіночності, яку ХХ і ХХІ століття стирають.

Політика репрезентації феміністичного мистецтва передбачає обов'язковість і високий ступінь рефлексування на рівні естетичних та політичних уявлень, що включають сфери видимості та сфери влади, всередині яких "жіноче" здатне себе розпізнавати, конституювати і відстоювати.

Література

1. *Бурдье П.* Исторический генезис чистой эстетики. НЛО – 2003 – №60.
2. *Михайлова Т.* В ліжку з «Вогником» // Жінка і візуальні знаки (під ред. А.Альчук) М. Ідея-Прюесс, 2000. - 144 С.
3. *Поллок Р.* Споглядаючи історію мистецтва: бачення, позиція і влада // Введення в гендерні дослідження. Хрестоматія. ХЦГИ: СПб.: Алетейя, 2001 - С. 718 - 737.

4. Березовчук Л. У фемінізму не жіноче обличчя (з приводу книги "Жінка і візуальні знаки") // Жовтень. 2002. №1. С. 104-129
5. Фуко М. Народження в'язниці. - М.: «Ad Marginem», 1999. - С. 134-135.

Пятковська Юлія Вікторівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Г. С. Меднікова

«ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ» В ЦІНІСНО-СМИСЛОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ОДЕСЬКОЇ ШКОЛИ

Незважаючи на «відлигу 60-х» років, у 70-80-х – на пострадянському просторі, зокрема й в Україні, переважав метод соцреалізму, хоча в більш м'яких формах. Завдяки періоду «відлиги», а саме зменшенню ідеологічного тиску, з'явилися нові форми, експерименти, зміст, тональність творів митців. В Україні в цей період формуються три своєрідні художні школи: Львівська, Закарпатська, Одеська, які по-різному продовжують, трансформують європейські напрацювання авангарду, пов'язуючи їх з національними і місцевими традиціями.

Ми розглянемо своєрідність Одеської школи, яка ще на рубежі XIX-XX століть заявила про себе самобутнім варіантом імпресіонізму і стала відігравати значну роль у мистецьких процесах тодішньої Росії. Вона отримала назву «Південно-російська» (рос. «Южно-русская») живописна школа. На початку XX століття одеські художники здобували знання про світове мистецтво подорожуючи країнами Європи, набуваючи досвіду, знайомлячись з провідними художніми напрямками. У подальшому набутий досвід передавали учням Одеської художньої школи, які активно представляли творчу діяльність, спираючись на традиції західноєвропейського мистецтва.

У 1970-1980-ті роки в Одесі сформувалося «неофіційне мистецтво», в основі якого лежав експеримент з традиціями авангарду. Основними рисами його були: романтичність, пошук правди, національне відродження і відмова від нормативності соцреалізму. Принцип передвижного розвитку мистецтва та взаємозбагачення культур різноманітних країн та регіонів став характерною рисою для одеської художньої мови [2]. Митці, які приїжджали до Одеси активно починали займатись «західним» мистецтвом, очолюючи різноманітні об'єднання та товариства. Важливе місце займало Товариство південноросійських художників (ТПРХ) засноване такими художниками як К.К. Костанді, Г.А. Ладиженський, Б.В. Едуарс у 1890 році і яке було найбільшим творчим об'єднанням в Україні того часу [1].

Товариство південноросійських художників мало важливе значення для розвитку одеського мистецтва. По-перше, вони мали зв'язки з європейськими митцями, що сприяло взаємозбагаченню авангардного мистецтва. По-друге, вихідці з Товариства створювали об'єднання, які активно розвивали європейські традиції в Україні, одним з таких об'єднань було Художнє товариство імені К.К. Костанді. Характерними технічними засобами ТПРХ були камерність, ліризм, кольоровість гам, переважав пейзаж. До художників, які приймали участь у виставках ТПРХ можна віднести В.В. Кандинського, Д.Д. Бурлюка, П. Володькіна, всі ці митці розвивались на цих виставках і розвивали авангардне мистецтво [1].

Важливу роль для одеського мистецтва мав К.К. Костанді, оскільки він був ознайомлений з мистецтвом Німеччини, Франції, Австрії та Італії і він передаючи свій досвід учням, запрошував іноземних художників демонструвати свої твори одеситам. К.К. Костанді захоплювався французькими імпресіоністами, тому одесити були знайомі з цією технікою. Сам К.К. Костанді не використовував техніку імпресіоністів, його майстерність була видозмінена, у своїх творах він не намагався зобразити миттєве враження, розмиту кольоровість, а намагався надати більш завершену і доведену до кінця форму і чіткість кольорової гами [4]. Можна стверджувати про те, що одесити з імпресіонізмом були знайомі, але використовували цю техніку у видозміненій формі, тому не можна назвати художників Одеси імпресіоністами.

Вплив на розвиток Одеської школи мали «Салони Іздебського» – виставки створені Володимиром Іздебським. Саме вони познайомили одеситів з вітчизняним та зарубіжним авангардом та творами митців, які працювали у цьому напрямку: А. Матісс, П. Синьяк, А. Руссо. В. Іздебський намагався розширити уявлення одеситів про європейське мистецтво.

У 1911 р. у Мюнхені В. Кандинським та Ф. Марком була створена група «Синій вершник». На цей час Мюнхен вважався німецьким Парижем, оскільки в ньому перебували письменники, художники, композитори таких країн, як Італія, Англія, Австрія, Угорщина та Америка. Саме зв'язки цієї групи з «Салонами Іздебського» знайомили українців з різними світовими течіями [3].

Для одеських митців 70-80-х років (Олег Соколов, Юрій Єгоров, Валентин Хрущ та ін.) притаманні «квартирні виставки», адже художники через стилістичні експерименти були викреслені з офіційного мистецького життя і тому шукали творчий вихід у камерних формах, сюжетах і маленьких «побутових» експозиціях. Оскільки одесити спирались на європейські традиції, то в їхніх творах можна простежити кольорові палітри, зображення ліній, яке основувалось на мистецтві європейських митців.

Наприкінці 80-х років ХХ століття в Одесі почала формуватись група молодих художників, яка протистояла діяльності концептуалістів, розвиваючи живописні ідеї італійського трансавангарду.

Художники, повернулись до образності творів, яскравості колориту, до сюжету, до індивідуальності, тобто почали звертати увагу на традиційне розуміння живопису, яке не приймали нонконформісти, через це художня майстерність не була яскраво вираженою. Відбулося створення пародійно-ігрового конструювання нових форм із матеріалу попередніх культур, з постійним обігриванням відомих міфів і сюжетів лягло в основу трансавангарду. До представників трансавангарду можна віднести Сергія Ликова, Олександра Ройнтбурда, Василя Рябченко. Для художників одеського трансавангарду були притаманні цитування класиків світового мистецтва, а також вишукана красивість, ліризм, м'якість.

Одеське художнє мистецтво з початку ХХ століття знайомилось з європейськими традиціями та художніми творами, які у майбутньому набули популярності і були характерними для одеського живопису. Саме через територіальну наближеність до європейських країн, Одеса найбільше розвивалась в своєму художньому характері і тим самим здобула індивідуальності, у порівнянні з художніми школами України, які існували протягом ХХ століття.

Література

1. *Басанець Т.* Лімінальні зони в образотворенні Одеси // Одеса: живопис, графіка, скульптура. Каталог колекції Музею сучасного мистецтва України / упоряд. Т. Грущенко. – К., 2009. – С. 16–20.
2. *Князев С.* Истоки Одесского авангарда / С. Князев. // Одеса: живопис, графіка, скульптура. Каталог колекції Музею сучасного мистецтва України. – 2009. – С. 71–74.

3. *Меднікова Г.С.* Українська та зарубіжна культура ХХ століття / Г.С. Меднікова. – Київ: Знання, 2002. – 214 с.
4. *Эгиз Б.И.* Воспоминания о К.К. Костанди / Б.И. Эгиз // Дерибасовская-Ришельевская : Одесский альманах. – 2012. – №48. – С. 310–324.

Пісоцька Ірина
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник
доктор культурології,
професор Є. В. Більченко

ТРАДИЦІЙНА БУДДІЙСЬКА АРХІТЕКТУРА ЯК СИМВОЛІЧНИЙ КОД

Культура може функціонувати на будь-яких рівнях та в конкретних формах. Кожна культура є особливою та має свої характерні риси. Однією з найвідоміших у світі є буддійська культура. Даний тип культури базується на релігійно-філософському вченні Буддизму, який виник близько VI століття до н. е. в Давній Індії. Засновником вчення вважається Сіддхартха Гаутама, в подальшому отримав ім'я Будда Шак'ямуні.

Буддизм, що виник в VI столітті до нашої ери, є однією з найдавніших релігій світу. Його відмінна риса – тісний зв'язок не стільки з традиційними віруваннями, присутніми в будь-якій сучасній релігії, скільки упор на філософську концепцію пізнання самого себе. Фактично буддизм – це вчення про духовне пробудження людини, що стає можливим лише за умови певних дій з боку самої особистості.

Культура Індії має широкий спектр особливостей, і все це втілено в мистецтві, адже мистецтво є засобом самовираження народу. Мистецтво Індії – це повна протилежність мистецтву Заходу, воно не цікавиться особистістю. Східне мистецтво орієнтується на ритми Всесвіту.

Яскраво виражені закономірності ритму Всесвіту в буддійській архітектурі. Буддійські монастирі мало схожі на релігійні громади інших релігій. Проживають в них монахи хоч і живуть постійно в монастирях, але не сильно до них прив'язані. У давнину буддійські ченці і зовсім бродили по безкрайніх дорогах Азії, живучи на пожертви від населення. Сьогодні збір пожертвувань також є невід'ємною рисою побуту сучасного буддійського монастиря. Крім турботи про добробут громади буддійські ченці знаходяться в постійному процесі самовдосконалення, що, втім, не заважає їм час від часу спілкуватися з народом і навіть заїжджими туристами, яких в буддійських монастирях зустрічають досить привітно.

Монастир Юмбулаганг (Yumbulagang), Тибет. Монастир Юмбулаганг – один з найстаріших архітектурних і релігійних пам'яток Тибету. У перекладі на українську його назва дослівно означає – Священний палац лані, але зазвичай монастир називають Палацом матері і сина. Побудований на східному березі річки Ярлунг більше двох тисяч років тому для першого короля Тибету, сьогодні він є важливою буддійською святинею. Чотирьох ярусні будівлі монастиря закінчуються головним храмом, прикрашеним квадратними буддійськими куполами. У середині східна обитель розписана стародавніми фресками, що відтворюють ранню історію Тибету. Сьогодні в Юмбулаганг живуть кілька буддійських ченців.

Монастир Ердені-ДЗУ (Erdene Zuu Monastery), Монголія. Монгольський монастир Ердені-ДЗУ відноситься до числа найбільш давніх буддійських архітектурних будівель, які дійшли до наших днів. Його назва, дана в кінці XVI століття при закладці перших споруд Абта-ханом,

перекладається на українську як «Храм дорогоцінного владика», тобто Будди. Архітектурний ансамбль Ердени-ДЗУ являє собою композицію з трьох храмів, що поєднують в собі стародавні зодчеські традиції Монголії, Китаю і Тибету. У минулі часи на території монастиря проживало більше десяти тисяч лам і стояло близько шістдесяти окремих кумира. Сьогодні Ердени-ДЗУ – це діючий храм Лабран і музей стародавньої культури.

Монастир Ганден (Ganden Monastery), Тибет. Тибетський монастир Ганден, розташований на горі Вангбур, на висоті в чотири з половиною тисячі метрів над рівнем моря, вважається одним з найбільш серйозних буддійських організацій в світі. Тут розташовується університет буддійської школи Гелуг, відомої під назвою «жовта віра». Настоятелем монастиря є глава вчення, що закликає справжніх буддистів дотримуватися моральності і суворого монастирського укладу. Ганден був заснований на початку XV століття. Монастир сильно постраждав в 60-і роки під час «культурної революції» в Китаї. Сьогодні він ще не до кінця відновлений, але вже приймає на своїй території відвідувачів.

Тибетський буддійський храм Юнхегун (Yonghe Temple), Китай. Буддійський храм Юнхегун, що належить тибетської школі Гелуг, розташовується на північному Сході Пекіна. За ним закріплено кілька назв: наприклад, «Палац Миру та Гармонії», «Ламаїстський храм» або «Лама храм». Зведений у кінці XVII-початку XVIII століття, Юнхегун на початку виконував функцію резиденції палацових євнухів і тільки через десятиліття став поступово переходити під владу тибетських ченців. Архітектурно Юнхегун являє собою поєднання п'яти залів – Небесних Царів, Гармонії і Миру, вічної захисту, дхармачакра і Павільйон десяти тисяч удач.

Фортеця-монастир Пунакха-дзонг (Punakha Dzong), Бутан. Бутанський монастир Пунакха-дзонг – саме «Щастя» в архітектурній плоті, адже саме так і перекладається його назва на українську мову. Приставка «дзонг» вказує на фортечну функцію будови, зведеного в XVII столітті в якості укріпленої фортеці, в якій розташовувався не тільки буддійський монастир, але й адміністрація міста. У випадку з Пунакха-дзонг – мова йде про однойменно місті Пунакха, колишньому довгий час столицею Бутану. Побудований на місці злиття двох річок Пунакха-дзонг являє собою надзвичайно красивий архітектурний комплекс, що складається з двох храмів і бібліотеки.

Такцанг-лакханг (Paro Taktsang), Бутан. Такцанг-лакханг, що в перекладі означає «Гніздо тигриці», отримав свою назву в силу давньої легенди про те, як буддійський учитель Падмасамбхава вознісся на високу гору, сидячи верхи на своїй дружині, тимчасово перетворилася на дикого звіра. Монастир-фортеця для спостереження за околицями, розташовується на висоті в три тисячі метрів над рівні моря і в сімсот метрів над місцевою долиною Паро. Заснований в 1692-му році Такцанг-лакханг практично повністю був знищений вогнем в 1998-му році і відновлений до 2005-го.

Отже, розглянувши дані монастирі, можна зробити висновок, що буддійська архітектура має свої особливості, а саме образні форми архітектури Індії нерозривно пов'язані зі скульптурою. У міфологічних художніх образах народні майстри втілювали буяння природи і свої уявлення про будову всесвіту.

Савон Валерій Григорович
студент III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач С. С. Русаков

ТЕМНЕ ФЕНТЕЗІ: ГЕРОЇ, СЮЖЕТИ, КОНФЛІКТИ

Останнім часом на полицях книжкових магазинів можна знайти все більше авторів котрі представляють жанр темного фентезі (Dark fantasy). Безперечно це говорить про те, що цей жанр набирає свою аудиторію, та загалом популяризується. Для прикладу російське видавництво «Ексмо» у 2008 році запустило серію «Черная Fantasy» спеціально для перевідного фентезі, автори якого працюють в Dark Fantasy. Серія вже налічує 33 книги. Так чому піджанр про який раніше ніхто не чув, стає таким популярним?

Поява і становлення цього жанру має невелику основу. Взагалі вважається, що це сталося коли американські видавці намагались підігріти інтерес своїх читачів, окреслювали містичні твори як темне фентезі. Згодом відомий письменник фантаст Джек Вільямсон виокремив темне фентезі як окремий вид містичної літератури. І лише у 1991 році оглядачка журналу про жанри наукової фантастики та фентезі «Локус» Фарен Міллер зазначила, що темне фентезі є історією з елементами хоррору та готики, дія якого відбувається в антуражі традиційного фентезі.

Чим же насправді темне фентезі відходить від канону класичного фентезі дарованого нам Толкінім та іншими авторами? Справа в тому, що в традиційному фентезі є світ в якому ось зародиться велике зло, і є герой, котрим рухають добрі наміри, і цей герой робить все аби не дати злу перемогти. В темному фентезі зло вже перемогло. Йому не потрібно напружуватися аби заступити на панівний п'єдестал в світі, воно вже керує всім. І люди які живуть в тому світі сприймають це як належне. Місце же добродесного героя, так сказати, типового лицаря на білому коні займає переважно антигерой, або персонаж з вельми сумнівними моральними принципами, нетрадиційною орієнтацією, а іноді просто психопат. Оточуючі персонажі також не сяють еталонною мораллю та любов'ю до життя, здається ніби всі вони погрузли в болоті безнадійності, з котрого так просто не вилізти, і єдиним виходом буде не пручатися аби подовжити собі життя. Це світ безвиході в, якому розлите насилля, жорстокість, страждання та бруд. Світ в якому менше зло, більш симпатичне зло, намагається побороти огидну мерзоту.

Схожі сюжети зустрічалися, ще до виокремлення темного фентезі в окремий жанр. Творець світу Конана, Роберт Говард підштовхнув фентезі до темряви створивши персонажа Соломона Кейна. Також Майкл Муркок славиться найбільш привабливим антигероем – Елріком. І звісно не можна обійти стороною Карла Едварда Вагнера і його героїчне темне фентезі про чаклуна Кейна. Звісно сюжети, які підпадуть під «юрисдикцію» темного фентезі можна знайти і в творчості «короля жахів» Говарда Філіпса Лавкрафта, та таким деякою мірою можна вважати роман Брема Стокера «Дракула».

Однією ж з найбільш цікавих постатей у індустрії «дарк» фентезі можна вважати Джорджа Мартіна. Та, що там в темному фентезі, творчість Д. Мартіна є революційною в фантастичній літературі загалом. А саме нас цікавить, його відомий всім завдяки серіалу на каналі «НВО» цикл романів «Пісня Льоду та Полум'я». Напевно, ще ніхто не бачив таких дорослих сюжетів в фентезійному жанрі. Хоч і його цикл вважається епічною сагою, називатися темним фентезі в нього є всі права. Криваві інтриги в боротьбі за владу, відсутність головних героїв, а разом і з тим високоморальних персонажів, там кожен несе свою правду, не цураючись вбивств. Хоча світ у

Мартіна не пронизаний мороком, але перспективи в нього також не райдужні. Ще однією особливістю цього циклу є його справжність, тобто не зважаючи на присутність магії, в його світі все йде так як може піти і в нашому. Слідкуючи за персонажами також можна сказати, що вони як справжні люди а не шаблонні герої традиційних героїчних романів. Всі ці фактори змушують тих хто знайомий з цим циклом не дивлячись на жанр назвати цей цикл реалістичним фентезі. І я з цим повністю погоджуюсь.

Реалістичне фентезі можна побачити також у автора романи якого на відміну від Д. Мартіна позначені як темне фентезі – Джо Аберкромбі. До речі його кличуть королем Dark fantasy. Навіть сам Д. Мартін дуже позитивно відкликається що до його романів. Дебютував Д. Аберкромбі з трилогії «Перший закон» яка відразу закохала в себе читачів. В подібному руслі працюють автори: Люк Скалл, Річард Морган та Дениел Абрахам.

Темне фентезі не завжди привертає увагу своєю так би мовити «реалістичністю», про яку мова йшла вище. Велику вагу мають головні герої «дарку». Ми вже згадували, що персонажі цього жанру бувають найчастіше «поганими хлопцями». Яскравими прикладами таких героїв є Йорг Анкрат з циклу «Зруйнована імперія» Марка Лоуренса, та Дрот, Дугласа Хьюліка «Легенда о круге». Ці два автора досить недавно вірвались в когорту авторів темного фентезі але вже встигли розширити рамки цього жанру. Вони змогли подарувати нам Йорга Анкрата – дещо безжальну людину, яка починає свій шлях завдяки жаги помсти, та Дрота – «носа», злодія та контрабандиста який готовий піти на все заради свого злочинного світу.

Тепер потрібно зупинитися на еталонах цього жанру. Як не дивно одне з панівних місць, коли згадуєш цей жанр, займає Стівен Кінг зі своєю історією Стрілка Роланда, який пробивається через зруйнований, пост апокаліптичний світ аби добратися до загадкової Темної вежі. «Малазанская книга павших» – цей цикл неможливо не згадати, думаючи про еталон темного фентезі. Написаний він Стівеном Еріксоном разом з Іоаном К. Есслементом. На згадку про себе безперечно заслуговують Глен Кук та Р. Скотт Беккер. Глен Кук в своєму циклі «Чорний загін» розповідає про загін найманців котрі не є приємними людьми, але зло проти якого вони борються виглядає ще гірше. Цикл Беккера носить назву «Князь порожнечі», в ньому річ йде про священну війну, в світі який вже пережив апокаліпсис. Згаданий раніше Д. Аберкромбі, також займає почесне місце серед цих імен.

Темне фентезі проявилось не лише в літературі. Японське мистецтво може похвалитися одним з кращих проявів жанру котрий нас цікавить. Це манга автора Кентару Міура «Берсерк». Манга може похвалитися напевно одним із найтемніших та найжорстокіших світів в царині «дарку». Це історія про Гатса головного героя манги, котрий ведучи життя найманця знаходить друзів в загоні «Банда Яструба». Але через зраду командира загону Гріффіта, якого Гатс вважав кращим другом, потрапляє в справжні жахіття, і разом з ним по чорно-білим сторінкам, ми крокуємо по світу насилля та безвихідності.

Підсумовуючи потрібно сказати, що темне фентезі або Dark Fantasy, це жанр який знаходиться на стику хоррору та готики, але все це відбувається в світі традиційного фентезі. Світ цього жанру досить похмурий, наджорстокий та кривавий, повний насильства, розпусти, страждань та іноді нецензурної лексики. Більш того в головних ролях антигерой, або персонаж який змушений робити погані речі. Це сучасне фентезі для дорослих, яке лише починає набирати оберти та свою аудиторію. І в зв'язку з тим, що цей жанр лише набирає популярність, наукова думка на відміну від класичного фентезі не може похвалитися дослідженнями «темної» частини фентезійного жанру.

Література

1. *Аберкромби Д. Кровь и железо / Д. Аберкромби – М. : Эксмо, 2008. – 656 с.*

2. Кук Г. Черный отряд / Г. Кук – М. : АСТ Москва, 2008. – 64 с.
3. Мартин Д. Игра престолов / Д. Мартин – М. : АСТ Москва, 2007. – 784 с.
4. Ковтун Е. Н. Поэтика необычного: Художественные миры фантастики, волшебной сказки, утопии, притчи и мифа: (На материале европейской литературы первой половины XX века): Монография / Е. Н. Ковтун. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 308 с.
5. Шумко В. Генезис, развитие жанра фэнтэзи и его современное состояние / В. Шумко // Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. – 2002. – №2 – С. 95 – 104.

Семиволос Олександра Олександрівна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент С. А. Хрипко

ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ВТІЛЕННЯ МОРАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ БУТТЯ

Постановка проблеми. Феномен іміджу супроводжує нас завжди і всюди. Термін «image» використовується у значенні образів об'єктів, що відбиваються в нашій психіці на підставі їх характеристик. Як наслідок, під терміном «image» мається на увазі щось більш широке ніж просто образ об'єкта, сукупність не тільки його видимих (зовнішніх) характеристик, але і невидимих (ідеальних) характеристик. Образ іміджу створений майже у всьому: об'єкт, держава, організація.

Імідж - це поліметричне явище, функціонал якого різноманітний. Головне його призначення - досягти ефекту особистого тяжіння. Акцент на практичному значенні іміджу відрізняє наше розуміння його змісту і призначення від зарубіжних підходів.

Як правило, імідж - явище позитивне. Разом з тим в житті чимало фактів, коли особистість бере на озброєння епатажні моделі поведінки, тим самим привертаючи до себе увагу людей, отримуючи доступ до засобів масової інформації.

Стан дослідження. Можна стверджувати, що перші світоглядно-методологічні підходи до розуміння та аналізу феномена іміджу були намічені в роботах мислителів Античності (Сократ, Платон, Арістотель), незважаючи на те, що вони не були, та й не могли бути, предметом їх спеціального уваги. Теоретичні та методологічні аспекти дослідження практики створення образу в латентній формі присутні і в роботах середньовічних мислителів (Бл. Августин, Фома Аквінський, Іоанн Дамаскін, П'єр Абеляр, Бернард Клервоський, Боецій, Вітелло, Гуго Сен-Вікторський, Михайло Хоніат). Проблема функціонування имиджа с позиций социально-психологической детерминации представлена в трудах Э. Фромма, Р. Брубейкера, М. Вебера, П. Сорокина, Т. Парсонса. Первые научные разработки, выполненные с прямым использованием термина «имидж» в отечественной литературе были связаны с изучением феномена политического лидерства. Здесь ведущее место занимают труды Г.Г. Почепцова, Е.В. Егоровой-Гантман, А.Ю. Панасюка, Е.А. Петровой, Т.Э. Гринберга, В.И. Жукова, Б.И. Краснова, А.А. Деркача, В.Г. Зазыкина, Р.Ф. Ромашкиной, Д.В. Ольшанского, С.Г. Кара-Мурзы, А. Цуладзе и др.

Виклад основних положень. Формування і підтримку іміджу організації (корпоративного іміджу) можна розглядати як напрям управлінської діяльності. При цьому імідж – не лише засіб, інструмент управління, сприяючий рішення завдань управління організацією в цілому. Позитивний імідж створюється основною діяльністю компанії, а також цілеспрямованою

інформаційною роботою, орієнтованою на цільові групи громадськості. Робота із створення іміджу ведеться цілеспрямовано для кожного типу аудиторій і різними засобами.

Одній з основних теоретичних проблем у вивченні іміджу в цілому і іміджу організації зокрема, з точки зору соціології управління, являється знаходження взаємозв'язку абстрактного наукового поняття «імідж» з життєвим світом, реаліями сучасної повсякденної дійсності, доцільності використання цього знання в процесі управління організацією: інформаційними потоками, людськими, тимчасовими, матеріальними ресурсами, налагодженням взаємодій всієї системи організації.

Подібну проблему ставить перед собою А. Шюц у своїй основній праці «Феноменологія соціального світу», представляючи концепцію розуміючої соціології. Під типізацією Шюц розумів, по-перше, що повсякденне мислення будується на основі взаємозамінюванні точок зору, тобто за інших рівних соціальних умов (часі, місці, оточенні) об'єкти різними індивідами сприймаються однаково, і, по-друге, що має місце ідеалізація збігу систем релевантності, тобто окрім однакового сприйняття різні індивіди користуються однаковими способами інтерпретації об'єктів і їх характеристик [1].

Важливим у вивченні іміджу організації як ресурсу соціального управління виділяється врахування принципів однієї з соціологічних парадигм середини ХХ століття – символічного інтеракціонізму, який ґрунтується на тому, що будь-яка форма соціальної взаємодії людей припускає спілкування за допомогою певного набору соціальних символів. Концепція Джорджа Герберта Міда розглядає спілкування як постійний потік символів, установок і стереотипів. Процес обміну в між індивідуальній взаємодії Мід позначив як соціальний акт, що складається з імпульсу, сприйняття, маніпуляції і споживання.

Якщо узагальнити визначення іміджу, які дають міжнародні компанії і організації, то імідж – це відношення усіх зацікавлених сторін до фінансових і нефінансових аспектів діяльності компанії.

На репутації ґрунтуються дії усіх зацікавлених сторін стосовно компанії: працювати в ній чи не працювати, купувати її продукти чи не купувати, співпрацювати з нею чи ні тощо. За даними глобального дослідження Інституту репутації, визначальними чинниками, що впливають на репутацію компанії серед громадськості, вважаються: якість продуктів і послуг, якість корпоративного управління і корпоративна соціальна відповідальність [5].

Сильний корпоративний імідж стає необхідною умовою досягнення фірмою стійкого та тривалого ділового успіху і цьому є цілком розумне пояснення [4]. По-перше, він дає ефект придбання організацією визнаної ринкової сили, тому що сприяє зниженню чутливості до цін, по-друге, підвищує специфічність та унікальність товарів, а це означає, що він захищає організацію від атак конкурентів і зміцнює позиції щодо товарів-замінників. І, по-третє, він полегшує доступ фірми до різних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських тощо.

Корпоративна культура – це сукупність цінностей, правил, звичаїв, традицій, норм етики бізнесу та управління, які не закріплені законодавством, але надзвичайно важливі для успішної діяльності підприємства [2]. Цінності організації – це своєрідний комплекс духовно-світоглядних елементів, які відрізняють організацію та їх співробітників від інших [1].

Як відмічають сучасні учені, що ведуть роботу в області вивчення іміджу як соціального феномену (В. Шепель, А. Панасюк, Г. Почепцов), для кожної соціальної групи в конкретних соціальних, політичних, економічних умовах потрібний вибір такої тактики, яка б, задовольняючи ті або інші потреби аудиторії, сприяла досягненню переслідуваних творцями іміджу цілей. Іншими словами, успішний імідж організації будується з урахуванням механізмів сприйняття в конкретному середовищі і данностей соціального простору (параметрів соціального оточення). Опис соціального простору не просто як фізичного оточення, а як деякого соціального поля для

прояву активності, знаходиться в соціологічній теорії П'єра Бурдьє, де центральними поняттями виступають габітус і соціальний простір. За допомогою їх скорочується розрив між макро- і мікроаналізом соціальних реалій.

Ефективне формування іміджу організації – це цілеспрямована робота, кероване подання інформації із заздалегідь очікуваним результатом її впливу. Інформація повинна доводитись до аудиторії усіма каналами маркетингових комунікацій. До основних інструментів маркетингових комунікацій належать: реклама, пропаганда, паблік рілейшнз, директ-маркетинг, стимулювання збуту тощо. Кожна із складових системи маркетингових комунікацій має свої особливості, але усі вони доповнюють одна одну, створюючи єдиний комплекс [3].

Все це дозволяє зробити висновок про те, що роль іміджу в соціокультурній практиці продовжує залишатися нез'ясованою, теоретичної завершеності концепту іміджу в термінах теорії та історії культури не існує. Потреба культурологічного осмислення феномена іміджу і робить дане дослідження актуальним.

Література

1. Головань Я.В. Имидж организации // Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2012. № 5 [Электронный ресурс]. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2012/05/866> (дата обращения: 18.04.2015).
2. Линючева М. В. Теоретические основы изучения имиджа организации с позиции феноменологической социологии [Электронный ресурс] / М. В. Линючева // ФГБОУ ВПО «Саратовский государственный социально-экономический университет». – 502. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.science-education.ru/107-8294>.
3. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа / А. Ю. Панасюк. - М. : ОМЕГА-Л, 2007. - 267 с.
4. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравится людям / В. М. Шепель..
5. Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом / Пер. с нем. и англ. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 1056 с.

Склярова Лілія Сергіївна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор культурології,

професор Є. В. Більченко

КОЛОНІАЛЬНИЙ ДОСВІД ІНДІЇ ТА УКРАЇНИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Всім нам знайомий термін колонізація. Це заселення незайманих земель або захоплення чужих територій із подальшим їхнім заселенням. Колонізація завжди складається з двох компонентів, культурного та політичного. Проявом чистого насилля є не колонізація, а геноцид. Культурний вплив сам по собі веде до асиміляції, а не колонізації. Коли ми говоримо про процес колонізації, то ми можемо спостерігати як культурна гегемонія та політичне домінування працюють разом в певному союзі, співвідношенні або протистоянні. «Колонізація в класичному її значенні являє собою процес домінування, в якому переселенці мігрують з колонізуючої групи на колонізовану територію» [4]. Колонізація поділяється на внутрішню та зовнішню. Колоніальні процеси торкнулися такі країни як Індія та Україна. У тезах ми намагатимемось розглянути які процеси відбувалися на колонізованих Індії та Україні. Дослідити типологічно схожі риси

колонізаційних процесів в Індії та Україні. Багато дослідників займалися дослідженням проблеми колонізації. У цій роботі ми будемо спиратися на таких дослідників як О. Еткінд, Д. Донцов, М. Ганді, М. Данилевський.

«Британська Індія» назва британського колоніального володіння в Південній Азії 1858-1947 роках. У 1858 році було ліквідовано Ост-Індську компанію. Індія остаточно перейшла під владу корони. Політику колоніального управління проводила Рада міністрів. Індійське суспільство поділялося за релігійними, кастовими, національними та мовними ознаками, саме це і почали використовувати колонізатори для своїх цілей. Дуже гарно такий розподіл слугував для англо-індійської армії, 1/3 – мусульмани, 1/3 – сикхи, 1/3 – індуси. Такий склад армії давав можливість у разі повстання 1/3 військових залучити до придушення 2/3 збройних сил. Наприкінці ХІХ ст. англійці намагалися зруйнувати кастову систему Індії, але попри всі зусилля система збереглася, хоча і зазнавала змін. Кінець ХІХ початок ХХ ст. економічне значення Індії для британської корони стало зростати. Індія стала місцем вдалого вкладення капіталу.

У 70-80-х рр. ХІХ ст. почали поширюватися патріотичні настрої. Інтелігенція почала об'єднуватися у культурно-освітні організації. Учасники таких організацій закликали повернутися до стародавніх вірувань «назад до вед», пропаганду вали рівність населення, головною метою було відродження індійської культури. У 1885 році утворився Індійський національний конгрес(ІНК). С початку до утворення Індійського національного конгресу британська влада ставилася прихильно, але згодом ставлення змінилося, так як їхніми цілями був захист національної промисловості, зниження податків, створення системи банківського кредиту та розширення самоуправління і виборного представництва.

Великий внесок у визволення Індії від британської влади зробив Магатма Ганді. Боротьбу проти британського панування Ганді обмежував винятково ненасильницькими формами, зазвичай це були мітинги та страйки. Він завжди виступав на стороні робітників та простого населення. Але і не відмовлявся контактувати і з імперською владою тим самим уникаючи кровопролиття та гибелі мирян. Головним його правилом в національно – визвольному русі – це ненасильницькі методи. Прикладом цього є те, що Ганді добував сіль і роздавав селянам, щоб ті не купували британської солі. Таким чином залежність від імперських товарів зменшувалась. « У мене буквально не було времени вздохнуть. «Не успела закончиться забастовка рабочих в Ахмадабаде, как я с головой ушел в сатьяграху в Кхеде» [1]. У 1947 році Британська Індія здобула незалежність, після чого країна розділилася на два домініони – Індію та Пакистан. Прикладом внутрішньої колонізації є Пенджаб та Бангладеш. Штати почали вести боротьбу за відокремлення від Індії. Для цього використовувалися різноманітні методи, починаючи від терактів і закінчуючи поодинокими вбивствами міських жителів. Чинником для бажання відокремитись стали релігійні погляди та те, що після отримання Індією незалежності від неї відділився Пакистан.

Свій колоніальний досвід має і Україна. З 1922 по 1991 рр. Україна була колонією СРСР. У 1928 році було впроваджено колективізацію сільського господарства та індустріалізацію коштом селянства. Побоюючись українського культурного відродження, влада вдарили по діячах культури, науки і по релігійному життю. Від колективізації жахливо потерпало село, особливо в часи штучного голоду 1932-1933рр.

Під час Великої Вітчизняної війни на території Волині, Галичини та Буковини почала формуватися Українська повстанська армія(УПА). Ставлення суспільства до УПА з одного боку було позитивним (борці за незалежність) та з іншого негативним (німецькі колаборанти). Радянська влада усілякими методами намагалася не допускати відродження української культури та придушувала усю національно-визвольну боротьбу.

Після смерті Сталіна розпочалася десталінізація. Серед українців це викликало бажання до справжньої лібералізації. Це проявлялося в обороні української мови, культурної спадщини, зростанням інтересу до нефальшованої історії. На цьому тлі народжується рух «Шестидесятників». В 1960-х рр. поширився дисидентський рух. Він набрав форму боротьби з русифікацією. Боротьба проти радянської влади не припинялася, натомість як деякі вважали себе сусідами та братськими народами. Д. Донцов писав про сусідство: «Росія – незалежно від змін режиму – лишилася нашим сусідом. А ось що про любих сусід говорить у своїм коментарі до Макіявеля Йоган Готліб Фіхте: «Сусіда... все готов, при першій нагоді, коли лише справа видається йому певною, розширитися нашим коштом. Він мусить так робити, коли він є мудрий, і не може без того обійтися, хоч би він був навіть нашим братом» [3].

УРСР припинила своє існування у 1991 році, з розпадом СРСР: фактично — із прийняттям Акту проголошення незалежності України, а формально — із підписанням Біловезької угоди.

В Україні прикладом внутрішньої колонізації є Донбас. Вважаючи себе ніколи не приналежними до України, її звичаїв, традицій, мови Донбас бажає незалежності та створення нової республіки під назвою Новоросія.

Типологічно схожими рисами є те що, на території колонізованих Індії та України відбувалися повстання проти імперської влади. Відбувалися національно-визвольні рухи. Так само як в Індії так і в Україні метрополія намагалася придушити національні рухи, використовуючи для цього різні методи. Розглядаючи національно – визвольні рухи України та Індії ми можемо порівняти таких представників в боротьбі за незалежність, як Магатма Ганді та Дмитра Донцова. В них була спільна мета, але різні методи для досягнення цієї мети. Ганді сформулював філософію не насилля, в той час як серед основних засад «чинного» націоналізму Донцова є така : «Мета виправдовує всі засоби». Нав'язування імперської культури та мови мало значний вплив на розвиток суспільної думки. Відголоски СРСР ми можемо побачити і сьогодні. Ми використовуємо ГОСТи СРСР, культурні коди СРСР досі є сильнішими ніж ті які створюються нами зараз.

Спільним є і явище внутрішньої колонізації, яке виникло як в Індії так і в Україні після здобуття незалежності. «Внутрішня колонізація це процес культурної експансії, гегемонії, асиміляції в межах державних кордонів, реальних або вигаданих» [4]. На території Індії процесом внутрішньої колонізації виступає Пенджаб, який прагне незалежності від Індії. Задля цього створюються різноманітні терористичні акти, аби на їх вимоги було звернуто увагу. В Україні таким "Пенджабом" постає Донбас. Який теж в свою чергу хоче незалежності і усілякими силами захопити більшу територію для свого контролю. Як в першому так і в другому випадку через задуми терористів гине мирне населення. Також виступає культурна розрізненість. В першому випадку сикхи виступають проти традиційного індійського кастового поділу. Вони проголошують рівність всіх людей перед єдиним Богом, незалежно від касты чи становища. В другому випадку мешканці Донбасу відмовляються від українських традицій, норм та мови і вважають себе «руським народом». На мою думку в цьому випадку 30% займає ідея «руського мира» і 70% загарбницького втручання Росії.

На цьому фоні виникає концепція трьох концентричних кіл. Індія є об'єктом колонізації Британії, Пенджаб є суб'єктом Індії. На фоні Великої Британії виникає Індія (яку вони колонізували), на фоні Індії виникає Пенджаб. Як Індія так і Пенджаб прагнуть незалежності, перша самостійно бореться за свою незалежність, а другий може взаємодіяти з колонізаторами задля досягнення своєї цілі. В українському варіанті концепція трьох концентричних кіл вдало простежується. Україна намагається остаточно відокремитися від Росії. В цей час Донбас починає тісно взаємодіяти з Росією (отримувати гуманітарну допомогу, фінансування, збору) задля створення нової республіки Новоросії.

Активні колоніальні дослідження почалися з XIX ст. з епохи великих географічних відкриттів. Багато дослідників займалося цією проблемою. Серед таких є Микола Данилевський, який сформулював три види насадження культури колонізатора:

- 1) пересадна – нав'язування культури колонізаторів місцевому населенню.
- 2) щеплення – насадження незначної кількості культури колонізатора місцевому населенню, у разі чого відбувається симбіоз двох культур.
- 3) добриво – (цей вид зустрічається дуже рідко, майже утопічний) коли культура колонізатора скудніша ніж колонії і вона є підґрунтям для духовного збагачення культури колонії.

Література

1. Ганді М. Моє життя // М .: Азбука, 2011. – 480с.
2. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. — М.: «Книга», 1991. — 576 с.
3. Донцов Д. Чим є російська революція? // Календар альманах «Дніпро» на 1928. – Львів, 1928. – С. 40-56.
4. Еткінд О. Внутрішня колонізація. Імперський досвід Росії// М .: Новое литературное обозрение, 2013. - 448 с.

Ткачук Наталія Миколаївна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

*кандидат філософських наук,
старший викладач С. С. Русаков*

ЖІНКА В ШАРІАТІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У XXI столітті більшість країн прагне міжкультурного діалогу. Та чи готові ми до нього? У нашому глобалізованому світі ми можемо відчувати близькість з іншими культурами, націями, державами та континентами. Ми можемо бачити різноманіття культур, звичаїв, традицій. Усі вони є цікавими, часто невідомими. Але дехто з нас часто сприймає їх вороже. Суспільство не може дійти до високого рівня розвитку, якщо у ньому принижена роль жінки і немає гармонії між двома взаємодоповнюючими початками – чоловічим і жіночим. Становище жінки відображає дійсний рівень цивілізованості та гуманізму, рівності та милосердя. У тезах ми намагатимемось розібратися які права має жінка за шаріатом та яка своєрідність культури зумовлена цим. Дослідженням цих проблем займалося багато дослідників. У цій роботі ми спиралися на таких корифеїв як Степанянц М. Т., Керімов Г.М., Гадіулліна Гульнара та інші.

Загальновідомо, що жінки в Європі отримали законне право розпоряджатися власним майном після одруження лише в другій половині XIX століття, тоді як в ісламському світі майже п'ятнадцять століть тому відкрито проголосили про повну фінансову самостійність жінки. Однак, незважаючи на це, відомо що в деяких відсталіх країнах жінки як і раніше знаходяться у важкому становищі, їх побивають і принижують. Проте необхідно розуміти, що це пов'язано не з ісламом, аз неуцтвом та зневажливим відношенням до релігійних заповідей і основних принципів з боку тамтешніх чоловіків. З погляду Шаріату, вони є не щирими мусульманами, а жорстокосердими варварами.

Шаріат суворо регламентує майже усі сторони побуту, сімейних взаємин тощо. Разом із звичаєвим правом, адатом, шаріат створює густу мережу обов'язкових приписів, що практично

детермінують поведінку мусульманина на суспільному і побутовому рівні. Безперечною і непорушною аксіомою в Ісламі є те, що згідно Ісламському праву жінка є живою людською істотою, що має точно таку ж душу, як і чоловік. Коран дає чіткий доказ того, що жінка повністю рівна з чоловіком перед Богом по своїх правах і обов'язках. Проте насправді жінки у своїх правах значно урізані в порівнянні з чоловіками. Так, по Корану, правовірний мусульманин має право брати дві, три і навіть чотири дружини (якщо зможе прогодувати), не рахуючи рабинь-наложниць, кількість яких практично не обмежена. У суді свідчення одного чоловіка прирівнюються до двох свідків жінок. Крім того, чоловік завжди має право на розлучення [3]. «В дитинстві жінка повинна підкорятися батькові, в юності – чоловікові, після смерті чоловіка - синам... Жінка ніколи не має бути вільна від підкорення», — так стверджують індійські «Закони Ману» [4].

У законах ісламу можна прослідкувати і культурну цінність. Так, наприклад, одяг мусульманки повинен володіти певними якостями і відповідати ряду умов, що є абсолютно необхідними:

- Жіночий одяг повинен приховувати все тіло жінки за винятком обличчя і зап'ястів рук.
- Жіноче вбрання має бути з щільного матеріалу, щоб через нього не проглядалася шкіра та нижній одяг.
- Одяг не повинен облягати жіноче тіло. Адже тоді він може бути навіть більш спокусливим ніж прозорий.
- Одяг має бути виключно жіночим, і аж ніяк не чоловічим. У словах пророка чітко проговорюється прокляття в адресу тих жінок, які намагаються бути схожими на чоловіків.
- Одяг не має пахнути духами та іншими ароматичними речами.
- Одяг не повинен бути екстравагантним та визиваючим [1].

Згідно з шаріатом, заміжня жінка немає права відкривати своє обличчя іншому чоловікові, якщо ж вона це зробила – це достатня підстава для розлучення. Зараз заборони значно пом'якшилися і замість повноцінного хіджабу жінки обмежуються носінням хусток чи спеціальних головних уборів.

Про жінок ісламу писали у поезії, зображуючи їх як досить розумними, красивими та неповторними. Жінка стала однією із головних тем поезії газелей, у яких присутнє кохання, туга закоханого тощо. Тематична спрямованість зрозуміла вже з назви: газель перекладається як "оспівувати жінку", "доглядати". Причому для "оспівування" пропонувався цілком певний образний комплект - метафори й стилістичні прийоми, що визначилися за століття традицій. Газелі писалися за певними образними арсеналами. Вони досить великі для створення образу красуні, що говорить про велику повагу до вроди жінки [5].

Останнім часом ісламські жінки почали частіше отримувати освіту та займатися кар'єрою. Наприклад у Єгипті дівчата прагнуть здобувати освіту в хороших університетах, часто заради цього навіть тимчасово переїжджають у Європу або США. Після повернення вони займають хороші посади та працюють нарівні з чоловіками. Досить велика кількість студентів у вищих навчальних закладах Ірану – жінки. Правда в університетах дівчата і хлопці навчаються у різних аудиторіях, на роботі жінки сидять в окремих кабінетах, а в автобусах їздять окремо від чоловіків. Практично всі іранки чудово водять машину, займаються спортом, захоплюються музикою і живописом [2].

Література

1. *Гадиуллина Гульнара*. Мир Мусульманской Женщины. - Санкт-Петербург, 2001. – 58с.
2. *Електронний носій*: <http://megasite.in.ua/46899-realne-zhittya-zhinok-v-parandzhi.html>

3. Керимов Г.М. Шариат: Закон жизни мусульман. Ответы Шариата на проблемы современности. – СПб.: Издательство «Диля», 2009. – 512 с.
4. Степанянц М.Т. Образ женщины в религиозном сознании: прошлое, настоящее, будущее // Общественные науки и современность. 1993. № 4. – 177-183 с.
5. Електронний носій: http://www.tyurk.ru/file2_2.shtml

Хоменко Глеб Володимирович

студент III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Г. С. Меднікова

ІНТЕРНЕТ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Інтернет є незамінною ознакою побуту будь-якого цивілізованого суспільства. Глобальна мережа являється універсальним транслятором тенденцій соціокультурного змісту сучасності. За результатами дослідження з'ясувалося, що радіо знадобилося 30 років аби досягти аудиторії в 50 мільйонів чоловік, телебаченню - 13 років, а Інтернету - всього 4 роки [1].

Реєстрація домену ua в Україні офіційно відбувалася 1 грудня 1992. Отримавши можливість доступу до Інтернету Україна стала на шлях усвідомлення власної ідентичності в світовому контексті. Соціокультурна вагомість Інтернету полягає в його поліфункціональності. Виступаючи в якості різновиду медіа Інтернет є універсальним засобом формування інформаційної культури в Україні.

Інформаційна культура — це сукупність переконань особистості, що забезпечує цілеспрямовану діяльність з оптимального задоволення інформаційних потреб за допомогою як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій [2].

Проблема дослідження Інтернету в контексті України не має багато наукових напрацювань через історичні обставини. Серед вітчизняних досліджень фігурують праці О. Пантелеймонова та О. Сосніна.

Російський вчений О. Пантелеймонов констатує слабку інтегрованість України у світовий інформаційний простір. За Пантелеймоновим використання інформаційного вакууму української держави негативно впливає на її світовий авторитет. Однак насадження цінностей і стереотипів Заходу може стати загрозою національній безпеці країни. В цьому аспекті оптимальною є думка О. Сосніна, який наголошує на тому, що інформаційне середовище України потребує коректного освоєння глобального інформаційного простору. Подібна інтеграція здатна як збагатити Україну потрібними ресурсами, так і призвести до втрати власної культурної самобутності [3; 6].

Відомо, що інформаційний простір України часів Радянського Союзу був заідеологізований та підпорядковувався державним ідеям комуністичного режиму. З набуттям Україною незалежності розпочався новий етап створення власного інформаційного простору. Нові інформаційні технології, зокрема Інтернет, стали чинником впливу на свідомість шляхом залучення індивіда у безмежний потік новин. Одним із різновидів подібного впливу є Інтернет ЗМІ.

Українські Інтернет ЗМІ – це онлайн видання, які публікують новини загальнонаціональних та світових масштабів на українській мові. В порівнянні із традиційними засобами масової інформації вони мають як переваги так і недоліки. До головних переваг належить

гіпертекстуальність, зникнення національних меж щодо розповсюдження інформації, швидке оновлення матеріалів та наявність форумів для обговорення. Недоліками ж є велика кількість новин в режимі реального часу, що іноді важко відфільтрувати, а також обов'язкова умова перегляду – доступ до Інтернету [4].

За останні роки Україна втратила свої позиції за рейтингом свободи засобів масової інформації в Інтернеті. Керуючись дослідженнями міжнародної організації "Freedom on the Net", в 2014 році Україна опустилася до когорти частково вільних держав у медіапросторі [5].

Інтернет в якості альтернативного засобу інформування надає власним користувачам ширші можливості в порівнянні з газетами чи телебаченням. Кожен суб'єкт має право на вираження власної думки в межах онлайн середовища. Будучи почутим, він стає автором, а не лише реципієнтом окремого повідомлення. Бажання вразити унікальною новиною, в свою чергу, може стати на заваді вираженню подій відповідних до дійсності. Регулярність видавання бажаного за дійсне в Інтернеті набуло небачених масштабів та є своєрідним проявом ідентичності користувачів України та закордону. В сучасному кіберпросторі подібна інформація зазвичай кваліфікується як фейк та являється прикладом комп'ютерного жаргону.

Значення фейку в широкому сенсі означає підробку, яка стосується фальсифікації сайтів, блогів відомих особистостей та новин в Інтернет просторі. В контексті Інтернет ЗМІ фейк являється сучасним різновидом запозиченого терміну «утка», який увійшов у вжиток суспільства як помилкова чи навмисно спотворена інформація. Україна на власному досвіді може оцінювати значущість подібних спотворень інформації та їх наслідки. Ставши об'єктом Інтернет фейків збоку закордонних медіа, країна знаходиться під впливом інформаційних міжусобиць.

На сьогодні Україна переживає перехідний етап власного розвитку в економічній, політичній та соціокультурній сфері. Головним недоліком розвитку інформаційного простору в українському суспільстві являється низький рівень програмно-технічної інфраструктури. Так, незважаючи на постійне збільшення кількості Інтернет користувачів, українські ресурси поступаються західним та російським аналогам.

Таким чином, Інтернет простір сучасної України постає досить неоднозначним явищем. Процес соціокультурної глобалізації та створення власної аудиторії Інтернет користувачів стимулює до формування національного середовища в Інтернеті. Всебічний розвиток українських Інтернет ресурсів – шлях до збереження культурного суверенітету держави.

Література

1. *Министерство торговли США сообщает...* // Мир Internet. — 1998. — № 6. — С. 8–9.
2. *Інформаційне суспільство: культура особистості* / В. Ю. Степанов // *Культура України* : зб. наук. пр. / Харківська державна академія культури. - Х. : ХДАК, 2010. - Вип. 30. — С. 3-4.
3. *Буньківська О. В.* Інформаційний простір: соціокультурна сутність, стан та проблеми функціонування в Україні : автореферат дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / О. В. Буньківська; Київ. нац. ун-т культури і мистец. — К., 2009. — 20 с.
4. *Самуляк О. В.* Переваги та недоліки мережевих ЗМІ // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Культурологія. – 2010. – № 6. – С. 153–157.
5. *Украина упала в рейтинге свободы интернета.* Газета «Сегодня» [Електронний ресурс] — Режим доступу. — URL: <http://www.segodnya.ua/ukraine/ukraine-upala-v-reytinge-svobody-interneta-freedom-house-574862.html>. — Назва з екрану

Ступак Яна Олександрівна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
старший викладач С. С. Русаков

ЕТИКА ВЗАЄМВІДНОСИН ЛЮДИНА-РОБОТ

Бажання менше працювати і більше відпочивати спонукало людину до створення єдиної структури, призначеної для автоматичного функціонування з метою нагального задоволення потреб, і машин (роботів), які б могли беззаперечно виконувати запити роботи без загрози життя і благополуччя самої людини. У даній статті я спробую окреслити етику взаємовідносин людини і робота, а головним чином визначити позицію взаємовідношення «людини як робота».

З початком індустріалізації і машинного виробництва людина стала в'язнем комфорту. Велика система автоматизації, яка його забезпечує, невпинно працює і засуджує людину на примусове виробництво і одночасно на примусове споживання. Приборкування природи людиною, частиною якої вона є, спричинило повне відділення людини від органічного середовища життя і відчуження від себе самої. Монотехнічна революція витіснила життеорієнтуючу політехнічну економіку. «Людина із активно функціонуючої тварини, використовуючої засоби праці, стає пасивною, обслуговуючою машину твариною, власні функції якої, якщо цей процес продовжиться без змін, або будуть передані машині, або стануть дуже обмеженими і регулюючими в інтересах деперсоналізованих колективних організацій» [3].

Людина запрограмована на розвиток самою природою. Л. Мемфорд у роботі «Техніка і природа людини» досліджує детермінацію розвитку інтелекту і висловлює твердження про те, що розумова енергія була дана людині (*homo sapiens*) першопочатково. Людина володіла одним основним засобом, який був важливішим за набір всіх наступних, а саме «...його власним, рухомим розумом тілом, кожною її частиною, а не лише сенсорно-моторними діями...» [3]. В основі наступного розвитку людства, огляд якого надає нам історична хроніка, лежить перетворююча діяльність, спричинена потребою виходу потенційної енергії. В процесі людської самотрансформації техніка служила як допоміжний засіб; головним агентом впливу на розвиток став людський розум, який згодом втілювався у мову, дану людині і тільки їй одній, через символ.

Поняття культура і творчість, техніка і цивілізація не можна розглядати ізольовано. Всі вони є складовою однієї культурної цілісності. «Розширюючи межі життя культурна «робота» зайняла важливіше положення, ніж утилітарна ручна робота» [3]. Цивілізація як така відображає вищий ступінь розвитку культури. О. Шпеглер, Хайдеггер пророкують загибель культури і цивілізації як такої, що вичерпала всі свої потенційні можливості і більше не здатна до створення. Дослідники, власне, спираються на те, що унаслідок всеоб'ємлюючої технічної організації інтелекту можливості людського розвитку будуть вичерпані тому, що нічого не залишиться від першопочаткової природи людини. Це ставить перед нами питання про фундаментальну людську природу та існування меж можливостей її трансформального розвитку.

Техніка змінює природу людини. Механізмом мутації є параліч аспектів особистості індивіда шляхом їх недостатнього використання. Монотонні, без кінця повторювані, задачі не передбачають можливості творчого акту. Вибудовуючи нову концепцію людської природи, виходячи з якої відбувається майбутнє використання її потенційних можливостей і можливостей новоствореного техносередовища, техніка ігнорує фундаментальну природу людини, яка передбачає потребу різноманітності автономних дій. Іншими словами – творчості. Людина є

психосоматичним явищем. В ній закладені біологічні і психологічні потенції, які прагнуть максимальної реалізації. Пригнічення однієї з них ведуть до порушення рівноваги особистості. Серія антиутопій: Євген Замятін «Ми», Джордж Оруел «1984», Олдос Хакслі «Прекрасний новий світ» показує можливі шляхи розвитку суспільства у якому відсутнє поняття особистості і духовної свободи. «Ми» Замятіна живуть по графіку. Їхнє існування розраховане за математичною формулою [1] яка повністю виключає спонтанні прояви життя. «Прекрасний новий світ» населяють генетично програмовані біороботи, які живуть за лозунгом «Спільність. Однаковість. Стабільність» [5, с. 4] Там всі щасливі і кожен належить усім, їм ніколи не буває самотньо. «Машини мають працювати без збою, вони потребують догляду. Їх мають обслуговувати люди – такі ж надійні як гвинтики і колеса, - люди, здорові духом і тілом, слухняні, постійно задоволені» [5, с. 61] Цей науково-фантастичний твір описує механізм, як біологічні функції і людські здібності можуть бути перетворені у зовні контролюючу механічну систему. У Джорджа Оруела проти особистості ведеться тотальна інформаційна війна [4], яка висмоктує залишки здорового глузду і позбавляє можливості адекватного сприйняття реальності. Усім трьом творам характерні колективність, деперсоналізація і заперечення існування історії. Вимоги повноцінного людського розвитку багатоманітні. Причасність до великої машини, як релігійне переживання акту єднання, і постійна зайнятість, як механізм звільнення від неврозу, не можуть забезпечити його повністю. Без творчості і вільного вибору «повноцінний» розвиток є неповноцінним.

Перепоною до абсолютної влади над природою стала біологічна природа людини, яка через хворобу і смерть обмежує її можливості. Цей факт компенсується створенням безлічі засобів технологічного розширення різноманітного характеру [2]. Так, починаючи зі звичайного протезу людина може дійти до абсолютної ліквідації своєї біологічної природи. Те як рефлексі, гормони і автономна нервова система можуть бути передані роботі, тобто першопочатково штучно створені, можна побачити у фантастичній мелодрамі «Двохсотлітня людина» (1999р.) відзнятій Крісом Коламбусом за оповіданням Айзека Азімова, написаним у 1976 році; та науково-фантастичному фільмі «Робот Чаппі» (2015) американського режисера Ніла Бломкампа. За сюжетом останнього людина створює робота-поліцейського, щоб боротися зі злочинністю і максимально зменшити відсоток смертності живих поліцейських, адже машину можна полагодити, або викинути. Але стається непередбачуване: програма автономної нервової системи запущена техніком Творцем починає діяти і головним чином показує, що подолання біологічної природи можливе шляхом зчитування інтелекту на цифровий носій.

Що в дійсності залишається від людського життя, якщо автономні функції одна за одною можуть бути замінені машиною, або генетично змінені для відповідності зростаючим вимогам єдиної структури автоматичного функціонування? Це питання залишається відкритим і потребує свого детального та обережного дослідження.

Література

1. *Замятін Євгеній / Ми // Москва: АСТ, 2007.*
2. *Маклюен Маршал. Розуміння медіа: завнішне розширення людини // 2003р.*
3. *Мэмфорд Л. Техника и природа человека // (Новая технократическая волна на Западе. М., 1986. С. 225-239) // Електронний режим доступу: <http://philosophy.mitht.ru/memford2.htm>*
4. *Оруел Джордж/1984//Москва:АСТ, 2014*
5. *Хакслі Олдос/Одивний новий світ//Москва:АСТ, 2015*

СЕКЦІЯ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

Валкевич Олександр Михайлович

студент II курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

старший викладач Г. А. Целковський

ПРАВОСЛАВНЕ ПІДГРУНТЯ ІДЕОЛОГІЇ ЛЕГІОНЕРСЬКОГО РУХУ В РУМУНІЇ

Наразі в Україні мало наукових досліджень діяльності Корнеліу Зеля Кодряну та «Легіону Архангела Михаїла». Проте в період між двома світовими війнами в Румунії існував рух, який парадоксальним чином поєднував у собі християнські чесноти з расовою нетерпимістю та екстремізмом.

Метою даного тексту є привернення уваги до мало досліджуваного феномену православного фашизму румунського зразка та підняття низки питань релігієзнавчого характеру.

Головним джерелом відомостей слугувала книга Корнеліу Кодряну «Моїм легіонерам», у якій автор в історико-біографічній манері описує історію становлення, діяльність, ідеологічні та релігійні засади легіонерського руху.

Сама назва організації – «Легіон Архангела Михаїла» - свідчить про її християнський фундамент. Як пише засновник організації Корнеліу Кодряну, роздумуючи над створенням народного руху, який тоді складався лише з кількох студентів, йому пригадалася ікона, яка вберегла його у в'язниці, тому й вирішили «продовжити боротьбу під захистом Святої Ікони» [3, с. 211].

В об'яві до перших офіційних зборів було написано: «Сьогодні, 24 червня 1924 року, о 10 годині вечора, буде утверджуватись Легіон Архангела Михаїла. Хай вступить той, хто вірує беззастережно...» [3, с. 212].

Досліджуючи ідеологію легіонерського руху одразу помічаємо відсутність якої-небудь політичної програми («Країна гине від відсутності людей, а не програм!» [3, с. 219]). Навпаки – постійне наголошення на тому, що «Легіон – не партія!», а скоріше школа й армія, і створений не для захоплення влади, а для перетворення румунського населення, і передусім молоді. Основною справою рух вважав виховання молодих людей своєї країни в душі любові до країни, традицій і, зокрема, православної віри. Ті, хто пройшов необхідний вишкіл, повинні були жити й працювати серед звичайних людей і формувати навколо себе коло однодумців, перетворюючи таким чином «суспільство золотого тільця» на «суспільство героїв» Неодноразово писалося Кодряну, що не матеріальні блага отримає той, хто став легіонером, а моральні й духовні («Царство моє не від світу цього» Ів. 18:36).

Власне героїчне – це один з найбільш цікавих аспектів легіонерського руху. Боротьба зі світом матеріального комфорту з метою утвердження цінностей моральних дуже часто згадується як Кодряну, так і іншими ідеологами руху (Нае Іонеску, Хорія Сіма та ін.). Тут важливо сказати, що матеріальні блага не відкидалися як такі, але заперечувалася їх влада над духовним («Кесарю кесарево, а Богу Боже» Мт.22:21)

Також необхідно відмітити містичну складову легіонерського руху. Яскравим прикладом може слугувати назва їх першого видання – «Земля предків» (саме там друкувався відомий релігієзнавець Мірча Еліаде). Корнеліу Кодряну, коментуючи її, сказав, що цим вони (легіонери) зафіксували кордони свого руху – «одним кінцем увіткнувши його в землю, а іншим – в небо» [3,

с. 226]. Зв'язок живих із мертвими, язичницьких традицій із православним обрієм – усе це органічно поєднувалося в ідеологічних і релігійних максимах «Легіону Архангела Михаїла». У зв'язку з цим необхідно відмітити й велику увагу до питання смерті. Численні лозунги про ілюзорність страху смерті, «вміння вмирати» за Бога і вітчизну» ясно вказують на велику роль «танатологічного» елементу в ідеології легіонерів.

Цікавим також видається аспект християнської любові, передусім до Бога, та расовою нетерпимістю, яку сповідували легіонери до євреїв, звеличуючи в той же час румунську націю, із презирством до лібералізму й демократії та, водночас, і до диктатури в її класичному розумінні. Всю свою діяльність, і «Легіон Архангела Михаїла» зокрема, Кодряну називав «повстанням в ім'я любові»: «Легіонерський рух не базується повністю ні на принципі влади, ні на принципі свободи. Базується він, передусім, на принципі Любові. В нього уходять корінням і влада і свобода» [3, с. 11]. Спільноту легіонерів «залізний капітан» описує скоріше як братство віруючих, аніж формальну структуру. Взаємодопомога, взаємопожертва і братерська любов – ось головне, на чому наголошує лідер «Легіону», підкріплюючи ці тези необхідними цитатами і заповідями із Святого Письма.

Ще один «біблійний» елемент легіонерства – бідність. Із самого початку свого заснування легіонерський рух існував без капіталу. Журнал «Земля предків» видавався спочатку в кредит, а потім за рахунок підписників, і ледве окупався. Сам Кодряну і його дружина часто голодували й не мали нормального одягу. Тут цікавим є передусім те, що при всій своїй скруті, легіонери принципово не «опускалися» до співпраці з єврейськими організаціями, які на той час були монополістами у сферах торгівлі та юриспруденції (Кодряну та багато його прибічників були за фахом юристами) [3, с. 248-252]. Майже біблійна, апостольська бідність в поєднанні з антисемітизмом свідчила про відданість легіонерів своїй справі та високу домінують християнського пафосу над потребами матеріального характеру.

Приклад легіонерів є цікавим зразком симбіозу високої духовності та антигуманності. Мучеництво, набожність, героїзм як протистояння всьому, що суперечить принципам навіть тоді, коли ситуація завідомо програшна і смерть за ці принципи та ідеали - з одного боку. Ненависть до всього «не нашого», терор і екстремізм – з іншого. Цікаве поєднання «світлої» і «темної» сторін феномену легіонерського руху, який мало досліджений, в нашій країні, та досить популярний в радикальних колах Російської Федерації (зокрема в «Євразийском союзе молодежи» [2]), може бути корисним для розуміння процесів сьогодення і, серед іншого, релігійних та ідеологічних аспектів російської агресії проти України.

Як бачимо, діяльність «Легіону Архангела Михаїла» ґрунтувалася на традиційних цінностях і чеснотах, носієм яких в Румунії було і є православ'я. З цього можем зробити висновок, що остання й було головним джерелом румунського фашистського руху.

З огляду на обмежений обсяг та вступний характер, у тезах не було порушено багатьох історичних, соціологічних, філософських питань щодо легіонерського руху. Але автор наголошує на необхідності всебічного дослідження цього феномену вітчизняними науковцями як у сфері релігієзнавчих галузей, так і всіх інших гуманітарних та соціальних наук.

Література

1. *Интернет-журнал «Царській Опричникъ» №19, Судьба Железной Гвардии [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalism.org>*
2. *Кодряну К.З. Моим Легионерам / Корнелиу Зеля Кодряну. – Тамбов: «Ex Nord Lux», 2009 г. – 352 стр.*

Дзюбенко Валентин Дмитрович
студент V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Т. О. Котлярова

ОСНОВНІ ІДЕЇ ТЕОДОРА ГЕРЦЛЯ ЯК ЗАСНОВНИКА ПОЛІТИЧНОГО СІОНІЗМУ

До сьогодні у вітчизняному релігієзнавстві є важливим визначення ролі сіонізму в історії релігії та його значення в сучасному світі. Виникнення та розвиток цього феномену стали дуже важливими для релігійного та культурного життя євреїв. Крім того, сіонізм у ХХ столітті відіграв важливу історичну роль і продовжує відігравати наразі дуже велику роль в політичному житті всього світу. Зокрема є потреба у дослідженні основних ідей Теодора Герцля – центральної фігури як в історії сіонізму в цілому, так і в історії саме політичного сіонізму. Для нашого дослідження важливим є побачити відношення Теодора Герцля, як засновника політичного сіонізму, до питання того, на якій саме території створювати єврейську державу.

Теодор Герцль (Беньямін Зеєв) народився в 1860 році у Будапешті, виріс в сім'ї не ортодоксальних іудеїв, але євреїв, які намагались відзначати всі єврейські свята і до кінця не асимілювались. Герцль доволі таки рано почав відчувати на собі антисемітські настрої і примиритись з таким відношенням він не бажав (наприклад, пішов з гімназії через антисемітські висловлення викладача). У 1878 році його сім'я переїхала до Відня і він вступив на юридичний факультет Віденського університету. Після отримання освіти Герцль, щоправда недовго, пропрацював в судах Відня та Зальцбургу. Однак дуже скоро він полишає цю роботу, тому що будучи євреєм, він ніколи би не зміг зайняти пост судді. Далі він присвячує себе літературній діяльності, пише декілька п'єс, які мають успіх в австрійських театрах. З 1891 року він працює кореспондентом однієї віденської газети у Парижі.

Ключовою подією, яка вплинула на світогляд Герцля та підштовхнула його до сіоністської діяльності, стала славнозвісна справа Дрейфуса. Судовий процес 1894 року у Франції, який розглядав справу про шпionаж на користь Германської імперії офіцера французького генерального штабу капітана Альфреда Дрейфуса – єврея родом з Ельзасу. Своєї вини він не визнав, а пізніше він був помилуваний та реабілітований. Весь судовий процес над Дрейфусом перетворився в величезний скандал, який мав резонанс у всій Європі. В доведенні його вини були використанні фальшиві докази. Ця судова справа була пронизана антисемітизмом. Суспільство розділилось на дрейфусарів та андрейфусарів. Під час його розжалування на вулицях Парижу люди кричали «Смерть євреям!», а після того, як Еміль Золя встав на захист Дрейфуса, країною прокотились єврейські погроми.

Ця подія справила на Герцля величезне враження. З цього моменту він починає діяти і в середині 1896 року віденські книготорговці Брайтенштайни виставили на вітрину невеличку брошуру під назвою «Der Judenstaat», що перекладається як єврейська держава. Її автором був Теодор Герцль. Вальтер Лакер зазначає, що політичний сіонізм бере свій початок саме від публікації цієї книги [2]. Герцль не претендував на якісь нові відкриття та ідеї. В самому початку книги він пише: «Думка, яку я хочу викласти в цьому творі, вже дуже стара. Я говорю про відновлення єврейської держави» [1].

Сам Герцль вважає, що єврейське питання, проблема антисемітизму, існує й досі. Він називає це пережитком Середньовіччя, від якого не можуть позбутись цивілізовані нації. Дуже важливим моментом є те, що Герцль ясно і чітко стверджує: єврейське питання не є соціальним

або релігійним, хоча інколи такі форми і приймає. Воно є в першу чергу національним. Це одна з ключових відмінностей сіонізму політичного від релігійного сіонізму.

На початку Герцль в своїй праці не відмічає необхідність створення держави саме в Палестині. «Куди йти до Палестини або в Аргентину? Союз Єврейський буде вдячний за всякий клаптик землі, який йому дадуть, аби тільки думка і думки євреїв могли б там вільно в безперешкодно висловлюватися і дозрівати» [1]. Але трохи пізніше його думки вже були зосереджені саме на Палестині.

Чому він не написав про це одразу в своїй Єврейській державі? Тому що для Герцля головним завданням було створення держави для євреїв, яка б вирішила проблему антисемітизму. Для цього підходила будь-яка територія, яку євреї могли б купити або отримати від світової громади. Так, наприклад, в 1903 році британський уряд запропонував Всесвітній Сіоністській Організації, яку Герцль заснував в 1897 році, створити державу євреїв на території сучасно Кенії, яка тоді була однією з британських колоній. Герцль навіть підтримав цю ідею, але з нею не погодилась велика частина членів ВСО, але потім виник розкол. В результаті на дану територію була відправлена комісія, яка дійшла висновку, що земля не є придатною для створення там єврейської держави.

Основоположник політичного сіонізму віддавав перевагу парламентській монархії або аристократичній республіці. Дуже важливим є той момент, що Герцль був противником будь-якої теократії. На думку Герцля, священиків потрібно поважати та цінувати, але вони не мають впливати на політику держави. Він також пише, що вони мають знаходитись в своїх храмах, як армія в казармах; стверджує про необхідність свободи віросповідання; наголошує на тому, що громадянин майбутньої держави може сповідувати будь-яку релігію, або ж не сповідувати жодної – всі громадяни матимуть однакові права і заступництво влади. Рабинів Герцль планував використовувати для розповсюдження ідей сіонізму, адже саме вони відігравали дуже важливу роль в житті єврейської громади, до них прислухалися.

Обіцяючи розглядати лише загальну ідею держави, Герцль весь час починає описувати технічні деталі. Наприклад, який у єврейської держави буде прапор. Або як будуть вдягнені військові, офіцери, духовенство. Він був готовий до того, як сприймуть його книгу. Він розумів, що більшість засміє його, як мрійника, і ці очікування багато в чому оправдалися.

Після того як було надруковано його книгу, він весь час повністю присвятив дипломатичній та організаційній діяльності. Він добивався аудієнції у султана та у імператора Німеччини, у римського папи та у короля Віктора Емануїла, у Джозефа Чемберлена та у лорда Кромера, у ключових фігур царської Росії. Одночасно з цим, практично без сторонньої допомоги він організовує перший міжнародний конгрес сіоністів, починає працювати над сіоністською газетою.

Аммон Рубінштейн в своїй праці «Сто років сіонізму. Від Герцля до Рабина і далі» наводить слова британського рабина Шмуеля Якубовича: «Основний постулат секулярного сіонізму проголошує, що з відновлення національної незалежності в Сіоні буде вирішена єврейська проблема. Сіоністи ігнорували уроки історії, відвертаючись від інших елементів містики єврейського існування. Вони вважали, що, якщо вони створять державу, яка буде такою ж, як і всі інші, то одразу ж перетворять Ізраїль в нормальний народ; якщо у євреїв буде своя армія, свій дипломатичний корпус та інші атрибути державності, то нації світу приймуть нас як рівних, і антисемітизм зникне. Ця філософія потерпіла банкрутство. Що ж сталося насправді? Держава Ізраїль не вирішила єврейської проблеми, а навпаки, погіршила її» [3, с. 358].

Отже, як ми побачили, Герцль не вважав необхідним створювати єврейську державу саме в Палестині, він розглядав й інші варіанти. Тільки згодом він зрозумів, що Ерец-Ізраїль – єдиний можливий варіант. Це рішення стало ще одним дуже важливим кроком до створення в Палестині держави Ізраїль, що в свою чергу докорінно змінило хід історії на Близькому Сході.

Література

1. Герцль Т. Еврейское государство [Электронный ресурс] / Т. Герцль. – Режим доступа: <http://heblit.org/text.php?ge=publicist&ac=th&tc=thjs>
2. Лакер В. История сионизма / В. Лакер. – М.: Крон-Пресс, 2000. – 848 с.
3. Рубинштейн А. От Герцля до Рабина и дальше. Сто лет сионизма / А. Рубинштейн; [под ред. Ф. Дектора: Пер. с иврита. 2-е изд.]. – Мн.: «МЕТ», 2002. – 400 с.

Кондратович Алла Валеріївна

студентка V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

доцент В. Л. Хромець

ОБОВ'ЯЗКИ ЧОЛОВІКА ТА ДРУЖИНИ В ПРАВОСЛАВНОМУ ШЛЮБІ

У шлюбі на чоловіків і жінок покладені різні обов'язки, хоча в сучасному світі різниця між ними практично зрівнюється нулю. Мабуть тут краще говорити не стільки про різні ролі чоловіка та жінки, скільки про різні обов'язки. Коротко кажучи, в обов'язки чоловіка входить лідерство, відповідальність і самовіддана любов. В обов'язки жінки входить бути помічницею і поважати лідерство і відповідальність чоловіка.

Відповідно до традицій православної церкви та її законам, а саме відповідно до Закону Божого, чоловік і дружина повинні любити один одного міцно і незмінно. Подружжя повинне переносити взаємні недоліки з терпінням і поблажливістю, повинні бути відверті один до одного і старанні. Повинні піклуватися про будинок, повинні зберігати подружню вірність, чистоту і цнотливість, і одноставно піклуватися про досягнення останньої мети земного буття.

Першим обов'язком в подружньому союзі – це повинна бути постійна і міцна взаємна любов. Це є першою умовою подружнього союзу, для того щоб чоловік і дружина, були два, за законом Божим, але в єдину плоть, тобто, складали одне тіло. А коли подружжя складає одну плоть, то взаємну любов їм дає сама природа. Щодо такого розуміння Апостол Павло дає таке поняття: «Бо ніхто ніколи не мав ненависті до своєї плоті, а годує та гріє його, як Господь церкву...» (Еф.5, 29). Така любов, що базується на любові до Бога, є джерелом всіх подружніх чеснот: даючи життя взаємному кохання, подружжя охоче і легко будете виконувати і інші сімейні обов'язки один до одного. Любов, яка виконує Закон Божий, зокрема у православ'ї, як вважає священик А.В.Рожественски: «любов це джерело вашого взаємного спокою і щастя; вона полегшує всі труднощі, скорботи і хвороби вашого подружнього стану; вона дари щастя підносить, і потреби бідності робить стерпними. А де немає такої любові, там і при видимому щастя, серед великої кількості і достатку, не висихає джерело внутрішніх занепокоєнь, прикростей і сліз» [1].

Чоловік, по Божественному праву – глава сім'ї. Апостол Павло вчить: «Дружині глава – чоловік» (1 Кор. 11:3). «Дружини, слухайтеся чоловіків своїх, як личить у Господі. Чоловіки, любіть своїх дружин і не будьте суворі до них» (Колос. 3:18-19).

При всій тій владі та силі, яку має чоловік, він повинен любити свою дружину. Апостол Петро говорить: «Також і ви, чоловіки, живіть разом із дружинами, як слабосильній посудиною, і виявляйте їм честь, як співспадкоємиці благодатного життя ...» (1Пет.3,7).

Фервайен коментує слова апостола Павла: «Нехай жінка навчається мовчки в повній покорі а вчити дружині не дозволяю, ні володарювати над чоловіком, але бути в безмовності» (1Тим. 2:11-12) – «Мені особисто здається, що апостол Павло не хоче, щоб дружина очолювала над своїм чоловіком, так як це було б порушенням встановленого Богом порядку...Павло з досвіду знає, що жінки здатні перевершити, обігнати своїх чоловіків у духовному плані. Якщо розглядати уривок з цієї точки зору, можна зробити висновок, що він призначений конкретно для подружніх пар» [3, с. 45].

Бог призначив жінку бути помічницею чоловікові: «Створюємо йому помічника, відповідного йому» (Бут. 2:18). З Бут. 2:20 ми дізнаємося, що чоловік дав імена усім тваринам, але «для людини не знайшлося помічника, подібного йому».

В очах старозаповітного людства, жінка була приниженою і, кажуть, на Сході плакали, коли народжувалася дівчинка. Як зазначає священик Андій Ткачов у статті у одному з випусків журналу «Отрок»: «...з погляду сучасної людини, жінка у православ'ї займає вторинну роль у порівнянні з чоловіком. Ліберальну свідомість ображає неодмінне покриття голови, закон про критичні дні, слова Нового Заповіту типу «жінка у Церкві нехай мовчить» та ін. Але варто сказати, що свобода, яку принесло жінці Євангеліє, не зробила жінку чоловіком. Відмінність статі, яка виявляється в особливих життєвих ролях, у психології, фізіології, збережена. Цією відмінністю і зумовлюється відмінність у ролях жінки та чоловіка у церковному житті [2].

Чоловікові і дружині заповідано приносити разом плід і народжувати на світ дітей, причому зачинає дитину чоловік, а виношує та народжує дружина. Ап Фервайен зазначає: «покликання приносити плід не обмежується тільки народженням дітей. Чоловік і дружина – це самий плідний симбіоз на землі, хоча земля і «підкорена суєті» (Rom 8:20). Будучи разом створеними за образом і подобою Бога, вони володіють найкращим потенціалом відобразити в своєму союзі Його» [3, с. 48].

Література

1. *Преподобный Ефрем Сирин. О любви / Преподобный Ефрем Сирин. Избранные творения.* – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2007. – С.41 – 42
2. *Сигов К.Б. Таинство любви: герменевтика обещания и прощения / К.Б. Сигов / Дружба: ее формы, испытания и дары.* – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – С. 135 – 148.
3. *Соловьев В. Смысл любви. Троицкий С. Христианская философия брака.*

Музуров Олександр Аркадійович

студент V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор І. В. Богачевська

ПОГЛЯДИ АНАРХІСТІВ М. БАКУНІНА ТА П. КРОПОТКИНА НА РЕЛІГІЮ

Михайло Бакунін притримувався антирелігійних, антицерковних і атеїстичних позицій. «Усі релігії з їх богами, напівбогами, пророками, месіями і їх святими, - писав він, - суть творіння легковірної уяви людей, які не досягли повного володіння своїми духовними Силами». М.О. Бакунін вважав, що люди вигадали богів на зорі своєї історії, бо не могли пояснити природних явищ, які відбувалися навколо них. З розвитком цивілізації вищі касти почали використовувати

релігію у своїх цілях. Зараз коли людство зробило стільки відкриттів у природничих науках, і ще більше зробить у майбутньому, може багато що пояснити, потреба в релігії відпадає.

А як раз найменше віруючими є ті хто на людях робить вигляд, що є віруючим: монархи, державні діячі, військові, громадські та приватні фінансисти, чиновники всякого роду, поліцейські, жандарми, кати, капіталісти, підприємці і власники, адвокати, економісти, політики всіх кольорів.

М. Бакунін пише, що релігія благословляє правителів на їх злочини, проповідуючи смиренність перед обставинами життя простому народу, тим самим прирікаючи його на страждання. Він порівнює ідеальні обітниці священників з їх реальною ненаситницькою жагою до багатств, страхом перед тим, що держава відбере їх власність. Хоч вони і проповідують відмову від матеріального і всі свої думки закликають спрямовувати на божественне, самі є зятими матеріалістами.

М. Бакунін, дійшов висновку, що релігія і церква має негативний вплив на суспільство і її використовують задля пригноблення людської особистості. Людина не може стати вільною, поки сама не візьме на себе відповідальність за власне життя, і не відмовиться від небесного покровителя, який вирішує за неї її долю, і тільки тоді зможе вільно й самостійно будувати своє майбутнє.

Погляди на релігію П.О. Кропоткін мають свої особливості і характеристики. Ось що він пише: «Я відновив свої роботи з питань моральності тому, що вважаю, що ця робота абсолютно необхідна. Я знаю, що не книги створюють розумовий напрям, а зовсім навпаки. Я також знаю, що для роз'яснення цієї ідеї необхідна допомога книги, яка виражає базиси думки в їх повній формі, і щоб покласти підстави моралі, звільненої від релігії, і вище релігійної моралі необхідно мати допомогу роз'яснюючих книг ...».

П. Кропоткін, вважав, що християнство є одним з етапів суспільного розвитку, яке повинно пройти людство, взявши з нього найкраще, і виробити досконаліше моральне вчення. П. Кропоткіна, який чітко розрізняє релігію як світогляд і церкву як соціальний інститут. Якщо релігійний світогляд він вважає історичною стадією розвитку людської свідомості, яку необхідно пройти і подолати, то діяльність і роль християнської церкви, як соціального інституту зазнає в творах Петра Кропоткіна жорсткої критики.

Як тільки настає певне ослаблення всесильної церковної хватки, тут же проявляє себе людський розум. І ту же ставиться питання про те наскільки моральність витікає з релігії. А вже було відомо, що навіть нерелігійна людина може бути моральною і достойно себе вести. Тоді виникає питання, а чи справді моральність є божественним даром, чи може його творить, щось інше. Якщо відкинути усі надприродні чинники, то єдиним творцем моральності залишається людина і суспільство. І це дуже важливо.

Петро Кропоткін в своїх творах здійснив глибокий критичний аналіз підвалин суспільної моралі, побудованої на християнських засадах. Він намагався створити власне етичне вчення, яке мало заповнити лакуну, яка буде звільнена в свідомості людини внаслідок подолання релігійних догм. Михайло Бакунін вважав, що, подолавши релігію, суспільство прийде до цінностей рівності, братерства, взаємодопомоги тощо.

Пакалін В'ячеслав Сергійович
студент V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Н. Б. Адаменко

ІДЕЯ ДЕМІУРГА У ГНОСТИЧНИХ ВЧЕННЯХ

Деміург або Іалдабаоф являє собою одну із центральних постатей гностичної космології. Він займає постать творця матеріального світу, а також результатом гріхопадіння одного із еонів, божественних еманцій плероми – Софії. Намагаючись досягнути та придати форму існуючому за межами плероми хаосу, вона починає процес творіння та пошкоджує цілісність божественної повноти. Як наслідок, породжується її немаюча форми частина – Софія-Ахамот. Всі негативні емоції Софії породжують також матерію і душу, а також деміурга, що стає творцем матеріального, гріховного та неідеального світу. Трактат «о походженні світу» так описує цей процес: «Когда же она увидела свое желание, оно стало образом изменчивым, - змея с мордой льва. Его глаза были как огонь молний сверкающих. Она выбросила его прочь из тех мест, чтобы никто из бессмертных не увидел его, поскольку она создала его в неведении. И она окружила его световым облаком. И она поставила в середине облака престол, чтобы никто не увидел его, кроме Духа Святого, называемого Матерью живых. Она назвала его именем Иалдаваоф».

Також слід зазначити, що ця сутність, починає створювати свій власний еон, все більше і більше поринаючи у власне божевілля, а також продовжуючи вважати себе найвищою істотою, ігноруючи свою матір Софію, у власному еоні він встановлює спотворене відображення плероми, а також дванадцять істот, відображень Влади – архонтів. Він почав зверху. Перша Сила - Проноя (передбачення), при першій владі - Яофе; друга Сила - Божественність, при другій владі - Елоай; Третя Сила - Благість, при третьому Владі - Астафай, четверта Сила - Вогонь, при четвертій владі - Яо, п'ята - Царство, при п'ятій владі - Саваоті; шоста - Розум, при шостій владі - Адоні; сьома - Премудрість (Софія), при сьомій владі - Саббатай. Всі вони мають твердь для кожного неба, і один Еон, як подоба Еона, існуючого спочатку, в нетлінній повноті. Багато імен створених деміургом архонтів співпадають із іменами еонів, що знаходяться у плеромі, що тільки посилює ефект спотвореної фотографії, зображенням нетлінного, крізь відображення у кривому дзеркалі.

Важливим фактором є те, що Іалдабаоф у процесі творення фізичного всесвіту постійно повторює те, що він є єдиним та ревним богом. Він буде постійно повторювати це всім підконтрольним собі сутностям та архонтам, що досить важливо – оскільки це є суттєвим натяком на те, що деміург відчував, що можуть існувати сутності і окрім його матері, але він не хотів цього визнавати, хоча світлоносні еманції, які він використовував у процесі створення всесвіту він отримав саме від Софії.

Іалдабаоф є результатом творіння, переповненого страхом, невігластва та сумління, коли Софія не отримала підтримки від своєї чоловічої частини та інших еонів.

Можна провести паралель із матір'ю, яка залишає свою дитину напризволяще, внаслідок чого дитина зростає жорстокою, безжалісною та егоцентричною.

Звісно також ми бачимо, що постать деміурга в гностичному світобаченні від Валентіанців до Сифінітів, з певними варіаціями та змінами являє собою трансформований та дещо видозмінений аналог старозаповітного бога, наділяючи його похмурими, демонічними ознаками та нивільюючи його роль лише до процесу створення гротескної, варіації істинно божественного плану буття, що з самого початку її існування проникнута гріхом, та демонічними силами. А також

досить трагічну роль людини у цій ситуації, коли вона була створення задля слугування лжетворцю, але на її щастя, все ж таки має деякі шанси врятувати із матеріального полону та досягти божественної повноти, нетлінності.

Ця ідея деміурга - не бога, а скоріше як демона, сили хаосу є однією із найбільш важливих питань гностичного міфу. Звісно, що вивчення цієї проблеми було на дуже довгий час припинено, у зв'язку із звинуваченням у ересі послідовників різноманітних гностичних культів.

Проте деякі рукописи та свідоцтва дійшли і до наших часів, що допомагає розширити погляд як на християнство так і поглибити його розуміння.

Поліщук Анна Миколаївна
студентка II курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
доктор філософських наук,
професор В. Д. Бондаренко

ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ПРАВОСЛАВ'Я

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема взаємодії духовного та матеріального набуває особливої актуальності. Нинішня ситуація в Україні змусила усвідомити справжню цінність людського життя та покласти край ілюзіям, якими марили тривалий час українці. Події на Сході України не залишають байдужими весь український народ, змушуючи серце битися швидше. Смерть одного героя для сім'ї – горе. А коли гинуть сотні .... Ці події назавжди залишаться трагічною сторінкою в історії нашого народу. Проходитимуть роки, і саме життя примусить визнати, що дослідження духовного життя суспільства завжди просуватиметься на перший план, особливо у такі переломні для історії моменти. « Людство й досі потребує релігії, і головні її функції не дуже зміняться з часу льодовикового періоду. А ті зміни, що відбулись за останні століття, роблять релігію в сучасному світі ще необхіднішою », - писав на початку 1970 – х рр. священник, соціолог та журналіст Ендрю Грілі. Незважаючи на плин часу, сьогодні ці слова стали як ніколи актуальними.

Відправною точкою в релігійному житті українців став 2014 рік, який увійшов в історію як рік суттєвих змін та трансформацій. Саме тоді, в непростий для України час, Церква виступила символом єдності, надаючи духовну та моральну підтримку для всього Майдану як в моменти триумфу, так і в тяжкі хвилини. "Майдану би не було, якби не віра. Віра здатна спонукати людей до дій, на які не здатні ті, хто цієї віри не має", - зазначила професор - релігієзнавець Людмила Филипович. Зайнявши певну соціальну позицію, вже тоді Церква показала на чікому боці правда, а отже, закон й справедливість.

Однак, це була лише перша сторінка в історії релігійного життя українців, яка закладе початок у визначенні майбутнього УПЦ. Значні зміни як у внутрішній, так і у зовнішній політиці здійснили значний вплив на православ'я. Значним поштовхом для цього послугувало російське протистояння, і як наслідок – відбулося розходження інтересів влади та суспільства. Що стосується УПЦ, то всі зміни є дзеркальним відображенням суспільно – політичної ситуації в цілому. Що важливо - визначити або дефект такого відображення, або ж його похибку.

Відмотавши плівку часу назад, згадаймо, що під час правління Януковича «імунітет» був наданий УПЦ МП, але після вторгнення Росії ситуація кардинально змінилася. Про це свідчить моніторинг, який проводила соціологічна служба центру ім. М. Разумкова упродовж 25–29 квітня

2014 року. Під впливом суспільно – політичних подій, українці почали надавати перевагу УПЦ КП, масово переходячи від УПЦ МП. «Формально прийняли рішення про перехід з УПЦ Московського Патріархату в Київський дві общини на Буковині, чотири на Рівненщині і три на Волині. Є випадки, як на Чернігівщині, де прихід юридично залишається в складі УПЦ МП, але фактично перестає діяти тому, що в селі люди ходять в молитовні приміщення, де служить тільки священник КП. В цілому по Україні можна говорити приблизно про 20 громад, які перейшли до КП», - відмітив архієпископ Євстратій (Зоря).

Чи є правомірним такий перехід? Відомо, що Патріарх Кирил неодноразово звертався до народу України нібито з словами підтримки, говорячи про мир, злагоду та любов. «Моє серце з народом України, — заявив Святіший Патріарх Кирил. — Господь нехай примирить людей в Україні і в усьому світі! Добра, миру і благополуччя бажаю всім вам, дорогі мої!». Ці слова мали б викликати довіру, але не все так просто як здається на перший погляд. Заява Патріарха про те, що в Україну поїдуть миротворці, а тому чинити опір не варто, стала мало не благословенням на ведення збройного конфлікту в Україні. «У повідомленні РПЦ йдеться про те, що російські військові, які відправляються в Україну - миротворці, а їх "місія" покликана гарантувати жителям України право на самобутність». Після таких слів навіть свідомість відмовляється вірити в справедливість будь – яких намірів. Отож, враховуючи всі суспільно – політичні події, відповідь буде позитивна, але осторонь залишився ще один принциповий момент стосовно невизнання Київського патріархату світовим православ'ям. Ця історія сягає своїм корінням ще в далекий 1921 рік, але дискусії з цього приводу не вщухають і до сьогодні.

Москва, в свою чергу, не залишається осторонь ситуації, що склалася в Україні, вносячи свою ложку дьогтю в бочку меду. В Росії теж прагнуть об'єднати православ'я, але за своїм сценарієм. Сценарій то різний, а «актори» ті ж. Російська влада веде посилений контроль за всіма діями РПЦ. Роблячи так, щоб інтереси Церкви співпадали з політичними.

Безумовно, процес змін триває. Тому не варто поспішати з остаточними висновками, знаючи, як багато ще належить з'ясувати. Але забагато пафосу було б потрібно для того, щоб применшувати значення непорозумінь та конфліктів в релігійному житті українців. На тлі суспільно - політичних подій в Україні, проблематично, а то й неоднолінійно розвивається ситуація всередині православ'я. Хто знає, як би склалася доля Православної Церкви, якщо б тоді не порушили святих канонів, а зараз влада не вела посилений контроль, втягуючи Церкву в політичні інтриги, а взаємодіяла з нею. Пізно переписувати історію, але треба намагатися не очорнити майбутнє. Судячи з усіх подій, має відбутися конструктивний та продуктивний діалог між «гілками» православ'я відповідно до святих канонів та правил. Це – складна, а часом не дуже приємна робота, але уникати її не слід. Лише за таких умов, можна запобігти релігійній ворожнечі. Це перший крок назустріч тому, до чого ми так довго йдемо – миру.

Література

1. *Анісімов В. С.* Скуті однією брехнею. До історії автокефального та філаретівського розколів / В. С. Анісімов. - К., 2012. - 400 с.
2. *Бойко Р. Ю.* Релігійний чинник у подіях Євромайдану / Р. Ю. Бойко // Історичне релігієзнавство. - 2014. - № 10. - С. 22 – 31.
3. *Україна – 2014: суспільно – політичний конфлікт і Церква: інформаційні матеріали постійно діючого Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин”/ Центр Разумкова спільно з Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні. - К., 2014. - 28 с.*
4. *Режим доступу: <http://www.patriarh.ua/news.aspx?p=9&id=4111>*

5. *Пасічний Р.* Релігія як чинник впливу на політичне життя України /Р. Пасічний .- 2006 .- № 17 .- С. 114 – 117.
6. *Єленський В.* Церкви в Україні стали на бік тих чи інших партій / В. Єленський // Український журнал .- 2010 .- №9 .- С. 36 – 39.

Савон Валерій Григорович
студент III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
старший викладач Г. А. Целковський

ІВАН ОГІЄНКО ЯК ДОСЛІДНИК СЛОВ'ЯНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ

Слов'янські міфологічні тексти не збереглися в автентичних сакральних текстах. Але завдяки дослідникам можна деякою мірою реконструювати основні елементи слов'янської міфології. Безперечно важко переоцінити внесок в дослідження цілісної системи міфології давніх українців, вченого, богослова, мовознавця, релігієзнавця, історика церкви та педагога Івана Івановича Огієнка, відомого під ім'ям митрополит Іларіон.

Як дослідника слов'янської міфології митрополита Огієнка визначає опублікована ним у 1965 році праця, яка має назву «Дохристиянські вірування українського народу». В цій праці він з цікавістю розглядає релігійне життя давніх українців, але робить це через призму свого світогляду, який є суто християнським. Також слід зазначити, що цю працю І. Огієнко написав вже будучи в сані митрополита УПЦ, в той час коли християнська церква всіляко відмежовувалась від язичництва та боролася з його залишками іменуючи його поганством. Структурно робота побудована описово та аналітично дослідник починає з світогляду, який несе в собі дохристиянські вірування, обґрунтовує причини появи слов'янської міфології, виділяє головних дохристиянських богів, приділяє увагу демонології, описує дохристиянську богослужбу, життя людини в повір'ях і обрядах, значення віщунства, загробне життя, стародавні свята, двовір'я та навіть суспільне життя, закінчує книгу І.Огієнко розділом який висвітлює питання християнізації України.

Потрібно дещо детальніше зупинитися на деяких його думках. Становлення міфологічної системи наших пращурів на думку І. Огієнка починається з персоніфікації сил природи та її явищ. Давні українці намагаючись пояснити зміни в природі, почали розглядати ці явища як, щось живе та набагато могутніше ніж людина. Тобто наділяючи ці явища надлюдською силою та разом з тим якостями й ознаками властивими людині, й з'явилися поняття богів, демонів, чортів тощо. Виходячи з цього, І. Огієнко виводить три елементи дохристиянського вірування: анімітизм – оживлення, анімізм – одухотворення й антропоморфізм – очоловічення.

Українське багатобожжя дослідник розкриває, наводячи пантеон богів, наголошуючи, що всі вони пішли від єдиного бога Неба та Світла. Таким в нього виступає Сварог. Достатньо уваги дослідник також приділяє дохристиянській демонології, яка іноді буває амбівалентною. Загалом в ній він описує персоніфікованих шкідливих осіб: Злидні, Примхи та ін., персоніфіковані нещастя: Біда, Нужда, Посуха, Лихо, Недоля та ін., та всім відомих фольклорних образів: водяників, русалок, лісовиків, польовиків, мавок, гайовиків, перелесників, літавиць.

Дуже важливим в його дослідженні буде приділити увагу зародженню первісної релігії, заснованої на міфічних обрядах та звичаях. Тут дослідник розповідає про те як слов'яни поклонялися ідолам – образам богів. Для них це були саме боги а не образи. Ідоли спочатку

стояли на відкритих місцевостях (святилищах), де люди просто молилися. Але згодом вони почали обгороджуватися й критися, і ставали язичницькими храмами. Окрім ідолів в храмах стояли також і жертovníки. Загалом культ слов'ян складав умилостивлення богів за допомогою жертвоприношення та молитов.

Також І. Огієнко досить добре та повно показує значення в українській міфології віщунства та повір'їв. Описує те як слова мали величезне, та навіть магічне значення. Тому у нас так добре і шанувались волхви, які знали «чарівні» слова. Також дослідник добре показує зв'язок ритуальних обрядів з повір'ями. Що до свят то, І. Огієнко зауважує, що святами виступали хліборобські обряди і саме вони складали річний обрядовий календар. Насиченість обрядовістю була дуже великою, майже кожен день знаменував якийсь обряд чи повір'я.

Якщо говорити про літературу, яку митрополит Іларіон використовував в своєму дослідженні дохристиянських вірувань, то ми бачимо посилання на Початковий літопис, «Слово о полку Ігоревім» та слова іноземців. А в розділі демонології аби описати міфологічних істот автор використовує «Лісову пісню» Лесі Українки. Головними же джерелами у дослідженні дохристиянських вірувань І. Огієнко вважає групу «Обличительних слів», в яких зібрані дуже давні проповіді, які направлені проти язичництва, та двоєвір'я. Ці слова перекладені переважно з грецької, але дослідник зазначає, що перекладачі полюбили додавати свої слова направлені проти поганства. Серед збережених на даний момент слів, митрополит Іларіон виділяє: «Слово некоего Христолюбця» та «Слово святого Григорья, како погани кланялися ідолом». Також І. Огієнко наголошує, що кожен дослідник давних вірувань повинен ставитися критично до будь-яких джерел, що несуть в собі потрібні відомості.

Підсумовуючи його дослідження слід виділити, одну із фундаментальних думок І. Огієнка, що дохристиянські релігійні вірування давніх українців досить важко змінити і, коли було введено християнство, давні вірування не зникли а на них лише нашарувалася нова віра, яка разом з тим стала дещо синкретичною. І цей синкретизм панує і досі. З приводу цього можна навести слова самого дослідника: «Віра народу лежить в основі його культури, і цієї культури годі нам зрозуміти без вивчення народної віри. А в основі цієї народної віри – більше чи менше лежить таки його віра дохристиянська. У цьому вага дохристиянських вірувань. І хоч церква осуджувала їх тисячі раз, дохристиянські вірування («поганство») ясно знати по всіх християнських землях ще й тепер, і скрізь вони живі й активні» [1, с. 6–7]. Також митрополит наголошує на вивченні дохристиянських вірувань наших предків, адже лише тоді, коли ми будемо знати їх, ми зможемо оцінити силу тодішньої християнізації.

Загалом Іван Огієнко не аби як проявив себе релігієзнавцем, істориком церкви а особливо фахівцем, на скільки це можливо, слов'янської міфології, адже опираючись на літописи, український фольклор та праці іноземців про давніх слов'ян зміг все це узагальнити і подарувати нам якісну систему дохристиянських вірувань та ще й показати їх пережитки в християнстві та в нинішній культурі загалом.

Література

1. *Іларіон*, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст.-реліг. моногр. / Іван Огієнко. – Вид. 2-ге. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 424 с.
2. *Недзельський К.* Релігієзнавча думка у творчому спадку І. Огієнка. // Книга перша: Релігієзнавча думка України другого тисячоліття. За науковою редакцією докторів філософських наук Валерія Климова і Анатолія Колодного. – К, 2013. – С. 349-358.

Сидорчук Юлія Василівна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Н. Б. Адаменко

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ (ЗА МЕТОДИКОЮ Р4С)

Критичне мислення – даний тип є базовим у програмі М. Ліпмана.. Це основна функція мислення, критично оцінювати ситуацію, яка складається навколо людської особистості в тій чи іншій ситуації.

Сам М. Ліпман звертає увагу на те, що критичне мислення, при його практичному застосуванні в навчальних закладах є основним інструментом у вивченні релігій і концепту «віри» та «духовності». Він стверджує: «Я думаю, ми набагато краще тлумачитимемо критичне мислення як виховання у студентів попереднього скептицизму, ніж виховання в них набору переконань і сумнівних суджень, з такою ж сумнівною довгостроковою надійністю. Критичне мислення може допомогти вирішити, в які твердження не вірити» [4, с. 47]. Якщо об'єднати ці дві попередніх тези, то можемо зробити висновок: критичне мислення – це інструмент учнів у сприйнятті духовних цінностей і концепту віри, що аналітично випрацьовує ланцюг логічних суджень, які допомагають цілісно оцінити надану інформацію, та зробити свої власні висновки про неї.

Джон Дьюї, який займався дослідженнями розвитку мисленевих процесів, та покращення критичного і аналітичного сприйняття, вважав, що формування критичного мислення є одним із самих важливих етапів у освітньому процесі. Зокрема він зазначає у своїй праці «Як ми думаємо» (у російському перекладі «Педагогіка і психологія мислення» (1910)), що критичне мислення це «активний, наполегливий розгляд якої б то не було думки чи передбачуваної форми знання, на яких воно покоїться, і аналіз подальших висновків, до яких воно приводить» [1, с. 11].

Релігійна освіта, як феномен, є чудовим прикладом правильної передачі знань про ту чи іншу релігію, але і вона не передбачає за мету навчити правильно використовувати отримані знання. Педагог є транслятором знань з будь-яких предметів, у тому числі і тих, що несуть інформацію про релігії та концепт віри.

В даному випадку саме «Філософія для дітей» М. Ліпмана стає певним модифікаційним додатком, що вчить не просто сприймати, але й оцінювати та застосовувати отримані знання вміння і навички. Критичне мислення є основним інструментом у першопочатковому фільтрі інформації, що накопичуються у вигляді знань. Спрямування мислення на вирішення складних суспільних проблем повинно відбуватись в форматі прививання звички критично переосмислювати ту інформацію, що оточує нас в комунікативному просторі.

Повертаючись до теми викладання основ релігійних вчень, особливо потрібно звернути увагу на концепт віри та його опрацювання під час передання знань від педагога до студента відносно будь-якої з релігій. Юліна Н. С. пише: «Програма «Філософія для дітей» здається мені привабливою, в тому числі, своєю інтенцією підготувати покоління людей, здібних до комунікативності і діалогу з «Іншим»» [3, с. 83]. В той же час, вона зазначає, що центральним тут виступає не поняття «духовність», а поняття «розумність». В даному випадку, автор надає великого значення саме аспекту не просто віри, але і її розуміння, що є надзвичайно важливим елементом у сучасному прагматичному світі.

Це означає, що «без аналітичної компоненти мислення перетворюється на копіювання дійсності і думок інших особистостей» [2, с. 23]. В релігійній освіті – це є необхідним компонентом, який визначає об'єктивність та рівень осмислення студентами інформаційного потоку, який несе в собі знання, найчастіше про віру, авторитет якої серед її представників не обговорюється.

Необхідність розумного осмислення, відсіювання надлишкової інформації та її сприйняття можливо і потрібно формувати. І методика М. Ліпмана може стати провідною в цьому процесі.

Література

1. *Дьюи Д.* Психология и педагогика мышления. / Пер. с англ. Н.М.Никольской / Джон Дьюи. – М.: Совершенство, 1997. – 208 с
2. *Кроуфорд А.* Технологии развития критического мышления учащихся / А. Кроуфорд, В. Саул С. Мэтью, Д. Макинстер. – М.: Плейда, 2006.
3. *Юлина Н. С.* Философия для детей // Юлина Н. С. – М. 1996 г. – 241 с.
4. *Matthew Lipman.* Thinking in education // Matthew L. – Cambridge University Press. – 2003. – 304 с.

Фоменко Антон Валерійович

студент II курсу

Інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Ю. П. Чорноморець

ВТРАТА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПОСТМОДЕРНІЗМІ

Постмодернізм (у найширшому розумінні цього терміну) – явище настільки всеосяжне та навіть тотальне, що його вплив суттєво відчувається навіть у сферах життєдіяльності людини, традиційно байдужих до зовнішніх змін. Так, важливою віхою цього історичного феномену можна вважати втрату сучасною людиною принципів ідентифікації себе, а тому числі і релігійної. Віками, на європейському континенті релігійна ідентичність превалювала не тільки над політичною, але і над національною ідентифікацією людини. Суттєві зміни відбулися з початком важливих релігійних трансформацій, що були пов'язані з Реформацією. Релігійні війни, розвиток науки та економічні зміни у суспільстві, що стали наслідком цих подій, докорінно змінили положення релігійних інституцій, розпочавши процес трансформації релігійної свідомості.

Своєрідним цвяхом у труну релігійної ідентичності став модерн (в розумінні стану західної культури починаючи з другої половини XIX століття). Побудовуючи характерну для цього культурного періоду риторику за діалектичним принципом «старе-нове», він пориває зв'язок з тим, що було проголошено застарілим ще у добу Просвітництва [7]. Звісно, що релігія, яка вважалася інститутом традиційного суспільства залишалася поза бортом модернізму. Будь-які наміри переглянути концепцію співіснування двох цих моделей мислення закінчувалися крахом непорозуміння, де кожна зі сторін ворожо відкидала іншу [6].

Кардинальна зміна мислення у постмодерні, перегляд базових філософських концепцій та поглядів також відіграли свою роль у занепаді релігійної ідентичності сучасної людини. Ключовими моментами тут стають такі важливі для постмодернізму філософські конструкти як: ризоматичність сприйняття дійсності, втрата об'єктивності (що проявила себе у загибелі нарративу), формування суспільства споживання та віртуалізація дійсності. Кожен із цих аспектів

зробив всій внесок у розвиток процесу втрати релігійної ідентичності. Наприклад ризома, яка за словами Делеза уявляє з себе модель кореневища, позбавленого єдиного напрямку та єдиного центру, створює множинності, в яких не існує ніякого віднесення до Єдиного, як до суб'єкту чи об'єкту, як до природної або духовної дійсності [4]. Звісно, що у такій системі мова про яку-небудь форму релігійної ідентичності йти не може.

Інтернет, як формат існування сучасного суспільства, поєднує в собі дві постмодерністські моделі: ризому та віртуальну реальність. Він стає окремим форматом існування дійсності, де особистість людини перетворюється у симулякр (відображення), який на відміну від живої людини не має екзистенційних потреб та переживань. Симулякр, за словами Делеза – це символ, який набуває особистого буття. Виходить, що буття віртуальної реальності – простір симулякрів [5]. Вони в принципі можуть існувати без зовнішньої підтримки, отже, ми можемо стверджувати, що симулякр особистості не має потреби в релігії, бо формально, він є безсмертним (його існування тотожне до існування Інтернету, а отже майже вічне). Графа «віросповідання», яка майже завжди фігурує у анкетах соціальних мереж, часто стоїть поряд з питаннями типу: «політичні переконання», «відношення до паління», «улюблені фільми». В такому форматі існування, релігійна приналежність не є виявленням релігійної ідентичності, а лише проявом естетичних вподобань.

Іншим важливим чинником втрати релігійної ідентичності у добу постмодерну стає розвиток суспільства споживання. Його формування пов'язано зі зміною характеру товарно-грошових відносин, зростанню впливу міщанської культури середнього класу та збільшення виробництва товарів суспільного вжитку. На перший план в такому суспільстві виходять маркетинг, пропагування бажань, та форм їх задоволення. Відвідування релігійних заходів здебільш приймає форму або урізноманітнення дозвілля, або тамування потреби у сакральному. В першому випадку, для залучення уваги парафіян релігійні інституції повинні були змінюватись, відповідаючи на соціальний запит, в іншому випадку, людина робить самостійний вибір форми релігійності, яка зможе відповідати її духовним переживанням [3]. Якщо в першому випадку, ми попадаємо в так званий «супермаркет релігії», то в другому релігія приймає форму естетичного самовдосконалення стаючи практикою себе.

Наступними важливими чинниками втрати релігійної ідентичності стають явища, пов'язані з феноменом постмодернізму не на пряму, а доволі опосередковано. Це секуляризація та трансформація релігії, що пов'язана з появою новітніх релігійних рухів. Довгий процес поступової втрати релігією привілейованого місця у суспільстві та відтіснення її до сфери етико-естетичних переживань людини ознаменувався появою так званого «світського суспільства». Характерною рисою такого суспільства є відсутність релігійної обумовленості. Релігія в ньому не є частиною повсякденної практики суспільства, а постає винесенню до сфери особистого [2]. Звісно, що найпоширенішою формою релігійної ідентичності у такому суспільстві стає ідентичність за традицією, що виникає лише у випадку існування окремих форм традиційності у самому суспільстві.

В той же час, поширення новітніх релігійних рухів відкриває новітні перспективи релігійного пошуку, що не потребують традиційно чіткої релігійної ідентифікації. За словами Тейлора багато людей вважають модерністські і секулярні погляди неприйнятні, оскільки вони пов'язані з відчуттям порожнечі і безглуздості життя. При цьому відмова від традиційної релігії веде не до втрати віри більшістю людей, а до різноманітних альтернативних форм релігійних пошуків. Людина може стати духовною, а не релігійною. За прогнозом Тейлора, якщо концепція секуляризації зазнає поразки, безвір'я втратить свою привабливість, а трансформована релігія отримає широку підтримку [1].

Слід зазначити, що процес втрати релігійної ідентичності у постмодерні на пряму пов'язаний з багатьма суперечливими явищами філософського осмислення сьогодення. Важливим є те, що не зважаючи на певний культурний занепад та втрату людської ідентичності взагалі та релігійної ідентичності зокрема, постмодернізм стає важливим чинником трансформації релігії, та спонукає її до пошуку нових форм взаємодії з суспільством. Цікаві відносини цих двох фундаментальних явищ – пріоритетний напрямок для наукового дослідження.

Література

1. *Taylor C. A Secular Age.* — Cambridge, MA: Belknap, 2007.
2. *Гараджа В.И.* Социология религии. Учебное пособие. - М.: Наука, 1995. С 176.
3. *Губницька Ольга.* Религия и современное общество потребления: введение в проблему. Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Т. 10. № 1. С. 77-78.
4. *Делез Жиль, Феликс Гваттари.* "Тисяча плато: Капіталізм і шизофренія". У-Факторія, АСТ, 2010. С 15.
5. *Емелін В. А.* Виртуальна реальність і симулякри // Соціологічні дослідження. 2010. № 6. С. 87-92.
6. *Кырлежев А.И.* Модернизм религиозный // Новая философская энциклопедия в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. — М.: Мысль, 2000—2001. С 600.
7. *Хабермас Ю.* Модерн – незавершений проект // Речь по случаю вручения премии имени Адорно, учрежденной городом Франкфурт-на-Майне за 1980 г . Перевод сделан по тексту, опубликованному в: *Wege aus der Moderne: Schliisseltexte der Postmoderne-Diskussion.* Hrsg. von W. Welsch. Weinheim, 1988, S. 177—192.

Шарко Євгеній Анатолійович

студент III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

доцент В. Л. Хромець

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНА КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В ПРАЦЯХ М. ДРАГОМАНОВА

М. Драгоманов розглядає формування і розвиток свободи совісті у контексті історичних подій, що призвели до розрізнення сфер впливу церковної та світської влади. Реформація і секуляризація стали основними чинниками формування нового розуміння свободи совісті. Ідеї Лютера та Кальвіна сформували абсолютно нове суспільство, де знищувалась будь-яка ієрархія у віруючих. Ця рівність визначила новий вектор розвитку переконань особистості.

Реформаційні рухи призвели до зосередження влади над церквою у державі, що могло призвести до розвитку деспотизму над совістю і вірою. Проте, звільнивши релігію від будь-яких обмежень, Реформація не залишила державі можливості контролювати релігійні процеси, і останній довелось визнати свободу совісті.

Поступово католицизм втрачає свої головуючі позиції над світським життям. Взаємовідносини між державою і церквою що склалися в той час, для суспільства носили негативний характер, оскільки в плані повної залежності від государя перебувало все моральне

життя релігії в державі. В XVI і XVII столітті на підґрунті міжрелігійних протистоянь ведуться гоніння та війни. Церкві для збереження її духовної єдності приходилось звертатися за допомогою до держави і тим самим вона була змушена поступатися в своїх моральних правах та нормах. Тільки повне усвідомлення важливості процесу секуляризації в XVIII ст., втілилось у чіткому розрізненні сфер впливу держави і церкви. Революція в 1789 році знищила привілейований стан Церкви доби Середньовіччя і утворила доктрину поваги до свободи думки.

Наукові відкриття, знайомство з східними філософськими та релігійними вченнями спричинило зміни в сприйнятті релігій. Відмічаючи загальні і спільні риси релігій, гуманісти помітили спільність в моральності та любові до Бога. Питання догматики і обрядовості відкидалося при спробах обміркувати можливість спасіння представників інших релігій. Яскравим прикладом чого є голландський вчений еллініст Коорнгерт, який будучи свідком кровопролиття, до яких призводили релігійні суперечки, приходив до необхідності зменшення кількості релігій і звести їх до загальної любові та терпимості. Він звинувачував тогочасні секти у тому, що вони неупинно ведуть безкорисливі суперечки відносно певних релігійних положень. Коорнгерт вимагає від релігій зосередження на любові до ближнього. Найкращим засобом для установа цієї любові, на його думку, є свобода мислення. Він вимагав знищити будь-яку можливість привілейованості релігій. Саме релігійна свобода є основним етапом утворення всезагальної свободи совісті. Свобода совісті виступає основним регулятором релігійних процесів і вибором, що не впливає ніяк на релігію.

М. Драгоманов також виділяє англійське вчення латитудинаріїв. Їхнє вчення полягає в тому, що потрібно відмовитись від сектантської нетерпимості і зосередитись на примиренні християн в контексті загальних моральних вчень. Для цього потрібно відмовитись від суперечок в догматиці та обрядовості. В період другої половини XVII ст. на кальвіністському соборі виражається думка про можливість спасіння нехристиянських релігій.

Про введення свободи думки також згадується в Мільтона та Локка. Локк припускав можливість спасіння без належності до релігійної спільноти, тим самим, також виступає проти релігійних суперечок на підґрунті певної догматики і обрядовості. Мільтон в своїх міркуваннях виходить за межі релігійної свободи і зупиняється на загальній свободі думок і совісті. В своїй праці «Ареопагітику», він виступає проти знищення будь-якої літератури, що вже є посяганням на свободу розуму.

В період XVI і XVII століть відбувається становлення свободи совісті, яка проявляється в визнанні і терпимості у відношеннях між релігіями. Поступово свобода совісті проявляє свій вплив на законодавство різних країн. В XVII столітті в Голландії, незважаючи на присутність нетерпимості в ортодоксальних протестантів, відбувається формування віротерпимості, яка мала найяскравіше проявлення у Європі. В середині XVII століття в Америці, за ініціативи різних релігійних сект, формуються спільноти де на законодавчому рівні впроваджується свобода совісті. Відсутність певної релігійного авторитету в Америці сприяла розпоширенню свободи мислення та свободи совісті в більш широкому розумінні, ніж в європейських спільнотах, де ще тривав процес визнання релігіями одна одної.

В Європі впровадження свободи совісті відбувається поступово і постає в поодиноких випадках. Прикладом є пфальцграф рейнський Карл Людвіг засновує в Маннгеймі церкву згоди. Ця церква була створена для служіння лютеранам та католикам. В 1689 році був виданий англійським королем Вільгельмом III едикт про терпимість, який надавав свободу служіння всім протестантським сектам. З правової сторони цей едикт надав всім віруючим права, що були рівними з громадянськими правами англійських громадян.

Поступово в Європі відбувається відмова від середньовічних форм влаштування релігійного устрою. В політичному аспекті протягом XVII століття утворюються думки про повну

секуляризацію в державі, яка повинна зберігати та регламентувати релігію. Відповідні ідеї висловлювали Гоббс і Спіноза. Гоббс наголошував, що публічність релігій повинна керуватися правителем. Спіноза визначав мету держави в дотриманні свободи, проте залишав за державою можливість обмеження релігійної свободи.

Вольтер, Рейналь, Гельвецій і Руссо виступають з ідеєю про обґрунтування державою релігійно-морального аспекту. Потрібно відмовитись від релігійних положень, що негативно впливають на суспільство і сприяють зниженню рівня моральності. Не зважаючи на небезпеку обмеження державою релігії, таке обмеження формує розрізнення релігійних і державних сфер, знищує клерикалізм та сприяє звільненню від середньовічних забобонів, формує вільну суспільну свідомість.

В XVIII столітті ідея свободи совісті втілюється в правах на існування та свободу вираження і цим остаточно розділила державу і церкву. Французька революція намагалася провести процес секуляризації, ґрунтуючись виключно на свободі, як основному чиннику розрізнення церкви та держави. В XIX столітті релігійна історія визначається продовженням процесу відділення держави від церкви, проте під впливом сформованої концепції свободи совісті.

М. Драгоманов тісно пов'язує процес утворення та становлення свободи совісті з релігійними перетвореннями в XVI та XVII століттях. Тільки з прийняттям релігійної свободи, свободи мислення і знищенням будь-якого зв'язку між державою та церквою, з'являється можливість функціонування свободи совісті на всіх рівнях соціального життя. Важливим фактором формування свободи совісті є визнання рівності всіх релігійних конфесій і їх незалежне існування.

Література

1. Драгоманов М. П. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI- XVII столетия// М. П. Драгоманов. Вибране. – К., 1991.
2. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу// М.П.Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці у двох томах. –К., 1970. – Т.2. – С.339.

Шеховцева Вікторія

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник

кандидат філософських наук,

доцент Д. В. Брильов

РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ШРІ ЧІНМОЙ

Шрі Чінмой-є засновував свої філософські роздуми на традиційному індуїзмі з акцентом на відданості до Бога. Головні принципи Шрі Чінмоя — любов, відданість і покірність Всевишньому. пов'язана з більш оригінальним способом життя — поєднання Релігійно-філософські вчення були зведені до медитативних практик і релігійних ритуалів із спортом й музикою в якості доповнення до самореалізації. Вважаючи, що медітація несе світло душі, щоб досягти найвищої досконалості якомога швидше. Наказував своїм учням бути вегетаріанцями, відмовитися від алкоголю, наркотиків, шлюб.Ціль в житті людині -є усвідомити всевишню реальність.

Душа відчуває самотність лише тоді, коли тіло, життєве, розум і серце, які зобов'язані

співпрацювати з душею, виконуючи її місію на землі, не співпрацюють з нею. Тоді вона відчуває самотність. Але душа не веде себе як людина. Вона не витрачає свого часу, як людина, яка відчуває, що його почуття самотності зникне, як тільки він поговорить з іншими. У своїй самоті душа особливо інтенсивно прагне принести понад мир, світло і силу у фізичне, витав і розум для того, щоб все істота могло співпрацювати з душею для виконання Божественного.

Коли спокій, світло і сила спускаються туди, людина починає усвідомлювати свою внутрішню життя і справжнє щастя. Більш висока свідомість сходить зі спокоєм, світлом і силою. Цим більш високою свідомістю людина буде природно відгукуватися на потреби душі.

Насправді душа не пред'являє вимог. Вона не схожа на матір, яка кожен хвилину вимагає чого від своєї дитини, говорячи: «Прошу тебе про це для твого ж блага». Те, що робить душа, - посиляє божественне натхнення. Це натхнення часом буває настільки живим і спонтанним, що людина може відчути його як сильний тиск внутрішнього «Я» на свою зовнішню індивідуальність.

Душа дається людині на все своє життя, але є деякі фактори завдяки котрим душа може покинути тіло але тільки на декілька хвилин, а саме максимальне на декілька годин: коли людина знаходиться в стані сні або під час медитації. Душа покидаючи тіло людини подорожує к різним рівням пізнання. Шрі Чінмой, ствержував, що існують сім вищих світів і сім нижчих світів. Але людина має доступ потрапити лише в деяких із них, але не кожна людина може усвідомити всі ці переживання під час подорожі, а тільки можуть усвідомити усі переживання тільки після прокинення вже ранці .

Шрі Чінмой вчив, що треба добитися швидкого духовного прогресу за допомогою любові до Бога та дотримуватися Божим законам. Він ствержував, що його вчення не являються формою аскетизму або санньяси, а є відмовою від негативних якостей та дотримуватися чеснотам. «Всі ми шукачі віри: у нас одна мета-знайти внутрішній спокій, світло і радість ставши одним неподільним цілим з нашим джерелом, і прожити життя сповненим справжнім задоволенням».

Кожна людина повинна дотримуватися Божих законів, адже Бог є найвищою власною сутністю людини. Бог розкриває себе через людину, яка охоплює образ найголовнішого інструмента для перевтілення і вдосконалення світу. Людина повинна показувати любов до Бога через віддану та непорушну віру. Любов до людей, що кожна людина повинна проявляти милосердя, оскільки всі люди є діти Божі. Кожна людина рівна між собою та дотримування моральної чистоти, покірності, скромності, стійкості та бути терпеливості у випробуваннях. Шрі Чіномой прагнув створити красу та гармонію усіма різними способами дарувати людям радість, робити по-дитячому щасливим. У свої 43 роки він вперше знайшов себе у живописі, абстрактні картини його здають на перший погляд простими. Але вони сповнені глибокою спокою, одночасно стрімкого динамізму, вони несуть в собі сутність життя, зачіпаючи наше серце, народжуючи в нас благодієства і чистоту.

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ»

В'юн Софія Володимирівна
студентка II курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук,
доцент Л. Л. Шкіль

РІДНА УКРАЇНСЬКА ВІРА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОСУ

Проблема відродження та становлення українського етносу впродовж кількох століть є однією з найактуальніших тем сьогодення. Сучасна глобалізація суспільно-економічного життя нівелює багато людських цінностей, а тому супроводжується актуальними зараз об'єднаннями етносів з дуже відмінними культурами і ментальністю. Таке об'єднання, очевидно, призводить до асиміляції та етнічного злиття. Тож мене дуже зацікавила роль саме релігії, як складової впливу на діяльність і спосіб життя людини. Я помітила, що найбільше релігія стосується національного питання, яке взаємопов'язане з усіма впливовими складовими нашого життя. І мені дуже хотілося дізнатися, як це відбувається саме в суспільстві.

Вся духовно-культурна сфера тримається на релігії. І стирання етнічного із сучасного життя викликає відповідний інстинкт самозбереження – прагнення компенсації, що відкрило шлях до спроб відродити свою власну етнічну релігію, яка виробляє етнічний імунітет.

Варто розглянути процес втрати етнічної релігії через переосмислення деяких історичних фактів. Слов'яни важко піддавалися християнізації та найдовше з усіх європейських народів чинили організований опір папським ордам військових місіонерів або повставали проти уже охрещених князів. Така поведінка народу – яскраве свідчення вірності рідним традиціям, багатьма дослідниками пояснюється як відсталість, неосвіченість. А, як я дізналася, рідновіри зазначають, що «...таку боротьбу прийнято ставити за приклад протиставлення втраті родової пам'яті» [1, с. 170].

Повага до етнічних релігій сьогодні – це нова ознака сучасної культури, одна з найбільш радикальних новаторських спроб узгодити життя етнічних спільнот з їхніми автохтонними духовними системами.

Більшість дослідників релігій відзначають фактичне двовір'я наших пращурів, Двовір'я було своєрідною формою певного компромісного співіснування двох абсолютно протилежних світоглядних систем – етнічного багатобожжя-політеїзму і глобального однобожжя-монотеїзму, поєднання яких з часом перетворилося в певний релігійний синкретизм (змішання релігій в єдине ціле).

Дослідник Галина Лозко в своїх працях розкриває таке негативне явище в українському рідновірському русі, як поліварність язичницьких віровчень, тобто недоступність рідновірів інформувати про свої організації, віровчення. Це спричинило ще й те, що віра предків була викорінена різними методами, і її провідна роль давно відійшла.

Отже, підсумовуючи сказане вище, я хочу наголосити, що я не схильна до позицій заперечення однієї з двох релігій, християнства чи язичництва, а досліджувала їх духовний зміст окремо, адже я поважаю кожну світову релігію, бо жодну з них не можна нівелювати чи заперечити. На основі своєї статті зазначу, що в ній головне не протиставлення двох світових позицій, а пошуки розв'язання дилем:

- Чому досі не завершене формування українського етносу в новітню модерну націю, як в інших європейських країнах?

- Чому при такому надзвичайно вигідному геополітичному становищі, таких природних ресурсах українці мають багато духовних перепон, а суспільство не об'єднане навколо національної ідеї, протягом століть тільки інколи натрапляє на її сліди по стоптаній стежині історії?

Своїм дослідженням я намагалася з'ясувати позиції двох світоглядних ідеологій, які мають повне право на існування та розвиток, збагачення своїх джерел – це християнство і Рідна українська віра. Ознайомившись із науковими доробками вчених – істориків із світовими іменами, такими як С. Піддубний, Г.Лозко, В. Войтович, В.Шаян, в галузі досліджень штучно створеної етнорелігії Рідної Віри, я відкрила її для себе, як певну світоглядну позицію, закономірне етноприродне явище.

Посилаючись на думки авторів дослідників рідної віри, розумію, що є глибока духовна криза нинішнього розвитку суспільства, зовсім непомітна зовні, але дуже небезпечна зсередини з новими ознаками ворожнечі і непримиренності, байдужості і лицемірства, забуття.

Отже, Рідна українська віра не несе загрози жодній свідомій людині і суспільству зокрема. Показуючи свою позицію гуманізму і духовного розвитку в гармонії з природою, вона спроможна відродити «слабосиле тіло України» [2, с. 130], але на її шляху є багато протистоянь і протиріч, якими є як моральні, так і соціальні чинники суспільства. Та поки що найголовніша її функція – рухатись невтомним джерелом, яке до нас доносить все нові і нові потоки предківських знань, які в поєднанні з нашими звичаями стануть національною основою.

Література

1. Лук'яненко Л. Не дам загинуть Україні. / Лук'яненко Л. – К.: Наукова думка, 1994. – 398 с.
2. Лозко Г. Пробуджена Енея. / Лозко Г. – Х.: Освіта, 2006. – 464с.

Головатюк Анастасія Юріївна

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук

І. П. Цимбалій

ПРОБЛЕМА ДОСКОНАЛОСТІ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКИХ СИСТЕМАХ КОНФУЦІАНСТВА ТА ДАОСИЗМУ

Таємниці Сходу завжди зачаровували – ось уже кілька тисячоліть ми живемо по різні боки життєвої завіси. Захід, ментально запрограмований на плекання і спасіння індивідуального, не завжди розуміє жителів протилежної частини світу, які плекають і рятують народ. Проте важко недооцінити усе багатство духовного надбання азійської частини континенту.

Даосизм, що є одним із традиційних напрямів китайської філософії, вважають соціокультурним феноменом. І справді, головні трактати намагаються дати відповідь, напевне, на усі запитання, що виникають в людини на її життєвому шляху. «Дао Де Цзін» дає чіткі настанови щодо того, як перетворити себе на ідеальну істоту.

Найвищим ступенем внутрішнього розвитку є досконаломудрий. Йому не властиве людинолюбство, він дає можливість народу жити власним життям [1, с. 56]. Варто також розрізнати дві категорії людей – з високим і низьким Де. Другі прагнуть робити добро, бути милосердними, прикладають максимум зусиль – і, в результаті невдачі, хочуть певного відшкодування, а в гіршому випадку взагалі починають діяти на шкоду. Перші ж дають можливість кожному робити свій вибір, не втручаються в чужі справи. Саме принцип недіяння У-Вей є виявом найбільшого суспільного милосердя.

Конфуціанство представляє філософію політичної організації та суспільного устрою. Міжособистісні побутові стосунки є шаблоном для розбудови держави. У збірці думок Конфуція, що були записані його учнями, «Лунь-Юй» йдеться про категорію *жень* – людинолюбство, що є найбільшим достоїнством особистості та суспільства. Також пропагуються ідеї гуманності, взаємоповаги, дотримання традицій. Ідеальною є та людина, що постійно прагне до вдосконалення. Перейматися потрібно не тим, що тебе не знають люди, а тим, що ти не знаєш про людей [1, с. 65].

Послідовник Конфуція Мен-Цзи провадить принцип синівської і братерської доброчинності *сяо ти*, знову наголошуючи на людинолюбстві – *женьчжен* [2, с. 66].

Бачимо, що в східному світогляді ідеальним і досконалим є той, хто готовий жити не для себе, а заради суспільства, жертвуючи своїми потребами та бажаннями. Головне – керуватися не власними принципами, загальнодержавними, дійсними.

Література

1. *Читанка з історії філософії*. У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Фірма «Довіра», 1992. – Кн. І. Філософія стародавнього світу / Під ред. Г. І. Волинки. – 207 ст.
2. *Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник* / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528с.
3. *Волинка Г. І., Гусєв В. І., Мозгова Н. Г.* та ін. / *Історія філософії в її зв'язку з освітою: Підручник*. За ред. Г. І. Волинки. – К.: Каравела, 2006. – 480 ст.

Здановська Таїсія Віталіївна

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук

І. П. Цимбалій

РОЗУМІННЯ ЛЮДИНИ МИСЛИТЕЛЯМИ АНТИЧНОСТІ

Формування ранніх форм філософського, релігійного та інших світоглядів відбувалося на фоні розпаду первісної міфології та родового ладу. Це тривалий процес, в якому відділення філософії від міфології є поступовим, ледь виразним явищем. Тому перші філософські школи і течії несуть у своєму змісті відчутні сліди міфологічного походження. З найбільшою силою залежність від міфології проявилась у таких рисах давньогрецької філософії як гілозоїзм та антропоморфізм. Термін “гілозоїзм” походить від двох грецьких слів “гіле” – речовина і “зоє” – життя і буквально означає життя речовини, матерії. Гілозоїзм – це розуміння природи як такої, що має душу. Термін “антропоморфізм” походить від двох грецьких слів: “антропос” – людина і

“морфе” – форма та означає уподібнення природи людині і людському суспільству. Відтак, явища, притаманні людині і світу людей, переносились на всю природу.

В античній філософії панує космологізм. Як стверджував А. Ф. Лосєв: «Ми... не повинні дивуватися тому, що античні люди межею всякої істини і краси вважали космос, космос матеріальний, фізичний, почуттєвий, одушевлений і вічно рухливий» [1]. Людина теж сприймається як частка космосу. Демокріт підкреслював: у якій мірі Всесвіт є макрокосмом, такою ж мірою і людина – мікркосм. Філософи мілетської школи стверджували: людина містить у собі всі основні елементи стихії космосу. У софістів людина – це розумна істота, яка творчо діє і в сфері культури, і в сфері пізнання. Людина – міра всіх речей, існуючих, тому що вони існують, і не існуючих, тому що вони не існують. Усі істини відносні та мають значення лише для людини, яка виступає джерелом морально-правових норм. Софісти заперечували привілеї народження і в такому контексті розвивали ідею рівності. Софісти твердили, що всі люди родичі та співгромадяни одного царства не за звичаями та мораллю, а за природою.

Філософські дослідження від вивчення Космосу, природи до людини як духовної істоти рішуче повернув Сократ. «Пізнай самого себе» – такою є головна теза сократівського філософствування. Розкриваючи проблему людини, він порушував питання про такі категорії, як «мужність», «розсудливість», «добродія», «краса» та 123ег. Суперечності у відповідях співрозмовників, які виявляв Сократ, свідчили про неможливість звести загальний зміст понять до їх конкретно-індивідуальних проявів. Відкривши неможливість існування загального як конкретного та індивідуального існування, Сократ фіксує нову для філософії проблему, визнаючи: «Я вічно блукаю і не знаходжу виходу». Сократ же вирізняє людину, визначаючи предметом філософії відношення «людина – світ».

Учень Сократа Платон вважав, що в людині завжди панує протиріччя не тільки між душею та тілом, внутрішнім і зовнішнім, але у самій душі, яка складається із пристрасті, мужності та духу. Дух – божественна частка душі. Тільки панування духу забезпечує належне існування людини. Захоплення душі у сумний полон земного тілесного буття Платон розцінює як покарання. Тільки бездоганним життям душа може знову піднятися від земного існування до справжнього безтілесного. Платон вважав, що призначення людини – пізнавати, наслідувати, додержуватись абсолютних та незмінних зразків, що в світі ідей. Там, де людина відхиляється від призначення та здійснює творчу самостійність, народжує щось 123егативнее, недобре.

Платонівський дуалізм душі і тіла став визначальною ідеєю для розуміння людини в ідеалістичній філософії Заходу і зберігся у модифікованому вигляді аж до XIX ст.

Дуалізм душі та тіла прагнув подолати Арістотель, який поєднав космологічно-натуралістичний та релігійно-етичний підходи та обґрунтував неможливість існування душі без тіла. Душі людини властиве мислення. На відміну від рослинної та тваринної часток душі, є і вищий її елемент – розум, який не є органічною функцією тіла, а надається ззовні та не руйнується разом з тілом. Розум – це також і Бог, вища форма, до якої, як до мети, прагне все в світі. Людина з одного боку внутрішньо пов'язана з природою, а з іншого – протистоїть їй, оскільки має душу, яка хоч і є формою тіла, але визначається вищою формою. Людина – соціальна тварина і проявляє цю свою якість лише в державі.

Література

1. Лосєв А.Ф. Античная философия и общественно-исторические формации / Античность как тип культуры. – М.: Наука, 1988. – С. 12.

Конопляста Інна Володимирівна
студентка I курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
І. П. Цимбалій

ОБРАЗ ДОСКОНАЛОЇ ЛЮДИНИ В АНТИЧНОСТІ

Щоб думати чи судити про образ досконалої людини в Античності, спершу треба розібратися з самим терміном “досконалість”. За тлумачним словником це той, що має потрібний ступінь довершеності, який визначається повнотою позитивних якостей. Тобто, сам термін в якомусь сенсі починає обмежувати його розуміння. Чи може існувати межа в розумінні краси, спортивних чи розумових досягнень? На мою думку, досконалість поза межами нашого людського розуміння. Саме поняття є дуже багатограним, і його потрібно розглядати під різними кутами. Щоб судити про образ людини в Античності я можу і спробую вдало перерахувати позитивні якості, які лише будуть визначати ступінь довершеності.

Мабуть, найбільше відповідей на запитання про ідеал краси в Античності можна знайти серед пам'яток скульптури давньої Греції. Величні статуї можуть перенести нас на тисячі років у минуле і показати бачення краси давніх греків. Варто лише поглянути на роботи таких античних скульпторів як Мирон, Фідій, Поліклет, Пракситель, Скопас і Лісіп. І відразу стане зрозумілим, що тіло людини підлягало уважному геометричному вивченню античними митцями, і в результаті чого були визначені ідеальні його пропорції. В античності рисам зовнішності приділялася велика увага, адже через них можна було передати почуття сили, стриманості, безстрашності. Можна навіть сказати, що грецькі скульптори оспівували прекрасне тіло людини. Навіть богів зображували у вигляді незвичайно красивих людей. На мою думку, таке прагнення до ідеального образу пояснює велику кількість оголених зображень, якими дуже точно підкреслюється досконалість і гармонія людського тіла, якому просто нічого соромитися.

Також потрібно зазначити, що для давніх греків поняття краса і моральність були не розривними, моральне ні в якому разі не відокремлювалося від прекрасного. Саме тому в епоху Античності виникло поняття калокагатії. Греки вважали, що вона є сукупністю достоїнств і загально прийнятих чеснот, які робили людину визнаним і шанованим членом тогочасного суспільства. Тобто, калокагатія в очах людей епохи Античності одночасно виступала соціальним, політичним, педагогічним, етичним і естетичним ідеалом.

Не дивно, що це поняття цікавило багатьох тогочасних філософів, таких як Сократ, Платон і Аристотель. Для Сократа вона стала синонімом досконалої доброчесності. Також калокагатія неодноразово згадується в діалогах Платона, де вона розумілася як гармонія душі і тіла людини. На мою думку, Платон дуже вдало передає античне розуміння образу досконалої людини. Найяскравіше це можна помітити читаючи діалог “Тімей”. Платон стверджує, що всяке благо є прекрасним, а все прекрасне в свою чергу не позбавлене пропорційності. А отже, кожна жива істота є свого роду пропорцією. Здоров'я тіла якраз і є співмірністю тіла і душі. Платон не виключає того, душа може бути набагато значущою, ніж слабке тіло. Найбільш красиве і привабливе ховається саме у зазначеній пропорційності. Платон стверджує, що тіло може хворіти і страждати, якщо душа або розум будуть порушувати пропорцію, і якщо живе тіло буде з'єднуватися з млявою душею, страждати будуть душа і розум. “Існує єдиний порятунок від того й іншого: не приводити в рух ні душі без тіла, ні тіла без душі, щоб, взаємно обмежуючись, вони приходили до рівноваги і здоров'я”. Тобто Платон взагалі не розділяє поняття душі, тіла та

розна. В його розумінні вони є одним цілим. Тому людина, що вивчає науки або напружує свій розум над будь-яким заняттям, повинна здійснювати й тілесні рухи, шляхом гімнастичних вправ, а той, хто ревно формує своє тіло, повинен, навпаки, здійснювати рухи душею, займаючись музикою і філософією. І тільки так людина зможе стати чимось прекрасним, і одночасно хорошим.

Розмірковуючи, про образ досконалої людини в епоху Античності, відразу стає зрозумілим, що греки цінували й розуміли красу як природне вираження порядку речей, природну доцільність. Одним із основних принципів давньогрецької культури був принцип змагання. Він характеризується прагненням людини до перемоги у будь-яких змаганнях в усіх сферах суспільного життя. Саме це прагнення якраз і дало значний поштовх до розвитку грецької цивілізації, адже в такий спосіб людина намагалася перевершити інших за допомогою власного інтелекту, освіченості. Тому не дивно, що до поняття досконалості входив критерій розум.

Також у понятті досконалості епохи Античності велику роль грало суспільство, адже ідеалом людини у Давній Греції був образ "суспільної людини", що здатна тримати в своїх руках управління державою. Зрозуміло, що мистецтво переконання, володіння словом були найважливішими особливостями цього образу. В Античності не було ціни людині з задатками оратора, яка ще й прагнула до філософських роздумів. Не дарма казав Сократ: "Заговори, щоб я тебе побачив". У греків, вважалося, що кожен член поліса мав вмiти чiтко і красиво висловлювати власну думку на людях. Яскравим доказом чого, було існування багатьох риторичних шкіл, де цьому навчали.

Отже, розмірковуючи над образом досконалої людини в епоху Античності, я зрозуміла, що це поняття є дуже багатограним, і розглядати його потрібно під різними кутами. Перш за все потрібно брати до уваги самі особливості цієї епохи. Користуючись різними пам'ятками Античності, можна зрозуміти, що в поняття досконалості входили такі критерії як: краса, яка розділялася на спортивну тілобудову та внутрішню красу, моральні та духовні якості, розум та душу. І ці якості в свою чергу формували певний образ і все більше наближали його до поняття довершеності.

Література

1. *Читанка з історії філософії*. У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Фірма «Довіра», 1992. – Кн. І. Філософія стародавнього світу / Під ред. Г. І. Волинки. – 207 ст.
2. *Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник* / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528с.

Ніколаєнко Юлія Ігорівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор С. А. Крилова

ПРОБЛЕМА БАЖАНЬ В ЛЮДСЬКОМУ БУТТІ

Проблема особистості у сучасному суспільстві, як і раніше, не перестає хвилювати науковців, філософів, культурологів та митців. Ця тема не залишає нікого байдужим, тому завжди є актуальною. Є думки про те, що в XXI столітті на зміну людині виробляючій та споживаючій прийшла людина, що розважається і насолоджується. Варто відмітити, що значимість феномену

бажання була визнана вже у ранній період історії філософської думки. Спроби осмислення бажання зустрічаються у філософії індуїзму, буддизму, християнства. Питання про значення та функції бажання в житті та діяльності людини стають мало не центральними у європейській філософії, починаючи з Платона.

Тому, на думку автора цієї статті, дуже важливим є аналіз питання переходу або трансформації людського буття від споживання до бажання і виокремлення в цих феноменах позитивних та негативних рис.

Протягом всього свого життя людина задається питанням про сенс життя, його цінності та норми, за якими вона має не тільки існувати, але й розвиватись. Кожен з нас задумується над тим, що є позитивним, а що негативним, що конструктивним, що деструктивним, що важливим, а що ні. Такі ж питання лежать і у полі проблеми бажань. Тому ця тема буде завжди актуальною.

Розгляду питання бажань піддавалось дуже багато мислителів, які в різний час зробили вагомий внесок у дану проблематику. Це ідеї Августина (бажання людини як проблема), Ф. Аквінського (поєднання волі та розуму в концепції «розумного бажання»), Канта і Локка (функціональні відмінності бажань), Г. Гегеля (бажання як історія свідомості), Бердяєва, Марітена, Мадін'є (відмінності понять особистості та індивіда), Е.Левінаса (розрізнення бажань).

Як взагалі впливають бажання на діяльність людини та її буття в цілому. Як виділити позитивні і негативні бажання і чи мають вони поділ взагалі?

В психології бажання – це переживання, що характеризується більш-менш усвідомленим уявленням про прагнення зробити який-небудь вчинок (дія). Бажання або жадання – середній ступінь волі, між простим органічним хотінням, з одного боку, і обдуманим рішенням або вибором – з іншого. Бажання – це тяга, але ще не дія.

Загалом, людські бажання можна поділити на два типи: духовні та тілесно-тваринні. Завдяки першим ми намагаємось реалізувати себе у цьому світі (творчість, кохання, любов, дружба, освіта, саморозвиток). А в результаті других, тілесно-тваринних бажань, ми реалізуємо не настільки свої бажання, наскільки власні потреби (їжа, збагачення, накопичення, влада, розваги).

Насамперед, найважливішим для людини є її духовне начало, а значить, і духовні бажання, які покликані допомогти нам вижити духовно. Людина не змогла б жити без любові, тому що саме любов є основою взаємин Вищих сил і людини, а також взаємовідносин між людьми. Тому бажання любові є основним для нас. Ми хочемо кохати і бути коханими, і ця потреба живе в нас від народження. Природним проявом любові є краса. Тому людина наділена сприйнятливостю до краси і прагненням до краси, прагненням примножити красу. Ще одним вираженням любові є гармонія і порядок. Тому люди прагнуть до пізнання і пошуку гармонії в навколишньому світі. Крім того, людина наділена бажанням авторитету і влади, як господар і пан цього світу. Любов, краса, знання і авторитет – це природні прагнення нашого серця.

В цілому, можна сказати, що наше тіло є більш егоїстичним, ніж наша душа. Причина цього в тому, що тіло дано людині для того, щоб вона підтримувала власне існування. У той час, як душа дана нам для того, щоб ми вступали у відносини з іншими людьми, могли піклуватися про них. Дуже важливо ясно розуміти призначення і позиції душі і тіла. Звідки з'являються добрі і злі бажання людей? Що з них є головним, а що займає другорядне становище. Ми не тварини, що володіють свідомістю, а духовні істоти, наділені тілом. Тому й бажання тіла у людей мають бути підпорядковані бажанням душі.

Наприклад, сексуальне бажання не є злом саме по собі, але воно має бути чітко укладено в рамки духовної любові. Воно повинно служити глибоким вираженням любові до нашої єдиної коханої людини. Якщо воно виходить за ці межі, то стає похиттю. Бажання комфорту також не є злом саме по собі. Але якщо людина бажає комфорту тільки для себе і за рахунок інших, то це

вже егоїзм. Також бажання сну та їжі не повинні бути безконтрольними. Ми повинні використовувати наш авторитет, а також наші знання заради блага оточуючих людей, а не для власного задоволення і комфорту.

Виходячи з цього, саме духовні бажання мають стати для нас першочерговими, тими, які ми повинні брати за основу нашого буття та існування. Тілесно-тваринні ж – залишати на другому плані. Людина не може бути керованою чим-небудь, в цьому випадку – бажаннями. Вона є самодостатньою у своєму бутті і повинна самостійно виокремлювати для себе ті бажання, які мають бути першочерговими, які виведуть її на новий рівень розвитку та вдосконалення.

Основними принципами бажань в бутті, за Е. Фроммом [3], є те, що рушійними силами розвитку особистості є дві вроджені несвідомі потреби, що знаходяться в стані антагонізму: потреба в укоріненні і потреба в індивідуалізації. Якщо потреба в укоріненні змушує людину прагнути до суспільства, співвідносити себе з іншими його членами, прагнути до спільної з ними системи орієнтирів, ідеалів і переконань, то потреба в індивідуалізації, навпаки, штовхає до ізоляції від інших, до свободи від тиску і вимог суспільства. Ці дві потреби є причиною внутрішніх протиріч, конфлікту мотивів у людини, яка завжди марно прагне якимось чином поєднати ці протилежні тенденції у своєму житті.

Таким чином, таємниця боголюдського відкривається тільки у вільному дусі – підйомі від розважливих схем буденності до творіння образів, що виражають цілісність світу в його спрямованості до Істини, Добра, Краси і причетності людини до цієї цілісності і спрямованості [5]. Конструктивним сенсом бажань стає духовне зростання та творчість, що служать Свободі та Любові.

Література

1. *Бодрийяр Ж.* Общество потребления. Его мифы и структуры. / Жан Бодрийяр. – Москва: Культурная революция, 2006. – 234 с.
2. *Лайтман М.* Мысль – это следствие желания [Електронний ресурс] / Михаэль Лайтман // Международная академия каббалы – Режим доступа до ресурсу: <http://www.kabbalah.info/rus/content/view/frame/27537?rus/content/view/full/27537&main> – Назва з екрану.
3. *Фромм Е.* Мати чи бути / Е. Фромм. – К: Український письменник, 2010. – 226 с.
4. *Фромм Е.* Может ли человек преобладать / Е. Фромм. – М.: Ради любви к жизни, 2000. – 234 с.
5. *Философская антропология: словарь* [Електронний ресурс] / Н. Хамитов, С. Крылова, Т. Розова – Режим доступа до ресурсу: <http://aphy.net/student-phylosophy/43-materials/565-khamitov-philosophical-anthropology-dictionary> – Назва з екрану.

Кузнєцов Дмитро Миколайович

студент IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор С. А. Крилова

ФЕНОМЕН ЗБРОЇ В БУТТІ ЛЮДИНИ: ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ТА МЕТААНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Протягом останніх тисячоліть і до теперішнього часу кожна людина знала значення слова «зброя». Але в сучасному розумінні це слово набуло іншого значення, ніж в момент її створення. Всім відомо, але можливо не кожний задумувався, як і для чого була створена перша зброя. Так

звані «засоби вбивства», як не дивно, були для захисту. В далекому минулому, коли людина ще не могла рівно ходити і купувати в магазинах готовий одяг, їй самій доводилось турбуватись про безпеку та комфорт свого життя. Потрібно було подумати, як жити, щоб інші тварини не напали на них, а якщо напали, то як їм можна було б протистояти.

Світ не наділив людину великими м'язами чи високою швидкістю, але він дав їй розум, за допомогою якого людина навчилася ставати сильнішою, і, відповідно, швидшою за інших тварин.

Саме в той момент, коли хтось помітив, як стрімка вода обтесала перший камінь, чи коли він сам впав з якоїсь висоти і розколовся в гострі обломки, людина зрозуміла, що варто використати це в своїх цілях – в захисті від тварин, а згодом і полюванні на них задля власного комфорту.

З розвитком людства розвивалась і зброя. З появою нових механізмів списи перетворились на стріли, а пізніше, з появою пороху, на кулі. І чим продуктивніше розвивалося людство, тим різноманітнішими видами зброї наділяла його наука та техніка. Відповідно великою проблемою постало таке питання, яке місце має людина у світі, оскільки колись «боязлива людина» ховалась від хижаків за «вогняною квіткою», а тепер «горда, впевнена в собі людина», змушує все живе тріпотіти, бо вона має доступ до «червоної кнопки».

Саме в контексті цих проблем хотілося б розглянути людину в момент, коли через наявність зброї вона відчуває всесильність і право вирішувати долю чужого життя. Для прикладу може послужити повість Джорджа Оруелла [1], основна проблема якої полягає у слабкості індивіда встояти перед натовпом. Письменник показав, як людина ламається перед психологічним натиском інших, проявляє страх бути неприйнятною чи осудженою, як страшно і гидко бути людиною, бо це неймовірно потворно ламатися від погляду натовпу людей, які хочуть лише видовища і нічого більшого.

Яку роль відіграє зброя в цій ситуації? Якби у головного героя не було повноважень і саме головне – зброї, то можливі два варіанти: він розчинився б в однорідній масі людей, які хотіли подивитись, як вмирає «вища, краща» істота за них. Інший варіант полягає в тому, що він зрозумів, що ця ситуація бридка і уникнув би її. Однак так склалась обставина, що зброя опинилась саме в його руках, і він повинен стати чи то героєм, чи то боягузом (в залежності від того, як би він вчинив). Тут зброя виступає певною надприродною силою. Надає можливість вирішувати: жити чи не жити, бути ангелом смерті і водночас суддею, який вирішує долю інших. Саме рушниця надає повноваження бога герою Оруелла. Підсвідомо він хоче сказати людям: «Дивіться на мене! Я, і тільки я можу забрати життя у цього слона в даний момент». В цьому і полягає роль зброї. Якщо ти її маєш, то ти є катом-суддею, богом який вершить правосуддя. Якщо ж ні, то ти стаєш беззахисною істотою, яка навіть не в змозі бути гарантом власної безпеки.

Таким чином, зброя є гріхом, адже вона прирівнює звичайну людину, нікчемну людину, до рівня бога, який керує навколишніми процесами. Якби не було б зброї, людина б не розпоряджалась тим, чим вона не має права розпоряджатись. Саме тому головна провина цієї ситуації лежить на ній – на людині, а натовп просто підштовхує її до морального злочину.

Ми розглянули на конкретному прикладі, як людина вчинила в певній ситуації, однак люди є різними і кожна використовувала би зброю в різних цілях. Так, людина, яка належить до певного типу буття, з точки зору метаантропології Назіпа Хамітова [2], поводитись би із зброєю по-різному. Науковець вважає, що існують три виміри людського буття: буденний, граничний та метаграничний [2].

Буденне буття людини полягає в тому, що вона постійно перебуває в стані страху перед світом [2]. Саме тому основною цінністю для неї виступає безпека. Все своє життя людина витрачає на те, щоб жити задля самозбереження та продовження роду. Зброя для такої людини виступає засобом самозахисту і самозбереження.

Граничне буття людини пов'язується з жагою до влади [2]. Основною цінністю для цього типу людей є реалізація своєї волі до влади, інколи шляхом пригнічення чужої волі. Сенсом життя цієї людини буде маніпуляція іншими. Зброя для такої людини буде засобом залякування і владою над іншими.

Метаграничне буття людини полягає в тому, що вона виходить за межі граничного буття і не зупиняється просто на досягненні кар'єрного росту, а й потребує волі до свободи і волі до любові, які сублімують волю до влади над іншими [2]. Саме в такому вимірі буття зброя буде використана людиною не просто для самозахисту, а й для захисту оточуючих. Беручи на себе функцію захисту інших, людина метаграничного виміру буття стає лідером, задовольняє свою жагу до свободи і любові, беручи на себе відповідальність за тих, хто їй довірився.

Література

1. Оруэлл Д. 1984 и эссе разных лет / Джордж Оруэлл. – М. : Прогресс, 1989. – 376 с.
2. *Философская антропология: словарь* [Электронный ресурс] / [Н. Хамитов, С. Крылова, Т. Розова та ін.]. – Режим доступу : URL : <http://aphy.net/student-phylosophy/43-materials/565-khamitov-philosophical-anthropology-dictionary> – Назва з екрану.
3. *Хамитов Н. В. Філософський словник* / Н. В. Хамітов, С. А. Крилова. – Київ: КНТ, 2006. – 206 с.

Кошейко Олена Вікторівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

доцент Л. Л. Шкіль

ПРОБЛЕМА ТЛУМАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ КАТАРСИСУ

Катарсис є важливою естетичною категорією, яка має виняткове відношення до суті і реалізації естетичного досвіду. Коли в результаті художнього сприйняття ми отримуємо відчуття задоволення, ми переживаємо стан катарсису. І в естетиці він є найвищим духовно-емоційним результатом естетичних відносин, сприйняття, дії мистецтва на людину. Актуальність теми полягає в тому, що в культурі помітний вагомий вплив естетичних начал. Культура створюється за законами художнього твору, разом із науковою формується і художньо-естетична картина світу. На сьогоднішній день значущість естетичних феноменів зростає, виявляються їхні риси, необхідні для оптимізації процесів становлення сучасної людини.

У багатьох мислителів античності зустрічається ототожнення понять «очищення» і «катарсис». Піфагорійці розробили теорію очищення душі від шкідливих пристрастей (гніву, бажання, страху, ревнощів тощо) шляхом впливу на неї спеціально підібраною музикою. Платон, навпаки не пов'язував катарсис з різного роду мистецтвами. Він трактував його як очищення душі від усього тілесного, що спотворює красу ідей. Таким чином, поняття катарсису почало обговорюватися задовго до Аристотеля і додавалося до сприйняття різних видів мистецтв. Сам же Аристотель розробляв теорію катарсису як одного з найважливіших компонентів мистецтва трагедії. Катарсис, на думку Аристотеля, - це очищення від афектів через страх і співчуття трагічної дії [1, с. 107].

В естетиці Відродження мало місце як «етичне» розуміння катарсису, так і гедоністичне. У теоретиків класицизму переважав раціоналістичний підхід. П. Корнель вважав, що трагедія,

показуючи, як пристрасті приводять людей до нещастя, змушує розум людини прагнути до стримування їх. За Лессінгом, навпаки, катарсис веде до порушення пристрастей, які стимулюють соціальну активність людини, «перетворюють пристрасті в добродесні нахили». Гете розумів катарсис як процес відновлення за допомогою мистецтва зруйнованої гармонії духовного світу людини. У Фрейда термін «катарсис» означав один з методів психотерапії, спрямований на вивільнення енергії витиснених інстинктів і потягів, в тому числі і за допомогою мистецтва [5, с. 209].

У вітчизняній естетиці розуміння катарсису як завершальної стадії психічного процесу, що лежить в основі естетичного сприйняття мистецтва, обґрунтував психолог А.С. Виготський у книзі «Психологія мистецтва». Впливаючи на психіку людини, твір мистецтва, на його думку, збуджує «протилежно спрямовані афекти», які приводять «до вибуху, до розряду нервової енергії. У цьому перетворенні афектів, в їх самозгоранні, у вибуховій реакції, що призводить до розряду тих емоцій, які тут же були викликані, і полягає катарсис естетичної реакції»[3, с. 37].

Література

1. *Аристотель* Поэтика. Риторика: пер. с гр. / Аристотель. - СПб.: Азбука, 2000 – 408 с.
2. *Бычков В.В.* Эстетика. // Бычков В.В. - М.: Гарларики, 2004. – 287 с.
3. *Выготский Л.С.* Психология искусства. // Выготский Л.С. - М.:Наука, 1968. – 345 с.
4. *Лосев А.Ф.* История эстетических категорий.// Лосев А.Ф., Шестаков В.П. М.: Искусство, 1965. – 307 с.
5. *Фрейд З.* Психоанализ, религия, культура. / Зигмунд Фрейд - М.,: Ренесанс, 1992. – 256 с.

Кулініч Олександра Віталіївна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

доцент Л. Л. Шкіль

ЗНАЧЕННЯ "УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО" ДЛЯ СУЧАСНОГО КІНЕМАТОГРАФУ

Мистецтво кіно є одним з визначальних факторів розвитку культури нації, показником духовності та зрілості її суспільства. Вітчизняний кінематограф має вагомі здобутки, що збагатили світову культуру непересічними творами, які відображають величну історію нашого народу, його самобутність та духовну красу. Творча біографія українського кіно – це постійний духовний пошук, художні відкриття, боротьба за право вільно творити.

Водночас, для успішного функціонування і розвитку кінематограф більше, ніж будь-яка інша сфера суспільного життя, потребує постійної підтримки і опікування з боку держави і органів влади різних рівнів, створення відповідної інфраструктури галузі, капіталовкладень і поточного фінансування, забезпечення матеріально-технічними засобами тощо.

Українське поетичне кіно на рівні із довженківським зберігає статус носія традиції української візуальної культури. При цьому важливим виміром напрямку – як стилістичним, так і суспільним – є «національне» забарвлення, що перетворює його на своєрідне втілення «українськості» в кінематографі.

Українське поетичне кіно виникло під час хрущовської «відлиги» і було специфічним напрямом в кінематографі, фільми якого відрізнялися особливою манерою побудови кадру, монтажу, настроєм, а, головне, – великою кількістю трактувань. На думку Л.Брюховецької, «українське поетичне кіно як явище мистецтва – це вияв чітко визначеного світогляду, що впливає з укоріненості в рідну землю, яка годує людину. Тому це кіно означає спротив асиміляції (у випадку України – русифікації) та іншим знівелейованим процесам. У фільмах цього напрямку представлені моделі національної психології, життя персонажів невід’ємне від природного універсуму, від природного колообігу буття, з чого випливають моделі етичні й естетичні: любов до рідної землі, вірність давнім традиціям, дотримання звичаїв та обрядів, творення матеріальної культури, музичного та пісенного фольклору. Тут помітний своєрідний інтерпретаційний ланцюг: від мотиву території проживання і входження до природного колообігу – до створення національної культури, функціонування якої залежить від багатьох, зокрема політичних, чинників. Два моменти – «природний» та політичний виміри культури – є значущими в контексті аналізу» [1, с. 198].

Головною проблемою сьогоденного кіно є не фінансова непевність, а розрив у поколіннях. Продюсери залучають зрілих майстрів, в тому числі з-за кордону, однак це лише один зі шляхів, до того ж він не розвиває вітчизняну школу. Є певна кількість молодих режисерів, однак їм просто бракує ідей: навіть виголошуючи бунтівні маніфести та декларуючи народження нових хвиль, вони, коли діло доходить до реальних результатів на екрані, не демонструють нічого, що б відрізняло їх від «татусевого кіно». Україна поступово виходить з кризи; існують незалежні продюсерські та прокатні компанії, вистачає талановитих акторів, операторів і монтажерів, з'явилося більш-менш доступне обладнання — одним словом, структура для реалізації ідей існує, однак нема самих ідей. Поза названими вище винятками відомих імен вітчизняна кіноспільнота лишається пасивною. Очевидно, це і є головною загрозою нашому кінематографу.

Український кінематограф шукає свій шлях. Іноді повторюючи за іменитими роботами, іноді - створюючи щось принципово нове. Його шлях тернистий і важкий - через феноменальну конкуренцію в боротьбі за розуми своїх же власних громадян. Але навіть в умовах нерівної боротьби про мистецтво кіно нашої держави помалу починає говорити весь світ.

Література

1. *Брюховецька Л. І.* Кіномистецтво : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Лариса Брюховецька. – Київ : Логос, 2011. – 390 с.
2. *Брюховецька Л.* Іван Миколайчук / Л. Брюховецька. – К.: Редакція журналу «Кіно-Театр», Видавничий дім «КМ Академія». – 2004. – 272 с.
3. *Корнієнко І.* Кіно і роки / І. Корнієнко. – К., «Мистецтво», 1964. – 307 с.

Крушеніцька Олександра Андріївна

студентка V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Н. В. Хамітов

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНИХ НАСТАНОВ РОСІЙСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДВОРЯНСТВА НА МЕЖІ ХІХ-ХХ СТОЛІТТЯ

Вивчення феномену дворянства може послужити історико-культурним орієнтиром системи цінностей, невдач та успіхів дворян, які саме пов'язані із процесами та реформами

сучасної модернізації, допоможе краще зрозуміти особливості українського та російського менталітету.

Дворянство протягом багатьох століть являлось і виконувало головні правлячі функції в державі. Останнім часом можна помітити дослідження, які вивчають мікросвіт людини та повсякденність. Історію російського дворянства, в тому числі трансформацію етичних установок у свідомості людей того часу, слід розглядати в рамках теорії модернізації та Ліберальних реформ 1860-х років, які справили величезний вплив не тільки на соціально-економічну, але й на суспільно-культурне життя Росії. Вони змінили соціальний і духовний вигляд населення, що призвело до трансформації суспільно-культурного середовища, всієї системи цінностей і зміни світоглядних парадигм, що, в свою чергу, не могли не вплинути на зміну етичної системи помісного дворянства.

Таким чином, динаміку змін в поведінкових моделях поміщиків можна простежити, перш за все, в епоху реформ, в період зміни цінностей. В сучасній російській історичній науці зростає інтерес до вивчення соціальних культурних аспектів історії дворянства. Сучасне російське суспільство знаходиться в напруженому стані через розпад та виникнення нових цінностей та принципів, потребує певних орієнтирів, які сприяють відтворенню та відродженню ідентичності та історичної пам'яті. Правомірним здається твердження, що у народів немає майбутнього без пам'яті про минуле. На прикладі Росії, історична пам'ять повинна асоціюватись та враховувати історію дворян як привілейованого класу, яке зникло. Дворяни, як привілейований клас, втратили основу свого колишнього життя, тому саме ці події призвели до поступового зникнення дворянства як суспільної групи. Також можна сказати про різноманітні причини, які склалися, але однією з них, безсумнівно, є особливі риси менталітету, які призвели до поступового класового занепаду.

Вивчення ментальності - це не тільки особлива сфера культурологічних досліджень, але і широке поле наукових інтересів. Ментальність являється категорією культурології, історії, соціології, етнології, психології, лінгвістики і в кожній науковій спеціальності отримала своє специфічне трактування. Вивчення та дослідження ментальності стимулювало розвиток ряду наукових галузей, таких, як, наприклад, історія повсякденності. Повсякденність тісно пов'язана з вивченням ментальності та проблематикою соціології повсякденності. В сучасних дослідженнях особливою проблемою є співвідношення ментальності зі стереотипами поведінки і ціннісними орієнтаціями індивіда та суспільства.

Поняття менталітету дуже часто використовується як щось буденне та звичне, а не спосіб підходу до культурологічного чи філософського вивчення. Цікавим є аналіз сукупності обставин, оточуючих і формуючих характер і поведінку конкретних людей протягом їх життя. Ментальність являє собою саме такий рівень суспільної свідомості. Менталітет, наприклад, російського народу, створювався в традиційній селянській культурі, бо вона лежала в основі масової свідомості. Дворянам належала провідна роль (особливо в XVIII - першій половині XIX століття) у розвитку громадської думки і громадського руху, вони займали позиції надзвичайно широкого спектру: охоронні, просвітні, революційні. Навіть входили до складу масонських організацій. Проявляли крайню опозиційність у виступі декабристів. До дворянства за народженням або вислугою чинів належали і найбільш яскраві реформатори XIX - початку XX століть.

Менталітет дворянства багато в чому завжди визначався завдяки пізнанню та осмисленню його особливого місця в суспільстві. Одним із вагомих принципів можна назвати переконання, що вищий світ (дворянина) в суспільстві зобов'язує його бути взірцем найкращих високоморальних якостей. В сучасному суспільстві, щоб хоч якось виділятися від інших, все більше зростає інтерес до вивчення дворянської культури та особливо до дворянського виховання. Звісно, краще бути аристократом - це зовсім інший тип особистості, людина тонкої, душевної натури, особливого

шарму, чесності, шляхетності. Суспільні зміни, які відбуваються в житті, можна сказати призвали до життя і відродження монархічної та дворянської ідеї. Представники інтелігенції після репресій та гонінь вже зараз можуть заявити про своє існування.

В сучасному світі стало популярним мати титул дворянина, - такий статус дозволяє людині мати певні привілеї чи просто для свого самозадоволення. Багато хто при великому бажанні може купити собі титул, хоча його нащадки зовсім не мали ніякого відношення до дворянства. В Україні спостерігається тенденція отримати почесний титул графа чи князя. Сучасний дворянин - це живий організм, люди, які займаються благодійністю, якщо їм дозволяють ресурси. Вони ведуть культурну діяльність, - влаштовують виставки, займаються історією, генеалогією свого роду, тим самим допомагаючи вітчизняній історичній науці, також ведуть церковну діяльність.

Література

1. *Лотман М. Ю.* Интеллигенция и свобода / М. Ю. Лотман // Россия/Russia. Новая серия / под ред. Н. Г. Охотина. - Вып. 2 [10]: Русская интеллигенция и западный интеллектуализм: история и типология. - М. : О.Г.И., 1999. - С. 122-150.
2. *Смирнов Г. С.* Философия интеллигенции и ноосферная история: синергетический подход / Г. С. Смирнов // Интеллигентоведение в системе гуманитарных наук : исследования и учебно-методические разработки / отв. ред. В. С. Меме-тов. - Иваново : Иван. гос. ун-т, 2008. - С. 98-128.

Пакалін В'ячеслав Сергійович

студент V курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

асистент О. О. Хахалін

ІДЕЇ СОЛІПСИЗМУ ТА ШТУЧНОСТІ РЕАЛЬНОСТІ У ТВОРЧОСТІ ФІЛІПА КІНДРЕД ДІКА

*Вселенная вовсе не погребена подо льдом,
темнотой, ветром и холодом, все это
только мнится мне, мерещится... Странно,
подумал он, неужели во мне действительно
заключен целый мир? Мир, ограниченный
моей телесной оболочкой?*

Ф. К. Дик – Убик

Більшість творів відомого американського письменника Ф. К. Діка так чи інакше апелюють до одного і того ж питання – яка вірогідність того, що оточуючий героя світ є дійсною реальністю, не результатом впливу якихось наркотичних речовин, або комп'ютерної симуляції, або навіть – чи те що пам'ятаю я – чи це справді було? Можливо це лише запис, сконструйований та імплантований людині кимось ззовні, як це було зображено у розповіді «Продаж спогадів по оптовим цінам» (по якому була знята відома екранізація «Згадати Все», режисером виступив Пол Верховен).

Реальність для Ф. К. Діка є скоріше набором умовностей до тих пір, поки яке або подія або приватне дію людини не вторгається і не порушує роботу його симулятивною дійсності, в результаті світ починає спотворюватися і деформуватися. При цьому навіть підходячи до фіналу

герої зрештою не отримують однозначної відповіді - вибралися вони з фальшивки, набору зациклених зображень, впливу хімічних речовин або навіть посмертного досвіду. Іноді різні види світів починають між собою змішуватися. Як це описується в романі «Людина у високому замку?», Де по суті, одночасно зі світом, в якому живуть герої, світі перемогла нацистської Німеччини і Японії, існують ще два світи, один - описаний у підпільній книзі «Коли наїється сарана?», а так само світ, в якому ми маємо честь або ж покарання знаходиться, при тому, що ці світи пронизують один одного, переплітаються і можуть навіть впливати один на одного, як це відбувається у фіналі роману, коли один з персонажів на короткий проміжок часу примудряється потрапити в наш, чи схожий з нашим світ. При цьому ворожачи на книзі змін ще двоє персонажів дізнаються: що їх реальність, в якій вони перебувають - не є справжньою. Можливо тому що це штучне вимір, створене суто за допомогою творчого пориву письменника?

Важливо, що більшого ефекту сюрреалістичність, просоченої важким духом параної досягається те, що герої книг Діка часто досить таки звичайні, нормальні особистості, які в один момент потрапляють в «ненормальні» ситуації.

Говорячи про те, що симулятивна і справжня реальність перетинається, Дік довів це до абсолюту у своєму романі «Убік». Автор описує систему, що дозволяє ще певний час вловлювати залишкові мозкові хвилі людей після їх смерті і підтримки з ними контакту. У романі це називається «напівсмерті». Кожен такий «напівмертвий» людина живе в якомусь своєму, назовемо це лімбо, але всі вони є частиною єдиної системи і, так чи інакше, впливають один на одного, що повною мірою відчують герої цього твору.

По-суті Дік задає питання - якщо ілюзія так схожа на реальність, як відрізнити, де ілюзія, а де реальність? А найважливіше - не є ти сам же і жителем і творцем цієї ілюзії заміною «общесогласованную реальність». Це дійсно лякає тема, оскільки ми не можемо бути застраховані від того, що умовного «я», що намагається пізнавати об'єктивну дійсність, фактично не існує.

В один з моментів сам письменник, що присвятила цій тематиці свою творчість зіткнувся з «деконструюють світ» моментами. Складно судити - чи було це проявом психічної хвороби, як гідного фіналу нескінченним депресій, так і не пережитої травми від смерті рідної сестри письменника, а так само вживанням великої кількості амфетаміну. Або ж це був момент, коли він випав зі звичного просторово-часового континууму і почав йти на контакт з альтернативними вимірами?0

Як він сам писав: «Скільки ж з того, що ми звемо реальність, існує насправді, чи ця реальність існує тільки у нас в голові?»

Стеценко Аніта
студентка I курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат філософських наук
І. П. Цимбалій

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ СХОДУ: ІДЕАЛ ЛЮДИНИ В КОНФУЦІАНСТВІ ТА ДАОСИЗМІ

Поява філософської свідомості відбулася на основі міфологічних та релігійних уявлень. У всіх народів Стародавнього Сходу є міфи про походження світу, про виникнення людини, про появу богів. Переходячи до розсудливого осмислення причинності світу в різноманітних проявах

його сталості і мінливості, людина повинна була по-новому побачити і своє місце, і призначення в ньому. Перше акцентування уваги на людині в індійських Ведах, вченні Будди, Конфуція та Лао Цзи.

Соціальна людина у конфуціанстві, що з'явилася під час падіння моральності та міжусобних війн у Піднебесній, повинна була виконувати певну соціальну функцію. Ідея про три заснови (відношення між монархом та підданими; між батьком та сином; між чоловіком та дружиною) та п'ять чеснот (гуманність – *жень*, ритуал – *лі*, мудрість – *чжи*, справедливість – *ї*, вірність – *сін*).

Основна ідея даосизму – твердження про те, що все підпорядковується Дао, з Дао все виникає і в Дао все повертається. Як стверджує Торчинов Є.: «... дао уподібнюється воді, улоговині чи долині, що породжує все суще в пустоті своєї низини» [1, с. 212]. Дао – це загальний Закон і Абсолют. Кожна людина, якщо вона хоче стати щасливою, повинна стати на шлях Дао, спробувати пізнати і злитися з ним. «Категорія Дао в даосизмі виступає як шлях людини і всього світу, а також загальна основа і закон буття космосу» [2, с. 28].

Протилежність між конфуціанством та даосизмом очевидна, але це два вчення, які доповнюють один одного. Це дві частини однієї релігії, яка рахується двома. Конфуціанство було першим провідним вченням у Китаї, яке було довершеним за допомогою вчення про Дао. Ключове слово конфуціанства – борг, даосизму – недіяння.

Характеристика давньосхідної філософії людини, головною рисою якої, є орієнтація особистості на гуманне відношення, як до соціального світу, так і до природного. В основному переважала практична філософія, яка була тісно пов'язана з проблемами життєвської мудрості, моралі, пізнання природи і соціальним управлінням.

Література

1. Торчинов Е.А. Религии мира: Опыт запредельного. Психотехника и трансперсональные состояния / Е. А. Торчинов; 4-е изд. – СПб.: «Азбука-классика», «Петербургское Востоковедение», 2007. – 544 с.
2. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж: [навч. посібн.] / Назіп Хамітов, Лариса Гармаш, Світлана Крилова. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. – 296 с.

Шеховцова Вікторія Анатоліївна

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

викладач К. Л. Качур

ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ В ТЕОЦЕНТРИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ СЕРЬОДНЬОВІЧЧЯ

Питання про сутність людини, її походження, місце і роль у світі є одним із нагальних проблем філософських роздумів кожної епохи. Період Середньовіччя не є винятком. Згідно пануючої ідеї теоцентризму, у середньовічній традиції Бог виступає як реальність, що визначає все існуюче. Філософія набуває статусу служниці богослов'я, і коло її проблем розкривається в заданому напрямі. Природа і людина існують у силу того, що вони створені Богом, в цьому і полягає їхня сутність. Людина постає духовною, усвідомлює себе одухотвореною що має тілесну оболонку, і наповнена душею.

В середньовіччі поступово зароджується нова антропологія. Раннє уявлення людини, яка існує на рівнях тіла і душа, в середньовіччі трансформується на тріадичну: тепер людина розуміється на трьох рівнях — тіло, душа і дух. Дух відкривається як причетність до божественного за допомогою віри, відкритість людини божественній мудрості. Це дає людині новий онтологічний статус. Античності був відкритий простір розуму. Новий простір — простір віри — відчинився християнському світогляду. Отже, антична міра людини була переглянута християнською думкою. “Людина як міра всіх речей” виявилася недостатньою для релігійного світогляду Середньовіччя і підлягала перегляду.

Онтологія Середньовіччя засновується на ідеї творіння. Бог творить вільно, дає початок усьому чистим актом волі. Для середньовічного світогляду притаманне розуміння того, що тільки Бог є по своїй суті Буття, а творіння — це участь у бутті. Таким чином, ідея креаціонізму базується на тому, що Бог є нестворене буття, а все створене їм не саме буття, але лише те, що володіє буттям через участь у бутті. Серед плодів божого творіння домінуюча роль відведена людині.

В середньовіччі виступає проблема, як співвідношення Бога і людини. Головна якість Бога — це любов до людини, Бог лише із власного милосердя та любові може відкрити себе людині через спасіння її душі. Спасіння неможливе шляхом прямого втручання Бога у справи земного людства, щоб спасти людство, Бог сам має стати людиною, не полишаючи ні на хвилину свого божественного єства. Або знайти сутність котра могла поєднати в собі непримиренні протилежності небесного божественного і земного людського. Таким посередником виступає Христос, який є однією із іпостасей божественної “триєдності” і водночас живою людиною, народженою земною жінкою, людиною, що живе і страждає людським життям і людськими болями і вмирає мученицькою смертю на хресті. Тільки він може повернути людині втрачене внаслідок гріхопадіння безсмертя. Кожна людина несе в собі “іскру Божу”, тому шлях до Бога лежить через духовне самозаглиблення, самозосередження та через самовдосконалення, що кожна людина рівна перед Богом. Бог являє собою духовна сутність, абсолют усіх абсолютів, сукупність усіх можливих досконалостей.

В Середньовіччі формується поняття духу як єдності розуму, почуття і волі. Проте відриваються від людини і ставляться над світом як атрибути надприродного Абсолюту-Бога і трактуються як всесильний розум, всеблагі почуття і всемогутня воля. Саме такий дух у християнському світогляді протистоїть природі, яка тлумачиться як джерело гріховності, нечистої сили.

Розуміння тілесності також має нове трактування. Людське тіло як частина природи теж є джерелом постійної гріховності, в'язницею, кайданами душі. В античній культурі мистецтво зображало богів, підкреслюючи тілесну красу, причому так, що тілесне і духовне органічно злиті у єдності прекрасного. У середньовічній культурі духовне протиставляється тілесному. Дух є джерелом прекрасного, доброго, істинного, а тіло — джерело гріха, зла, потворного та оманливого, тому в середньовічному світобаченні ідеалом виступає горіння людського духу в спотвореному людському тілі. Це протиставлення духовного і тілесного, духу і природи проходить по всім лініям: по естетичній, моральнісній, загальнофілософській.

Таким чином, середньовічний світогляд презентує нове уявлення людини, її місця в світі та призначення.

Література

1. Чанышев А. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. Пособие для вузов / А. Чанышев. – М. : Высш. Школа, 1991. – 512 с.
2. Розова Т. Філософія середньовіччя: Навч. посіб. / Т. Розова, О. Шинкарук. - Одеса : Юридична література, 2000. — 36 с.

ЛЮДИНА ЯК ТВОРЕЦЬ І ЯК ПРОДУКТ КУЛЬТУРИ

Питання співвідношення людини та культури сучасна філософія поставила дуже близько. Адже проблематика людини та культури виступає наперед в сьогоденні. Не дивно, що цим питанням займаються саме філософи. Культура – це сенс їхнього життя, середовище в якому вони живуть й зростають. Сучасна філософія «вийшла з берегів» та цілком і повністю охопила сфери культури, бо її завданням – є вивчення людини, її світу та все, що формує дане буття. Тому абсолютно вірним є звернення до цієї сфери.

В наші дні звертають велику увагу на вивчення етики, естетики, права і держави, релігії і науки, антропології, етнографії, психології, педагогіки, літератури і мистецтва. А це є не інакше, як відтворення культури. Саме зачіпаючи ці вчення ми пізнаємо її з середини, будуємо в собі духовний світ й прагнемо до вищого. Таким чином людина формує рівень свідомості, того хто вона є, ким має бути й де її місце в цьому світі. В результаті стаємо продуктом здобутих знань, а отже культури.

Культура – це як людяність в людині, наша ментальна сторона, те що нас виокремлює з поміж інших, дає особистість. Наша особистісність формується під впливом таких факторів як традиції, освіченість, вірування, звичаї – а це є вищими цінностями кожного народу, його сокровенна духовність, яка несе культурне надбання.

Та окрім того, що ми зростаємо на культурологічних засадах, люди й породжують її. Задають культурі певний рівень, стиль та спрямованість. Таких особистостей називають творцями, або ж митцями. Саме вони створюють світові шедеври літератури, архітектури, живопису, саме вони будують етико-естетичні засади у вигляді їхніх праць, створюють догми, за якими ми живемо. Такі люди виділяються з-поміж маси, адже вони охоплюють емпіричний світ до якого звичайна людина не досягає. За словами Хосе Ортега-і-Гасета: “Поет починається там, де людини вже нема. Доля останньої - жити своїм людським життям, доля поета - творити те, що не існує”.

Культура на стільки багатогранна, що пронизує всі сфери нашого життя, надаючи їм духовної сторони. А вона в свою чергу зароджує наше відношення, почуття, відчуття навколишнього світу і за допомогою цих критеріїв ми існуємо, творимо, віримо, мріємо. Коли людина досягає певного рівня культури, то ми бачимо цілком сформований світ цієї особистості.

Ми породжуємо культуру, натомість, вона породжує нас. Людина і культура не можуть існувати роздільно в цьому світі. Адже ми для культури знаряддя, а вона для нас – душа. Без неї ми перетворимось в машини, а вона без нас не зможе існувати. Ми майбутнє один для одного й маємо жити як одне ціле. Тоді ми справді досягнемо високого рівня життя в усіх значеннях та парадигмах.

Література

1. Уайт Л. Концепція еволюції в культурній антропології // Антологія досліджень культури. Т.1: Інтерпретації культури. — СПб. : Університетська книга, 1997. — 540 с.

Яременко Дарина Ігорівна
студентка II курсу
спеціальність «математика»
Науковий керівник:
асистент О. О. Хахалін

ФІЛОСОФІЯ НІЦШЕ ТА ЇЇ ПЛИВ НА ІДЕОЛОГІЮ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

*«Ніцше прагне на своєму
вітрильнику до усього
незвіданого, весело і зухвало,
з мечем у руці і бочкою
пороху під ногами»*

Цвейґ

У статті висвітлені основні ідеї філософії Фрідріха Ніцше, а також вплив її на майбутні покоління на прикладі націонал-соціалізму.

Серед філософів Ніцше протестант шаблонного способу життя. Він лякає сплячих, таранить міцності обивателів, змітає моральні постулати, убиває Бога, валить церковні підвалини.

Ніцше втілює у своїй творчості, довів до межі те, що у філософії завжди було присутнє як одна з її характерних рис – зміна:

«Подивися на добрих і праведних! Кого ненавидять вони найбільше? Того, хто розбиває їх скрижалі цінностей, руйнівника, злочинця - але це і є будуєш.

Подивися на правовірних! Кого ненавидять вони найбільше? Того, хто розбиває їх скрижалі цінностей, руйнівника, злочинця - але це і є будуєш. Супутників шукає творчий, а не трупів, а також не стад і не віруючих. Будуєш так само, як він, шукає будуєш, тих, хто пишуть нові цінності на нових скрижальях».

Один із сучасників Ніцше писав, що його книги «збільшили незалежність у світі». Адже Ніцше приймає основну думку Шопенгауера: воля - основа світу. Ніцше піддає різкій критиці всю колишню філософію. В частості філософію Гегеля, який приймав розум за першооснову – розум.

Глибинна життєва сила - прагнення до панування, воля до влади. Саме вона змушує філософів створювати певні ідеї і нав'язувати їх світові. Але філософи про це не підозрюють. Вони вважають себе відкривачами вічних істин. Ось чому філософія, на думку Ніцше, є нечесна гра. Вона є нечесною тому, що філософи самі обманюються і обманюють інших, не розуміючи істинного сенсу того, що говорять. Філософ видимість приймає за реальність, подібно до того, як люди колись приймали за реальність рух сонця навколо землі. Ніцше проробляє з духом, свідомістю приблизно те ж, що Коперник виконав з Землею. Він позбавляє дух центрального, панівного становища і робить його іграшкою волі.

У цілому світогляд Ф. Ніцше визначають як аристократичний анархізм, а інколи йому приписували філософський романтизм, нігілізм антисемітизм і навіть націонал-соціалізм. Хоча сам Ніцше не відносив себе ні до однієї течії. Він, на мою думку, бачив хороше в жахливому і жахливе в праведному. У його філософії можна виділити дві основні ідеї: 1) ідею - «надлюдини», 2) ідею «переоцінки всіх цінностей».

«Я хочу вчити людей змістом їх буття: цей сенс є надлюдина, блискавка з темної хмари, званої людиною»

На думку Ніцше, надлюдина - новий, більш високий біологічний вид, що перевершує Homo sapiens. Він повинен бути створений шляхом удосконалення, суворого, відбору та свідомого виховання нової породи людей.

Ідеал надлюдини протиставляється сучасній людині, масовому індивіду, яку Ніцше характеризував вкрай негативно.

«Найбільш нікчемна людина - останній, тобто сучасна людина, тому що він не може зневажати самого себе. Він самодоволен і мізерний, піклується про своє здоров'я, не перевтомлюється, поважає рівність, коли немає ні бідних, ні багатих, бо тож вони обоє дуже клопітно. Усі вважають себе розумними, вважають, що знають все. У них є своє задоволення для дня і своє задоволення для ночі, але здоров'я - вище за все. «Щастя знайдено нами», - кажуть останні люди. Вони не можуть зрозуміти слова про надлюдину, звернені до них».

Християнство Ніцше вважає мораллю рабів. Ніцше проголошує смерть Бога. «Хто його вбив? - Запитує він, - Я вам скажу. Це ми його вбили: я і ви. Ми - його вбивці!»

Той факт, що філософія Ніцше зробила величезний вплив на ідеологію майже всіх праворадикальних організацій і рухів у світі (а особливо - німецького нацизму), широко відомий і незаперечний. Ідеологи нацизму добре знали роботи Ніцше і широко використовували його ідеї при розробці націонал-соціалістичного світогляду.

В ідеології партії НСДАП часів Другої Світової війни існує певна аналогія надлюдини Ніцше: ідеал арійської нації, арійського воїна. Їх ідеї були на стільки схожими з ідеями Ніцше, що змогли б перевернути Світ. Якби жорстокість, аморальність і свого роду фанатизм втілення не зруйнували всю прекрасність планів.

Сам Ніцше вважав, що не може бути рівності всіх людей, те саме й у націонал-соціалістів, які ставили свою націю над іншими, цим, ніби то, прагнувши до волі їх народу.

У творі Ніцше «Так казав Заратустра» висвітлена думка, що для створення нового потрібно «знести» старе і на ньому, як на фундаменті, будувати нове: «Я скажу вам, хто така надлюдина. Людина — це те, що треба здолати. Що ви зробили, аби її здолати? Всі істоти досі створювали щось вище від себе, а ви хочете стати відпливом цієї великої повені й ладні скоріше вернутись до звіра, аніж здолати людину?»

Що для людини мавпа? Посміховище або нестерпний сором. І тим самим має бути людина для надлюдини — посміховищем або нестерпним соромом. Ви пройшли шлях від хробака до людини, та багато чого у вас залишилося ще від хробака. Колись ви були мавпами, але й досі ще людина є більшою мірою мавпа, ніж декотрі з мавп. Навіть наймудріше із вас — це всього лиш незлагодна і мішанина рослини й химери. Та хіба я кажу вам ставати химерами чи рослинами?»

Вчинки нацистів дещо схожі, вони «притуплювали» культуру, звичаї захопленої території, але не знищували їх, а з часом на цій основі створювали нове, прививали свої канони. Тобто, певною мірою, це була реалізація ідеї Ніцше: остання людина стане основою для надлюдини

Отже, спадщина думок Ніцше є не тільки неординарною, а й достатньо популярною, не зважаючи на невизнання її у певний проміжок часу. Історична практика показала, що втілення ідей філософа поки що було можливе лише жорстокими методами, та й самі люди не готові принести себе в жертву, подібно до вікінгів, заради розвитку інших.

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ»

Савченко Діана Геннадіївна
студентка I курсу
спеціальності «Образотворче мистецтво»
Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
викладач Н. А. Драпушко

10 ФАКТІВ ПРО ГОЛОДОМОР

Україна, як і український народ, пройшли важкий шлях до незалежності. Велика Вітчизняна війна, Голодомори 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 років, Сталінський терор 1936-1938 років, трагедія на Чорнобильській АЕС – це не повний перелік всього того через, що пройшла Україна. Безумовно, Я не можу порівнювати за трагічністю ці події, однак можна сказати про наслідки, що вони принесли для нас.

Голодомор 1932-1933 років чи Геноцид української нації – це є одним з «найчорніших» сторінок в нашій історії. Ця трагедія відбулася в УРСР з населенням 31 млн. чоловік і стала причиною багатомільйонних жертв. Винувниками невинних жертв був Йосип Сталін та керівництво більшовицького тоталітарного режиму (В'ячеславом Молотовим, Лазарем Кагановичем, Павлом Постишевим, Станіславом Косіором, Власом Чубаром та Менделем Хатаєвичем). Сам Голодомор був розрахованими на придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян. Впродовж десятиліть масове вбивство людей штучним голодом не лише навмисно замовчувалося радянською владою, але й взагалі заборонялося про нього будь-де згадувати.

Нажаль, з кожним днем в Україні зменшують кількість свідків цього жахливого злочину. Сьогодні свідки та люди, що пережили Голодомор 1932-1933 років, можуть сміливо розповідати про «темні» сторінки життя. В Радянському Союзі, як вже говорилося намагалися не згадувати Голодомор 1932-1933 років, а називали його «колективізацією». Навіть сьогодні в Росії ця тема досі під негласним табу.

Історій та фактів про голодомори дуже багато, саме вони лягли в основу «Книг пам'яті про голодомор 1932-1933 років». Можна привести основні факти про цю трагедію:

1. *Геноцид*. В 2006 році Верховна Рада офіційно визнала Голодомор 1932-1933 років геноцидом українського народу. Однак серед істориків та політиків немає єдиної думки щодо того, чи можна вважати Голодомор геноцидом у юридичному значенні цього слова, закріпленого в Конвенції ООН про запобігання злочину і покарання за нього. До того ж слова «геноцид» немає в документах ООН, ЮНЕСКО, ПАРЄ, присвячених Голодомору. У 2010 році Віктор Янукович відмінив присвоєння статусу «геноцид» для Голодомору, що викликало різку критику в сторону экс-президента. Однак, Голодомор як геноцид українців визнали 23 держави Світу.

2. *Кількість жертв*. В Україні ведуть Єдиний реєстр жертв Голодомору, для встановлення точної кількості жертв. Серед дослідників немає єдиної думки щодо загальної кількості смертей від голоду в СРСР у 1932-33 роках. Деякі іноземні історики говорять про 5,5-8 млн. загиблих українців. В сучасній Україні у 2010 році судовим розглядом завершилася кримінальна справа за фактом здійснення злочину геноциду. Винними суд визнав сім вищих керівників СРСР та УСРР, і констатував, що за даними науково-демографічної експертизи загальна кількість людських втрат від Голодомору становить 3 мільйони 941 тисяча

осіб. Також за даними слідства було визначено, що втрати українців у частині ненароджених становлять 6 мільйонів 122 тисячі осіб.

3. *Географія голоду.* У 1932-1933 роках масовий голод був також на Поволжі і Кубані (де було багато етнічних українців), Білорусі, на Південному Уралі, Казахстані. Однак найстрашніший голод був саме в Україні. Найбільш українців загинуло в сучасних Харківській, Київській, Полтавській, Сумській, Черкаській, Житомирській, Вінницькій, Чернігівській, Одеській областях та в Молдові, що тоді була складом УРСР. Близько 81% загиблих в Україні були українці. Дослідники вважають, що розподіл жертв Голодомору відповідає саме сільському населенню.

4. *Де не було Голодомору?* За даними С. Кульчицького, восени 1932 року в Україні було майже 25 000 колгоспів, яким влада висунула завищені плани хлібозаготівлі. Попри це, 1500 колгоспів виконали ці плани і не потрапили під каральні санкції, тому смертельного голоду на їх територіях не було.

5. *Голод призупинив «українізацію».* Міста Сходу і Півдня України припинили «українізуватися», а поповнення міського населення відбувалося в основному за рахунок імміграції з Росії.

6. *Офіційне визнання і перша згадка в пресі.* Саме слово «Голодомор» вперше з'явилося в друкованих працях українських емігрантів у Канаді і США в 1978 році. У СРСР на той час історикам дозволяли лише говорити про «труднощі з продовольством», але не про голод. З вуст партійного високопосадовця слово «Голодомор» вперше прозвучало в грудні 1987 році, коли секретар ЦК КПРС В Щербицький визнав факт голоду 1932-1933 років. Після цього у 1990 році дозволили друкувати деякі публікації про голод. Перша згадка у пресі була зроблена англійським журналістом М. Магеріджем у грудні 1933 року, де він описав свої гнітючі враження про поїздку по Україні та Кубані в часи голоду.

7. *Натуральні штрафи.* У селен, що не вкладалися в плани хлібозаготівлі і боргували державні зерно, конфісковували будь-яке інше продовольство. Воно не зараховувалось як сплата боргу і було лише каральним заходом. Політика натуральних штрафів мала змусити селян здати державі начебто приховане від неї зерно, якого насправді не було. Спочатку каральним рганам дозволяли відбирати лише м'ясо, сало і картоплю, однак згодом вони взялися і за інші продукти тривалого зберігання.

8. *Закон «про п'ять колосків».* 3 серпня 1932 року під приводом того, що розкулачені селяни і «інші антисоціальні елементи» розкрадають вантажі з товарних поїздів і колгоспне майно. Сталін щaproпонував новий репресивний закон про охорону держ. Майна. Закон передбачав за такі порушення розстріл з конфіскацією майна, а за пом'якшуючих обставин – 10 років ув'язнення. Засуджені не підлягали амністії. За цим законом укріпилася народа назва «закон про 5 колосків», винним у розкраданні держ. Майна був фактично кожен, хто без дозволу зібрав на колгоспному полі кілька колосків пшениці. За перший рік цього закону за ним засудили 150 тисяч людей. Цей закон діяв аж до 1947 року.

9. *Чорні дошки.* У 1920-1930-х роках газети регулярно публікували списки районів, сіл, колгоспів, підприємств чи навіть осіб, що не виконували плану з заготівлі продовольства. На людей, що потрапляли на ці «дошки», накладали штрафи і санкції, аж до прямих репресій проти цілих трудових колективів. У роки голоду потрапляння села на «чорну дошку» означало вирок його жителям.

10. *Канібалізм.* Свідки голоду говорять про випадки, коли доведені до відчаю селяни їли тіла своїх чи сусідських померлих людей, в тому числі дітей. За деякими даними, за канібалізм засудили понад 2500 людей.

Всі ці факти показують нам проте, що пережили українці в роки радянського режиму. Підсумовуючи трагічну історію 20–30-х років, Я не можу не погодитись із думкою українського історика із Канади Богдана Кравченка: “Найбільшим досягненням українців у це десятиліття було те, що вони його пережили”. Масовим терором була фізично винищена найбільш активна та інтелектуальна частина нації і здійснено моральне розтління тих, хто вцілів. У душах надовго поселився страх, а страх перед владою – невід’ємний атрибут тоталітарної системи. Страх, який повинен привести до абсолютної покори. Було утверджено тоталітарний більшовицький режим з всеохоплюючим контролем і репресивним примушенням громадян до виконання партійної владної волі.

Тож давайте пам’ятати і згадувати цю жахливу трагедію, що охопила українців під час Голодомору 1932-33 років, згадуючи всіх жертв, що полягли від однієї з самих страшних видів – голоду.

Література

1. *Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М.* Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933 1946–1947: Злочини проти народу.. — Київ - Нью-Йорк: М. П. Коць, 2000. — С. 174.
2. *Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947.* Матеріали до бібліографії документальних публікацій / Упорядники: Л. П. Одинока, Л. Ф. Приходько, Р. В. Романовський. — К.:, 2005.
3. *Кульчицький С. В.* Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). — К., 1996.
4. *Голодомор 1932–1933 рр. в Україні: причини і наслідки.* Міжнародна наукова конференція, Київ, 9-10 вересня 1993 р.: Матеріали. — К., 1995.
5. *Стенограма прес-конференції «Рішення Апеляційного суду Києва про визнання винними в Голодоморі, присвоєння звання „Герой України“ Степанові Бандері та інші питання історичної спадщини України.*
6. *Постанова апеляційного суду м. Києва у кримінальній справі за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках.*
7. *«Три голодомори в Україні в ХХ столітті : погляд із сьогодення» : Звернення учасників Міжнародної наукової конференції до органів вищої державної влади України.* Київ. 07.11.2002 // Персонал. — 2002. — № 11. — С. 6-7

Рабінович Анна Олександрівна

студентка I курсу

напряму підготовки: «Образотворче мистецтво»

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

викладач Н. А. Драпушко

БОГДАН СТУПКА: МИТЕЦЬ І ЛЮДИНА

Богдан Сильвестрович Ступка народився 27 серпня 1941 року в маленькому селі міського типу на околицях Львову. Він виріс в музичній сім’ї: батько співав у складі хору в оперному театрі, дядько був солістом, а тітка концертмейстером.

Маленький Богдан провів своє дитинство за кулісами, що і вплинуло на його подальше майбутнє. У 1961 році майбутній актор закінчив драматичну студію при Львівському театрі, після

чого ввійшов у склад акторської трупи. Він виступав на сцені театру до 1978 року, потім почав співпрацювати з Київським академічним українським драматичним театром імені Івана Франка. В 1999 році Богдан Ступка зайняв посаду міністра культури і мистецтв України, але в 2001 році відмовився від неї на користь посади художнього керівника Національним академічним драматичним театром імені Івана Франка.

Популярність до Ступки прийшла після прем'єри картини «Білий птах з чорною ознакою», де талановито зіграв бандерівця, який опинився в загоні українських націоналістів під час звільнення румунської частини України в кінці 1930-х років. Фільмографія Богдана Ступки налічує рівно сто фільмів і телепроектів. Найчастіше він грав негативних персонажів, причину чого обґрунтовував так:

«У радянські часи на екрані панувала суцільна блакить - солоденькі герої з блакитними очима. Секретар обкому - з блакитними очима, ходить немов би на ходулях - нежива така людина, яка все правильно робить. Такого ж не буває! І рівнятися на таку неживу людину було нереально, тому що вона не викликала ні симпатії, ні поваги - нічого через цю свою правильність непробивну ... Я завжди хотів грати негативних героїв, тому що в негативних була якась правда, в них було життя.»

З 2000-х років актор почав працювати виключно над історичними фільмами. У 2007 році Богдан Ступка виконав роль Тараса Бульби в однойменному багатосерійному проєкті Володимира Бортка, за який у травні 2009 отримав диплом «За головну чоловічу роль».

Взагалі-то про Богдана Сильвестровича його друг і Художній керівник московського Театру мюзиклу Михайло Швидкой з любов'ю говорив:

«Богдан, або, як близькі його називали, Бодю, був актором світового класу і світового масштабу, саме тому він відчував біль і українського селянина, і єврейського молочника, і чеховських інтелігентів».

Смерть Богдана Ступки була великою втратою для його рідних і друзів, та для всієї країни в цілому.

Російська актриса театру і кіно Лія Ахеджакова, дізнавшись про смерть Ступки від журналістів, розридалася просто у слухавку. "Не може цього бути!", - ось все, що змогла вона сказати.

Тележурналіст Леонід Парфьонов, який зняв документальний фільм "Птах-Гоголь", де зіграв Богдан Ступка, вважає, що "таких зірок екрану і сцени - своїх для Росії і України - більше не буде".

Ще за життя Ступки була видана книга, яка так і називається «Богдан Ступка: митець і людина». Це книга про корифея української національної сцени, творчість якого знає весь світ. У збірці статей про творчість Богдана Сильвестровича, через його власні роздуми можна побачити найпритаманніші риси видатного актора.

Після смерті визначного актора вийшла його біографія в якій є дуже цікава глава під назвою «1200 відповідей Богдана Ступки». Читати Ступчині відповіді – суцільне задоволення. У тих випадках, коли Богдан Сильвестрович звертався до Біблії, поетичних і прозових творів, думок і висловлювань різних авторів (а це він робив дуже часто), тексти звірялися з оригіналами. Величезна ерудиція Майстра та його феноменальна пам'ять вражають. Варто задуматися над його порадою для тих, кого збили з ніг на життєвому шляху: «Обов'язково треба підніматися! Намагатися не впасти знову. Правда, як казав Наполеон, того, хто піднімається, дуже рідко підтримують, але значно гірше, коли того, хто падає, ще й підштовхують».

Утім, надія завжди є, навіть на перший погляд у безвихідних ситуаціях. Читайте у того ж Соломона: «Бо праведний сім раз впаде та зведеться...».

Література

1. «Богдан Ступка. Біографія» (М. : Домашнябібліотека, 2012)
2. <http://ukrcentr.ru/naukova-i-literaturno-publicistichna/pamyati-bogdana-stupki-do-dnya-narodzhennya-majstra/>
3. <http://tsn.ua/kultura/strashno-bolyache-duzhe-rano-spogadi-mitciv-pro-bogdana-stupku.html>
4. http://www.vokrug.tv/person/show/Bogdan_Stupka/

Чубукчі Софія Олександрівна

студентка I курсу

напрям підготовки: «Образотворче мистецтво»

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

викладач Н. А. Драпушко

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА ЯК ЧАСТИНА ІСТОРІЇ. СПОГАДИ, БАЧЕННЯ

Приблизно о 1:23:50 26 квітня 1986 року на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС стався вибух, який зруйнував реактор та більш ніж 5 мільйонів людських життів. Життя поділилося на «до» та «після». Більш ніж 50 тисяч людей назавжди покинули процвітаюче місто та звичний спосіб життя.

Перше офіційне повідомлення, що пролунало 28 квітня на Радянському телебаченні містило вкрай обмежену інформацію: «На Чорнобильській атомній станції сталася аварія, пошкоджено один з атомних реакторів. Здійснюються заходи з ліквідації наслідків аварії. Постраждалим надається допомога. Створена урядова комісія».

В той час, коли всі іноземні засоби масової інформації говорили про загрозу для життя людей, а на екранах телевізорів демонструвалася карта повітряних потоків в Центральній і Східній Європі, в Україні та Білорусії проводилися демонстрації і гуляння, які були присвячені Дню міжнародної солідарності трудящих.

Григорій Хмель, водій однієї з пожежних машин: «... - Ми прибули туди близько 01:45... Ми бачили розкиданий графіт. Михайло спитав: Що таке графіт? Я вдарив ногою шматок графіту. Але один з пожежників на іншій вантажівці підняв його. Воно гаряче, говорив він. Шматки графіту були різних розмірів, деякі великі, деякі достатньо малі, щоб їх можна було підняти...

Ми не знали багато про радіацію. Навіть ті, хто працював тут, не мали жодних ідей. Не було води у вантажівках. Михайло заповнив цистерну і ми націлили струмінь води на вершину. Потім ті хлопчики, які померли, пішли аж до даху – Коля Ващук, Володя Правік та інші... Вони піднялися вгору сходами... і я вже їх ніколи не побачив знову.»

Радіація – найстрашніший ворог усього живого. Вона не має ні кольору, ні запаху. Лише перебуваючи тривалий час під її впливом можна помітити зміни в організмі: радіаційні опіки, променева хвороба, генетичні зміни.

Іван Роман, ліквідатор:

«...» - Ми повністю закопали два села. В яких доводилося працювати ліквідаторам, були не дуже заможні. В основному люди, які проживали в цих селах до аварії, жили за рахунок сільського господарства та худоби, адже чорнозем та руки трударів сприяли хорошему урожаю. Тому люди, які населяли ліквідовані села, плакали та з важкістю на серці спостерігали за руйнуванням своїх рідних домівок. Багато хто з жителів пробував прорватися до своєї хати та

бодай щось забрати зі своїх речей. Але солдати, які оточували вражені радіацією села, були неблаганними, бо опромінені речі могли завдати ще більшої шкоди населенню. Було важко і боляче дивитися на людей, які через прикру помилку втратили все, заради чого жили і важко працювали».

Сергій Попович, пожежник, ліквідатор:

«.....» – На станції ми виконували роботи з дезактивації третього енергоблоку. Від критих автомобілів, у яких нас перевозили, перебігали в адміністративно-побутовий корпус, переодягалися в спецвіску та захисний комплект, на руки – вовняні рукавички, поверх них – гумові (пізніше вовняні закінчилися, залишилися лише гумові). Все пересування по станції – бігом, деякі місця взагалі треба було проскакувати якнайшвидше. І не приведи Господи відстати від групи чи заблукати! А заблукати було дуже просто – безліч коридорів, різних приміщень, закоулків, переходів... Якщо відстав – негайно телефонуй з найближчого телефону, яких було багато. Перед виходом на об'єкт нам доводили об'єм роботи і відводили час - як правило 15 хвилин, за який цю роботу слід виконати. Щоразу заміряли дозу опромінення.»

«Мирный атом в каждый дом», – лозунг Радянської влади, що в світлі майже 30-річних подій має й інше значення. «Мирний атом» і справді завітав у оселі українців по всій державі. Та залишив свій попереджуючий слід на долях майбутніх поколінь.

Література

1. <http://www.kyiv-obl.gov.ua/chornobil>
2. http://uk.wikipedia.org/wiki/Чорнобильська_катастрофа
3. <http://pripyat.com>
4. <http://chernobil.info>

Носова Олександра Сергіївна

студентка I курсу

Інституту корекційної педагогіки та психології

Науковий керівник:

доктор історичних наук,

професор Т. А. Стоян

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 1960 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-Х РР.

Сучасний період державного будівництва України супроводжується зростанням ролі історичних знань, підвищенням інтересу до практики й досвіду минулих років. Дослідники все більше уваги приділяють розгляду проблем повсякденності, стосункам особистості і влади, настроям і побутовим потребам людей, оскільки без цього неможливо відтворити цілісну картину історичного розвитку країни. У цьому контексті заслуговують всебічного вивчення особливості повсякденного життя міського населення 60 – 80 років ХХ ст.

Актуальність дослідження також обумовлена відсутністю у вітчизняній історіографії спеціальної праці, присвяченої безпосередньо повсякденному життю мешканців міст України в 50-х – 80-х рр. ХХ ст. Саме на ці роки припадає часткове послаблення адміністративно-командних методів управління державою, великомасштабні реформаційні заходи в соціально-культурній сфері.

Протягом досліджуваного періоду сталися зміни і в соціальній структурі міського населення. Так, найчисельнішим верствами були робітники та службовці [1, с.670]. Вони мали складну внутрішню ієрархію. Особливість соціальної диференціації міського населення полягала в тому, що пріоритетне становище мав робітничий клас, який вважали «провідною рушійною силою» суспільства.

Спостерігався сплеск інтенсивності зростання жіночої зайнятості саме в період 1960-х рр. Процес формування соціальної верстви службовців перебував під пильним наглядом радянського уряду.

У 1970-ті почали активно здійснюватися процеси, спрямовані на підвищення якості праці за рахунок введення в дію автоматизованих виробничих ліній при зменшенні чисельності працівників і кількості промислових об'єктів внаслідок концентрації виробництва.

В країні розпочалися роботи з електрифікації та радіофікації населених пунктів, з будівництва телефонних станцій і телевізійних центрів. У 1957 р. в межах діяльності Київського, Харківського та Сталінського телецентрів налічувалося майже 250 тис. телевізорів. Водночас велося будівництво нових телецентрів і ретрансляторів.

Великий вплив на населення міст УРСР здійснювали зарубіжні радіостанції, які транслювались переважно на коротких хвилях радіоприймачів. З-поміж них особливо популярними були «Голос Америки», «Бі-бі-сі», «Канада», «Рим», «Ватикан», «Свобода».

У 1960 – першій половині 1980-х рр. покращились умови життя, розширювався інформаційний простір, велика увага приділялась благоустрою, комфорту.

Унаслідок прискорення розвитку легкої та харчової промисловості покращилося постачання населення товарами широкого вжитку. Саме в 1950-х роках в оселях жителів України почали з'являтися такі звичні нині речі, як холодильники, швейні та пральні машини, телевізори, магнітофони.

Збільшилися витрати громадян на придбання швейних виробів, культуртоварів, побутової техніки, мотоциклів, що свідчило про певне зростання рівня життя населення [5, с. 245]. До віддалених сіл почали прокладати дороги з твердим покриттям, проводити електричний струм і навіть водогін. Міське населення теж відчувало поліпшення свого життя. Наявність побутової техніки сприяла полегшенню життя багатьом тисячам людей.

Зросла купівельна спроможність населення. Протягом другої половини 1950-х років поліпшувалося харчування. У магазинах з'явилися навіть такі екзотичні на той час фрукти, як апельсини та лимони [3, с. 184].

Попит населення на окремі товари перевищував пропозицію, а значна кількість споживчої продукції не відповідала затвердженим нормам і стандартам. Частими були нарікання населення, викликані недоліками в роботі, низькою культурою обслуговування в торгівлі та мережі побутових майстерень.

Важливою складовою життя міського населення було дозвілля. У вільний час люди прагнули вирватись із замкнутого простору власних квартир. Прогулянки містом залишались привабливими як для самих городян, так і для гостей міста. Особливою популярністю користувались міські парки та площі [4, с. 75].

Популярною формою культурного відпочинку громадян було кіно. Відвідування кінотеатрів посідало одне з перших місць серед форм дозвілля, особливо в 1950-х – 1960-х рр. Така популярність пояснюється насамперед браком телевізорів, естетичним задоволенням, отриманим від перегляду фільму, невисокою вартістю квитків [2, с. 167].

Помітне місце в дозвіллі населення посідали фізкультура та спорт, спрямовані на боротьбу за здоровий спосіб життя. Держава активно розбудовувала мережу спортивних закладів відповідно до директив XX з'їзду КПРС.

Серед найпопулярніших видів спорту, якими займались міські мешканці, були футбол, волейбол, кульова стрільба, легка та важка атлетика, велосипедний спорт, класична боротьба, настільний теніс. Поширеним явищем серед міського населення було відвідування секцій туризму, спортивного рибальства,

Держава також приділяла увагу дозвіллю дітей і підлітків у другій половині 1950-х – першій половині 1980-х рр. За її сприяння було створено широку мережу позашкільних закладів: палаци та будинки піонерів, і школярів, станції й клуби юних техніків і натуралістів,

Отже, із зростанням міського населення та скороченням робочого часу в роки хрущовської «відлиги» посилилась увага до його соціального забезпечення та дозвілля. Найбільш поширеними його формами були прогулянки містом, відвідування театрів, спортивних секцій, клубів за інтересами, туристичних об'єднань. Покращилось медичне обслуговування, розширилася мережа освітніх закладів.

Література

1. *Баран В.К.* Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В.К. Баран. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. *Ковпак Л. В.* Соціально-побутові умови життя населення в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.) / Л.В. Ковпак. — К.: Інститут історії України НАН України, 2003. — 250 с.
3. *Лук'янець О.* Система харчування міського населення Української РСР у 1951–1955 рр. / О. Лук'янець // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 травня 2010 р. [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С.184–185.
4. *Сазонов В.* Для дому і сім'ї: наше дозвілля / В. Сазонов. – К.: Реклама, 1984. – 87 с.
5. *Тєвікова О.* Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953–1964 роки) / О. Тєвікова // Український історичний збірник. — К: Інститут історії України НАН України, 2009. — Вип. 12. — С. 244–252.

Нікітіна Анастасія Святославівна

студентка I курсу

Інституту корекційної педагогіки та психології

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

старший викладач Д. І. Малежик

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ В 1970-ТІ-НА ПОЧАТКУ 1980-Х РР.

У роки брежнєвського «застою» відродився опозиційний рух в СРСР. Однією з провідних організацій дисидентського руху з 1970-х рр. в Українській РСР стає Українська Гельсінська група, основну частину якої становила інтелігенція.

Українська Гельсінська група (УГГ) була створена 9 листопада 1976 року в Кончі-Заспі під Києвом на квартирі поета й публіциста Миколи Руденка, якого було обрано керівником групи. До її складу входило 37 осіб: В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, В. Стус, І. Кандиба, Ю. Шухевич та ін. [2, с. 97].

Підставою для утворення УГГ були постанови про права людини Заключного акту Наради у справах безпеки й співпраці в Європі у Гельсінкі 1975. Згідно з основоположною декларацією УГГ її метою є сприяти виконанню в Україні постанов Заклучного акта:

- збирати докази порушення тих постанов та скарги постраждалих;
- доводити факти порушення прав людини та націй в Україні до відома ширших кіл української та міжнародної громадськості, до урядів держав, які підписали Заклучний акт [5, с. 234].

Своїм головним завданням Група вважає ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної Декларації Прав Людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінкською Народою. З цією метою Група Сприяння:

- а) приймає письмові скарги про порушення Прав Людини і робить усе необхідне, щоб ознайомити з ними уряди, які підписали Гельсінкські Угоди, а також світову громадськість;
- б) опрацьовує зібрану інформацію про правовий стан на Україні та згідно зі ст. 19 Загальної Декларації Прав Людини поширює її незалежно від державних кордонів;
- в) вивчає факти порушення Прав Людини стосовно українців, котрі живуть в інших республіках, щоб надати тим фактам широкого оприлюднення [5, с. 235].

Гельсінський рух швидко став міжнародним: 25 листопада 1976 року Гельсінська група була створена в Литві, 14 січня 1977 року – в Грузії, 1 квітня – у Вірменії. Ще з вересня 1976 року в Польщі почав діяти Комітет захисту робітників, перетворений пізніше на Комітет громадського захисту, у січні 1977 – група "Хартія-77" у Чехословаччині. У США була створена спеціальна комісія Конгресу

Практична діяльність Української Гельсінської групи була спрямована на видання інформаційних матеріалів про порушення прав людини в УРСР, звернення до керівництва республіки, допомога в захисті інтересів людей в судових органах. Протягом свого існування УГГ зробила 30 заяв, видала 10 меморандумів, виділа 10 інформаційних бюлетенів [1, с. 378].

Діяльність Української Гельсінської групи потрапила під нагляд, а згодом почала переслідуватись каральними радянськими органами. КДБ застосовувало до УГГ жорстокі репресії ще з перших днів заснування групи. Під час існування, через постійні переслідування, змінювалося багато політичних діячів, представників УГГ. 23 чоловіки були заарештовані і позбавлені волі [4, с. 45]. У неволі загинули В. Стус, О. Тихий, Ю. Литвин. Розгром групи і репресії призвели до тимчасового спаду активності дисидентського руху в Україні.

Із початком «перебудови» діяльність УГГ відродилась у формі заснування Української Гельсінської спілки. Вона була заснована 7 липня 1988 року у Львові членами Української Гельсінської групи. Головою спілки було обрано Левка Лук'яненка. На базі УГС згодом була створена Українська республіканська партія [3, с. 69].

Отже, історичне значення УГГ полягає в тому, що це була перша дійова опозиційна організація, яка утворилась на легальних засадах. Вона не двозначно поставила українську проблему в контекст загальнолюдських цінностей. Важливу роль відіграло те, що вона стала на захист прав не тільки українців, а й представників інших національностей в Україні. Вражають твердість і послідовність членів УГГ у відстоюванні своїх принципів.

Література

1. *Баран В.К.* Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В.К. Баран. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. *Данилюк Ю.З., Бажан О.Г.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х - 80-ті рр. ХХ ст. — К., 2000.
3. *Касьянов Г.В.* Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х рр. – К., 1995.

4. Лук'яненко Л.Г. Сповідь у камері смертників. – К.,1991.
5. Українська Гельсінська Група: 1978–1982. Документи і матеріали. - Торонто, 1983.

Тимошенко Вікторія Володимирівна
студентка I-курсу
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
старший викладач О. В. Логвиненко

УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Німецько-Радянська війна на теренах України створила умови для створення Української Повстанської Армії. УПА бере свій початок з ОУН, спочатку армія являється підпільними оунівськими організаціями та бойовими збройними групами - «боївками». На базі цих груп і створюється в березні 1943 року Українська Повстанська Армія. Причинами було те, що Армія повинна була захищати населення від експлуатації та жорстокої політики ворогів. Загарбницька політика зумовила причини, через які люди просто були вимушені йти в УПА. Отже, причинами утворення Української повстанської армії є окупаційна політика німецьких військ, супротив польській армії, а також протистояння радянським партизанам. До лав УПА йшли всі незадоволені окупаційним режимом, а також ті в яких не було вибору через різні обставини, щоб захистити своїх співвітчизників і Батьківщину.

Перші підпільні формування виникають стихійно у волинських і поліських районах. Пізніше ці військові об'єднання отримують спільну назву — Українська Національна Революційна Армія (УНРА) 3 осені 1942 р. на Поліссі і Волині під егідою ОУН планомірно і організовано Сергієм Качинським створюються збройні загони, які приймають назву УПА. Це був перший відділ УПА сформований на Поліссі. 30 травня 1947 р. Українська Головна Визвольна Рада проголосила 14-те жовтня 1942 р., на який припадає і козацьке свято Покрови, офіційною датою народження УПА. Армія активно боролася з німецькими окупантами. Командир сотні - Довбешко-Коробка 7 лютого 1942 провів перший переможний бій в м. Володимирець УПА провела близько 15 тис. операцій з метою захисту своїх співвітчизників та боротьби з ворогами. Армія проводила не лише бої, а й організувала суспільне, господарське й адміністративне життя населення. Для налагодження суспільного життя керівництво УПА створювало спеціальні органи влади військову адміністрацію та Головний військовий штаб. Вони проводили нормативно-правові та організаційні заходи щодо вирішення соціально-економічних проблем українців, центральним серед яких традиційно було земельне питання.

Питання чисельності воїнів УПА є дуже суперечливим. Кількість учасників армії визначити можна лише приблизно, бо різні джерела вказують неоднакові дані, щодо цього питання. За німецькими документами чисельність УПА 100-200 тис. чол. на 1944 рік. А радянські документи свідчать, що кількість учасників УПА значно менша 90-100 тис. За найновішими підрахунками чисельність УПА значно більша ніж 90 тис., вона становить 400 тис осіб. Також чисельність армії постійно змінюється через втрати в боях та операціях. Неможливо підходити до її оцінки однозначно, спираючись на окремі дані. Структура УПА ділилася на 4 Генеральні військові округи (ГВО). УПА-Північ (район дій - Волинь і Полісся), УПА-Захід (Галичина, Буковина, Закарпаття та області за колишньої лінією Керзона), УПА-Південь (Кам'янець-Подільська, Житомирська, Вінницька і південна частина Київської областей), УПА-Схід (північна смуга Житомирської,

північна частина Київської і частково Чернігівської областей). В свою чергу Генеральні військові округи ділилися на воєнні округи, в кожному ГВО налічувалось по декілька ВО.

Література

1. Білас І.Г. Україна в Другій світовій війні.// Дніпро. – 1995. - №5-6.
2. Бурнашов Г. В. Полководець УПА (видання перероблене і доповнене). – Івано-Франківськ, 1999.
3. Денищук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів[б.в.]
4. Дужий П. Генерал Тарас Чупринка. — Львів, [б.в.], 1997
5. Киричук Ю. А. Історія УПА — Тернопіль: [б.в.], 1991
6. Косик В. Україна и Німеччина у Другій Світовій війні.- Париж, Нью-Йорк, Львів: 1993.
7. Лебедь М. УПА: її генеза ріст і дії у визвольній боротбі країнського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. – І частина.Німецька окупація України. Репринт. вид. – Дрогобич: “Відродження”, 1993.
8. Малик Я., Во Б., Чуприна В. Історія української державності. - Львів: Світ, [б.в.], 1995..
9. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952.- К.: “Народна газета”, 1991.
10. Мірчук П. Шухевич — командир армії безсмертних. [б.в.], — 1970
11. «НКВС-МВС СРСР у боротбі з бандитизмом і збройним націоналістичним підпіллям на Західній Україні, в Західній Білорусії та Прибалтиці (1939-1956)»: Об'єднана редакція МВС Росії; Москва; [б.в.], 2008. ISBN 978-5-8129-0088-5, ст.5.
12. Павло Солодько Василь Кук: «У мене немає орденів». Останнє інтерв'ю з командиром УПА [б.в.], 2013
13. Пилипів І., Мазур О. Уроки та історичне значення Акта проголошення Української Державності 30 червня 1941 року // Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія (історія, уроки, сучасність): Матеріали наукової конференції (16-17 січня 1993 р.). - Стрий, [б.в.], 1993
14. Ткаченко С. Повстанська армія Тактика боротби[б.в.]
15. ЦДАВО України. - Ф. 3833. - Оп. 1. - Спр. 10. - Арк. 13[б.в.].

Микола Червоний

студент І курсу

Інституту політології та права

Науковий керівник:

асистент С. В. Долинська

РОЛЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства інтенсивно здійснюється пошук шляхів до утвердження національної єдності. Перспективи розвитку української нації пов'язані із здатністю самої нації ідентифікувати себе як єдину історичну спільноту. Особливе місце в українській історії займає Симон Васильович Петлюра, який був здатен стати на чолі визвольних змагань за національну незалежність і процесу українського державотворення. Дослідження життя і діяльності С.Петлюри є не тільки спробою відновлення історичної пам'яті, а й суспільною потребою сучасного національного державотворення.

Метою статті є дослідження політичної діяльності С.Петлюри у час національно-визвольних змагань 1917–1921 років, з'ясування її значущості для процесів українського

державотворення, концептуальних ідей та поглядів С.Петлюри,щодо подальшого розвитку української нації.

Висвітлюючи концепцію української державності у баченні С.Петлюри, насамперед варто наголосити на тому, що він був мабуть одним із небагатьох чільних діячів соціалістичного політикуму Центральної Ради котрий еволюціонував від автономістських концепцій національного державотворення до самостійницьких. У відозві «До населення всієї соборної України » від 17 вересня 1919 р. першим програмним пунктом уряду УНР він визначив « самостійність і незалежність Української Народної Республіки, - щоб ніхто з близьких та далеких сусідів не замахувався на наше самостійне державне життя та добробут українського народу » [2 ; с. 181]. Це був чи не найважчий для УНР час, коли юрисдикція її уряду розповсюджувалась лише на декілька повітів Поділля.

Українська Держава,на погляд Петлюри – демократична парламентська республіка: “ Самостійна Україна коли буде, то буде тільки як демократична республіка ”, - писав він [3; с. 189]. Умови військового положення не дали змоги скликати сесію Трудового конгресу. Зважаючи на це 12 листопада 1920рПетлюра затвердив ухвалені Радою Народних Міністрів "Закон про Тимчасове Верховне Управління та Порядок Законодавства в Українській Народній Республіці" та "Закон про Державну Народну Раду Української Народної Республіки".Ними булов становлено, що "верховна влада УНР тимчасово організується шляхом розмежування та координування державних функцій між Директорією, Державною Народною Радою і Радою Народних Міністрів... [4].Наявність Державної Народної Ради давало можливість представникам від партій і населення впливати на державні справи, що є,початком демократизації державного устрою. Директорія лише мала повноваження затвердження законів, договорів, призначень, акти амністії й представництво перед іншими державами. Безперечно,це сідчить про демократичністьнамірів та дій Петлюри,засвідчує неможливість узурпації влади у будь-якому вигляді. Він послідовно відстоював закріплення демократичного ладу. На підтвердження доречно навести його слова: "Я демократ... Перед нами великі завдання державного й суспільного будівництва демократизму. І кожен повинен віддати волю, душу, руки на службу цьомуділу... Вся наша працямуситьматисвоєю метою довести європейським чинникам дозрілість нашого суспільства та народних мас до самостійного державного існування на засадах європейської демократії" [5].

Україна, як самостійна держава, на його переконання, будуватиметься “на принципах суто демократичного парламентаризму“ [6, с. 194]. Виборча система мала базуватись на засадах загального, рівного й таємного виборчого права, а парламент та уряд формуватися на основі пропорційної системи. В Українській державі мають бути гарантовані права громадян інших національностей, котрі стоять на ґрунті самостійності України й беруть участь у державному будівництві бо це “буде запорукою нашої перемоги над ворогами і запорукою нашого самостійного і ні від кого незалежного життя“ [7, с. 184].

Цікаві його думки,щодо суспільного устрою. Петлюра був одним з провідних діячів УСДРП,а тому займав ліву позицію у соціальних питаннях. Але,на відміну від В.Винниченка у продовж 1917-1920 рр.,його погляди змінились на більш помірковані. Без сумніву, що С. Петлюра бачив Україну соціально справедливою державою. У вже цитованій відозві “До населення всієї соборної України” він сформулював такі засади внутрішньої політики: передача землі від великих власників без викупу селянству, врахування інтересів робітництва – 8-ми годинний робочий день і соціальні гарантії праці.

Також, вже після 1920 р.,у публіцистиці С.Петлюри можна помітити обґрунтування ідеї української державності як солідарного витвору усього українського суспільства. Він непохитно виступає проти партійного догматизму,котрий веде українське державотворення у безвихідь.

Поділ суспільства на антагоністичні класи і соціальна боротьба між ними захитує пріоритет національної державності, що на його думку неприпустимо.

Важливими й актуальними до цього часу є міркування С. Петлюри щодо ролі державної ідеології в націо- та державотворчих процесах в Україні. Характерно, що до питання формування державної ідеології як одного з найсуттєвіших чинників українського державотворення 1917-1920 рр. С. Петлюра звертався часто. Він вказував на те, що її формування “справа незвичайно тяжка”, а українське суспільство “лише в тяжких катастрофах, в пробах різних може, як в горнилі страждань, її вияснити собі та засвоїти” [8 ; с. 226]. І, як не дивно, саме під час революції 1917 р. цього чинника бракувало більше за інших, як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Наглядним прикладом, цьому можуть служити різні концепції зовнішньополітичної направленості серед вищого керівництва УНР, що перешкоджали її виходу з міжнародної ізоляції.

Важливою основою самостійної Української держави мала стати церква. “В майбутніх конфліктах з Москвою, - писав С. Петлюра, - внутрішнє міцна, ієрархічно дисциплінована українська церква може відограти велике позитивне значення у вислідах такої боротьби” [9, с. 215].

Державна діяльність С. Петлюри припадала на складний для України період, коли доводилось збройно виборювати і захищати незалежність. Через те надзвичайно актуальним було питання її зовнішньополітичних пріоритетів, усвідомлення місця нашої країни у тогочасному світі. Реалізація цього плану тісно перепліталася із проблемою досягнення соборності українських земель, котрі в тогочасних умовах реалізувати було практично не можливо. Звідси і постав контраверсійний в оцінках українських політиків ініційований С. Петлюрою Варшавський договір 1920 р.

Література

1. *Симон Петлюра*. Статті, листи, документи. - Т. 1.- Нью-Йорк, 1956.-С.242.
2. *Петлюра С.* До населення всієї соборної України // Петлюра С. В. Статті / Упоряд. та авт. передм. О. Климчук. – К. : Дніпро, 1993. – С.180-183.;
3. *Петлюра С.* Промова на політичній нараді 26 листопада 1919 року // Петлюра С. В. Статті. – С. 188-189.
4. *Вісник Державних Законів* - 1920. - Вип. 2. - Ч. 24-25.
5. *Мацієвич К.* Симон Петлюра і сучасність // Тризуб. - 1933. - Ч. 35 (393) С. 8-9.
6. *Петлюра С.* Нота до Найвищої Ради союзних і сполучених держав у Парижі // Петлюра С. В. Статті. – С. 193-194
7. *Петлюра С.* Проти погромів // Петлюра С. В. Статті. – С. 183-186
8. *Петлюра С.* Лист до генерала-хорунжого Миколи Удовиченка // Петлюра С. В. Статті. – С. 220-228.
9. *Петлюра С.* 3 листа до І. Огієнка // Петлюра С. В. Статті. – С. 213-216.
10. *Іванис В.* Симон Петлюра / В. Іванис. – Дрогобич, 1992.- 256 с.
11. *Соціально - економічні погляди Симона Петлюри / Б.Андрусишин // Історія в школах України.* - 2000. - № 2. - С. 42-47.

Фесенко Лідія Сергіївна
студентка I курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
асистент С. В. Долинська

ЕТАПИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО СИБІРУ

За межами України нараховується від 10 до 13 млн. наших громадян [1, с. 13]. Тобто, кожен четвертий, п'ятий українець у світі проживає за межами своєї історичної Батьківщини [2, с. 29].

Проголошення незалежності та України відкрило широку можливість чисельній українській діаспорі налагодити тісні духовні, культурні та економічні зв'язки зі своєю етнічною Батьківщиною. Отже, питання вивчення розселення українців набуває особливої гостроти, особливо в регіоні Сибіру, де ступінь асиміляції досить високий.

Вже в кінці XV століття, після розпаду Золотої Орди, утворюється татарська феодальна держава в Західному Сибіру, відома, як Сибірське ханство, яке поєднало Тюменське ханство і Улус Шибана. Важливим зі стратегічної точки зору для Росії був Камський водний шлях, який вів за Урал від Казанського ханства й до Сибіру. Тому захопивши Казань у 1552р., Москва значно збільшила свій вплив на Сибір й після походу Єрмака, досить швидко окупувала його землі. І вже після цієї події почалась колонізаторська політика Росії. Остаточно Сибір був приєднаний у 1605 р. З цього моменту почалось заселення європеїдною расою азійських степів. Корінне сибірське населення все більше посували до кордону з Китаєм [4, с. 35].

Масове переселення українських козаків бере свій початок після Полтавської битви 1708-1709 рр. [5, с. 448]. І це було актом політичної розправи з нелояльними до імперського режиму людьми. Так з XVII по XIX ст. Сибір було переселено до 1 млн українців [8, с. 120]. Особливо велика хвиля міграції українців відбулась у 1775 р. після зруйнування Січі та Коліївщини [9, с. 38].

В XIX на Схід потрапили декабристи, революційні народники, українські соціал-демократи, більшовики, письменники, всі ті, хто приймав участь в повстаннях та революціях. Загалом на каторгу потрапили люди, які були не вигідні Росії, яка проводила то політику панславізму та русифікацію [7, с. 35].

В 20-30х роках XIX ст. великою проблемою стають економічні зміни, що відбуваються з приходом капіталізму та промисловим переворотом. З 1861 р. після відміни кріпацтва і масове обезземелення, селяни переселялися у пошуках кращої долі у Сибір добровільно [4, с. 170].

Нова хвиля заселення відбувалася з 1901-1914 рр. Її особливістю було проведення цілеспрямованої політики Російської імперії по переселенню частини селян з Європейської частини у Сибір. Але недостатність фінансування та неорганізованість дуже негативно відбивались на процесі переселення. Україна втратила значну частину економічно активного й працездатного населення [5, с. 28].

Починаючи з 20-х рр. XX ст. радянська влада робить спробу повторити сталинські переселення [10, с. 80]. Проте добровільні переселення не мають популярності серед українського населення і Сталін вдається до депортацій. У 30х-50х роках XX ст. активно діють ГУЛАГи, табори, тюрми. До Сибіру відправляють мільйони [11, с. 403].

Після II Світової війни, та розвитком геології в Сибіру відкривають нові природні копалини. Зі стратегічної та економічної точки зору заселення Сибіру залишалось важливим. Молодим українським сім'ям обіцяли пільги, оспівували героїзм окремої людини, що піднімала цілину. Такі моменти заселення тривають включно до 1990 р., фактично до розвалу СРСР [6, с. 300].

Отже, проаналізувавши періодизацію заселення території Сибіру, можна дійти висновку, що українці відіграли важливу роль на всіх її етапах. Навіть у XXI ст. питання колонізації Сходу для Росії з тих же історичних причин, залишається актуальним, і значну роль в цьому питанні продовжують відігравати українці.

Література

1. *Атлас. Українці. Східна діаспора.* - К., 1992.- 110 с.
2. *Білецький В.С.* Українська діаспора сьогодні: перспективи і реалії співпраці з Україною /В.С. Білецький //Культурні зв'язки Донеччини з українським зарубіжжям /Укр. культурологічний центр та ін. – Донецьк, 2004. – С. 29-34.
3. *Билим Н.* Материальные и моральные стимулы переселения крестьян на советский Дальний Восток в 1924-1941 гг. // Проблемы аграрной истории Дальнего Востока. – Хабаровск., 1979. – С. 56-65.
4. *Вопросы освоения целинных и залежных земель Западной Сибири* [Сборник статей]. – Отв. Ред. В.Н. Ковалев. – Новосибирское кн. Изд. – 1957. – 253 с.
5. *Вощинин В.П.* Переселение и землеустройство в Азиатской России : Сб. законов и распоряжений /Сост. В.П. Вощинин; Под ред. Г.Ф. Чиркина. – Петроград : скл. изд.: кн. маг. "Учеб. дело", 1915. – XIV, 509 с.
6. *Герои целины.* Из опыта покорителей целины Казахстана, Сибири, Урала и Поволжья [Сборник статей] М.: Сельхозиздат. – 1957. – 657 с
7. *Економічна еміграція з України: причини і наслідки* / Ін-т досліджень діаспори/ Упор. І. Винниченко. – К. : Геопринт, 2003. – 60 с.
8. *Євтух В.* Українська діаспора: Соціологічні та історичні студії. /В. Євтух – К.: Вид-во УАННП"Фенікс", 2003. – 228 с.
9. *Закіров М.Б.* До питання заселення українцями Західного Сибіру у XVII – на початку ХХ століття // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. – Луганськ, Вид-во СХУім. В. Даля, 2005. – № 4. – С. 36 – 44.
10. *Правила об умовах та порядку переселення на землі колонізаційного фонду УССР.* Х.: изд. НКЗС, 1924. – 86 с.
11. *Якименко С.В.* Підготовка земельного фонду на східних Російської Федерації для переселенців з УРСР в період непу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №6. Історичні науки: зб. Наукових праць. – Випуск 10. – К.: Вид-во НПУ імені Драгоманова, 2013. – С. 393 – 403.

Мазуренко Альона Святославівна

студентка III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

професор С. І. Тицький

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ХАЙЛЕ СЕЛАСІЄ, СТАНОВЛЕННЯ МОНАРХІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИПЛОМАТІЇ

У ХХ столітті африканська культура стала зародком ефіопської православної церкви. Прототипом месії став Хайле Селасіє або ж рас Тафарі Макконен за пророцтвом ямайського месії Гаарві, який проголошував, що свободу від Вавилону (Європи) принесе коронація чорного африканського короля, котрим і став ефіопський принц (рас).

Сходження Селасіє на трон стало ретельно спланованою операцією, котра почалася ще з його дитинства, адже він був далеко не першим у черзі на імператорство. З самого дитинства хлопчина постійно знаходився біля імператорського двору. Після навчання вдома він пішов у школу для знаті, а у 14 років отримав свій перший губернаторський пост, до якого ставився другорядно, надаючи перевагу навчанню. Після смерті батька та брата він став губернатором провінції Харер, був доволі близьким другом прямого спадкоємця трону Ліджа Ісяу, якого не було короновано (навіть вбито) через проблему релігійного характеру, Ісяу віддавав перевагу ісламу та пропагував мусульманську релігію і це все він робив у істинно християнській країні, даними діями, мабуть, до глибини душі образив малоосвічену аристократію, тому до коронування не дожив. Королевою стала тітка Ісяу Заудіту, а її радником-регентом став Хайле Селасіє, котрий вже тоді почав «правити».

Офіційно рас Тафарі був коронований після смерті імператриці у 1930 р. Політика Хайле Селасіє намагалася задовольняти потреби усіх верств населення. Він вів активну зовнішню пропаганду, налагоджуючи зв'язки із європейськими країнами та СРСР. Внутрішня його політика відрізняється обережністю, для загального люду проводились реформи в освіті, армії, управлінні, але він не забував і про становище знаті, оточивши себе купою радників та помічників. Ефіопія і за його правління все ще залишалася феодальною державою, де було скасовано рабства, проте фіктивно, адже на практиці устій залишився сталим.

Під час Другої Світової війни Ефіопія ненадовго стала колонією нацистської Італії, Хайле Селасіє офіційно очолив опір, чим пропіарив себе серед народу, адже мудрий правитель, виявився ще й героєм з купою нагород, тож після війни він сміливо продовжив власну політику грамотного дипломатичного деспотизму, адже лише надавав фікцію справжнього вибору. Однак, в силу освіти в тогочасній Ефіопії, менталітету, розвитку міст, появи мануфактури, то Тафарі зробив все можливе, аби його країна розвивалася в ногу з часом, під його керівництвом, та за умови миру між населенням як нижчих, так і вищих соціальних щаблів. Він офіційно очолював країну 44 роки, зрозуміло, що в силу свого похилого віку у 1970 почав віддалятися від влади, а це розв'язало руки ласим на чуже добро поміщикам, тож до 1974 країна переживає голод, інфляцію, кризу та переворот, винуватцем подій бунтівники вважають Хайле Селасіє, останній рік життя він провів під постійним наглядом, офіційною причиною його смерті є ускладнення після попередньої операції, проте є свідчення про вбивство, тіло короля було заховано під однією із вбиралень його двору.

Постать Селасіє у сучасному світі викликає протиріччя, адже для одних він потомок Соломона, а для інших диктатор та деспот.

Якщо розглядати його політику в залежності від історичного часу, то пам'ятники Тафарі повинні стояти у кожному дворі Ефіопії. Одна особа спромоглася не лише сконцентрувати конституційно владу в своїх руках, а й сміливо йшла на реформи, запозичуючи, всі найкращі нововведення Європи.

У країні було написано та затверджено конституцію, ухвалено проекти побудови нових навчальних закладів, лікарень, доріг, почали друкувати книги на амхарській, створено двопалатний парламент (із знаті та найбільш шанованих осіб, котрі згодом стали або міністрами, або його особистими радниками).

У 1955 році ухвалено нову конституцію, яка надає більше влади парламенту, та знімає певні обов'язки з короля. За документами відбуваються соціокультурні зрушення, на шляху до цивілізаційного європейського життя, проте на практиці інновації не прижилися. Основною причиною невідповідності реальної ситуації нововведеним законам є відрив між бідними та багатими. Забезпечене населення захищало власні інтереси, залишаючи крихти іншим, проте цілеспрямовано запроваджувало закони розвинених країн. Нижчі класи і не усвідомлювали

цього, оскільки їм бракувало освіти, не дивлячись на загальну тенденцію розвитку і інфраструктури, і мануфактури.

Здається, що внутрішня політика не цікавила Селасіє, адже багато часу та сил він віддавав міжнародним прийомам та зустрічам, візуально показуючи, що Ефіопія доволі розвинена, багата і процвітаюча країна, коли насправді, всередині політичного ядра Ефіопії ширилася дипломатія залякування як пише очевидець: «Ми усі мали можливість написати про своє невдоволення в газету по факту, але зробити це не наважувався ніхто.» Причиною була тиха непомітна смерть опісля такої заяви. Боротьба з інакомислячими в Ефіопії, як і у всіх розвинених країнах, характеризувалася переслідуванням та вбивством чи пак нещасним випадком.

У своїй роботі правителя Тафарі Макконен користувався принципом «різки» і «пряника» помірно, то відпускаючи важелі впливу, то повертаючи їх назад собі. І ця політика ідеально підходила країні, адже більшість населення зупинилось у розумовому розвитку на стадії п'ятикласника, внутрішні конфлікти на ґрунті релігії (мусульманство та християнство), конфлікти між різними провінціями, адже деякі території були завойовані відносно нещодавно, до того ж Ефіопія зазнавала впливу від багатьох європейських країн (Італія, Франція, Великобританія, Німеччина), а також Росії. Для втримання власної міцної позиції потрібно було бути суворим правителем по відношенню до своїх громадян, хоча Селасіє, мабуть, єдина людина в Аддіс-Абебе, котра намагалася гідно відстоювати права всіх верств населення, політик повільно запроваджував в країні найпотрібніші здобутки Вавилону (Європи за растафаріанством), адже непередбачена маса не змогла б адекватно оцінити отриманих можливостей, до того ж потрібно було втамовувати бажання багатіїв, більшість таких процесів потребували перевірки часом.

Хайле Селасіє ідеальний правитель за версією Ніколло Маккіавелі, по перше, він був доволі хитрим аби співпрацювати із світовими союзами і задобрювати коло ефіопських аристократів, але при цьому робити кроки на шлях всезагального розвитку населення (торгівля, урбанізація, розвиток освіти) і він був достатньо сильним аби правити протягом більш ніж 40 років та зберегти владу в своїх руках, до того ж, він і при Заудіту уже «правив», людина все своє життя керувала цілою державою, при цьому стримувала поривання місцевих «князьків», у котрих було хобі - мати власну армію, чим більше армія, тим більше у тебе впливу, і в кінці свого царювання через роки посухи та голоду, через інфляцію його правління скинули, 1974 рік, а люди і досі не зрозуміли, що ними маніпулюють багаті плебеї.

Якщо провести паралелі, то падіння правління Макконена схоже на розправу з Миколою II, коли усіляка неосвічена челядь почала творити історію, не оперуючи фактами.

Король рас Тафарі Макконен гідний усіх військових нагород та почесей, адже був не лише інтелектуально розвиненим індивідом, а й жорстким державцем, всі дії якого були спрямовані на благо країни і її громадян, тож немає нічого поганого в політиці деспотизму, якщо вона йде на користь суспільству.

Література

1. *Бартницкий А., Мантень-Нечко И.* История Эфиопии / А. Бартницкий – М.: Прогрес, 1976. – 489 с.
2. *Ягья В., Хайле Селассие I.* / В. Ягья – М.: Вопросы истории, 1990. — В. № 10. — С. 62
2. *Нагаст К.* Книга мудрости растафари / К. Нагаст – М. «Мысль», 2008. – 210 с.
3. *Телвелл М.* Корни травы / М. Телвелл – К.: «Думка», 1978. – 180 с.
4. *Марли Р.* No woman, no cry. Моя жизнь с Бобом Марли / Р. Марли – М.: «Мысль», 1988. – 240 с.
5. http://www.africana.ru/lands/Ethiopia/black-white_lion.htm

6. <http://haile-selassie.narod.ru/articles/zmeyarasta.htm>
7. <http://www.livelib.ru/tag/пастафаріанство>

Сліпченко Людмила Юріївна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент О. А. Прохоренко

ФЕНОМЕН ДИЗАЙНУ В СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Сьогодення для України є часом глибоких трансформацій в усіх сферах суспільного життя. XXI ст. характеризується тенденцією до формування нової парадигми світосприйняття. Відбувається перегляд усталених підходів і оцінок, утверджується діалогічне, плюралістичне розуміння історико-філософського процесу.

Актуальність статті зумовлена завданнями соціокультурного реформування українського суспільства, що має своїм безпосереднім витоком процес національного відродження України, в основі якого розвиток дизайну постає як фактор свободи та самоактуалізації суспільства і особистості. Феномен дизайну в соціальній філософії намагався осмислити кожна епоха, але ця проблема до сьогодні є недостатньо вивченою в нових умовах глобалізації.

Як універсальне явище, що поступово поширюється на всі сфери людської діяльності, дизайн в сучасних умовах потребує системного дослідження. Тим більше, що на початку третього тисячоліття загострилися проблеми, пов'язані із артикуляцією дискурсу про дизайн як опредмечення соціокультурних вимірів особистості.

Сучасна людина все глибше усвідомлює проблему власної причетності у світі, а тому приділяє все більшу увагу улаштуванню свого буття, в якому тільки й може відбутися здійснення "сутнісних сил" людини.

Дослідження феномену дизайну має свою історію, яка, перш за все, спирається як на досягнення попередніх поколінь, так і на сучасну соціально-філософську думку. Проблеми, пов'язані феноменом дизайну в соціальній філософії, знайшли певне відображення в науковій літературі. В останній час великий інтерес у суспільства і, перш за все, у колах учених викликає історія дизайну.

Одні дослідники [1; 2; 3;] вважають, що дизайн – явище, яке має тривалу історію, що вимірюється тисячоліттями. Натомість, інші автори [4; 5; 6] вважають, що дизайн виникає на початку XX сторіччя як реакція на стихійне формування візуальних і функціональних властивостей предметного середовища, що він з'явився у зв'язку з необхідністю якось відреагувати на розрегульованість виробництва і споживання, що поняття "дизайн" ніяк не може бути пристосованим до тих процесів, які нас цікавлять, і які відбувалися в минулому.

Дослідження дизайну як феномена в соціальній філософії має складну історію входження до філософського дискурсу. Для визначення рівня складності даного феномена важливо визначити ступінь її наукової розробки.

Філософія дизайну – один з напрямів соціальної філософії, що висвітлює соціально-культурні, композиційно-художні та технологічні закономірності формування гармонійного, естетично-досконалого предметного середовища життєдіяльності людини, створення дизайнерських об'єктів матеріальної і духовної культури, промислових виробів дизайну; досліджує широкий спектр духовно-проективних засобів формування предметно-просторового

середовища, пластично-образні особливості об'єктів дизайну, методологічні питання дизайну, історико-генетичну та соціально-культурну природу проектно-дизайнерської діяльності, сучасні тенденції та національні особливості розвитку дизайну в умовах глобалізації.

Свій досвід взаємодії з довкіллям первісна людина фіксувала у міфах [7]. У міфологічне мислення первісна людина виокремила себе з оточення, усвідомлювала відмінність свого родового буття від видового існування.

Кожна епоха мала свої соціальні й науково-технічні завдання, уподобання й смаки, що впливали на розвиток дизайну, зумовлювали нові функції, конструктивні системи, художні засоби, індустриальні методи будівництва, однак кінцевою метою дизайну є задоволення матеріальних і духовних потреб усього суспільства [8, с. 206-254].

В історії людства, дизайн був породжений значним і все збільшуючим розривом між потребами споживання і виробниками, який виникає в результаті розподілу праці, механізації і художньо-проектної діяльності.

Середньовічне ремесло, при всій його простоті, було дуже розвиненим виробництвом, зі своєю спеціалізацією і своїм розподілом праці, з великим географічним охопленням територій виробництва і розподілом готової продукції, з товарно-грошовими відносинами і контактами принципово різноманітних культур Заходу і Сходу [9].

Естетичним кредо в епоху Відродження, як і в епоху античності, був синтез користі й краси, що накладало відбиток на формотворення предметного середовища, розповсюджуючись на машини і ремісничі знаряддя, а також на предмети побуту.

Особливо характерним для Нового часу є ентузіазм, з яким модель машин використовувалася для розуміння і пояснення світу на основі механістичного підходу, формувалися переконання, що світ явищ, які реконструюються через посередництво досліджень і продуктів, сконструйованих інтелектом чи руками людини, – це той єдиний світ, в якому може існувати людина.

На початку ХХ ст., відбувається процес компрометації “здорового глузду” і “банкрутства” традиційних систем цінностей (футуризм, дадаїзм, Маринетті), а такі феномени, як закон, порядок, поступовий рух історії і культури піддаються критиці як ідеали, що не витримали перевірку часом (в даному пункті своєї концепції авангардизм близько підходить до моделювання концепції постісторії) в контексті культури, цивілізації, глобалізації, – як відзначає В.Шейко [10, с. 20].

Отже, в історико-генетичному аспекті дизайн може бути визначений як соціально значуща творча діяльність в діалектичному взаємозв'язку її результативності; вираженні її процесуальності, перетворенні багатства досвіду людської історії у внутрішнє багатство індивідів, що втілюють зміст цього багатства в своїй соціальній діяльності.

В контексті філософського дискурсу дизайн є результатом безмежного розширення сфери прикладного мистецтва і його розвитку на промисловій основі, результатом проникнення естетики в техніку.

Отже, кожна епоха історії дизайну зробила свій внесок у формування як феномену, так і концепту дизайну. Зародження ремесла було наслідком формування синкретичного підходу до оцінки споживацьких якостей виробу у єдності його функціональних та естетичних вимірів. З виникненням мануфактурного виробництва з проміж етапів задуму та продукування виробу виокремлюється проектна діяльність як така, з притаманним їй естетичним компонентом; саме до цієї епохи й відноситься формування дизайну як мистецтва (дизайн-мистецтва). Конструктивізм як якісно новий принцип формоутворення та якісно новий етап розвитку дизайн-практики виникає саме за умов масового машинного виробництва і натомість художньому смаку та інтуїції спирається вже на раціональні принципи техніки взаємоузгодження функціональних та естетичних моментів форми виробу.

Становлення і розвиток теорії і практики дизайну базуються на тому, що розвиток дизайну пов'язаний із розвитком специфічної людської активності, яка якісно змінює буття людини у світі, ускладнює і стрімко розширює дизайнерську діяльність. Підходи до дослідження дизайну як соціокультурного феномену не можуть розглядатися поза контекстом формування соціально-філософської парадигми вивчення усїєї соціокультурної сфери.

Враховуючи вище сказане, потрібно зауважити, що дизайн є універсальним, з одного боку, як мистецтво, з іншого, як певна сторона технічної діяльності. Таким чином, те, що називають дизайном за своєю природою, є досить багатограним синтетичним явищем, яке відіграє важливу роль у житті сучасного суспільства і людини.

Література

1. Белов А.А., Гвоздев Е.М. История дизайна: Лекции /А.А.Белов // СПб. –Образование, 1993. –76с.
2. Быстрова Т.Ю. Вещь в дизайне /Т.Ю.Быстрова // Екатеринбург: Архитектон, 1999. – 117 с.
3. Виноградова И.П. Основы дизайна /И.П.Виноградова// Карагевс: КЧГПУ, 1999. – 93 с.
4. Генисаретский О.И. Проблемы исследования и развития проектной культуры дизайна /О.И.Генисаретский //Автореф. дис... канд. искусств.: 17.00.06 /Всесоюз. н.-и. ин-т техн. Эстетики : М., 1988. –20 с.
5. Глазычев В.Л. О дизайне (Очерки по теории и практике дизайна на Западе) /В.Л.Глызычев // М.: Искусство,1970. –192 с.
6. Дижур А.Л. У истоков промышленного дизайна. Петер Беренс: К 75 – летию начала дизайнерской деятельности / А.Л.Дижур //Техническая эстетика, 1982. –№ 12.
7. Мироманов В. Искусство и миф / В.Митрофанов // М.: Согласие, 1997. –428 с.
8. Генис А. Вавилонская башня: искусство настоящего времени /А.Генис//Иностранная литература, 1996. – № 9. – С. 206 – 254.
9. Сидоренко В.Ф. Генезис проектирования. Культура и эстетика дизайнерского творчества /В.Ф.Сидоренко// М., 1990. –32 с.
10. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Монографія/ В.М.Шейко// В 2-х т.: Основа, 2001. –Т. 2. – С. 20.

Пономаренко Вікторія Леонідівна
спеціальності «соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
старший викладач О. В. Логвиненко

СКАРБИ ЧЕРНІГОВА Х-ХІІІ СТ.

Актуальність дослідження полягає у відродженні культурно-історичної спадщини Чернігова – одного з провідних давньоруських міст Південної Русі і Східної Європи. Місто виникло в епоху раннього середньовіччя і протягом століть було найбільшим економічним, політичним і культурним центром східнослов'янського світу.

Більшість скарбів, знайдених на території Чернігова, виявлено або під час археологічних розкопок або випадково. Перші археологічні знахідки скарбів на території Чернігова датуються 1848 роком. Всього налічується 12 речових і 3 монетних Чернігівських скарбів Х – ХІІІ століть.

Цінність Чернігівських скарбів полягає у тому, що 70 % знахідок збереглося і передано на

збереження у державні музеї, їх зразки є предметами подальших досліджень.

Склад скарбів X – XI ст. свідчить про той факт, що культура зазначеного періоду формується під впливом таких чинників як: язичницькі традиції Східної Європи, культурні традиції перших державних утворень (кіммерійці, скіфи, сармати), які існували на території України, візантійські християнські впливи.

А скарби XII – XIII століть є свідченням вже сталого розвитку ремесел, промислів, соціальних прошарків, різних видів декоративно-вжиткового мистецтва, певної усталеної семантики і символіки виробів. На долю більшості скарбів вказаного періоду впливає факт початку монгольської навали, що вплинуло навіть на намагання жителів постраждалих міст зберегти свої речі.

Пізнання скарбів відкривають перед дослідниками систему вірувань і повір'їв, духовний світ, традиції і звичаї прикрас і вбрання та слугують джерелом вивчення соціальної структури суспільства.

Окреме значення мають для дослідників скарби, які містять грошові одиниці. Вивчення складу скарбів дають уявлення про соціально-економічний розвиток давнього Чернігова, про розвиток торгівлі і товарно-грошових відносин, про зв'язок Чернігова із Києвом та іншими містами Київської русі та іноземними державами. Що додає Чернігову значущості провідного соціально-економічного центру Київської Русі.

Література

1. *Археологія Української РСР.* – К., 1975. – Т. 3.
2. *Бойко М.К., Євстратов В.А.* Нариси з історії Чернігівщини від найдавніших часів до наших днів. Вип. 1. Наш край у VII – XIII ст. – Чернігів, 1997. – 79 с.
3. *Добровольський М.П.* Черныговский Успенский православный монастырь. – Чернигов, 1908.
4. *Историко-археологический семинар “Чернигов и его округа в IX – XIII вв.”* (15 – 18 апр. 1985 г.). Тезисы докладов. – Чернигов, 1985.
5. *Историко-археологический семинар “Чернигов и его округа в IX – XIII вв.”* (26 – 28 сентября 1988 г.). Тезисы докладов. – Чернигов, 1988.–113 с.

Хоружая Арина Олександрівна

студентка I курсу

Інституту корекційної педагогіки та психології

Науковий керівник:

доктор історичних наук,

професор Т. А. Стоян

СОЦІАЛЬНІ РЕФОРМИ М. ХРУЩОВА В УКРАЇНІ

Соціальна політика в період "хрущовської відлиги" заслуговує великої уваги та зусиль для її дослідження тому, що саме цей тип політики був пріоритетним для самого Хрущова, який будь-якою ціною намагався підвищити роль і становище людини у тодішньому суспільстві, підвищити довіру людей до держслужбовців. Зміст хрущовських соціальних реформ підривав ті соціальні стандарти, які були закладені ще в часи «сталінізму» [3, с. 55]. Отже, оглядаючись у радянське минуле та маючи перед очима сучасні проблеми можна говорити, що дана тема була, є і буде актуальною, в першу чергу тому, що в залежності від того в якому напрямку проводить соціальну

політику держава і залежить добробут населення. Саме тому соціальна сфера може стати зброєю для досягнення популярності у народі.

У липні 1956 р. було прийнято закон про державні пенсії, за яким значно збільшено розміри нижчих розрядів і обмежено розміри високих пенсій. Пенсійний вік знижувався до 60 років для чоловіків і 55 років для жінок. Середній розмір пенсій збільшився майже в два рази [5, с. 207]. З 1956 р. розпочався поступовий (за галузями) перехід з восьми на семигодинний робочий день.

У вересні 1956 р. уряд видав постанову про підвищення в середньому на третину заробітної плати низькооплачуваним робітникам і службовцям.

У березні 1956 р. була прийнята партійно-урядова постанова про щомісячне авансування колгоспників і додаткову оплату праці в колгоспах. Колгоспам рекомендувалося виділяти на щомісячне авансування не менше чверті їх грошових доходів. На реальні доходи трудящих істотно впливала практика щорічного випуску державних внутрішніх позик. Вони були розраховані на напівдобровільне-напівпримусове вилучення грошової суми, яка відповідала 3–4-тижневому заробітку. Кожного року відбувалися тиражі виграшів за державними зобов'язаннями — облігаціями [4, с. 118]. У липні 1957 р. ЦК КПРС і Рада міністрів СРСР прийняли постанову «Про розвиток житлового будівництва в СРСР». Понад 3 млн квартир, споруджених у містах і робітничих селищах України за десяток років, істотно пом'якшили житлову проблему. Хоча збудовані в часи М. Хрущова п'ятиповерхові панельні будинки з невеликою житловою площею пізніше презирливо назвали «хрущобами», вони були для жителів міст кращим варіантом порівняно із бараками або перенаселеними комуналками [2, с. 162]. Цього часу з'явилися нові магазини, їдальні, кафе, ресторани, урізноманітнювався асортимент промислових товарів. У побут багатьох людей ввійшла нова техніка - телевізори, магнітофони, пральні машини тощо. Хрущов зробив перші кроки у боротьбі з привілеями. Він намагався якщо не відмінити, то хоча б обмежити привілеї, даровані Сталіним партійній номенклатурі. Хрущов скасував «закриту зарплату» (так звані «конверти»), яка була в 2 - 3 рази вище «відкритої» та якою не сплачувались ні податки, ні внески [4, с. 112].

Отже, справді історичним досягненням цієї доби була результативна соціальна політика тоталітарної держави. Однак, повністю подолати звички і звичаї величезного шару партійної аристократії Хрущову не вдалося. Партійна ієрархія взяла верх. Але найсерйознішою невдачею соціальної політики Хрущова було те, що він не зміг ліквідувати дефіцит постачання населення продуктами харчування. У 1954–1958 рр. такий дефіцит був істотно пом'якшений, але знову різко загострилася в кінці 50-х років і особливо на початку 1960-х років в результаті помилок аграрної політики Хрущова 1959–1963 рр.

Література

1. *Бажан О.* Процес десталінізації в Україні (друга половина 1950-х - початок 1960-х рр.). // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1999. -№1/2.
2. *Баран В.К., Даниленко В.М.* Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.) – К., 1999.
3. *Зубкова Е. Ю.* Общество и реформы. 1945–1964 / Е.Ю. Зубкова. – М.: ИЦ «Россия молодая», 1993. — 200 с.
4. *Кульчицький С.В.* Спроби реформ (1956-1964 рр.) // УІЖ. – 1998.- №2-4.
5. *Литвин В.* Україна у другому повоєнному десятилітті (1956–1965). – К., 2004.

Хоменко Глеб Володимирович
студент III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
старший викладач Д. І. Малежик

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА В УКРАЇНІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ЗАХОДУ ТА СХОДУ

Анексія Криму та окупація Донбасу актуалізували перед Україною проблему збереження власної культурної ідентичності. Складні суспільно-політичні умови стали результатом боротьби східних та західних цінностей в українському суспільстві. Ведення інформаційної війни як механізму дестабілізації та боротьби за свідомість українців є одним з елементів подібного протистояння.

Інформаційна війна – це цілеспрямований вплив на населення окремої держави з боку однієї або декількох інших з метою поширення інформації, що не відповідає дійсності. Поняття інформаційної війни було запозичено в американській лінгвістиці та вважається різновидом психологічного впливу. Існує низка класичних методів ведення інформаційної війни, які використовуються повсякчас: приховування найбільш значущих фактів у безмежному потоці новин, використання загальноновизнаних термінів поза контекстом, вибіркового характеру інформації та інші [1].

У всесвітній історії інформаційна війна не є виключно новим феноменом. Зокрема, рейхміністр народної освіти і пропаганди Німеччини Йозеф Геббельс використовував різноманітні механізми інформаційного впливу задля зміни світогляду людей в роки німецько-радянської війни [2]. Пізніше, у працях вітчизняних дослідників, серед яких І.Панарін, інформаційна війна Заходу вважається однією із причин розпаду Радянського Союзу [3].

З появою сучасних медіа умови ведення інформаційної війни отримали новий поштовх у розвитку. Так, динамічне використання Інтернету призвело до глобалізації суспільства та зникнення національних кордонів щодо подання інформації. Якщо функціонування традиційних засобів масової інформації зазвичай регулюються державою, Інтернет в цьому аспекті є більш незалежним. Сучасні веб-сторінки також сповнені інформаційною пропагандою, проте вони надають змогу роздивитися ту чи іншу проблему з різних точок зору. Визнаючи те, що українські та російські медіа підпорядковуються владі та окремим представникам олігархії, міжнародні Інтернет ресурси постають альтернативним засобом інформування суспільства.

Україна, яка протягом багатьох років перебувала під впливом ідеологізованого інформаційного простору СРСР, не випадково стала майданчиком для насадження цінностей із-за кордону. Вигідне геополітичне положення у центрі Європи дозволяє говорити про приналежність України до «цивілізованого світу». Водночас історичне минуле та економічна залежність від Російської Федерації ставить під питання можливість наслідування західних пріоритетів. Так чи інакше, військові міжусобиці, які відбуваються на сході України лише посилюють культурний розбрат українського населення.

На думку українських експертів однією із основних сфер для боротьби за майбутнє України являється інформаційний простір. Впливаючи на свідомість українського суспільства характер інформації може змінити їхнє ставлення до Заходу та Сходу на свій лад. Однією з рушійних сил інформаційної війни в Україні являється усталена пропаганда російських ЗМІ [4].

Так званий «режим Кремля» стає на заваді вільному вибору українського суспільства та загрожує втратою культурного суверенітету.

Подальші перспективи розвитку України в контексті інформаційної війни залежать від урегулювання ситуації на політичному рівні. Проте слід розуміти, що у разі чергового загострення конфлікту на Донбасі важливим чинником збереження української національної ідентичності стане уміння протистояти примусовому насадженню іноземних цінностей. Це потребує активного розвитку українських медіа та відновлення їх функціонування по всій території України. За словами міністра інформаційної політики Ю. Стеця з березня 2015 в Криму знову можна буде почути українське радіо [5].

Отже, інформаційна війна в Україні обумовлена цілеспрямованим інформаційним впливом іноземних ЗМІ та може призвести до вкрай негативних наслідків. Боротьба за свідомість українців являється ключовим моментом у протистоянні між Сходом та Заходом. Використовуючи новітні медіа ресурси, зокрема Інтернет, Україна повинна зміцнити власні позиції у національному інформаційному просторі.

Література

1. Григорьев М. Методы ведения информационных войн, [Електронний ресурс] — Режим доступу. — URL: http://mcpt.narod.ru/pr_war.html. — Назва з екрану
2. Щоденна українська газета Україна Incognita: Історія і Я. [Електронний ресурс] — Режим доступу. — URL: <http://incognita.day.kiev.ua/uroki-manipulyuvannya-vid-doktora-gebbelsa.html>. — Назва з екрану
3. Панарин И.Н. Первая мировая информационная война. Развал СССР. — Питер, 2010. — С. 13
4. Дацюк С. Россия во лжи [Електронний ресурс] — Режим доступу. — <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53116eef447b1/>. — Назва з екрану
5. В Крым вернется украинское радио [Електронний ресурс] — Режим доступу. — URL: <http://korrespondent.net/ukraine/3493834-v-krym-vernetsia-ukraynskoe-radyo-stets>. — Назва з екрану

Залєвський Сергій Романович

студент III курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

старший викладач Д. І. Малежик

МУЗИЧНЕ НОВАТОРСТВО КОМПОЗИТОРІВ Д. БЕРЕЗОВСЬКОГО ТА Д. БОРТНЯНСЬКОГО

В історії української музичної культури друга половина XVIII ст. стала кульмінаційним етапом розвитку хорової музики, а також початком формування таких музичних жанрів як опера, симфонія, соната, концерт тощо. Провідним залишався жанр хорового концерту, який набував інших більш розвинених форм під впливом західноєвропейської професійної музики. Відбувся перехід від одночастинного партесного концерту доби бароко до циклічного духовного концерту періоду класицизму. У творчості видатних представників української культури другої половини XVIII ст. – М. Березовського та Д. Бортнянського хоровий концерт досягає класичних художніх вершин.

У масштабах української культури фігура М. Березовського цілком співставлена із феноменом Моцарта у західноєвропейському мистецтві. В книзі «Україна InCoqrita» читаємо: «Біографія М. Березовського... містить чи не найбільшу кількість неясних та заплутаних відомостей. Створенню... образу композитора...сприяла повість рос. письменника ХІХ ст. Нестора Кукольника «Максим Созонтович Березовський». Багато пізніших біографів композитора у своїх роботах спиралися на це белетристичне джерело.

Про Максима Созонтовича знаходимо у книзі академіка, німецького дипломата Якоба фон Штеліна: «...обладающий большим дарованием, вкусом и искусством в композициях церковных произведений изящного стиля».

Його ім'я викарбуване на дошці почесних студентів Болонської академії поряд з геніальним Моцартом.

Хорова спадщина композитора складається з духовних циклічних акапельних концертів, літургії, «причасних віршів». Його твори вирізняються високою емоційністю, вишуканістю композиторського письма, художньою досконалістю, красою й виразністю. Четверта частина з літургії М. Березовського «Вірую» стала одним із найпопулярніших церковних творів.

Справжньою перлиною духовної музики є драматично – трагедійний концерт «Не отвержи мене во время старости».

Новаторство цього твору полягає в зіставленні чотирьох частин циклу, ансамблевому і хоровому виконанні. У такий спосіб композитор втілює ідею конфліктності різних музично – образних сфер: скорботності, туги, безнадії, схвильованості, обурення, протесту тощо. Глибокий за змістом текст, який розповідає про життя і смерть, цінності людського буття, ніби перегукується зі сповненою трагізму біографією митця. В концерті застосовуються різноманітні прийоми поліфонічного розвитку (імітації, фуга).

На думку М. Поповича, творчість М. Березовського, можливо, пояснює, чому його напрям більше сподобався знаменитому болонському вчителю падре Мартіні, ніж напрям Моцарта: найсильніші твори, де думка і слово органічно сполучені з простою і прекрасною музикою, він писав на духовні теми.

Новаторські досягнення М. Березовського, що органічно поєднували традиції західноєвропейської (італійської) музики з елементами мелодики українських пісень, мали велике значення в становленні вітчизняного професійного музичного мистецтва.

У творчості Д. Бортнянського поєдналися найновіші на той час досягнення світової композиторської техніки (зокрема італійської школи) з вітчизняними музичними традиціями. В історію світової культури він увійшов як реформатор церковного співу. Протягом багатьох десятиліть його твори виконували як обов'язкові в усіх православних церквах Російської імперії, звучали на коронаційних та інших офіційних подіях, були широко відомі в світі. Ще за життя його називали російським Палестиною.

Аналізуючи творче надбання Д. Бортнянського, можна стверджувати, що він разом із М. Березовським, А. Веделем, Е. Азєсвим створив класичний тип хорового концерту. Вони стали представниками нового напрямку в партесному співі, що характеризувався потягом до узгодження музики й тексту, адже більшість італійців, котрі писали музичні твори для православної церкви, погано володіли слов'янськими мовами, а то й узагалі її не знали. Д. Бортнянський першим сприяв упорядкуванню храмових співів і почав розробляти давні християнські мелодії.

Бортнянському належить більше 100 творів хорової духової музики – 35 чотириголосних 10 двоголосних, ряд невеликих композицій, а також світські хори, в тому числі кантата «Співак у таборі російських солдатів», камерно – інструментальні твори.

У хоровому стилі Бортнянського – урочисто-пісенному, ліричному – знайшли відображення народні мотиви, і особливо, українські. Творчість композитора – класика активно

вплинула на розвиток української хорової культури. На його спадщині вчилися М.Лисенко, К. Стеценко, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський та багато ін.

У XIX ст. особливий інтерес до хорової спадщини Д.Бортнянського проявляли композитори Галичини. Його концерти звучали в духовних семінаріях, виконувалися міськими та сільськими церковними хорами. Композитор М.Вербицький підкреслював величезний вплив «українського Моцарта» на західноукраїнських композиторів XIX ст.

Хорова музика Д.Бортнянського звучить у багатьох країнах світу, набула популярності у США.

В одному з найвеличніших храмів Нью – Йорка – Єпископальному Соборі святого Йоана Богослова на початку XX ст. встановлено єдине у світі скульптурне зображення Д.Бортнянського поряд з 11 іншими скульптурами найвидатніших авторів церковних творінь – Давида – автора псалмів, св. Цецілії – покровительки церковної музики, св. Григорія Великого – папи Римського, що запровадив григоріанський хорал, європейських композиторів Д. Палестрини, Й. Баха, Г.Генделя та ін.

Література

1. *Художня культура України: Навч. посібник /За заг. ред. Л.М. Масол – Київ: Вища школа, 2006.*
2. *Аристова Л. Хоровий концерт та його творці / Мистецтво та освіта.- 2004.- № 3-4.*
3. *Огієнко І. Українська культура. - Київ, «Абрис», 1991.*
4. *Попович М. Нарис історії культури України. – К.:АртЕК, 1998. -728 с.*

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

Абанькина Маргарита

студентка II курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

кандидат психологических наук,

доцент О. В. Темрук

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

В современных условиях повышения роли и значимости человеческого фактора в развитии всех сфер общественной жизни возрастает необходимость обеспечения психологически здорового социума, улучшения уровня взаимодействия человека в обществе, развитие человека как личности, живущей в постоянной динамике способной к развитию и коммуникации.

Решению указанных проблем, на наш взгляд, будет способствовать описание и разработка методик для поднятия уровня компетенции в области Эмоционального Интеллекта, основанных на исследовании эмоциональной составляющей человека и его поведении.

Все, что связано с эмоциями человека, их происхождением, функциями и т.д., изучали философы, начиная со времен Античного мира. К примеру, Аристотель разделял эмоции на чувства и аффекты, изучал влияние эмоций на поведение человека. Философы античной эпохи уже рассматривали эмоциональную составную как отдельную область знания. Такие философы как Рене Декарт, Бенедикт Спиноза, Джон Локк, Томас Гоббс, Френсис Бекон внесли свою лепту в исследование эмоциональной сферы человека. Но общей тенденцией вплоть до двадцатого столетия являлось доминирование изучения познавательной сферы человека. Двадцатое столетие было направлено на науку строго в рамках рационализма. Ученых и психологов интересовали интеллектуальные способности личности, сегодня всем известное IQ, комплекс когнитивных и мыслительных способностей, или коэффициент интеллекта, от которого как считалось, зависит продуктивность человека и его возможности в любой жизненной сфере.

Непосредственно область исследования Эмоционального Интеллекта достаточно молода. В 1980 году доктор и психолог Реувен Бар-Он ввел в обиход аббревиатуру EQ Emotional Quotient, что обозначает личный коэффициент эмоциональности, который позже разработал и методику измерения уровня EQ. Впервые термин “эмоциональный интеллект” был употреблен в 1990 году Дж. Мейером и П.Сэловэем. Одно из определений эмоционального интеллекта, сформулированное авторами, звучит как “способность тщательного постижения, оценки и выражения эмоций; способность понимания эмоций и эмоциональных знаний; а также способность управления эмоциями, которая содействует эмоциональному и интеллектуальному росту” личности.

Мы считаем, что эмоциональный интеллект - это способность качественно справляться с жизненными трудностями и гармонично адаптироваться в социальной среде. Невозможно достичь гармонии в жизни и занять должное место в социуме без наличия данных навыков.

Проводя исследования в сфере эмоционального интеллекта ученые (Реувен Бар-Он, Даниел Голман и другие) задавали себе вопрос - "Почему люди одаренные высокими интеллектуальными способностями, отличники, краснодипломщики очень часто остаются в тени жизни, тогда как более скромно одаренные преуспевают и достигают больших высот?"

Выяснилось, что это напрямую связано с уровнем развития эмоционального интеллекта. Человек как существо социальное должен уметь качественно взаимодействовать с обществом, что невозможно без наличия должного развития эмоциональных и социальных навыков. На сегодняшний день признание значения эмоционального интеллекта в определении успеха очевидно.

В 1995 году вышла книга Даниеля Голмана "Эмоциональная культура: почему она может иметь большее значение, чем IQ". Она вызвала огромный интерес к той роли, которую играет в нашей жизни эмоциональная культура. Автор подмечает: "Высокий коэффициент умственного развития не гарантирует преуспевание, престиж или счастье в жизни, наши учебные заведения и культура зациклены на академических способностях, игнорируя эмоциональный интеллект — который имеет огромное значение для нашей личной судьбы. И то, насколько человек это осознаёт, имеет решающее значение для понимания, почему один преуспевает в жизни, а другой — равного интеллекта — оказывается в тупике". Такие способности как самомотивация и уверенное стремление к достижению поставленной цели, не смотря на провалы и неудачи, сдерживание своих порывов и есть основными составляющими эмоционального интеллекта, от которых напрямую зависит психологическое здоровье и успех. Эти навыки необходимо должным образом развивать, начиная с раннего детства.

Целью нашей работы было исследовать особенности проявления эмоционального интеллекта у подростков. Подростковый возраст называют "критическим периодом", "переходным или переломным возрастом". Этот важный и сложный период в жизни каждого подростка - время социализации и индивидуализации, время формирования будущей личности и утверждения собственного уникального "Я". Для исследования мы выбрали контингент испытуемых возрастом 14-15 лет в количестве 27 человек.

Для решения этой задачи мы использовали методику Н. Холла на выявление уровня эмоционального интеллекта. Она показывает, как человек умеет пользоваться своими эмоциями, как умеет воздействовать на поведение и душевное состояние партнёра по общению, насколько хорошо и умеет ли считывать эмоции свои и других. Результаты определяются по указанным пяти шкалам:

Шкала "Эмоциональная осведомленность" - то есть осознание и понимание своих эмоций. Только 30% подростков имеют максимальные показатели по данной шкале.

Шкала "Самомотивация" - управление своим поведением, за счет управления эмоциями. В группе испытуемых выявлено 33% высоких или максимальных показателей по данной шкале.

Шкала "Распознавания эмоций других людей" - умение воздействовать на эмоциональное состояние других людей. Всего у 11% испытуемых подростков выявлен высокий уровень развития данной способности.

Шкала "Эмпатия" - это понимание эмоций других людей, умение сопереживать текущему эмоциональному состоянию другого человека, а так же готовность оказать поддержку. Это умение понять состояние человека по мимике, жестам, оттенкам речи, позе.

По данной шкале мы имеем самый высокий уровень у 52% подростков выявили максимальный уровень.

Самый низкий уровень мы наблюдаем по показателям качеств "Управление своими эмоциями" то есть самоконтроль, тут у 67% подростков самые низкие показатели. Общий анализ полученных результатов показал - из 100% опрошенных человек только 7% имеют высокий уровень эмоционального интеллекта, 41% - средний уровень, 41% низкий уровень и 11% подростков - очень низкий уровень развития эмоционального интеллекта. В итоге

преобладающее большинство 52 % детей имеют низкий уровень развития эмоционального интеллекта. Это средний класс по успеваемости.

Также нами были определены следующие тенденции: у подростков с меньшей успеваемостью более высокие показатели, и наоборот у отличников и хорошистов более низкие показатели. Когда ученикам было предложено назвать сначала позитивные, потом негативные эмоции, в первом случае при вспоминании позитивных эмоций было названо всего несколько слов и возникало затруднение, зато при заполнении колонки с негативными эмоциями все дети называли большее количество слов. Затем одному человеку давали карточку с написанной определенной эмоцией на каждой, и просили мимикой изобразить так чтоб было понятно остальным. Это вызвало особые трудности, подростки не могли показать такие частые эмоции как например, радость или злость, и лишь после долгих размышлений, всего несколько человек справились с задачей.

Такие низкие показатели развития эмоционального интеллекта могут быть связаны с тем, что в школе в которой проводилось исследование около трех лет отсутствовали психологические занятия с детьми, класс не сплочен и разделён на маленькие подгруппы, мотивация к учёбе на низком уровне, к этому списку стоит добавить критическое по нашему мнению состояние образовательных программ в школе. Всё внимание учителей зациклено в большей мере на усвоении теоретической части своей узкой отрасли, очень мало практики и методов, которые дают возможность ученику развивать мышление и самостоятельно принимать решения.

На наш взгляд, развитию эмоционального интеллекта будут способствовать уроки по социальной психологии которая предусматривает методики развития групповой динамики и коммуникации, а также занятия по психологии общения; с использованием методов активного социально-психологического обучения. Такие знания необходимы для психологически правильной организации воспитания и взаимоотношения личности и коллектива. Все перечисленные факторы формируют в обществе компетенцию в области эмоционального интеллекта от которого зависит сплоченность и здоровое общение в группах.

Алексеевко Оксандр
студентка II курсу
Институту філософської освіти і науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент О. В. Темрук

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В період молодшого шкільного віку відбувається становлення майбутньої особистості. Закладається міцний фундамент, на якому в подальшому буде утворюватися будівля переконань, принципів, настанов та досягнень. І тому саме у молодшому шкільному віці належну увагу необхідно приділяти розвиткові мотивації, бо оскільки вона впливає на продуктивність діяльності, розвиток та ставлення особистості до себе. Також важливо враховувати той факт, що мотиви - це динамічні утворення, які постійно змінюються. Тому вчителю та батькам потрібно брати до уваги мінливість мотивації та впливати на позитивні аспекти вмотивованості.

Проблемами мотиваційної сфери молодших школярів займалися такі вчені як: Л.І.Божович, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Д. Б.Ельконін, Г.С.Костюк, О.О.Леонтьєв, А.К.Маркова, М.В.Матюхіна, Г.О. Бал, Ю.З.Гільбух, С.Д.Максименко, Ю.І.Машбиць, В.О.Моляко, О.В.Скрипченко та ін.

Мотиви, за визначенням В. І. Селіванова, це свідомі спонуки, в якості яких можуть бути бажання, почуття, інтереси й інші явища свідомості.

Згідно поглядів Б. Додонова, діяльність спонукається такою групою мотивів:

- 1) задоволення від самого процесу діяльності;
- 2) прямий результат діяльності (створений продукт, засвоєнні знання тощо);
- 3) винагорода за діяльність (плата, підвищення в посаді, слава і т. д.);
- 4) уникнення санкцій (покарання), які загрожували б у разі ухилення від діяльності чи несумлінного її виконання [3].

Л.І.Божович виділяє два основних види мотивів: перший – пізнавальний, а другий - соціальний, які є основними, загальними, визначаючими щодо інших груп мотивів.

А.К. Маркова зазначає, що вчителю необхідно приймати до уваги полімотивацію учіння. Упродовж навчання особистісно значущими виступають то одні, то інші мотиви школяра. У цілому мотиваційна сфера учіння визначається:

- характером самої учбової діяльності школярів;
- розгорнутістю та зрілістю її структури;
- сформованістю її компонентів (учбової задачі, учбових дій, дій самоконтролю та самооцінки);
- взаємодією упродовж учіння з іншими людьми;
- сенсом учіння для кожного учня (його ідеалами, ціннісними орієнтаціями);
- характерами мотивів учня;
- зрілістю цілей;
- особливостями емоцій, що супроводжують процес учіння [5].

Як писав О.О.Леонтьєв « оптимальне педагогічне спілкування – це спілкування вчителя (і ширше педагогічного колективу) із школярами в процесі навчання, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання, дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особисті здібності вчителя» [4].

Для розвитку стійкої позитивної мотивації учбової діяльності молодших школярів важливе врахування при організації навчального процесу вікових особливостей даного періоду. Для віку молодшого школяра є характерним перехід з мимовільності до довільності психічних процесів. Сильний вплив на протікання цих процесів відіграють емоції. Важливо орієнтуватися в навчанні на почуття впевненості у дитини, бажання досягати нових результатів, радіти власним успіхам, не боятися брати на себе відповідальність та намагатися думати самостійно без допомоги вчителя.

Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей мотивації учбової діяльності молодших школярів, для чого було використано методику Н.Г.Лусканової «Оцінка рівня шкільної мотивації» [7]. У дослідженні прийняло участь 27 учнів 2-го класу ЗОШ №2 м. Бровари, Київської області.

Відповідно завдання зазначеної методики є визначення мотивації учбової діяльності у дітей, зокрема з'ясування того чи є у них інтерес до навчання.

Для можливості визначення рівня (дуже високого, доброго, позитивного ставлення до школи, низького, негативного ставлення до школи) використовується система бальних оцінок:

- відповідь дитини, що свідчить про її позитивне ставлення до школи і пріоритет навчальних ситуацій, оцінюється в 3 бали;
- нейтральна відповідь (не знаю, буває по-різному і т.п.) оцінюється в 1 бал;
- відповідь, що дозволяє судити про негативне ставлення дитини до тієї чи іншої шкільної ситуації, оцінюється в 0 балів.

Аналіз результатів показав, що максимально високий рівень (25-30 балів) показали 22% учнів. Добрий рівень мотивації (20-24 балів) набрали 15% учнів.

Дітей, у яких було виявлено позитивне ставлення до школи за привабливими лише позаурочними заняттями (15-19 балів) 15% учнів. З низькою шкільною мотивацією (10-14 балів) було виявлено 30% учнів. А тих дітей у яких негативне ставлення до школи, шкільна дезорієнтація (нижче 10 балів) аж у 18% учнів.

Таким чином, більшість сучасних молодших школярів мають низьку шкільну мотивацію, а також досить висока кількість дітей мають взагалі негативне ставлення до школи.

На противагу немотивованих учнів виступають діти з високим рівнем, в яких присутній пізнавальний мотив, вони організовані, намагаються максимально чітко виконувати вказівки вчителя та досягти успіхів у навчанні.

Але все ж таки у більшості дітей не сформовано позитивної мотивації, яка б була направлена на навчання. Вони дезорієнтовані, не проявляють активності і не зацікавлені у навчанні, відчувають ускладнення в учбовій діяльності.

Основним джерелом емоційних переживань є навчальна діяльність. Зважаючи на це, у процесі її організації слід давати учням емоціогенний навчальний матеріал, а також забезпечувати різні види діяльності на уроці, особливо ті, яким притаманний руховий характер та елементи спілкування: групові форми роботи, ігри, діалоги, інсценізації [1].

Вчителям потрібно також розвивати інтелектуальні почуття, які є безпосереднім мотивом учіння. Ще за раннього віку дитину треба вчити інтелектуальній праці, яка стимулює розвиток особистості та народжує в ній любов до істини. Учня потрібно зацікавлювати та залучати до проблемних ситуацій у навчанні.

Важливо враховувати особливості психічних процесів. Наприклад мислення має бути зі швидшим переходом до теоретичного та рефлексивного мислення. Навчання має буди зорієнтовано на зону найближчого розвитку.

Для уяви важливе виконання творчих завдань, читання літератури, в якій дитина буде зустрічати емоційні почуття героїв у зображеннях.

Щоб учень сприймав та зосереджував свою увагу на матеріалі потрібно зробити його яскравим, емоційно забарвленим та включити в нього особистісно значущі елементи.

Для розвитку пам'яті слід вчити дитину свідомо запам'ятовувати, використовувати смислово, словесно-логічну пам'ять.

Отже, вчителям потрібно докладати більше зусиль для організації навчального процесу, дбати про розвиток інтелектуальної сфери кожного учня, заохочувати, додавати впевненості та стимулювати до радості успіху. Потрібно враховувати вікові особливості при використанні методів активізації навчання. Важливим елементом мотивації є роль вчителя. Тож я вважаю, що ця тема є актуальною і потребує додаткових досліджень.

Література

1. *Божович Л.И.* Развитие мотивов учения школьников / Л.И.Божович, Н.Г.Морозова, Л.С.Славина // Психологический журнал. – 1990. – Вып. 36. – С.4.

2. *Вишневський О.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.Вишневський – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
3. *Додонов Б.И.* В мире эмоций / Б.И.Додонов. – К.: Изд-во полит. Литерат. Украины, 1987.
4. *Леонтьев А.А.* Педагогическое общение / А.А. Леонтьев.- М. : Знание, 1979.-47 с.
5. *Маркова А.К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте /А.К.Маркова. – М.: Просвещение, 1983
6. *Селиванов В.И.* О побудительных силах поведения личности / В.И.Селиванов // Вопросы психологи. – 1957. – №3. – С.106-113.
7. *Лусканова Н.Г.* Оцінка рівня шкільної мотивації. Режим доступу: <http://psylist.net/praktikum/00173.htm>

Бідна Тетяна Михайлівна

студентка III курсу

Інституту української філології та літературної

творчості імені А. Малишка

Науковий керівник:

старший викладач Н. В. Співак

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ У СТУДЕНТІВ (ЮНАЦЬКИЙ ВІК)

Вибір теми даної роботи обумовлений тим, що на сучасному етапі розвитку вищої школи однією з актуальних проблем є проблема самооцінки студентської молоді, зокрема, їх самооцінки у навчальній діяльності. Проблема самооцінки розглядалась багатьма авторами в руслі філософських, соціальних та психологічних досліджень. Інтерес до проблеми самооцінки викликаний її особливою роллю, як провідного компонента у структурі самосвідомості, саме це і зумовило актуальність нашої теми.

Самооцінка є важливим фактором у формуванні особистості, її соціалізації, усвідомлення власної ідентичності незалежно від мінливих умов середовища, проявом самосвідомості індивідуума. Самооцінка істотно впливає на ефективність діяльності і на становлення особистості на всіх етапах розвитку. Питанням вивчення самооцінки займалися у вітчизняній психології Б.Г. Ананьєв, І.О.Кон, М.І. Лісіна, А.І. Ліпкіна, В.В. Столін у зарубіжній У. Джемс, К. Роджерс.

Б.Г. Ананьєв висловив думку про те, що самооцінка є складним і багатогранним компонентом самопізнання, складний процес опосередкованого пізнання себе, розгорнутий у часі, пов'язаний з рухом від одиничних, ситуативних образів через інтеграцію подібних ситуативних образів у цілісне поєднання – поняття власного «Я», який є прямим вираженням оцінки інших, що беруть участь у розвитку особистості.

Структура самооцінки представлена двома компонентами – когнітивним і емоційним. Перший відображає знання людини про себе, другий – це відношення до себе, міра задоволення собою.

В діяльності самооцінки ці компоненти функціонують нерозривно, як єдине: у чистому вигляді не може бути ні те, ні інше [1, с. 175].

Юнацький вік (за періодизацією Д.Б. Ельконіна (15-22років)) юність - це завершення перехідного стану від дитинства до дорослості, вступ у світ дорослих. У психологічному плані в

цей час (15-22 роки) відбувається саморозвиток, свідоме самовдосконалення. Це остання стадія підготовки до дорослості, до практичної професійної діяльності. Соціальну ситуацію розвитку можна визначити як поріг дорослого життя.

Важливим чинником регуляції діяльності, в тому числі навчальної, є таке особистісне утворення, як самооцінка. По-перше, самооцінкою є «компонент самосвідомості, який включає поряд зі знаннями про себе оцінку людиною самої себе, своїх здібностей, моральних якостей та вчинків» [3, с. 85]. За іншим джерелом, самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Самооцінка є результатом передусім розумових операцій - аналізу, порівняння, синтезу. Самооцінка - вияв оцінного ставлення людини до себе. Отже, самооцінка - це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

Самооцінку студента в значній мірі визначають успішність процесу його адаптації як на етапі прийняття ним соціальної ролі студента (I-II курси), так і на етапі прийняття професійної ролі (III-V курси). Важливим моментом щодо професійної адаптації особистості студента, яка з'являється на III курсі, є професійне самовизначення студента. Провідною характеристикою на цьому етапі навчання є прагнення особистості до самоактуалізації та критичне відношення до себе як суб'єкта обраного фаху.

Тому відповідно до мети та завдання нашого дослідження, для визначення розвитку самооцінки у студентів, було обрано методику «Визначення рівня своєї самооцінки», яка розроблена Г. М. Казанцевою. Дослідження проводилося на базі університету імені М. П. Драгоманова серед груп студентів I та III курсу. Предметом дослідження були особливості розвитку самооцінки у студентів.

Методика Г.М. Казанцевої складається з 20 тверджень на які досліджуваним (у нашому випадку студентам) необхідно дати одну з трьох відповідей, яка відповідає поведінці у даній ситуації, «так», «ні» або «не знаю».

Результати дослідження показали, що серед студентів першокурсників 29% мають занижену самооцінку, 27% студентів мають завищену самооцінку і 44% студентів мають адекватну самооцінку.

Аналіз результатів вивчення самооцінки студентів третього курсу показав: студенти із заниженою самооцінкою 17%, третьокурсники які мають завищену самооцінку 23% і студенти з адекватною самооцінкою 60%.

Отже, самооцінка відіграє неабияку роль, вона впливає на всі сторони життя студентів: на емоційне самопочуття і взаємини з оточуючими, на розвиток творчих здібностей і на успіхи в навчанні, на ставлення до своїх успіхів і невдач. Відсоток студентів першого курсу, у порівнянні з третім, мають відносно високий рівень заниженої самооцінки, а адекватну самооцінку у студентів третього курсу мають значно більший відсоток, тобто порівняно з першокурсниками вони уже більш зрілі і можуть адекватно оцінювати себе і свої можливості. Але разом з тим студенти обох курсів мають досить високий рівень завищеної самооцінки. А при завищеній самооцінці, як і при низькій, у людини розвиваються проблеми різного характеру.

Література

1. *Ананьев Б.Г.* Человек, как предмет познания./ Б.Г. Ананьев- Ленинград, 1968г., с. 183.
2. *Захарова А.В.* Структурно – динамическая модель самооценки // *Вопр. Психол.* – 1989. - №1. – С.5-14
3. *Захарова А.В.* Психология формирования самооценки./А.В. Захарова - Минск, 1993. - 99с.
4. *Психологический словарь.* — М., 1983. — 445 с

Бондаренко Валерія Євгеніївна
студентка V курсу
Інститут соціальної роботи та управління
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент С. А. Богданова

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Умови сьогодення ставлять перед суспільством України вимогу формування активної, різнобічно розвиненої, патріотично налаштованої особистості. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, особливо важливо створити необхідні умови для покращення сучасного духовного, суспільно-політичного стану українського суспільства. Молодь – потенціал країни, оскільки саме вони своєю діяльністю впливають на майбутнє держави. Тому постає проблема оптимізації соціалізації молоді, формування загальнолюдських цінностей, виховання моральності, духовності, колективізму, патріотизму. Соціалізація молоді засобами спортивно-туристичної діяльності – цікавий спосіб, який може

сформувані необхідні цінності та якості. Також засобами спортивно-туристичної діяльності можливе оздоровлення молоді, виховання громадянської свідомості. Молодь навчається працювати у команді, готовність прийти на допомогу.

Метою статті є аналіз спортивно-туристичної діяльності як засобу соціалізації молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням соціальних аспектів туристичної діяльності, осмислення її ціннісного значення займаються сучасні філософи, науковці, мислителі: В. Пазенюк, М. Попович, А. Єрмоленко, В. Лях, Я. Любивий, С. Горський, В. Маляхов, В. Табачковський, М. Кисельов, В. Федорченко, С. Соляник, О. Кручек, І. Зорін, В. Квартальнов. Аналіз стану досліджуваної проблеми доводить, що питання соціалізації молоді засобами спортивно-туристичної діяльності не достатньо вивчене, спостерігаємо дефіцит сучасних досліджень й щодо проблеми соціального розвитку молоді. Кардинальна зміна поглядів молоді на своє здоров'я повинна ґрунтуватися на новій системі цінностей, яку потрібно розглядати, як сукупність переконань, що визначають внутрішні мотиви поведінки особистості. Серед ціннісних орієнтацій, які сприяють розвитку мотивацій до турботи про власне здоров'я, важливе місце повинне зайняти живе спілкування з природою.

Виклад основного матеріалу. Спортивний туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту та спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму. Спортивний туризм є важливим засобом сприяння підвищенню соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків, здійснює різноманітні спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції.

З метою визначення рівнів соціалізації старшокласників в умовах загальноосвітнього навчального закладу було проведено вибіркове дослідження, що проводилося протягом 2014-2015 навчального року на базі Світловодської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Світловодської Міської ради Кіровоградської області та Світловодської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7. Світловодської Міської ради Кіровоградської області. До участі ми взяли учнів 9-тих та 10-тих класів. Кількість учасників становила 120 чоловік. Ми провели методику «Визначення рівня соціалізації старшокласників» (Мінаєва О. П.), метою якої є визначення соціалізації та моральної вихованості. Учням пропонувалося прочитати двадцять суджень і оцінити ступінь своєї згоди або не згоди за шкалою. Опрацювання отриманих результатів показало, що 24 учнів (20 %) мають високий ступінь соціалізації; у 54-х учнів (45%) можна констатувати середній ступінь розвитку соціальних якостей; у 42-х старшокласників (35 %) спостерігається низький ступінь розвитку соціальних якостей. Після впровадження програми з оптимізації соціалізації старшокласників засобами спортивно-туристичної діяльності в одній із вищезазначених шкіл (Світловодської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3), ми повторно визначили рівні соціалізації старшокласників за допомогою тієї ж методики. Аналіз результатів показав, що показники соціалізації у старшокласників змінилися: 31 учнів (26 %) мають високий ступінь соціалізації; у 63-х учнів (52%) можна констатувати середній ступінь розвитку соціальних якостей; у 26-х старшокласників (22 %) спостерігається низький ступінь розвитку соціальних якостей. Отже впровадження програми оптимізації соціалізації старшокласників засобами спортивно-туристичної діяльності позитивно вплинуло на якісні зміни в експериментальній групі. Незначні позитивні зміни, зареєстровані після завершення експериментальної роботи, в контрольній групі пояснюються тим, що діяльність з розвитку соціальної поведінки певною мірою реалізується у

ЗНЗ та в інших соціальних інститутах, у процесі якої старшокласники отримують певні теоретичні знання.

Висновки. Спортивно-туристична діяльність позитивно впливає на розвиток підростаючого покоління. Живе спілкування з природою надає молодій людині певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я. Підтримання екологічної рівноваги в навколишньому середовищі і гармонійне співіснування з природою починають сприйматися як життєві цінності, сприяють формуванню особистісно-ціннісного ставлення до життя і власного здоров'я, стимулюють потребу у постійному спілкуванні з довкіллям, розвивають позитивні погляди на формування здорового способу життя. Спортивно-туристична діяльність може надати можливість самоствердитись та самореалізуватись учням, самовдосконалитись, здобути додаткові знання, уміння, навички за інтересами і сформуванню суспільно-громадський досвід.

Література

1. Вакуленко О.В. Взаємозв'язок здорового способу життя та процесу соціалізації особистості // Український соціум. - 2003. - № 1 (2). - С.123 – 128.
2. Дехтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму [Текст]: [навч.-метод. посіб. для закладів освіти] / В.Д. Дехтяр. – К. : Науковий світ, 2003. – 204 с.
3. Кривошеєва Г. Рідна школа // Щомісячний науково-педагогічний журнал. - 2000. - №5. – С. 66-67
4. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину [Текст]: [Етика комуністичного виховання. Педагогічна спадщина] / О.В.Сухомлинська. – М.: Педагогіка 1990. – 288 с.

Буренкова Ангеліна Валеріївна

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент С. А. Богданова

СТРАХ СМЕРТІ У МОЛОДІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ

Актуальність: Проблема страху смерті існувала завжди, у всіх поколіннях та часах, але на даний момент в Україні відбуваються події, до яких наша молодь не готова, з якими вона ще не стикалась, бо народилася вже на межі розвалення СРСР і не бачила сутінок більше, за «Помаранчову революцію», тому, волею-неволею, підлітки починають задумуватись над речами більшими, за навчання та відпочинок, перед ними постає щось серйозніше і незвідане – *страх смерті*.

Метою даної статті є теоретичний аналіз проблеми страху смерті в молодості.

Виклад основного матеріалу. Філософія завжди вагалась між перспективою раціоналізування та феноменологічним досвідом. Загальний підхід, за яким криється уся історична наука, є частиною метафізики буття: лише він спроможний пояснити страх смерті, як свідчення трагічного ризику, яким він зумовлений, допомагаючи знайти спосіб подолання смерті. Особливо сучасна філософія інтерпретує проблематику смерті як таку, що є предметом ідеологічного конфлікту. Тут простежується дві тенденції: з одного боку повторюється трагічне

тяжіння до атеїзму – у Г.Гегеля («мала і справжня смерть»), З.Фрейда («потяг до смерті»), Ж.Лакана («смерть батька» і «кастрація»), Ж. Батая («смерть і еротизм»). Друга тенденція виявляється у відході від філософського розуміння чи то шляхом етичних рефлексій (Володимир Янкелевіч «те що було»), чи то за допомогою войовничої етнології (смерть мови, етнічне винищення за Леві-Стросом).

Самосвідомість - це найбільший дар, скарб, рівний самому життю. Саме воно робить людину людиною. Однак, ціна його висока - це біль від розуміння того, що ми смертні. Психологія смерті і вмирання дуже складна. Існуючі дослідження присвячені головним чином кількісній стороні питання: ступеня заклопотаності людини та інтенсивності страху, що відчувається ним з цього приводу. З найперших років свого існування людина регулярно відчуває почуття страху. Іноді це здоровий страх, який працює в якості механізму, попереджувачого організм про небезпеку, але іноді страх стає патологічним, перманентним - людина боїться чогось, думає про це кожну секунду. І така фобія часто буває механічною, що виникає раптово, неконтрольованою. З нею неможливо боротися самому, неможливо подолати. Наприклад, страх смерті, який не дає спокійно жити тисячам людей. Психологи вважають, що танатофобія (танос (лат.) - смерть) лежить в основі всіх страхів.

Є підстави стверджувати, що всі коли-небудь виявлені у людей страхи є не що інше як трансформований прихований і витіснений зі свідомості той самий страх смерті. Всі релігії мають у своїй основі спробу втішити людину, що страждає від страху власної смертності і пояснити велику загадку кінця життя. Звідси виникають заспокійливі образи воскресення, життя після смерті, обіцянки кращої долі в потойбічному світі або ж запевнення в тому, що душа безсмертна і обов'язково знайде своє втілення в іншому тілі на цій Землі. Не дивно, що прихильники релігійного погляду на речі відчувають куди менший свідомий страх внаслідок віри в такі обіцянки. Якщо хтось і стверджує, що спокійний за свою «життя після життя», то ця людина всього-навсього розробила ефективну стратегію заперечення дійсності, вона успішно перемістила свій первинний жах на задвірки розуму. Зайве говорити, що жах нікуди не подівся і більше того анітрохи не ослаб, просто у такої людини він буде проявлятися в нескінченному страху за дітей і старих батьків, страх знайде собі шпаринку і проявиться у Клаустрофобії або Арахнофобії (страх закритих просторів і страх павуків), людина буде боятися жити, щоб відгородити себе від необхідності вмирати. Зрештою страх проявить себе у постійній фоновій безпричинній тривожності.

Настає такий період у житті людини, коли вона стоїть на вершині гори і озирається в різні боки. За спиною те, що їй вдалося зробити, а попереду, що ж попереду? Старіння, в перспективі одне лише в'янення і смерть. Це підводить нас до одного з різновиду танатофобії – страху старіння. Здавалося б це не логічно, адже людина розмірковує таким чином: я краще помру біологічно, аніж помиратиму поступово і замість «жити» - виживатиму. Та ця фобія набагато глибша, ніж здається на перший погляд. Найбільше вона розповсюджена серед молодих людей, адже основа її лежить у страху нереалізованості. Вченими доведено, що існує тісний зв'язок між страхом смерті і почуттям непрожитого життя. Іншими словами, чим менш ефективно проживається життя, чим менше задоволеність людини, тим болючіше страх смерті. Підліткам з кожним роком здається, що молодість проходить, особистість досягає зрілості, яка має на увазі максимальну свободу з не менш великою відповідальністю. Тепер на перший план виходить бажання зайняти своє місце у суспільстві. Людина кидає юнацький романтизм і потрапляє у павутину функціонального світу, де єдине, що її хвилює, це комфортне становище у цій павутині. Але навіть якщо вона досягає успіху в цьому завданні, то її все одно переслідують відчуття незавершеної справи, втраченої можливості. Віддаляються невіршені в юності питання власного покликання.

Страх смерті зазвичай не проявляє себе, поки людина не досягає підліткового віку. Коли людина досягає отрочтва, страх смерті заявляє про себе в повний голос: підлітки часто починають турбуватися, розмірковуючи про смерть, деякі навіть подумують про самогубство. Багато підлітків протиставляють цьому страху свою віртуальну особистість, захоплюючись жорстокими комп'ютерними іграми, вони відчують себе володарями смерті. Інші стають зухвалими, глумляться над смертю, дивляться фільми жахів. Деякі підлітки кидають виклик смерті, йдучи на безрозсудний ризик. Однак, незважаючи на наднадійні, освітлені віками способи захисту, людина ніколи не може повністю побороти страх смерті. Він завжди присутній у нашому розумі, тільки деколи ховається в його далекому куточку. Можливо, як сказав Платон, *ми не можемо брехати глибокій частині самих себе*.

Висновок: танатофобія, або страх смерті є основою усіх фобій і її кінцевим результатом. Найчастіше прослідковуються її початки у молоді (11-20 років), бо це саме той вік, у якому людина починає замислюватись над своїм майбутнім і переживати через нього. Це незворотний процес, через який проходять усі вікові категорії так чи інакше, більшість переживає спокійно, але є і випадки крайнощів у людей з суїцидальними схильностями. Вона викликається, як правило, тиском зовнішніх чинників, перенапруженістю.

Література

1. *Наронэ, Джорджио*. Страх, паника, фобия: Краткосрочная терапия / Джорджио Нароне // [Предисловие Пола Вацлавика; Введение Алессандро Сальвинии. Пер. с ит.] – М.: Психотерапия, 2008. – 352 с.
2. *Томас Люїс-Вінсент*. Творення танатології / Люїс-Вінсент Томас // Незалежний культурологічний часопис «І» 16 рік видання. – 2005. – № 37. – С. 196-221.
3. *Щербатых Ю.В.* Психология страха / Юрий Викторович Щербатых. – М.: Эксмо. – 2007. – 205 с.

Вертепна Ангеліна Дмитрівна

студентка IV курсу

Інституту української філології та літературної творчості Андрія Малишка

Науковий керівник:

старший викладач Н. В. Співак

ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ДУХОВНІ ТА ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ПІДЛІТКА

Телевізійний простір нашого часу – це потужний інструмент, що формує поведінку, впливає на оцінку, переконує у правдивості та неправдивості інформації, має ще довгий перелік як позитивних так і негативних ознак. Особливо питання впливу телебачення є актуальним на сьогодні. Важка та нестабільна ситуація в Україні, змушує кожного ввімкнути телевізор та переглянути новини.

Дослідження впливу телебачення на моральне виховання мають місце в працях науковців І.Беха, В. Ключкіна, О. Валюка, Г. Дьяконова, В. Клименко, Г. Шингарова, М. Боришевського, С. Хорунжого, О. Невмержицької, А. Камінської, І. Цілінко, Г. Лемко, Т.Алексеєнко, О.Вишневського, А.Гриценко, Л.Кулагіної, В.Лизанчука, О.Петрунько, Е.Помиткіної, М.Романіва, О.Сухомлинської, Г.Шевченко, Т. Ткачук та інших. Зокрема нашу увагу привернула аудиторія підлітків, оскільки питання становлення моралі підлітка було завжди актуальним, ще Ж. Піаже досліджував динаміку та трансформацію об'єктивної моралі у суб'єктивну, Л. Кольберг виявив

стадії розвитку моралі дітей та підлітків, а Р. Хевігерст, серед головних завдань розвитку особистості підліткового віку, визначив саме процес набуття нею системи моральних цінностей та етичних принципів, якими можна керуватися у подальшому житті. На фоні вивчення соціальних аспектів особистісного зростання підлітка Е. Еріксон підкреслював значущість процесу автономії та відокремлення підлітків від батьківської системи норм у становленні їх морального «Я» та формуванні власної системи моральних цінностей. У свою чергу, Г. Крайг стверджував, що саме у підлітковому віці особистість здійснює спробу розширити власні соціальні горизонти, шукає альтернативний соціальний досвід, прагне отримати уявлення про систему цінностей однолітків, якими за дослідженням Т. Ткачук підліток буде керуватися у подальшому житті [4].

Актуальність нашої теми полягає у зростанні ролі телебачення для сучасного підлітка, зокрема виховання в ньому етичної свідомості, зокрема категорії моральної. Поняття моральної свідомості формуються в процесі безпосереднього відбиття, опанування і оцінки соціальних відносин, поведінки людей у суспільній та індивідуальній свідомості [5].

У Шаргородській р-н гімназії було проведено опитування серед підлітків у вигляді анкетування. Опитано 40 школярів - 20 дівчаток та 20 хлопчиків. В результаті отриманих та проаналізованих даних відповідей підлітків, ми виявили, що на телебачення в середньому дітей відводиться 1-3 години в день. На цей відрізок часу здебільшого, а це 78% опитаних, припадають кінофільми, мультфільми і програми для підлітків та дітей. Батьки в свою чергу витрачають більше 3 годин для перегляду телебачення. Як показало опитування підлітки надають перевагу спостереженню програм саме в колі з рідними – це приблизно 85%. Улюблені програми є – «Ревізор», «Україна має таланти», «У пошуках неприємностей», «Мастер-шеф», «Вечірній Київ», «Битва екстрасенсів», «Вигадана історія», «Мегабудівлі», «Життя після нас», ТСН, «Світ навиворіт», «Абзац», «Орел і решка», «Ілюзія безпеки», «Агенти впливу» та інші. Ми звернули увагу на специфіку та зміст програм телебачення - це детективно-пошукові, пізнавально-інформаційні, розважальні та новинні сюжети, які несуть любов до природи, привертають увагу до мистецтва, навчають співчуття до людей, засуджують негативні вчинки та звертають увагу на байдужість. Щодо медійного простору фільмів як показало анкетування підліткам подобається все від мелодрам до бойовиків. Перевагу у 35% надали бойовикам, потім комедіям 39%, мелодрамам 16%, жахам 8% та іншим фільмам 2%. У негативному та позитивному ставленні до програм відіграло роль яу розмежуванні хлопчиків і дівчаток так і класу, в якому навчаються діти та віковій категорії опитуваних.

В гімназії, де було проведено анкетування класні керівники проводять виховну роботу щодо питань телебачення та ситуації в країні, батькам на зборах та в якості рекомендацій роздаються пам'ятки щодо кращого використання часу при перегляді програм телебачення. Як вважає відомий німецький психолог Х. Ремшмідт, у підлітковому віці відбувається процес лібералізації ціннісних уявлень особистості, тобто звільнення від батьківських персоніфікованих зразків та цінностей в ході активного когнітивного розвитку [3]. В результаті дуже часто виникають конфлікти підлітків з дорослими, що може призвести до зміни поведінки та перестановки пріоритетів, до швидких та неправильних висновків. Самі учні говорять про вплив програм на них: тому що з'являється нова лексика, кумири, виникають емоції - засудження, обурення, радості, телебачення навчає та розважає, але «якщо не подобається, можна і перемкнути».

Отже, дослідження, яке ми провели у вигляді анкетування дало змогу побачити, що медіа простір здійснює і залишає як негативний так і позитивний вплив у моральному та етичному вихованні. Це залежить від специфіки програми її розуміння та додаткового пояснення програм авторитетною людиною – рідними, батьками та обговорення серед однолітків та друзів. Адже через телебачення підлітки знаходять спільні теми, обирають кумирів (Дмитро Комаров, Ольга Фреймут, Аніта Луценко), навчаються та оновлюють інформацію, яка стає фундаментом в

розподілені пріоритетів та ціннісних категорій. Враховуючи одну з важливих віх дослідження - це відлуння подій в Україні, підлітки розгублюються та не можуть зрозуміти як реагувати на такі новини. Тому батькам та викладачам потрібно бути певним буфером, який буде контролювати та вибирати час, перегляд та зміст тієї інформації, яка надходить до дітей, але ізольовувати повністю підлітка від впливу телебачення не можна. З боку держави теж повинні враховуватись такі положення, бо у цьому віці – це не діти, яких потрібно навчати через мультики, а особистості, які формуються.

Література

1. Камінська А. А. Вплив сучасного українського телебачення на формування морального виховання молоді елек. ресурс.
2. Лемко Г. І. (Lemko G. I.) (2012) ЗМІ Як засіб духовно-морального виховання підлітків (FMK as Mean of Teenagers' Spiritual and Moral Education)./ Г.Ш. Лемко Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка", Вип.21. С. 59-63.
3. Ремшмідт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / Пер. с нем. / Р. Ремшмідт - М.: Мир, 1994. - С. 112-119
4. Ткачук Т.Л. Психологічні тенденції розвитку моральних цнностей у підлітковому віці : Дис... канд. наук: 19.00.07 - 2008.
5. <http://referat-ok.com.ua/etika-estetika/moralna-svidomist-jiji-normi-i-principi-misce-u-sistemi-morali>

Гальчинська Аліна Володимирівна

студентка III курсу

спеціальності «Українська мова та література»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент Л. П. Матяш-Заяц

СТРАХИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Молодший шкільний вік – це надзвичайно важливий період всього життя людини, адже саме в цьому віці формуються та закладаються всі риси майбутньої особистості. І характер перебігу цього періоду – позитивний чи негативний – може впливати чи не все подальше життя дитини.

В молодшому шкільному віці відбувається зміна провідної діяльності дитини – з ігрової на навчальну, розширюється соціальне коло, змінюється соціальна роль. Такий складний та багатогранний період розвитку дитини беззаперечно супроводжується виникненням страхів, особливо страхів пов'язаних з навчанням в школі та особистістю вчителя.

Проблема дослідження страхів дітей молодшого шкільного віку є актуальною, оскільки вони можуть стати надзвичайно серйозною перепорою на шляху гармонійного розвитку особистості, і навіть бути причиною невротизації дитини. Саме тому розуміння характеру та рівня страхів дитини дасть можливість шкільному психологу, вчителям та батькам позитивно впливати на їх інтенсивність та кількість.

Об'єктом даного дослідження є страхи дітей молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження – шкільні страхи молодших школярів.

Мета дослідження: виявити та класифікувати страхи дітей молодшого шкільного віку.

Завдання, що обумовлені метою:

- Визначити переважаючі фактори емоційного неблагополуччя;
- Визначити рівень та характер страхів, пов'язаних зі школою;
- Встановити ієрархію страхів залежно від переважаючих факторів емоційного неблагополуччя.

Дослідження страху та явищ, тісно з ним пов'язаних, найбільше активізувалося в ХХ столітті. Існує досить широкий спектр робіт присвячених саме питанням страху, філософських аспектів, причин виникнення різноманітних страхів та методів роботи на їх усунення в таких вчених: А. Адлера, В. Вілюнаса, К. Ізарда, С. К'єркегора, О. Леонтьєва, Д. Майєрса, Ф. Рімана, М. Хайдеггера, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні, К. Ясперса, А. Прохорова, В. Андрусенко, О. Захарова, Н. Максимова, О. Прихожан, В. Гарбузова та інших.

Поняття «страх» часто можна зустріти в контексті дослідження тривоги. У багатьох дослідженнях зазначається, що тривога – це емоція, яка виникає при загальній оцінці ситуації як несприятливої. Якщо ж джерело тривоги ліквідувати не можна, тривога переходить у страх. Таким чином, страх – це результат тривоги. [1, с.9] Шкільна тривожність визначається як негативне переживання дитини, пов'язане з різними формами її включення у шкільне життя. [1, с.30]

Саме тому для виявлення страхів дітей молодшого шкільного було обрано тест шкільної тривожності Філіпса. Тест передбачає 58 питань, які зачитуються учням. На кожне з запропонованих питань потрібно відповісти однозначно «Так» чи «Ні». За допомогою цього тесту визначається рівень і характер тривожності та страхів, пов'язаних зі школою, в учнів молодших класів. Тест шкільної тривожності Філіпса дає змогу виявити фактори емоційного неблагополуччя дитини в школі, а саме:

1. Загальна тривожність в школі;
2. Переживання соціального стресу;
3. Фрустрація потреб в досягненні успіху;
4. Страх самовираження;
5. Страх ситуацій перевірки знань;
6. Страх не відповідати очікуванням інших;
7. Низький фізіологічний опір стресу;
8. Проблеми і страхи у стосунках з учителями.

Знання про наявність тієї чи іншої ознаки емоційного неблагополуччя дитини в свою чергу дає змогу передбачити та попередити виникнення у молодших школярів страхів, пов'язаних зі школою.

За результатами методики проведеної в Українському коледжі імені В.О. Сухомлинського в 4-А класі (кількість учнів 25) висока тривожність у 15% учнів, середня – 56%, низька – 29%. Загальний внутрішній емоційний стан багато в чому визначається наявністю тих чи інших факторів, та їх кількістю. Так, в учнів з високою тривожністю переважають такі фактори емоційного неблагополуччя: страхи самовираження – 83%, страхи у стосунках з учителями, – 69%, страх не відповідати очікуванням інших – 65%, страх перевірки знань – 53%

В учнів з середнім рівнем тривожності переважають ті ж фактори емоційного неблагополуччя, що і для учнів з високим рівнем тривожності, з незначною різницею у відсотковому відношенні – відповідно 70%, 20%, 40%, 38%.

Таким чином, спираючись на результати дослідження, ми можемо стверджувати, що шкільні страхи у сучасних молодших школярів мають таку ієрархію:

1. Страх самовираження, які включають страхи публічного виступу (відповідь біля дошки, чи відповіді «на клас»), страх проявити ініціативу.
2. Страх у стосунках з учителями, а саме страх словесного покарання учителем, отримання несправедливої оцінки, залишитись на одинці з вчителем.

3. Страх не відповідати очікуванням інших – страх цькування іншими учнями, не виправдати очікування батьків, зробити щось «не так».

4. Страх ситуації перевірки знань – страх забути, що вчив, контрольних та самостійних робіт.

Тест шкільної тривожності Філіпса показав, що в загальному в учнів середній рівень тривожності і для них характерні переважно страхи самовираження, страхи у стосунках з учителями, страх не відповідати очікуванням інших та страх ситуацій перевірки знань. Розуміння шкільним психологом, вчителями та батьками факторів, що викликають у дітей тривожність, є надзвичайно важливим кроком до попередження виникнення страхів та подолання вже існуючих.

Література

1. Пов'якель Н.І., Скляренко О.М. Психологія дитячих страхів / Надія Пов'якель, Оксана Скляренко. –К.:Шкільний світ, 2011. – 128 с.
2. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей / Захаров А.И. – СПб.: СОЮЗ, 2000. – 448 с.
3. Скляренко О.М. Психологічні детермінанти та психокорекція шкільних страхів у молодших школярів /Скляренко О.М. – К., 2005. – 246 с.

Гришина Олена Вікторівна
студентка VI курсу
вечірнього факультету
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
професор Л. М. Ширяєва

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ

В Україні, як і в усьому світі, існують значні групи населення, що зазнали впливу різних екстремальних подій і мають різні психічні порушення, у тому числі посттравматичні стресові розлади. Поширеність ПТСР в популяції складає 1-3 % усього населення земної кулі. Особлива актуальність дослідження цих психічних розладів пов'язана не лише з їх значним поширенням, але й зі схильністю до хронізації процесу і фіксації симптомів у вигляді стійких змін особистості.

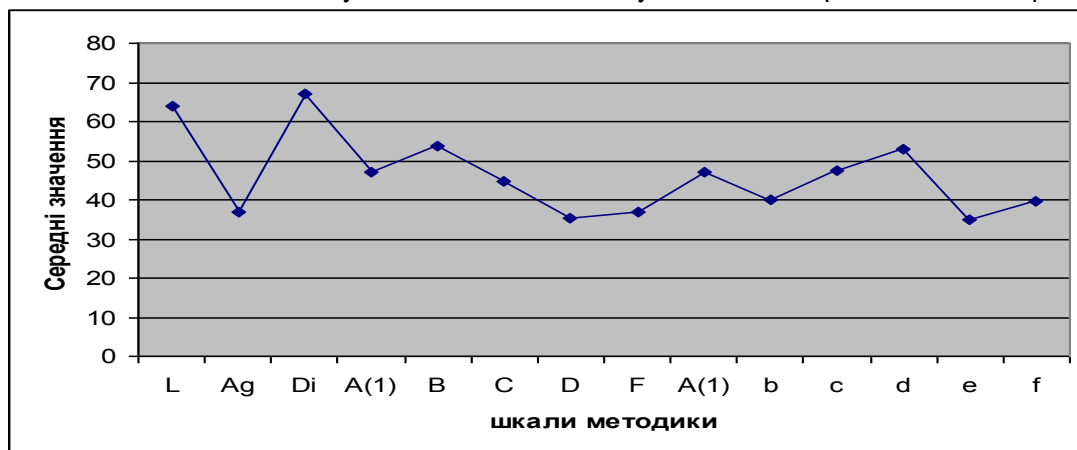
У даній статті ми розглянемо особливості посттравматичного стресового розладу у рятувальників ДСНС України і окреслимо можливі шляхи його профілактики та корекції.

На початку нашого експериментального дослідження нами були висунуті *наступні гіпотези*: - посттравматичний стресовий розлад виникає в залежності від індивідуально-психологічних особливостей рятувальників; - соціально-психологічний тренінг є ефективним засобом корекції посттравматичного стресового розладу у рятувальників.

В процесі експерименту було використано комплекс методів дослідження, що включає: - *теоретичні методи*: аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення отриманої наукової інформації; - *емпіричні методи*: метод самозвіту, метод тестування; - *математичні методи*: порівняльний аналіз емпіричних даних (Т-критерій Стьюдента). При виборі методик для проведення констатувального експерименту ми спиралися на дослідження науковців, які спрямовані на вивчення особистісних характеристик досліджуваних та визначення вираженості постстресових порушень.

Дослідницько-експериментальна робота проводилася протягом 2014 року на базі Спеціалізованої пожежної частини № 25 м. Києва. Загальна кількість досліджуваних становила 51 особу: 22 – аварійно-рятувальні фахівці і 29 – пожежно-рятувальні фахівці, віком від 23-47 років.

В ході емпіричного дослідження нами вивчено психологічні особливості рятувальників та визначено рівні вираженості посттравматичного та гострого стресового розладів за допомогою опитувальника І.О.Котенєва. Результати дослідження узагальнено представлені на рис. 1.

Рис. 1 Вираженість симптомів ПТСР і ГСР у рятувальників

Де, L – шкала брехні, Ag - агравація, Di - дисимуляція; A(1) – наявність травмуючої події, b – дисоціативна симптоматика, B,c - група симптомів «вторгнення», C,d - група симптомів «уникання», D,e - група симптомів «гіперзбудження», F,f - дистрес і дезадаптація.

Таким чином, ми спостерігаємо схильність досліджуваних рятувальників до дисимуляції. У наших досліджуваних було виявлено часткову (68,3) дисимуляцію. На нашу думку значною мірою це зумовлено ситуацією тестування, коли досліджувані прагнули виглядати в очах психолога справжніми героями, відповідати складеному у суспільстві стереотипу, часто зображуваному на рекламних плакатах на кшталт «Герой рятує завжди поруч», відповідно й спостерігається тенденція до заперечення у себе можливих симптомів стресових розладів.

Слід звернути увагу й на вираженість симптомів «вторгнення» (для ПТСР) і симптомів «уникання» (для ГСР). Тобто, у 34 досліджуваних (66,7%) нерідко виникають сновидіння, пов'язані із травматичним досвідом. У 23 досліджуваних (45,1%) – флешбеки: відчуття того, що травматична подія повторюється знову. У 20 рятувальників (39,2%) спостерігається виражений дистрес під впливом внутрішніх або зовнішніх стимулів, які нагадують про певний аспект психотравмуючої події. Водночас у 12 досліджуваних (23,5%) простежуються симптоми уникання: вони прагнуть уникати стимулів, що асоціюються у них із психотравмою.

Отримані нами дані свідчать про необхідність психокорекції проявів ПТСР у деяких досліджуваних рятувальників та профілактики виникнення стресових розладів у інших. Саме тому, спираючись на розуміння сутності та завдань тренінгу та з метою підвищення рівня стресостійкості у рятувальників, ми розробили та апробували тренінгову програму. Основними методами, які ми використовували в ході тренінгу, були групова дискусія, рольова гра, психогімнастичні й релаксаційні вправи. У формувальному експерименті брало участь 25 осіб, а контрольну групу складало 26 осіб у яких було виявлено високий та помірний рівень посттравматичного стресового розладу.

Проведений контрольний зріз та порівняння рівнів вираженості ПТСР і ГСР в експериментальній і контрольній групах показало, що після участі у тренінговій програмі у

рятувальників експериментальної групи майже на 40 % знизилися показники за шкалою дисимуляції, групи симптомів уникання, гіперактивації та дезадаптації. При цьому результати рятувальників контрольної групи практично не змінилися.

Таким чином, можна стверджувати, що розроблена та апробована тренінгова програма на підвищення рівня стресостійкості позитивно вплинула на психологічний стан рятувальників, спостерігаються значущі зміни у проявах посттравматичного стресового розладу і гострого стресового розладу, що свідчить про можливість її використання й надалі для профілактики та корекції стресових розладів у рятувальників. Таким чином, гіпотеза, висунута нами на початку теоретико - експериментального дослідження була підтверджена.

Література

1. *Александровский Ю.А.* Медико-психологическая помощь во время и после стихийных бедствий и катастроф / Ю.А. Александровский, Г.М. Румянцева, Б.П. Щукин // Военно-медицинский журнал. – 1990. – № 8. – С. 73-76.
2. *Апчел В.Я.* Стресс и стрессоустойчивость человека / В.Я. Апчел, В.Н. Цыган – СПб: ВМА, 1999. – 86 с.
3. *Гонтаренко Л.О.* Професіографічний аналіз діяльності працівників чергово-диспетчерської служби МНС України: дис. канд. / Гонтаренко Л.О., – 2008. – 241 с.
4. *Зайцева Т.В.* Теория психологического тренинга: психологический тренинг как инструментальное действие / Т.В. Зайцева. – СПб.: Речь, 2002. – 80 с.
5. *Свиридов Н.А.* Социальная адаптация личности в трудовом коллективе: автореф. дисс. канд. псих. наук – Л., 1974. – 25 с.

Ігуменова Ярослава Олександрівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент С. А. Богданова

МАРГІНАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Головна відмінність сучасного українського суспільства від західного полягає в тому, що в нашій країні маргінали складають більшість, а не меншість населення. Ізоляція та низька соціальна активність, будучи наслідками бідності, виступають і основними її джерелами. Витіснення людей з економічної сфери, соціальна ізоляція, призводять до відсутності механізмів впливу громадськості на процес прийняття рішень. Фактичне безсилля та безправність, відсутність дієвих механізмів реалізації власних соціальних, економічних та політичних інтересів – продуктивне тло масової маргіналізації населення в сучасному українському суспільстві.

Однак, ще Р. Парк – один з перших дослідників явища маргінальності – у зазначав, що окрім негативних соціально-психологічних характеристик та функцій маргінал втілює новий тип культурних відносин, не лише існує на межі двох культур, а одночасно є їхнім носієм, «чужаком» та «космополітом», більш цивілізованою людиною. Концепцію маргінальної людини Р. Парк насамперед пов'язував із культурною взаємодією, що складається на новому рівні цивілізації внаслідок глобальних етносоціальних процесів. Маргінальна людина неминуче стає індивідом із

ширшим світоглядом, витонченішим інтелектом, більш незалежними і раціональними поглядами. В сучасному суспільстві людині доводиться опановувати нові професії, здобувати нові навички, види діяльності, змінювати своє ставлення до соціальних та культурних явищ, розширювати межі свого спілкування. І у цьому – позитивні аспекти маргіналізації, під яку підпала велика кількість наших співвітчизників.

Проте у характеристиках, які дають маргінальності сучасні дослідники, зазвичай переважають негативні аспекти. Зокрема, культурна маргінальність пов'язується з втратою попередньої системи цінностей та невизначеністю нових ціннісно-нормативних засад існування. Цей процес можна екстраполювати на українське суспільство. «Коли людина, яка цінувала людську гідність вище, ніж матеріальну вигоду, раптом змінює свої пріоритети, виявляється, що вона легко може людську гідність виразити у матеріальному еквіваленті... У роки незалежності ми вирішили змінити суспільство і всі його основні засади.... Серйозною жертвою цих кардинальних змін і стала мораль. У порівнянні з даними двадцятирічної давності, тепер уже більшість людей виявилася "аморальною"».

Одним із видів маргінальності є структурна маргінальність, що належить до політичного, соціального й економічного безсилля деяких позбавлених прав або поставлених у невідне становище сегментів суспільства. Сьогодні в українському суспільстві 78 % населення зазначає, що їм не вистачає державного захисту від зниження рівня життя; 69 % – порядку у суспільстві та дотримання чинних у країні законів; 68 % – стабільності в державі та екологічної безпеки; 67 % – впевненості у власному майбутньому і можливості дати дітям повноцінну освіту. Сучасних економічних знань та роботи, що влаштовує, не вистачає 46 % громадян. Деяко адаптованими можна вважати 24 % населення, яким вистачає вміння жити в нових суспільних умовах.

В процесі маргіналізації українського суспільства розрізняють п'ять періодів. Початок *першого періоду* збігається із революційними роками 1917 р., а завершується в середині 80-х років ХХ ст. Цей період визначають як тоталітарний. Він характеризується величезними зрушеннями в економічній сфері, що зумовили масштабні зміни соціального статусу індивідів, міграцію, урбанізацію. Формується особистість із подвійною мораллю. *Другий період* – середина 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст. Відбуваються значні зрушення в усіх сферах життєдіяльності суспільства, особливо суттєві вони в соціально-психологічній. Руйнування старої ціннісно-нормативної системи не супроводжувалося становленням нової. Людина – «розчарована», вона втрачає свої світоглядні орієнтири. *Третій період* – початок-кінець 90-х рр. Для цього періоду характерні були високі темпи майнової поляризації населення на фоні загального зубожіння та надзбагачення незначного прошарку при фактичній відсутності середнього класу та умов для його формування. Період «первинного накопичення капіталу». *Четвертий період* – кінець 90-х років і до 2006. Характеризується деякою стабілізацією соціально-економічних умов, адаптацією значної частини населення до умов ринкової економіки, відносною кристалізацією соціальної структури суспільства. *П'ятий період*: 2006 і дотепер. Соціально-економічна криза, яка має глобальний характер, в Україні набула свого апогею та негативно відобразилася на рисах соціально-економічних відносин та соціально-психологічних характеристиках переважної частини населення. Також нестабільна політична ситуація в країні. Через це найбільше страждає «середній клас» та «протосередній клас» – той елемент, що є гарантом стабілізації суспільства. Об'єктивні та суб'єктивні фактори маргіналізації населення набули нової сили та значущості на цьому етапі. Примусова, вимушена маргіналізація, що зумовлена різкою втратою набутих статусних позицій, передусім, в економічній, професійній сфері. Навіть набуті в попередніх періодах способи адаптації стають недієвими. Перспектива досить невизначена.

У підсумку варто зазначити, що Україна постає специфічною територією поширення маргінальності. Історичне минуле, котре пов'язане із пануванням над нами багатьох держав та народів, спільні кордони з багатьма державами сприяли акультурації, асимілюванням, міграціями, запозичення та змішення традицій, що сформувало маргінальне положення. Не змога обрати орієнтир – Захід чи Схід, сприяє перебуванню на межі. У соціальному внутрішньому плані постійні спади в економіці, безробіття, міграція, зростання злочинності, соціальні кризи, кризи систем цінностей викликають внутрішні та зовнішні міграції. Зовнішні міграції, більшість людей з яких не повертаються, а там створюють свої сім'ї, сприяють перетворенню українця на етнічного маргінала, «чужого» іншій культурі та своїй. В культурній сфері: протистояння масової та елітарної культури формують тип маргінальності. ЗМІ, НТР, інтернет, доступ до інформації, з однієї сторони дозволяє багато дізнаватися, читати і розуміти, з іншої – робить людину рабом розваг. Пласт українців що жили в СРСР і деякі не можуть змиритися з новими цінностями і прийняти нові умови та прогрес що робить їх маргіналами.

Література

1. *Акопян Н.* Маргинальность как одна из основных характеристик трансформирующегося общества / Н. Акопян // 21-й Век. – 2005. – № 1. – С.150–165.
2. *Блінова О. Є.* Основні підходи до аналізу маргінальності / О. Є. Блінова. – Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України: серія «Проблеми загальної та педагогічної психології». – К. : Гнозис, 2009. – Том 11. – Частина 4. – С. 36 – 45.
3. *Козачук С.А.* Психологічні особливості етнічної маргінальності сучасних українців / Світлана Анатоліївна Козачук, Анна Ярославівна Рашко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. № 34 (58). – С. 18 – 26.

Ірклієвська Марина Владиславівна
студентка V курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент О. В. Темрук

ПРОЛЕМА ЕСКАПІЗМУ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Постановка проблеми. Життя в сучасному світі ставить людину перед новими завданнями, турботами, проблемами. Надмірна стрімкість змін в усіх сферах людського життя, як то соціальної, економічній, технологічній та ін.. призводить до кризи людини в світоглядному, психологічному і соціальному планах та спричиняє появу нових, специфічних проблем, які не були відомі раніше. Однією з таких проблем є явище ескапізму.

Визначення терміну «ескапізм» є дуже розмитим, фактично, єдиного поняття цього феномену і немає, проблема підміни реальних відносин зі світом уявними, яку він виражає, останніми роками набула великої популярності серед представників усіх галузей соціальних наук.

Таким чином, зважаючи на соціальну значущість та недостатню вивченість зазначеного питання у філософській, психологічній та соціологічній літературі, дослідження проблеми ескапізму є актуальним.

Стан дослідження проблеми. Не торкаючись теми філософського обґрунтування причин та способів існування ескапізму, звернемося до психологічних аспектів цього явища. Ескапізм не часто розглядається психологами як окреме психічне явище. Частіше за все про нього згадують побіжно, або визначають одним із проявів якогось більш широкого явища. Саме в такому контексті говорить про ескапізм більшість сучасних дослідників, наприклад Е. Фромм, К. Роджерс і Р. Даймонд, Л. Фестінгер, Е. Блейлер. Крім того, на основі дослідження психічних процесів підлітків та явища ескапізму доктор Е. Дж. Джанніні розробив метод «Багаторусної терапії».

Виклад основних положень. Як уже було вказано вище, у психологічних дослідженнях ескапізм не часто виділяється в окрему тему, проте, це не зменшує важливості проблем, до яких він має безпосередній стосунок. Аби виразніше побачити, які проблеми ховаються за терміном «ескапізму» варто, на нашу думку, звернутися до досліджень вказаних нами науковців.

Перше і найголовніше, про що говорять усі психологи – це те, що людина є соціальною істотою. Поза соціумом вона існувати не може. Але й життя в соціумі також пов'язане з певними проблемами. Так, Е. Фромм пише про те, що людина постійно балансує на межі злиття зі світом та ізоляцією від нього, що породжує почуття страху і невпевненості. Бажання пом'якшити тягар свободи, що тисне на людину, страх перед світом і невпевненість в собі, що сформовані на фундаменті втрати справжньої, первинної цілісності зі світом викликає формування так званих «механізмів втечі». Серед них він визначає й ескапізм. Тобто, перефразовуючи можна сказати, що ескапізм він визначає як форму «втечі від свободи», що притаманна людям із слабкою здатністю до протистояння життєвим негараздам. Таким чином, виявляється, що нездатність людини будувати повноцінні взаємовигідні стосунки з навколишнім світом спричинює відторгнення людиною цього світу і формування уявного, фантастичного світу, де побудова таких стосунків є можливою. На думку, Е. Фромма така позиція є неправильною, тому що справжнє задоволення і гармонію із собою та світом людина може здобути лише в процесі освоєння реальності на засадах творчості та добра [4].

Цікавий своїм підходом до ескапізму Е. Блейлер. Науковець не використовував самого терміну «ескапізм», послуговуючись натомість терміном «аутизм нормальних людей». Аутизм щодо нормальних людей трактується ним як форма психологічного відокремлення, що виражається в прагненні до відходу від соціальних та (або) особистісних контактів; при цьому індивід занурюється у власний світ уяви, фантазій і мрій [2].

Згодом, послідовники науковця розширили та перетворили його теорію «нормального аутизму» приклавши її до вивчення психічних процесів дітей та підлітків. Так, *В.С. Мухіна пише про те, що ескапізм функціонує у двох формах – груповій та індивідуальній.*

Якщо говорити про груповий ескапізм, то під ним психолог розуміє здатність підлітків «втікати» від реальних відносин в умовах сформованого культурного буття в певні простори, утворені підлітковою субкультурою. З одного боку у відносинах вихідної вікової рівності підлітки відпрацьовують способи взаємовідносин, проходять особливу школу соціальних відносин, вчать рефлексії на себе і однолітків, а з іншого боку ескапізм може затягнути підлітків в певні екстремальні спільноти. Проте, головне в цій втечі – відокремлення від тієї нормативності, на яку нас орієнтують соціальні норми і табу.

Якщо ж говорити про індивідуальний ескапізм або аутизм (використовуючи термінологію автора), то він є складовою частиною мислення та уяви дитини, що функціонує

як мимовільна, психічна діяльність створення яскравих реальних, уявних і «неясних» образів, що виникає спонтанно. Щодо підлітків і юнаків, то вони, на думку автора, відрізняються тим, що мають дуже розвинену фантазію та завжди готові поринути у мрії. Однак у цьому криється небезпека втрати здатності до соціальної активності, втрати соціальної сенситивності. Постійне перебування в цьому стані може приводити до психологічного капсулювання [3].

Отже, бачимо, що з точки зору психологів ескапізм є негативним явищем, що приховує в собі проблему соціальної дезадаптації.

Однак, не можна сказати, що це виключно негативний феномен, з проявами якого потрібно рішуче і негайно боротися. Крім того, як показали дослідження доктора Е. Дж. Джанніні з проявами людської, а особливо підліткової, фантазії боротися неможливо. Але їх можна використовувати на благо. Ця ідея лягла в основу нового методу психотерапії під назвою «Багатоярусна терапія», що був винайдений у 80-ті роки минулого століття тим же доктором Е. Дж. Джанніні, професором Єльського університету та психіатром.

Суть цього методу в тому, що групі підлітків пропонувалося прочитати п'ятитомний фантастичний цикл книг «Багатоярусний світ» Ф. Фармера, вибрати собі персонаж або декілька персонажів, ототожнити себе з цими персонажами і спробувати, образно кажучи, ними стати.

В роботі «Використання фантастики в терапії» доктор Е. Дж. Джанніні детально описує процес і головні принципи роботи Багатоярусної терапії [1]. Головною метою такого терапевтичного втручання є дослідження уявного світу пацієнта, перш ніж захисні механізми психіки переорганізують його внутрішню реальність, зробивши її недоступною для терапевтичного втручання.

Багатоярусна терапія має декілька фаз: 1. Пацієнтам пропонується ознайомитися з першою книгою серії та обговорити її (сюжет, персонажі, думки автора); 2. Перехід від обговорення до інтерпретації та визначення мотивації, особисті переживання втручаються в літературну дискусію; 3. Вирішення особистісних проблем через інтерпретацію дій персонажа; 4. Позбавлення від негативних рис персонажа в собі та розвиток позитивних рис, котрих немає в персонажа; 5. Припинення «подорожей» та соціальна адаптація.

Як бачимо, природні особливості психіки підлітків та їх схильність до ескапізму були вдало використані при побудові психотерапевтичної методики. Тобто, навіть негативні схильності можна, і потрібно, використовувати на користь.

Висновки. Метою нашого дослідження було дослідити явище ескапізму як психологічну проблему та психотерапевтичний інструмент. Ми виявили, що більшість дослідників сходяться на тому, що ескапізм — це деструктивне явище, що характеризується підміною реальних відносин зі світом уявним, і в найгірших своїх проявах виступає як форма соціальної дезадаптації людини. Проте, завдяки природній схильності до фантазування та занурення у внутрішній світ деяких вікових категорій людей, зокрема дітей та підлітків, явище ескапізму можна використовувати в якості ефективного психотерапевтичного інструменту.

Література

1. *Giannini J. A. Use of Fiction in Therapy* [Електронний ресурс] / James A. Giannini. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.psychiatrictimes.com/articles/use-fiction-therapy>.
2. *Блейлер Э. Аутистическое мышление* / Эйген Блейлер. – Одеса, 1927. – 81 с.
3. *Мухина В. С. Групповой эскапизм и индивидуальный аутизм – компоненты социального и личностного развития на этапах отрочества и юности* / Валерия Сергеевна Мухина. // Развитие личности. – 2004. – С. 156—175.
4. *Фромм Э. Бегство от свободы* / Эрик Фромм. – Москва: АСТ, 2011. – 288 с. – (Philosophy).

Качур Єлизавета Ігорівна
студентка V курсу
Інститут соціальної роботи та управління
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент С. А. Богданова

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ОБІЗНАНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЩОДО ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Постановка проблеми. Найкраще середовище для життя й розвитку дитини — сім'я. Кожна дитина має зростати в сімейному оточенні, в атмосфері любові, бо лише так повною мірою забезпечуються її потреби, створюються оптимальні умови для гармонійного розвитку, успішної соціалізації. Діти повинні зростати в сім'ях рідних батьків, але коли це неможливо, альтернативною біологічній родині може слугувати прийомна сім'я.

Метою статті є дослідження стану обізнаності територіальної громади щодо прийомної сім'ї як соціального інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення створення та функціонування прийомної сім'ї, проблема забезпечення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відображена в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. В цьому напрямку плідно працюють відомі науковці А.Й.Капська, С.І.Мещерякова, І.В.Пеша, І.М.Трубавіна, О. Ю. Міхеєва та інші. Питання, що стосуються функціонування форм сімейного виховання висвітлені в роботах українських теоретиків та практиків сфери захисту дитинства Артюшкіної Л., Бевз Г.М., Карпенко О.Г., Волинець Л.С. та ін.

Виклад основного матеріалу. Кожній дитині потрібно надати можливість повністю реалізувати свій потенціал. Для неї слід забезпечити: максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, доступ до отримання якісної освіти, безпечне життя та захист від заподіяння шкоди, позитивні емоційні переживання, відчуття того, що її люблять та цінують, розвиток навичок догляду за собою й вирішення повсякденних проблем, позитивне уявлення про себе саму, формування самоідентичності, розвиток навичок міжособистісного спілкування і впевненості у різних ситуаціях суспільної взаємодії. Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива - усиновлення/удочеріння, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

З метою вивчення популяризації прийомної сім'ї в як соціального інституту в умовах територіальної громади, нами було проведено дослідження, присвячене вивченню стану обізнаності громади щодо соціального сирітства та створення прийомної сім'ї. У дослідженні взяли участь кандидати в прийомні батьки, пересічні громадяни, державні службовці, які причетні до вирішення питань захисту дитинства та попередження дитячого сирітства. Основною експериментальною базою дослідження став Київський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Майже всі опитувані (98%) відповіли, що їх цікавить тема сирітства в Україні, при тому, що їй приділяється дуже багато уваги - ніхто не погодився. Дослідження також підтвердило, що люди не володіють інформацією про форми влаштування дітей, не знають про перспективи прийомної сім'ї. Більшість респондентів не змогли сформулювати пояснення терміну «прийомна сім'я». Наше дослідження показало, що суспільство не готове усвідомити, що виховання чужої дитини в своєму будинку - це робота. Недостатня інформованість про інститут прийомної сім'ї, на наш

погляд, - найважливіша причина, що заважає взяттю прийомної дитини в сім'ю. Матеріальний аспект взяття прийомної дитини не є вирішальним і стимулюючим. Тільки 3 % приблизно уявляють суму виплат прийомним батькам. Незначна частина опитаних (16%) позитивно розглядає можливість створити прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу, і основною умовою реалізації такого рішення виступає надання допомоги родині з боку держави: забезпечення належною фінансовою підтримкою такої діяльності, гарантовані доплати, пільги. У разі визначення умов створення прийомної сім'ї також важливим є той факт, що на виховання приймається дитина, з якою батьки попередньо були знайомі, – родичів або знайомої сім'ї.

Останнім часом в Україні, слідом за багатьма іншими країнами реєструється зростання числа прийомних сімей. У зв'язку з цим, особливо актуальними стають підготовка прийомних батьків та психологічне, психотерапевтичне супровід сімей з прийомними дітьми.

Проведене нами дослідження показало, що українському суспільству не вистачає чітко поставленої системи інформування людей про інститут прийомної сім'ї, її позитивних сторонах; не вистачає технології public relation, які не тільки донесуть до можливих претендентів на роль прийомних батьків інформацію про конкретні дітях, але і покажуть, що держава допоможе і підтримає прийомну сім'ю в подоланні труднощів.

Для покращення поінформованості громади була проведена рекламна кампанія у форм лекцій та презентацій, які надали змогу сформуванню знання щодо альтернативних форм опіки над дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківської опіки, нормативно-правової бази регулювання діяльності прийомних сімей та системи створення даного соціального інституту, рекламно-інформаційного буклету, який містить у собі структуровану інформацію щодо безпосереднього створення прийомних сімей: загальну інформацію про даний інститут, вимоги до кандидатів в прийомні батьки, перелік пакету документів, який необхідний для оформлення та банеру для залучення кандидатів у прийомні батьки.

Рекламно-інформаційна кампанія покращила поінформованість громадян щодо сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки. Потреба змін існуючої опіки та піклування над дітьми в Україні є визнаною широким колом фахівців та державою. Свідченням того є створення та розвиток прийомної сім'ї та ДБСТ, подальше вдосконалення діяльності мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Проведене дослідження показало, що українському суспільству не вистачає грамотно поставленої системи інформування людей про інститут прийомної сім'ї, її позитивних сторонах; не вистачає технології public relation, які не тільки донесуть до можливих претендентів на роль прийомних батьків інформацію про конкретні дітях, але і покажуть, що держава допоможе і підтримає прийомну сім'ю в подоланні труднощів

Література

1. Бевз Г. М. Прийомна сім'я як сімейна форма державної опіки над дітьми: проблеми прогнозування // Соціальна служба в Україні: соціально-психологічні засади формування й ефективного функціонування. — К., 2005. — С. 151–159.
2. Бевз Г. М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку). — К.: Главник, 2006. — 112 с.
3. Державна доповідь "Про становище дітей в Україні (за підсумками 1999 року): Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування". — К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. — 138 с.
4. Пєша І. В., Комарова Н. М. "Ефективність родинних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" / І. В. Пєша, Н. М. Комарова. — 2004.

Кузнецова Марія Геннадіївна
студентка III курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент О. В. Строяновська

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МЕНТАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТА НІМЕЦЬКИХ ВЧИТЕЛІВ НА ЇХ ВИКЛАДАННЯ У ШКОЛІ

Найважливішою частиною нашого дослідження є успішне оперування необхідною термінологією, розгляд історичних подій, їх зв'язок та вплив на сучасний стан питання.

Чимало вчених присвятили свої роботи вивченню національних відмінностей різних етносів, відображенню реальних компонентів суспільної свідомості, які, власне, і визначають існування нації як духовної спільноти, що якісно відрізняється від представників інших національностей.

Особливу увагу треба приділити певному періоду в історії України, присвяченому вивченню національної свідомості та самосвідомості. На превеликий жаль, в Україні досить довгий час тільки одне згадування про національну ідею вважалося певним виявом «буржуазного націоналізму» і розцінювалося офіційною владою як сепаратизм, з усіма політичними наслідками [2]. Особливо цікавим є той факт, що такий прояв національної ідеї теж був властивий для Німеччини, проте під тиском історичних подій за останнє століття, дуже сильно вплинув на становлення історичної свідомості та соціальної поведінки. Якщо говорити про розвиток становлення національної свідомості німців, то не можна не зауважити той факт, що її основною частиною є історична пам'ять, яка у сучасних соціально-психологічних дослідженнях має дуже велике значення. Найвідомішим проявом національної ідентичності в Німеччині були трагічні події Другої світової війни, які наклали певний відбиток в свідомості людей, які до тепер носять їх у своїй пам'яті. Як відомо, історична пам'ять суттєво впливає на формування системи цінностей людини, і війна була саме тим періодом, коли свідомість людей зазнала фундаментальних змін. У сучасній психології досить поширеними є теорії про спадковість рис національного характеру та менталітету. Це, насамперед, теорія «біологічної спадковості» (вчення К. Юнга про архетипи колективного несвідомого, згідно з яким підсвідома сфера психіки кожної людини містить приховані сліди пам'яті про історичний досвід своєї раси, нації) [1]. Архетипи становлять основу поведінки, структурування особистості, розуміння світу, властиве тій чи іншій етнічній групі, внутрішню єдність і взаємозв'язок культури і взаєморозуміння. Це говорить про те, що навіть у сучасному світі, враховуючи економічний та соціальний рівень життя, у представників різних національностей, все ще присутні певні прояви менталітету, як відголосок історичної пам'яті [4]. Сам процес творення менталітету неусвідомлений, проте все ж детермінує цінності людини та визначає її поведінку, почуття, думки. Проте на відміну від менталітету, під поняттям ментальність визначають аспектний прояв менталітету не тільки через настрої людини, а й у її діяльності. Вчені виділяють, що ментальність може виявлятися у вчинках, спілкуванні, роботі, реакції на представників інших національностей [3].

На основі сучасних уявлень про менталітет та ментальність різних національностей, було проведено дослідження – психологічний аналіз уроків українського викладача та викладача з Німеччини, порівняно моделі поведінки самих викладачів, дослідженого класу, моделей викладання рідної та іноземної мови, ставлення викладачів до учнів та результатів аналізу.

Для проведення дослідження було обрано 10-й клас (26 учнів), який лише в минулому році почав навчання з цими викладачами. При індивідуальному опитуванні учнів про їх ставлення до предметів (українська та німецька мови), були показані дуже гарні результати, не зважаючи на те, що у класі навчалися діти, які взагалі ніколи не вивчали німецької мови, оскільки перевелися до цієї школи лише на початку року.

Більшість дітей цього класу, переважно дівчата, описали ставлення вчителя української мови досить позитивно, звертаючи увагу на індивідуальне ставлення вчителя до кожної дитини, використання вчителем наочно-образної інформації, намагання проникнути у внутрішній світ дитини, поділитися власним досвідом та навчити. Проте інша половина класу висловила з цього приводу досить інакше, акцентуючи увагу на тому, що викладач української мови досить часто відволікається на історії зі свого життя, не встигаючи закінчити тему уроку та використовує частину перерви.

Щодо вчителя з Німеччини, діти майже одногласно стверджували, що цілком задоволені його методами викладання, оскільки за один урок, клас встигає ознайомитися з дуже великою кількістю інформації. Найбільше діти цінують те, що викладач не намагається перейти на міжособистісний рівень спілкування з учнем, на відміну від викладача української мови, поводить себе більш стримано, цікавиться особистою думкою кожної дитини з будь-якого питання. Діти зауважили, що таке ставлення до них, виказує повагу вчителя до учня, оскільки не переходить особистих меж і не зачіпає індивідуального простору учня.

Перш ніж перейти до опису результатів дослідження, необхідно виділити той факт, що проведене дослідження не можна використовувати для розгляду статистичних даних. Проведені опитування та аналіз є прикладом підтвердження або спростування теорії поведінки (в нашому дослідженні – професійної поведінки) людини залежно від її ментальної приналежності. Цей аспект є ключовим в ході нашого дослідження.

Завдяки проведеному дослідженню можна стверджувати, що головна мета з виділенню причин відмінностей процесів формування та розвитку педагогічної науки в рамках викладання на базі середньої освіти була досягнута.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати про те, що ці вчителі є прикладом того, як особливості ментальної свідомості впливають на особливості їх викладання. На нашу думку, цього не можна стверджувати однозначно, оскільки викладання кожного вчителя залежить від величезної кількості різноманітних факторів, зокрема соціальної активності, культурологічної інтегрованості, фрустраційної толерантності тощо. Але все ж таки з огляду на результати психологічного аналізу уроку, анкетування викладачів та проведення опитування самих учнів, відмінність між методами їх викладання присутня: більш вільна, поважна, дуже насичена - в українського викладача та структурована, спокійна, лаконічно побудована – у німецького викладача. Такі відмінності можуть бути обумовлені, на нашу думку, впливом спадкових рис національного характеру та основ ментальної свідомості на поведінку індивіда, специфічним тиском соціального середовища, професійним досвідом, набутим в різних умовах тощо, що вимагає більш детального дослідження достатньої вибірки досліджуваних та доведення.

Література

1. Jung C.G. Die Archetypen und das kollektive Unbewusste: Gesammelte Werke / Jung C.G. – Broschert, 2011. – 280 S.
2. Кримський С.Б. Архетипи української ментальності / С.Б.Кримський. – Львів: Світ, 2001. – 315с.
3. Додонов Р.А. Этническая ментальность: опыт социально-философского исследования / Р.А.Додонов. – Запорожье : Тандем-У, 2001. — 192 с.

4. *M.Halbwachs. The Collective Memory // trans. F Ditter, V.Ditter / M.Halbwachsю – NY: Harper&Row, 1980. – 270 p.*

Кириленко Юлія
студентка III курсу
Інституту української філології та
літературної творчості імені А. Малишка
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
професор Т. М. Лисянська

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ ЯК СПОСІБ ВИТІСНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ СТІВЕНА КІНГА)

Метою дослідження є виявлення психологічних комплексів і рушіїв письменника та способів витіснення цих комплексів за допомогою літературної творчості.

Дослідженню різноманітних психологічних комплексів та їхніх проявів присвячували свої праці такі відомі психологи: Зігмунд Фрейд («Введення у психоаналіз»), Карл Густав Юнг та Еріх Нойманн («Психоаналіз та мистецтво»), Альфред Адлер («Наука жити») та ін.; філософи: Артур Шопенгауер («Мир как воля и представление»), Едуард фон Гартман («Философия бессознательного»); літературознавці: Ніла Зборовська («Психоаналіз та літературознавство»), Петро Білоус («Вступ до літературознавства: Теорія літератури та Психологія літературної творчості») та ін.

Проте досі маловивченими є взаємозв'язки психологічних комплексів письменника із його творами. У цій роботі літературна творчість постає як спосіб з'ясування та витіснення психологічних комплексів.

Психологічний комплекс – це емоційно зафарбована сукупність установок, мотивів та уявлень людини про саму себе, що здійснює суттєвий вплив на її поведінку, на розвиток та функціонування психіки; підсвідома установка на певну заздалегідь визначену модель поведінки. За словами Альфреда Адлера, «слово «комплекс», яке ми вживаємо щодо неповноцінності й переваги, відображає перш за все перебільшені почуття неповноцінності і прагнення до переваги. Якщо ми подивимося на речі таким чином, це забере парадокс про дві протилежні тенденції, що існують в одному індивіді, оскільки очевидно, що у нормі прагнення до переваги і почуття неповноцінності доповнюють один одного».

Одним з найпоширеніших комплексів є *комплекс неповноцінності (комплекс Адлера)*. Людина щиро вважає себе гіршою, ніж інші. Особливо це проявляється щодо власної зовнішності. Порівнюючи себе з прекрасними людьми на екрані (вплив мас-медіа), людина починає порівнювати себе з ними не на свою користь. Той же принцип діє і в тому, що стосується фінансового стану. У цю ж групу комплексів відноситься боязнь виглядати безглуздо або смішно. Люди постійно хвилюються, що про них скажуть сусіди, колеги, друзі, і всі свої дії вчиняють з огляду на це. У результаті доводиться відмовлятися від багатьох своїх переконань і шкодувати про втрачені можливості.

Комплекси взаємин з іншою статтю. Наприклад, юна людина побоюється опинитися кинутим дівчиною, і тому не зустрічається ні з ким. Або зустрічається постійно, але без важливих намірів. Такий комплекс формується значно частіше від того, що в дитинстві у людини не було батька протилежної статі, або він був з ним в нехороших відносинах. Іноді навпаки, занадто хороші відносини з батьками робить людину залежною від них. Наприклад, порівнювати дівчину

зі своєю мамою, і в більшості випадків, на користь матері. У підсумку відносини гинуть. Такий комплекс в психології отримав найменування «*Едипів комплекс*». Також неприємності у відносинах можуть бути продиктовані комплексом неповноцінності.

Жах відповідальності. Це боязнь взяти на себе відповідальність за події свого життя. У більшості випадків, людина з таким комплексом постійно критикує всіх, вважаючи, що завжди має рацію. Комплекс тримає людину в режимі захисту. Бездіяльність для такого режиму вельми комфортна, а у всіх невдачах легко обвинуватити навколишніх.

Комплекс провини. Людина постійно відчуває себе в чомусь винною, тому фактично ніколи не може сказати ні. Оточуючі цим активно користуються, часто із користюлюбними цілями.

Комплекс невисловленості власної думки. Коріння цього комплексу міститься у ранньому дитинстві. Всім хлопчикам кажуть, що плакати - не по-хлопчачому. Або дітям заборонялося голосно сміятися, тому що це непристойно. Завдяки всім цим виховним заборонам у дитини може вироблятися комплекс, внаслідок якого людина побоюється висловити свою думку або ж проявити емоції.

Для практичного втілення теоретичних праць про психічні комплекси було проведено експериментальне дослідження серед студентів 3 курсу Інституту української філології та літературної творчості імені А. Малишка із застосуванням методики на виявлення рівня самооцінки шляхом проведення тестування («Знаходження кількісного вираження рівня самооцінки» (за С. А. Будасі)).

Випробуваний уважно переглядає список слів, що характеризують окремі якості особистості. На основі запропонованого списку респондент випишує в другу колонку таблиці 20 значущих властивостей особистості, з яких 10 описують ідеального з точки зору випробуваного людини, а інші 10 - негативні, тобто ті, які не в якому разі не повинні бути у ідеалі. Після того, як заповнена друга колонка таблиці, досліджуваній починає заповнювати колонку X1, працюючи із словами з другої колонки. Він повинен описати себе таким чином, щоб на першому місці колонки № 1 стояло то якість, яке йому властиве найбільше, на другому місці - притаманне, але менш, ніж те якість, яка записана під № 1 і т. д. Під номером 20 має стояти та якість, яка випробуваному властиво найменше. Черговість позитивних і негативних якостей в даному випадку не враховується. Головне - максимально достовірно описати себе.

Після того, як виконаний цей етап роботи, випробуваний заповнює колонку X2. У ній він повинен описати свій ідеал людини, поставивши на перше місце в колонці ту якість, яка, на його погляд, має бути виражене у ідеальній людини найбільше, на другому - виражене, але менш, ніж перше і т. д. Під № 20 має стояти та якість, якого в ідеалі практично не повинно бути. Для заповнення даної колонки таблиці випробуваній повинен працювати тільки із словами з колонки № 2. (Колонку № 1 з описом себе досліджуваній повинен закрити аркушем паперу на час заповнення колонки X1).

Результати обробки кількісного вираження самооцінки серед студентів 3 курсу:

R=0,1; 0,2; 0,3 – самооцінка занижена – 26,5%

R=0,4; 0,5; 0,6 – самооцінка адекватна – 57%

R=0,7; 0,8; 0,9 – самооцінка завищена за невротичним типом – 4,5%

R=1 – самооцінка завищена – 12%

Отже, більше половини студентів мають адекватну самооцінку, що свідчить про відсутність психічних комплексів. Ті студенти, котрі отримали ненормовані показники щодо рівня самооцінки (надто висока або надто низька) мають пройти низку заходів для виявлення виду психічних комплексів та їхнього витіснення, корекції та нормалізації рівня самооцінки. Саме це і стане метою нашого наступного дослідження.

Щодо літературної творчості як способу витіснення психологічних комплексів, то у вченні Зігмунда Фрейда фантазія та міфотворчість наділені функцією сублимування несвідомих прагнень та потягів людини. Фрейд розглядає мистецтво як своєрідний спосіб примирення опозиційних принципів «реальності» та «задоволення» шляхом витіснення зі свідомості людини соціально неприйнятних імпульсів. Це сприяє вилученню реальних конфліктів із життя людини і підтримує психічну рівновагу, тобто відіграє роль своєрідної терапії, що призводить до зникнення симптомів хвороби. У психіці людини мистецтва це досягається шляхом її творчого самоочищення та розчинення несвідомих і підсвідомих потягів у соціально прийнятній художній діяльності. За своїм змістом така терапія подібна до аристотелівського «катарсису». Але якщо у Арістотеля засобом духовного очищення є лише трагедія, то психоаналітик Фрейд бачить у цьому специфіку мистецтва в цілому. Основною функцією мистецтва він вважає компенсацію незадоволення митця реальним порядком речей.

На нашу думку, одним із найдоцільніших та найяскравіших прикладів, що розкриває літературну творчість як спосіб витіснення психологічних комплексів, є творчість Стівена Кінга, котрий має заслужене звання «Король жаху».

Аби розшукати першопричини мотивів його специфічної літературної творчості, варто розглянути автобіографічну книгу Стівена Кінга «Як писати книги», перша частина котрої повністю складається із автобіографії. З цієї книги психолог одразу може зрозуміти основний факт: фабули творів письменника побудовані на його дитячих фобіях та нереалізованих потягах до чогось таємничого та жорстокого. Найперший життєвий спогад – як у два з половиною роки від час того, як він уявляв себе досвідченим циркачем, його вжалила оса, а тоді важкий предмет впав на ногу і ледь не розчавив всі п'ять пальців. Подальші спогади майже постійно наповнені неприємностями та болем, який став постійним життєвим супутником Стівена Кінга. У романі «Лють» фабула має у своїй основі підліткові психологічні комплекси. Головний герой – чотирнадцятилітній підліток раптом бере із собою до школи зброю і починає вбивати. А роман «Мізері» є яскравим приклад прояву комплексу неповноцінності головної героїні. Багато з його романів пов'язані з дитячими психотравмами головних героїв та комплексами провини (наприклад, «Воно», «Кладовище домашніх тварин», «Бібліотечна поліція», «Мертва зона»). У романі «Воно» зав'язка твору – це зовнішній поштовх, котрий ніби вмикає дитячу психотравму, що відроджує забуті фобії. У героїв після того, як вони по телефону дізнаються про повернення страшного клоуна-вбивці, – їхнього найбільшого дитячого жаху, вмикаються фобії, від котрих вони вже давно позбавились. Один починає запинатися, коли говорить, іншого турбують напади астми, третій закінчує життя самогубством...

Навіть найперший фільм, який Стівен побачив у свої одинадцять років, був «Робот-монстр», – фільм жахів, у якому одягнений у костюм мавпи чоловік із акваріумом на голові, намагався вбити останніх людей, що вижили під час ядерної війни. Здавалося б, зовсім абсурдна та жорстока картина... Проте у своїй автобіографії автор пише: «Для мене це було мистецтво найвищої проби».

Найперший надрукований твір Стівена Кінга мав назву «У півсвіті жахів», проте назва, яку автор сам придумав для цієї історії, – «Я – малолітній грабіжник могил» завжди подобалася йому найбільше.

І дитячі травми та фобії, і різноманітні катастрофи, і напрочуд нелегке життя, і певні нереалізовані бажання та потреби – все це може стати рушієм літературної творчості, яка згодом перетворюється у дуже зручний спосіб витіснення психологічних комплексів.

Отже, літературна творчість є одним із найефективніших способів витіснення психологічних комплексів. Та не всі люди, котрі страждають від психологічних комплексів можуть

позбутися їх за допомогою творчості. Інші шляхи їх витіснення та корекції стануть підґрунтям для подальшої наукової діяльності в обраній темі.

Література

1. *Альфред Адлер* Наука жить. – К.: Port-Royal, 1997. – С. 57–62.
2. *Зигмунд Фрейд* Введение в психоанализ: Лекции. – М.: Питер, 2007. – С. 137–145.

Корженівська Світлана Василівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент О. В. Темрук

ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Вступивши в XXI ст. людство продовжує застосовувати різні форми нетерпимості, насильства, тому толерантність як практична й теоретична проблема залишається темою філософської, гуманітарної рефлексії. Теорія толерантності потребує міждисциплінарного підходу до її дослідження, спільних зусиль філософів, культурологів, соціологів, політологів, релігієзнавців, психологів, філологів, правників, педагогів і тд. Толерантність є невід'ємним компонентом сучасного суспільства й миру в цілому. Розуміння й уміле використання інструмента толерантності в системі сучасного суспільства являє собою цінність для гуманітарних наук й практики. Сьогодні в Україні, що перебуває на стадії кардинальних трансформацій, неминуча боротьба між прагненням до змін і протидією їм, тому для суспільства корисно засвоїти розуміння толерантності, та знати перспективи розвитку філософсько-психологічного феномена толерантності у XXI столітті. Повага прав іншої людини (зокрема права бути іншим), усвідомлення важливості збереження різноманітності й можливості жити разом, не завдаючи одна одній шкоди, — усе це пов'язані з поняттям «толерантність».

Толерантність - це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних. Межі феномена толерантності визначені не чітко, відсутня певна конкретизація інформації, тому ця тема останніми роками набула великої популярності серед представників психології, соціології, філософії та суміжних наук.

Таким чином, зважаючи на соціокультурну значущість та недостатню вивченість зазначеного питання у філософсько-психологічній літературі, дослідження проблеми толерантності є актуальним.

Стан дослідження проблеми. Як ми відмітили існує досить не велика кількість наукових робіт присвячених проблемі толерантності. Проблема толерантності впродовж всієї історії розвитку філософської думки цікавила багатьох мислителів: Арістотеля, Аврелія, Геракліта, Конфуція, Сенеки, Сократа, Платона, Г. Гоббса, І. Канта, Г. Гегеля, Дж. Локка та ін.; серед психологічних робіт йому присвячені дослідження У.Солдатовой, А. Асмолова, Л. Шайгерова, К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл та ін. Разом з тим слід відмітити, що всі дослідники різняться в підходах до визначення даного феномену, його значення для життя людини та проявів його у суспільстві.

Виклад основних положень. Перш, ніж розпочинати аналіз цієї проблеми, потрібно визначити поняття толерантності. Термін “толерантність” походить від латинського *tolerantia* і в самому широкому смислі перекладається як терпимість. Однак толерантність й терпимість не зовсім одне й теж.

Щодо толерантності, то єдиного загальноприйнятого визначення даного феномену немає. Дослідники різняться у розумінні його сутності, проте більшість із них сходяться у тому, що толерантність це терпимість до ідей, вірувань, переконань, традицій, звичаїв, способу життя інших людей, спільнот. Філософський енциклопедичний словник дає наступне визначення толерантності: «Толерантність – від лат. *tolerantia* –терпимість – термін , що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [4, с. 642]. Таке розуміння даного поняття має бути притаманне кожній людині.

Чому у суспільстві, житті людей повинно існувати й використовуватись таке поняття, як толерантність? Більшість науковців пов'язує це з тим, що людина повинна у собі містити толерантність. Адже, вона виступає як норма, потреба, позиція, ставлення чи переконання; налаштовує людину на певні дії, завдання. Так, наприклад, мотиви толерантності прослідковувалися у висловлюваннях Конфуцій . Він говорив: «Не роби іншим того, чого не бажаєш собі»; «Учитель категорично утримувався від чотирьох речей: він не вдавався в пусті роздуми, не був категоричний у своїх судженнях, не виявляв впертості й не думав про себе особисто» [2]. З слів даного філософа розуміємо, що толерантність це норма, яка допомагає людям дотримуватись певних принципів, категорій моралі. Ще філософи середньовіччя вважали, що в суспільстві повинна бути рівновага, а основою її виступає толерантність. Саме толерантність має бути притаманна людині як обов'язок. Також, толерантність може виступати як захист свободи совісті, як етичний принцип, як внутрішній регулятор свого відношення до «Іншого», як раціональний засіб врегулювання соціальних відносин.

У сучасній філософії, психології толерантність розглядається з різних точок зору. Наприклад, В.Лекторський виділив чотири можливих розуміння цього феномену, такі як: – байдужість до існування різних поглядів і практик, оскільки останні розглядаються як неважливі перед обличчям основних проблем, з якими має справу суспільство; – неможливість взаєморозуміння(повага до Іншого, якого я разом з тим не можу розуміти і з яким не можу взаємодіяти) ; – поблажливість (до слабкості Інших, що поєднуються з деякою часткою презирства до них); – розширення власного досвіду і критичного діалогу. В. В. Шалін розглядає толерантність з позиції її функціонування. Важливим він вважає подолання суперечностей між мотивами, настановами шляхом ведення конструктивного діалогу, співпраці, пояснення. Така поведінка особистості слугує регулятором людської діяльності і широко використовується як у власне особистісних, так і соціальних практиках. За визначенням даних вчених можна зрозуміти, що толерантність – це терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки. Це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства. Отже, важливим виступає те що, толерантність має бути присутня у нашому житті, стосунках, спілкуванні. Адже , вона забезпечує визнання інших, повагу до інших, рівність у суспільстві, у спілкуванні, у діях.

В будь якому разі питання про корисність поняття толерантності залишається відкритим. А ми лише можемо констатувати, що розуміння толерантності забезпечує справедливий розвиток суспільства, рівність станів суспільства, щирість стосунків, а також розвиток морально – етичних категорій, що формуються суспільством.

Література

1. *Лекторский В.* О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. – 1997. – № 11. – С. 45–54.
2. *Переломов Л. С.* Конфуций: «Луньюй» / Л. С. Переломов. Исслед., пер. с кит., коммент. – М.: Восточная литература, 1998
3. *Філософський енциклопедичний словник* / В.І. Шинкарук –К.: Абрис, – 2002. – 742 с.
4. *Шалин В. В.* Образование и формирование культуры толерантности / В. В.Шалин // История. – 2002. – № 11. – С. 8 – 10.

Козачук Ольга Дмитрівна
студентка III курсу
вечірнього факультету
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент С. А. Богданова

КРОС-КУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕТИПІВ КОЛЬОРУ

Новітні інформаційні технології, спрощення перетину кордонів між країнами дозволяють інтенсифікувати міжкультурне спілкування та взаємодію представників різних народів. Водночас плідна співпраця з представниками інших країн неможлива без розуміння глибоких ментальних особливостей різних народів, підґрунтя яких є архетипи.

Думку про існування архетипів як вічних прообразів, що містяться у первісному світі ідей, чи не вперше висловив давньогрецький мислитель Платон. Різні варіації уявлень про архетип можна зустріти у розробленій стоїками концепції пролепсісу, містичній філософії гностиків, роздумах отців та вчителів церкви (Августина, Григорія Богослова, Максима Сповідника, Філона Олександрійського та ін.), міркуваннях європейських мислителів (Дж. Локка, Кондільяка, Гете та ін.). Втім усвідомленням **архетипів** як *глибинної основи психіки сучасної людини, що являють собою структурні передумови образів, які концентровано містять у собі психічну енергію, існують у сфері колективного несвідомого і здатні передаватися спадково*, сучасна наука завдячує психіатру, засновнику аналітичної психології, видатному швейцарському мислителю К.-Г. Юнгу [1], [2].

В результаті багаторічних клінічних спостережень за пацієнтами, ґрунтовного вивчення філософських та релігійних вчень та аналізу стародавніх міфологічних сюжетів, К.-Г. Юнг доходить висновку, що найістотнішими ознаками зустрічі з архетипом є висока інтенсивність переживання (архетипи залишають незабутні враження, здійснюють потужний вплив, чарують і заворожують) та культурно-незалежна повторюваність (наприклад, світову літературу визначають ті міфи та казки, які містять у собі мотиви, що знову і знову повторюються повсюдно). Водночас архетип – це лише чиста форма, він може виявитися в різних усвідомлених варіантах, проте ніколи не вичерпується ними. Хоча існує безліч архетипів, аналітичною психологією здійснено спробу визначення і характеристики базових архетипів колективного несвідомого, до яких належать: «мати», «дитя», «герой», «мудрий старець», «аніма/аніmus», «тінь», «персона», «самість» тощо [3]. Незважаючи на тривалість та багатогранність досліджень проблеми архетипів, донині недостатньо використаним залишається потенціал ідеї про такий архетип як колір. Хоча думка про колір як архетип була висловлена ще К.-Г. Юнгом на основі здійсненого ним ґрунтовного аналізу міфів, легенд, релігійних текстів та оригінальних трактатів гностиків і алхіміків [4].

Ідея кольору як такого, що вповні передає семантичний зміст архетипів і таким чином може «забезпечувати розуміння світу, внутрішню єдність, взаємозв'язок людської культури і взаєморозуміння людей» [5, с. 50] стала основою розробленої сучасним російським вченим М.В.Серовим теорії хроматизму, що прагне до об'єднання психології, культурології та фізіології на основі універсальності семантики кольору. Психологічні та психолінгвістичні дослідження особливостей сприймання та відображення кольору розпочинаються ще в середині ХІХ ст. після виходу друком статті британського політичного діяча У. Гладстона, який із здивуванням виявив те, що в поемах Гомера відсутні слова на позначення коричневого і синього кольору і значно переважають «найбільш грубі та елементарні форми кольору, такі як чорний і білий» [6, с.458], що автор статті пояснював обмеженим розрізненням кольорів стародавніми греками. Дещо пізніше Л. Гейгер [7] розширив це уявлення про відмінну чутливість представників різних культур до кольору, починаючи із стародавньої історії до сучасності. Спираючись на стародавні літературні джерела, зокрема твори Гомера та германські епічні поеми, дослідник доводить, що спочатку люди починають розрізняти лише чорний та червоний кольори, згодом додаються жовтий і зелений, і зрештою – синій колір. Подальші дослідження кольору в психології отримують переважно психолінгвістичне спрямування і здійснюються в контексті розробленої на початку ХХ ст. теорії лінгвістичної відносності Е. Сепіра – Б.Л.Уорфа, що проголошує наявність нерозривного зв'язку між структурою мови різних народів, з одного боку, і особливостями їх мислення та способами пізнання світу – з іншого.

Відтак, сприйняття кольору різними народами та відображення його в мові, фольклорі, культурі може відрізнятись. З метою перевірки означеного припущення, нами було проведене дослідження, що полягало в аналізі оригінальних текстів 40 пісень з британського, українського, російського та німецького фольклору, які містили слова на позначення кольору. В результаті дослідження виявлено: найбільш поширеним є використання різноманітних кольорів у британському фольклорі (49 слів на позначення кольору) з переважанням зеленого, червоного, сірого. Як Дослідженням з'ясовано, що українці також прихильні до різнобарв'я (41 слово), в якому домінують чорний, зелений та червоний. Натомість для російського та особливо німецького фольклору характерна більша стриманість у використанні слів на позначення кольору (29 та 23 слів відповідно). Крім того, в текстах російських та німецьких народних пісень відображена дещо інша кольорова гама. Так, для росіян більш притаманні білий та русявий, а німці надають перевагу червоному, зеленому та блакитному кольорам.

Теоретичний аналіз проблеми та проведене емпіричне дослідження дозволяють зробити наступні **висновки**. Архетипи є глибинним підґрунтям психіки сучасної людини, що являють собою структурні передумови образів, які концентровано містять у собі психічну енергію, існують у сфері колективного несвідомого і здатні передаватися спадково. Колір поряд з іншими архетипами забезпечує внутрішню єдність та взаємозв'язок культури і взаєморозуміння її представників. Авторське емпіричне дослідження засвідчує як кількісні, так і якісні відмінності архетипів кольору в різних ментальностях (британській, українській, російській, німецькій), що відкриває нові перспективи у подальших психологічних дослідженнях ментальних феноменів.

Література

1. Юнг К.Г. Психология бессознательного / Карл Густав Юнг, пер. с нем. – М.: „Канон +“, 2003. – 400 с.
2. Юнг, К.-Г. Сознание и бессознательное / К.-Г.Юнг; пер. с нем. В.Бакусев. – М.: Академический Проект, 2007. – 188с. – (Психологические технологии).
3. Юнг К.Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл Густав Юнг; пер. А.А.Спектор. – Мн.: Харвест, 2004. – 400с.

4. Юнг, К.Г. Психология и алхимия: / Карл Густав Юнг, пер. с англ. С. Удовика. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. – 603, [5] с. – (Philosophy).
5. Серов Н.В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология / Николай Викторович Серов. – СПб.: Речь, 2004. – 672 с.
6. Gladstone, William Ewart. Studies on Homer and the Homeric Age / William Ewart Gladstone. - [In three volumes] – Vol. III. - Oxford, United Kingdom: Oxford University Press. – 1858. – 616 p.
7. Geiger, L. (1880). Contributions to the history of the development of the human race / L. Geiger // Special issue on cross-cultural industrial and organizational psychology. Applied Psychology: An International Review – 49 – London: Triibner&Co. Gelfand, M.J. (Ed.). – 2000 – P. 29 – 226.

Книшенко Анна Павлівна
студентки IV курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент С. А. Богданова

ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ ЯК КУЛЬТУРНОЇ УНІВЕРСАЛІЇ

У культурній ситуації сьогодення ідею свободи не можна обмежити онтологічно-гносеологічними вимірами та політичними закличками. Нині актуалізується інший вимір свободи. Процеси демократизації супроводжуються свободою думки, вивільненням раціональних і емоційних начал людини, вільним розвитком духовно-творчого, інтелектуального і морального потенціалу. Збереження традиційних цінностей, прагнення до єднання відстежуються в новітніх концепціях свободи. За суперечливих умов глобалізації культурного життя народів, з якою пов'язане формування нових явищ, зокрема, мозаїчності, гетерогенізації та гомогенізації культури, дослідження різних аспектів свободи значно активізується. Структура сучасних міжкультурних відносин передбачає визнання за кожною культурою права на самостійність, створення умов для вільного, рівноправного співіснування різних культур і безлічі субкультур, які віддзеркалюють розмаїття сучасного співжиття. Насамперед, привертає увагу філософсько-культурологічне осмислення феномена свободи в динамічній системі соціальної комунікативності, зокрема, питань збагачення внутрішнього світу людини, вибору соціокультурних цінностей і орієнтацій у багатовимірному інформаційному просторі, впорядкування повсякденності та гармонізації особистісних контактів. Тісний зв'язок ідей свободи з усіма аспектами людського життя – соціальними і особистими – актуалізує її дослідження як універсалії сучасної культури в контексті загальних уявлень про основні компоненти й аспекти людської життєдіяльності, соціальні відносини, цінності людського світу. Теоретична і практична потреба розкриття сутності свободи, необхідність цілісного осмислення її функцій, динаміки, змісту, форм виявлення, ролі й місця у формуванні нової соціокультурної реальності вимагає відповідних наукових уточнень. Адже, вступаючи в нову фазу свого соціокультурного розвитку, людство потребує переосмислення традиційних понять та зміни світоглядно-філософської парадигми. Тому філософсько-культурологічний підхід до розуміння феномена свободи як універсалії у сфері культури сприяє перегляду змісту багатьох традиційних категорій, пошуку цілісних підходів до аналізу сучасного етапу культуротворення, всебічної репрезентації ролі

свободи в організації людського досвіду, виробленню методологічних засад сучасного дослідження свободи у контексті нової світоглядної та соціокультурної парадигми.

Свобода лежить в основі людського буття, свобода є не лише метою життя, свобода - це основа і початок цього життя. У творчості елементи свободи наявні найбільш повно, оскільки творення, активність, новизна, поряд із необхідністю (головні складові творчості) - і є елементами свободи. Людина безпосередньо стикається з багатоманітністю конкретних форм буття, через світогляд яких вона може одержати уявлення про світ. Так особистість долає відчуження світу і насолоджується результатами власної творчості, "реальністю самої себе".. Культурно розвинений індивід є носієм загальнолюдського через усвідомлення власної свободи і самоцінності, особистого зв'язку з іншими людьми, народами, світом. Необхідною умовою спілкування різних культурних груп або їхніх представників стає толерантність, яка виражається в прагненні досягти взаємної поваги, розуміння без застосування тиску. Важливого значення досягнення культурної толерантності набуває у зв'язку з необхідністю рівноправного вільного міжкультурного діалогу, який впливає з факту культурної диференціації суспільства. Багатоманітність та плюралізм дають можливість вільного вибору та розширюють можливості власного впливу на соціокультурну ситуацію. На такій основі формується повага до Іншого, прийняття етнічних і національних особливостей та розбіжностей у соціокультурних поглядах, які породжуються особливостями умов життя, культурних традицій, що, у кінцевому підсумку, призводить до сповідування загальнолюдських цінностей, до яких відноситься, зокрема, цінність свободи.

Будь-яка локальна культурна система - це арена боротьби суб'єктів. Мета культури проста - зробити індивідуума інструментом якихось своїх «спеціалізованих органів» - підсистем. Культура ж прагне заблокувати розвиток у індивідуумів системне і абстрактне мислення понад необхідного для соціалізації мінімуму. При цьому контраст між навичками професійної спеціалізації і загальною картиною світу як основою інтелектуальної свободи може бути просто приголомшливим для цінителів свободи, в культурі, на відміну від природи і тим більше, абіотичних систем, діють не абсолютні, а статистичні закони. Це означає, що прес культурної спеціалізації тисне жорстко, але не фатально, і чим вище системна складність суспільства, тим ширше діапазон диссистемних флуктуацій. Інтрига в тому, що, надаючи людині можливість займатися смислотворенням, що, власне, зумовлює саму можливість існування культури, остання не має можливості повністю контролювати його результати. Спроба відстояти свободу дії за допомогою будь-якого обмеження або ослаблення причинної необхідності була б повністю недієздатна. Навпаки, чим більш міцна, абсолютна та природна необхідність, яку вдалося відкрити й установити людині, тим більше забезпечена для неї сфера доцільної дії, сфера вільної творчості. Лише творчість містить у собі елементи свободи, якими людина може володіти: розвиток, нові можливості, динамічність, активність. Свобода сприяє самовираженню особистості, розкриттю можливостей людини, її творчих здібностей, формуванню художньої картини світу, інтегруванню чуттєво образних, метафоричних елементів розвитку мислення в єдину систему поглядів та уявлень про навколишню дійсність. Творчість, будова свого життя і своєї долі, а значить і свободи, завжди здійснюється в конкретній культурі. Культура як кінцевий результат діяльності людини залежить від неї як автономного (вільного) суб'єкта, який володіє власною цілісністю, власною метою та концепцією життя, відповідно до яких він творить життєвий шлях. Останній залежить від характеристики людини, її внутрішнього світу, почуттів і стійкості в людських переконаннях, врешті-решт - від її ставлення до будь-якого насилля над собою. І тут виникає закономірне питання: "Як бути?" Жити "як усі" чи мати власне обличчя? Не так легко знайти самого себе, свою піраміду, свою самість. Адже головна пристрасть людини - це бути, здійснитися, відбутися.

Література

1. Бердяев Н. Философия свободы / Н. Бердяев. - М. : Интерпартнер-МКС, 1990. - 288 с.
2. Камю А. Творчество и свобода. – М.: Изд-во “Радуга”, 1990. – 602с.
3. Ковадло Г.П. Свобода як основа формування людини та як «турбота про себе» / Г.П. Ковадло // Мультиверсум. – 2008. –№ 72. – С. 115– 123. Бібліогр.: с. 123.
4. Карнаух Б.П. Діалектика свободи: синтез вибору і необхідності / Б.П. Карнаух // Філософські обрії. – 2010. – №23. – С. 124–134. – Бібліогр.: с. 134.
5. Кулаков В. После катастрофы / В.Кулаков // Знамя –1996.-№2. – С.199 - 211.

Купрієнко Дар'я Василівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент С. А. Богданова

ДИТИНСТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність теми. Дитинство – один з найбільш визначальних етапів людського життя, що є досить загадковим явищем існування людини. Мудрі люди, що володіють глибоким баченням світу, називають дитину по-різному: новонароджений для В.В. Розанова - «виявлена думка Бога», для Ф. М. Достоєвського діти - «лики ангельські», для А. Платонова - «рятівники всесвіту». Можна помітити спільні риси у баченні цих мислителів – дитина розуміється, як мудрість, чистота, духовність. Але, чи у всі історичні часи розвитку людства панувала така думка? Філософське осмислення феномену дитинства набуває надзвичайної актуальності. У сучасній культурі феномен дитинства викликає все більший інтерес, обумовлений, перш за все тим, що, на відміну від попередніх епох сьогодні ставлення до дітей кардинально змінилося. Осмислення феномену дитинства пов'язане з метою становлення гармонійно розвиненої особи сучасності, де дитинство виступає основним періодом конструювання моральних та духовних засад людини.

Метою статті є дослідити феномен дитинства та його становлення в різні історичні епохи, та встановити вплив на зміни відношення суспільства до дитини в залежності від рівня його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Характерна для початку третього тисячоліття залежність динаміки поступу будь-якого суспільства від якості розкриття потенціалу кожної особистості спонукає науковців до глибинного аналізу нового статусу людини у сучасному світі, до переосмислення джерел її становлення, прихованих у найпершому етапі життєвої траєкторії – дитинстві.

У кожному суспільстві і на будь-якому етапі його розвитку співіснують різні стилі і методи виховання, в яких ясно простежуються численні станові, класові, регіональні, сімейні та інші варіації. За словами І.С.Кона: «Всі народи по-своєму піклуються, люблять і вирощують потомство. Але від інстинктивної потреби в продовженні роду до індивідуальної любові до дитини, благополуччя якого стає сенсом власного існування батьків, - дистанція величезного розміру» [1, с. 33].

За спогадами античних і середньовічних авторів дитинство було не з легких в ті далекі часи: «Хто не жажнувся б при думці про необхідність повторити своє дитинство і не волів би краще померти?» - вигукє Августин. Батько медицини Гіпократ і родоначальник гінекології Сорон Ефеський діловито обговорюють питання про те, які саме новонароджені заслуговують того, щоб їх вирощували. Аристотель вважає цілком справедливим, що жодного каліку-дитину годувати не слід [2]. Цицерон писав, що смерть дитини потрібно переносити «зі спокійною душею», а Сенека вважав розумним топити слабких і потворних немовлят. Таке бачення феномену дитинства легко пояснюється його поглядами на цінність майбуття держави та долі людини. Задум філософа полягав у тому, щоб зробити міцною державу, навіть за рахунок принесення у жертву щастя окремої особистості. Зауважимо, що подібні погляди є характерними для переважної більшості давніх мислителів, які розуміли дитину скоріше як данність і сприймали її існування лише в контексті користі для суспільства.

Розвиток ідеї самоцінності дитинства через створення мислителями Просвітництва образу людини («природна людина» Руссо, «людина-громадянин» Гельвеція, Дідро, Гольбаха) призвів у ХХ столітті до поширення усвідомлення дитинства як глобальної філософсько-культурологічної проблеми, що відіграє надзвичайну роль в осмисленні специфіки буття людини й людства. З багатьох дослідників еволюції концепту «дитинства» класичними в даному напрямку були визнані досягнення відомого французького історика і демографа Філіппа Ар'єса. Ф.Ар'єс перший, хто звернув увагу на історичне поняття феномену дитинства і показав його різне смислове наповнення в історичні періоди. Найвідомішою концепцією дитинства є «психогенна теорія історії» (психоісторія) Л.Демоза. Психоісторія - нова самостійна наука про історичну мотивацію. Вона переконливо доводить, що від прогресивного розвитку стилів виховання дітей залежить хід історичного процесу в минулому, а також пропонує методику прогнозування на найближчу історичну перспективу [3].

«Що відбувається, коли дорослий знаходиться обличчям до обличчя з дитиною, яка чогось хоче. У розпорядженні дорослого, є три способи реагування:

- 1) він може використовувати дитину як посудину для проекції змісту свого власного несвідомого (проективна реакція);
- 2) він може використовувати дитину як заступника фігури дорослого, значимого для нього у його власному дитинстві (поворотна реакція);
- 3) він може співпереживати потребам дитини і діяти, щоб задовольнити їх (реакція співпереживання).

Психоаналітикам, наприклад, добре знайомий тип, використовуваний пацієнтами в якості «зливної ями» для своїх яскравих проекцій. Таке положення істоти, використовуваного як посудину для проекцій, звичне для дітей в минулому» [3, с.18]. У відповідності зі своїми ідеями Л.Демоз поділяє всю історію Дитинства на шість періодів («*Інфантіцидний стиль*», «*Залишаючий стиль*», «*Амбівалентний стиль*», «*Нав'язливий стиль*», «*Соціалізуючий стиль*», «*Стиль, що допомагає*»), кожному з яких відповідає певний стиль виховання і форма взаємовідносин між батьками та дітьми. Хоча узята в цілому «психогенна теорія історії» вельми одностороння, вона сприяла активізації досліджень історії дитинства.

Висновок. Отже, поняття «дитинство» поступово виходить за рамки психолого-педагогічної практики і отримує усе більш широке значення. Дорослі минулого не вбачали в своїх дітях Дітей, використовували своїх дітей в якості прислуги. Це відбувалося внаслідок намагання дорослого «віднайти» в дитині себе, і ролі «Дорослий-Дитина» змінювалися місцями. В шести стилях Л.Демоз можна прослідкувати еволюцію відношення дорослих до дітей. Концепція Л. Демоза про «поворот» дорослих до проблем і потреб дітей говорить про те, що зміни, що відбулися у відносинах до дітей, свідчать про дорослішання людства. Людина сучасності тільки

повертається до своєї зрілості, знаходиться на шляху до своєї дорослості. Культура повинна прагнути досягти рівня партнерства у відносинах «Я – Інший», уникнути взаємозалежності і «втрачання себе» в Іншому. Отже, розуміння дитинства полягає не тільки в дорослішанні, соціальній підготовці особистості, а й на прикладі відношення до феномену в різні історичні періоди, показує рівень зрілості сучасної людини на прикладі відношення до дітей.

Література

1. *Кон И.С. Бить или не бить?* – М.: Время, 2012. – 448 с. – («Диалог») ISBN 978-5-9691-0721-2;
2. *Коваль Дарія Орестівна. Образ дитини в мистецтві античності (Давня Греція та Рим)/ Дарія Орестівна Коваль // StattiOnline Бібліотека наукових статей. -[Електронний ресурс] - Режим доступу:*
3. <http://www.stattionline.org.ua/obraz/33/2047-obraz-ditini-v-mistectvi-antichnosti-davni-greciya-ta-rim.html>
4. *Ллойд Демоз Психоісторія /Ллойд Демоз; [пер. с англ. Шкуратова А.]. – Ростов-на-Дону «Фенікс», 2000. – 512 С.*

Осиченко Вікторія Юріївна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковій керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент О. В. Строяновська

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОСТІ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ

До проблеми творчості здавна прикута увага філософів та психологів усього світу, оскільки вона має особливе значення для розуміння динаміки та механізмів розвитку як кожної окремої особистості, так і всього суспільства. Тому метою нашої статті є аналіз логіки розвитку різних поглядів на проблему творчості з точки зору філософії та психології, систематизація яких могла б призвести до розробки комплексних дослідницьких програм, актуальних і для нашого часу.

Зокрема, філософія концентрує увагу на питаннях, що пов'язані з джерелом і умовами виникнення та проходження творчих актів, а також на питаннях практичного ставлення людини до світу: чи є людина пасивним споглядачем подій, що відбуваються в її оточенні, або ж творцем, що цілеспрямовано змінює світ і створює нові об'єктивні умови. Філософія розглядає питання про сутність творчості. Творчість в поглядах античних мислителів виступає в двох формах: як дещо божественне - акт народження (творіння) космосу і як людське мистецтво, ремесло. Одна з характерних рис античної філософії полягає в тому, що всяка діяльність, зокрема і творча, за своїм онтологічним значенням розглядається як нижче споглядання (пізнання) [1]. У християнській філософії Середньовіччя творчість розглядалась, насамперед, як божественна творчість. Художня і наукова творчість, навпаки, виступали чимось другорядним. У своїй творчості людина мовби постійно звернена до Бога і обмежена ним. В епоху Відродження людина поступово звільняється від Бога і починає розглядати саму себе як творця. Творчість мислителів Відродження розглядають як художню творчість, як мистецтво в широкому розумінні. Це

породило культ генія як носія творчого початку. З кінця XV ст. спостерігається тенденція розглядати історію як продукт людської творчості.

Сучасна зарубіжна і вітчизняна психологія продовжує розробляти проблему творчості, прагнучи знайти відповіді на такі питання: які є внутрішні психологічні механізми творчого акту; які зовнішні і внутрішні умови стимулюють і гальмують творчий процес; яка роль випадковості у творчості; в чому полягають творчі здібності і як їх розвивати, спадкові вони чи набуті. Багато радянських психологів аж до початку 50-х років XX ст. рішуче відкидали феномен «несвідомого». Так, наприклад, П.М. Якобсон у книзі «Процес творчої роботи винахідника» (1934 р.) підкреслює, що прямо викликати натхнення неможливо, але є непрямі прийоми [5]. Подібні погляди розвивав в ті роки і С.Л. Рубінштейн, який вважав, що раптовість найбільших відкриттів можна заперечувати, адже їх джерело - не "інтуїція", не своєрідне «натхнення», що виникає без жодних зусиль. «Творча діяльність вченого - це творча праця», - підсумовує Рубінштейн. Значний внесок в історію і теорію проблеми наукової творчості внесла книга І.С. Сумбаєва «Наукова творчість», в якій вперше (для радянської психології) визнається розподіл людської психіки на свідомість і підсвідомість. Творчий процес, на думку автора книги, в своїх механізмах однаковий і в науці, і в мистецтві. Він намічає три стадії творчого процесу: натхнення, діяльність уяви, ідея; логічна обробка ідеї за допомогою процесів абстрагування та узагальнення; фактичне виконання творчого задуму. Інтуїція, як мимовільність, уява, фантазія, здогадка домінує на першій стадії, коли бачення майбутнього результату обходиться без звернення до мови та понять і здійснюється безпосередньо, образно-наочно. Інтуїція зазвичай проявляється в нерозривному зв'язку з натхненням, емоціями і афективними станами, що обумовлюється незвичайним підйомом духовних і фізичних сил у процесі творчості. У цьому процесі інтуїтивного розуміння відбувається підвищення функціональної активності всіх аналізаторів, внаслідок чого підвищується пам'ять. Інтуїція є результатом хоча і несвідомих, але високоінтелектуальних процесів. Процес інтуїтивного розуміння або задуму, як правило, протікає швидко, але не завжди блискавично. І.С. Сумбаєв виступив проти ототожнення ідеї і поняття. Ідея є цілісною і образною. Зміст ідеї не піддається достатньо точному визначенню. Вона тісно пов'язана з почуттям, має особисту приналежність, має суб'єктивну достовірність. Тому необхідна логічна робота над задумом. Поняття ж - продукт розчленування та узагальнення, позбавлений наочності [4].

Діяльність індивіда може виступати як творчість у будь-якій сфері: науковій, художній, виробничо-технічній, господарській, політичній тощо, - там, де створюється, відкривається, винаходиться щось нове. Творчість вимагає певної культурно-ціннісної орієнтації особистості, і відповідних їй особливих способів сприйняття діяльності та реалізації своїх внутрішніх можливостей. Вона орієнтована не на пристосування до сформованих соціальних установок, а на їх перетворення.

Для розуміння джерел творчості та її психологічних механізмів необхідно розглядати творчість як цілісний процес, що неможливо зробити, не спираючись на розуміння особистості людини як єдиної і цілісної системи, так як творчість - це продукт цілісної особистості. Проблема цілісного і системного уявлення про особистість людини традиційна для психології (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Левін, Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв та ін.). Опис особистості людини залежить від наукової позиції автора і його поглядів на сутність людини і відображається у таких поняттях, як «боротьба за існування» (Ч. Дарвін), «воля до переваги» (А. Адлер), «домагання» (К. Левін), «самоактуалізація» (А. Маслоу) [2], «самореалізація» (К. Роджерс) [3]. Кожний з напрямків має свої переваги і недоліки, а також різну ступінь розробленості. Джерела творчості приховані в глибинах людини. Однак, робіт, які досліджують ці глибини, вкрай мало. В цілому, творчість пов'язується з прагненням до власної значущості, що є головним фактором, який визначає джерело творчої активності людини, її силу і особливості. Не

останнє місце займають соціокультурні умови (сім'я, найближче оточення, престиж професії та ін.). Прагнення до значущості власної особистості можна реалізувати різними шляхами залежно від зовнішніх і внутрішніх умов, соціального укладу, життєвих обставин, нахилів, здібностей.

У творчості людина гранично зібрана і цілісна, вона повністю присвячує себе служінню справі, що виражається в підвищенні активності. Творча людина - це не тільки той, хто прагне щось винайти або робить щось нове й оригінальне, а й той, хто прагне оволодіти власною поведінкою і власною психічною діяльністю. Подальшого детального вивчення вимагають питання, як саме процес творчості протікає у дорослої людини, як людина усвідомлює, що вона реалізувала свій творчий потенціал, чи доступний цей процес в будь-якому віці, чи необхідно своєчасно мобілізувати творчий потенціал.

Література

1. *Асмус В.Ф.* Античная философия/В.Ф.Асмус.– М: Мысль, 1981. –170 с.
2. *Маслоу А.Г.* Мотивация личности / А.Г. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – С. 286-301.
3. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию, становление человека / К.Роджерс. – М.: Универс, 1994. – С. 415-417.
4. *Сумбаев И.С.* Научное творчество / И.С.Сумбаев. – М.: Наука, 1978. – 276 с.
5. *Якобсон П.М.* Процесс творческой работы изобретателя / П.М.Якобсон – М.: Знание, 1934. – 46 с.

Павленко Елизавета Антоновна

студентка IV курса

Института философского образования и науки

Научный руководитель:

кандидат психологических наук,

доцент Е. В. Строяновская

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЛЖИВОСТИ ПОДРОСТКОВ

Проблема изучения особенностей поведения подростков на сегодняшний день является актуальной в связи с необходимостью и важностью разработки эффективных методов управления и преодоления трудностей подросткового возраста. С этих позиций интересным и необходимым, на наш взгляд, становится выявление особенностей, причин и механизмов возникновения у подростков склонности ко лжи.

По мнению Ю.И. Холодного, ложь, обман и неправда неискоренимы: они являются неизбежными социально-психологическими компонентами жизнедеятельности человека в обществе, поэтому любые попытки исключить их из нашей жизни являются утопичными, психологически неверными и бесперспективными. Детская ложь - это не что иное, как продолжение освоения не Я, только не во внутреннем диалоге, а во внешнем - со взрослым или сверстником. Среди исследованных видов лжи значимое место занимает ложь об отношении к предметам, так как это самая легкая ложь, более трудной является ложь о чувствах (особенно своих) [1, с. 152].

Существует два основных подхода в психологии к пониманию лжи у подростков: биологизаторское направление и социальное направление. Сторонники биологизаторского направления считают такие качества, как правдивость и лживость, врожденными. С точки зрения социального направления, ложь - социальное явление. Ребенок не рождается вруном, он им становится в социальном окружении и, прежде всего, в семье. Существуют также виды детской

лжи по Ст. Холл: «героическая» (эта ложь является «средством для благородных целей»); «партийная» (ложь вследствие своих личных отношений (симпатии или антипатии) с кем-либо); «эгоистическая» (продиктованная какими-либо личными интересами); «фантастическая» (ребенок выдумывает из чистой любви к выдумке); «патологическая» (потребность обманывать себя и других, возбуждать себя вымышленными историями) [2, с. 214].

Педагоги выделяют такие виды лжи: конвенциональную ложь (эта ложь условная, в основе которой лежит сознательное желание не говорить другому человеку неприятных вещей, и самому не оказаться в неловком положении, эта ложь во имя вежливости), самообман (это тот случай, когда у ребенка присутствует комплекс верных представлений, но при частом повторении лжи, правдивые представления стираются и уходят на второй план), фантазии, с целью завладеть вниманием, с целью выглядеть интересным человеком, орпоративная ложь (ложь во имя интересов своей общности (класса, друзей, команды)).

Надо заметить, что редкие подростки проходят период подросткового развития, не сталкиваясь с ситуацией лжи. Этот феномен очень важен для личностного развития, так как именно в подростковом возрасте вырабатывается отношение ко лжи и приобретает опыт проживания ситуаций связанных с ложью, вырабатываются модели поведения взрослого человека [3]. В раннем подростковом возрасте до 12-13 лет подростки крайне негативно относятся ко лжи, особенно взрослых, при этом сами активно используют ложь для самозащиты от вмешательства взрослых в их личную жизнь. Это связано с поведенческой реакцией эмансипации, то есть высвобождением из-под опеки и контроля взрослых. Чем старше становится подросток, тем он более способен дифференцировать понятия «ложь, обман, неправда». Это связано с развитием самосознания, рефлексии, самокритичности.

Характер и истоки лживого поведения подростка можно дифференцировать. Во-первых, можно выделить ложь бессознательную, которая не осознается подростком и не приносит выгоды. Во-вторых, самая распространенная ложь - ложь из потребности в самосохранении, в основе которой лежит, прежде всего страх наказания, лишения, унижения и т.п. Именно страх толкает подростка на невероятную ложь, на безумные фантазии, на нагромождения лжи, что приводит к тому, что он начинает путаться и погрязает все глубже и глубже, и как следствие формируется повышенный уровень тревожности, возбудимости, нервного перенапряжения, а иногда и срыва. В-третьих, довольно часто встречается ложь-хвастовство. Потребность быть в центре внимания, быть объектом восхищения толкает подростка на сочинение различных историй, порой настолько невероятных, что взрослые не знают, как реагировать [4]. Еще один вариант - ложь из озорства, и наконец, ложь альтруистическая. К последнему виду лжи большинство подростков относятся легко, считая ее простительной или даже похвальной.

Гипотезой нашего исследования было существование взаимосвязи между честностью и уровнем личностной тревожности подростков. Для ее доказательства нами было проведено констатирующее исследование, в котором приняло участие 23 испытуемых (10 девочек и 13 мальчиков, ученики 9 класса общеобразовательной школы №15 в г. Киеве). Испытуемым было предложено ответить на вопросы трех методик: теста исследования тревожности Ч.Д. Спилберга, Ю.Л. Ханина, опросника "Честность", методики изучения общей самооценки по Г.Н. Казанцевой. Следует отметить, что три показателя ни у кого не совпадают полностью. Только у 30 % испытуемых показатели честности и самооценки совпадают по двум шкалам, причем только в нормальном состоянии. У 17 % показатели тревожности и самооценки совпадают по двум шкалам. Показатели честность (средняя или высокая шкала) и тревожность (низкая шкала) имеются в наличии у 35 %. Показатели честность (средняя или низкая шкала) и тревожность (высшая шкала) имеется в наличии у 35 %. Показатели честность и тревожность совпадают на одном уровне (средняя шкала) у 26 % испытуемых. Полученные данные позволяют сказать, что

результаты исследования подтверждают гипотезу. Зависимость «высокая честность - низкая тревожность» и наоборот «высокая тревожность - низкая честность» (что по сути одно и то же) составляет 70 % опрашиваемых.

Таким образом, были сделаны предположения про особенности феномена лжи в подростковом возрасте, позволяющие раскрыть истоки данной формы поведения у школьников. Установлено, что склонность ко лжи у учащихся средней школы обусловлена возрастными, гендерными и личностными особенностями. Выявлена взаимосвязь некоторых из причин лживости (страх самовыражения, страх не соответствовать ожиданиям окружающих) учащихся средней школы с повышенной школьной тревожностью.

Література

1. Волков Б.С. Психология подростка / Б.С. Волков. - М. : Гаудеамус, 2005. – 208 с.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн // В 2 т. - Т. II. - М. : Педагогика, 1989. – 328 с.
3. Нечаев А.П. Психология и школа / А.П. Нечаев. - М. : Институт практической психологии, 1997. — 352 с.
4. Богатырева Е. Н. Психология обмана: преимущества и потери / Е. Н. Богатырева. - СПб. : Издательство «Лань», 1998. — 192 с.

Розумієнко Тетяна Миколаївна

студентка III курсу

Інституту української філології та літературної творчості імені А. Малишка

Науковий керівник:

старший викладач Н. В. Снівак

МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Останнім часом ми можемо спостерігати тенденцію формального ставлення до навчання та незацікавленості студентів в отриманні знань з обраного профілю. Це пояснюється тим, що мотиви навчальної діяльності молоді є суто практичними (престижність професії, матеріальна забезпеченість тощо), що впливає на якість навчання і на якість освіти загалом.

Проблему мотивації навчальної діяльності вивчали як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. У психологічних дослідженнях її широко розглядали Л. І. Божович, Є. П. Ільїн, Г.С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, П. М. Якобсон, Р. Ч. Аткинсон, Д. МакКлелланд та інші. Мотиваційну складову навчальної діяльності студентів досліджували Т. Д. Дубовицька, Н. Г. Яковлева, Л. Б. Ітельсон, А. В. Петровський.

Нині педагогічні спеціальності не є достатньо престижними, що і зумовило актуальність дослідження мотивів навчальної діяльності студентів напряму філологія.

Щороку у студентів зменшується зацікавленість до навчання, тобто зменшується мотивація. Мотив — це спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби. Система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, називається мотивацією. Загальним для багатьох визначень є визнання зв'язку мотиву і потреби. На думку А.Н.Леонтьєва, потреба сама собою не може викликати цілеспрямовану діяльність, вона є передумовою, внутрішньою умовою діяльності. За думкою Г.А.Фортунова і А.Б.Петровського, «потреби, актуалізуючись, стають тими або іншими мотивами діяльності, що

спонукають до неї, що сприяють здійсненню одних дій і перешкоджають виконанню інших» [3].

Щодо мотивації навчальної діяльності, то Є. П. Ільїн стверджував, що основними мотивами вступу до ВНЗ є бажання знаходитись у колі студентської молоді, суспільне значення професії, відповідність обраної професії до здібностей юнаків [1].

Позитивна мотивація студентів є дуже важливою складовою успішного навчання, а надалі і професійного зростання. І розвиток таких мотивів допоможе сформуванню всебічно освічену, цілеспрямовану особистість.

Метою нашого дослідження було виявити чи змінюється мотивація навчальної діяльності серед студентів-філологів першого - третього курсів впродовж навчання. Для роботи ми обрали методику К. Замфір у модифікації А. Реана для оцінки мотивації професійно-педагогічної діяльності та методику "Мотивація навчання у вузі" Т. М. Ільїної.

Методика К. Замфір дозволяє проаналізувати на основі вияву конкретних мотивів педагогічної діяльності три мотиваційних компоненти: внутрішню мотивацію, зовнішню позитивну мотивацію та зовнішню негативну мотивацію.

Внутрішні мотиви учіння чи навчально-пізнавальної діяльності стосовно структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома групами:

1) пізнавальні мотиви ґрунтуються на інтересі студентів до змісту матеріалу, що вивчається, до майбутньої професійної діяльності і до самого процесу пізнавальних дій, саме такі мотиви сприяють самоствердженню молоді у соціальному середовищі;

2) мотиви досягнення, в основі яких, за Д. Аткинсоном, лежить прагнення до успіху і уникнення невдач [4].

Зовнішня позитивна мотивація характеризується прагненням отримати певний розвиток в учінні, набуття нових знань, навичок і умінь, взаємодією з товаришами.

Зовнішня негативна мотивація виражається у навчанні як вимушеній діяльності, прагненні бути в центрі уваги, бажанні отримати тільки заохочення.

Опитування проводилось на базі НПУ імені М. П. Драгоманова. Було опитано 22 студенти-першокурсники та 20 студентів третього курсу.

При опитуванні першокурсників 33,4% студентів показали високу внутрішню мотивацію (ВМ), яка переважає над зовнішньою негативною (ЗНМ), а також 16,6% , у яких ВМ переважає над зовнішньою позитивною мотивацією.

Також 33,3% студентів мають ЗПМ вищу за ЗНМ та ВМ, ще у 16,7% студентів-першокурсників внутрішня мотивація (ВМ) рівна зовнішній негативній мотивації (ЗНМ).

Для порівняння, у студентів третього курсу цього ж факультету переважають ЗПМ та ЗНМ - 34 та 32%. А от пізнавальними мотивами та мотивами досягнення керуються лише 16% студентів. Ми зауважили, що навчання як вимушена поведінка та бажання отримати тільки заохочення притаманне 18% третьокурсників.

	I курс	III курс
ЗНМ> ВМ>ЗПМ	-	32 %
ВМ > ЗНМ	33, 4 %	-
ВМ > ЗПМ	16, 6 %	16 %
ЗПМ> ЗНМ = ВМ	33, 3 %	34 %
ВМ=ЗНМ	16, 7 %	-
ЗНМ> ВМ=ЗПМ	-	18 %

За результатами даних, що ми отримали по методиці Ільїної Т. М. мотив отримання

знань спонукає до навчання 34,3 % першокурсників та тільки 25 % третьокурсників. Найвагомим мотивом для студентів третього курсу є отримання диплому про вищу освіту - 73 %. Мотив оволодіння обраною професією спостерігається у 31, 4 % першокурсників та 2 % третьокурсників.

	I курс	III курс
Мотив отримання знань	34, 3 %	25 %
Мотив отримання диплому про вищу освіту	34, 3 %	73 %
Мотив оволодіння обраною професією	31, 4 %	2%

Отже, можна зробити висновок, що студенти впродовж навчання втрачають інтерес до засвоєння нових знань та оволодіння обраною професією, а все частіше обирають формальну сторону навчання. В процесі навчальної діяльності педагогам та самим студентам потрібно підтримувати пізнавальні мотиви та прагнення здобуття нових знань, умінь і навичок, щоб результативність навчання не знижувалась і студенти по закінченні ВНЗ отримували не тільки диплом, але й могли самовдосконалитись і отримати достатній багаж знань для подальшої успішної роботи.

Література

1. *Ильин Е. П.* Мотивация и мотивы. / Е. П.Ильин .— СПб.: Питер, 2002 — 512 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
2. *Сірий А. В.* Основні напрями дослідження проблеми мотивації особистості в зарубіжній психології / А. В. Сірий// Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. - К. - 2008.- № 20/21 . - с.40-44.
3. *Фортунатов Г. А.* Проблема потребностей в психологии личности / Г.А.Фортунатов, А. В. Петровський // Вопросы психологии. – 1956. – № 4. – С.22-28.
4. *Якобсон П. М.* Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : А. С. К., 2001. – 64 с.
5. *Несух Л.* Вплив мотивації на якість навчальної діяльності студентів /Л. Несух. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.ird.npu.edu.ua>

Семенішин Олена
студентка III курсу
Інституту української філології та
літературної творчості імені А. Малишка
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
професор Т. М. Лисянська

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ВОЛЯ/СВОБОДА* У ТВОРЧОСТІ В. ШКЛЯРА

Із різнобарвних ниток історично-філософської ковдри сплелось цілісне усвідомлення людством нового феномена волі, який невід'ємно існував як духовне начало кожної людини.

Саме наповнення поняття волі невпинно продукується суспільством. Від становлення психології як самостійної науки у ХІХ столітті і класичного розуміння феномену волі як реальності психіки людини, що рефлексує в її активній діяльності, відбувся історичний процес збагачення рамок пізнання цього терміну. Спершу воля є пояснювальним поняттям: розумове рішення про зародження дії. Однак, згодом за Нового часу (ХVІІІ-ХІХст.) розробляється три напрямки(підходи), які відбивають принципово новітні уявлення про волю:

Мотиваційний підхід — (Р. Декарт, Т. Гоббс, В. Вундт, Т. Рібо) «уявлення про природу волі зводяться або до початкового моменту мотивації дії, або до визнання волі як тісно пов'язаної з мотивацією»[6, 379].

Підхід «вільного вибору» — (Б. Спіноза, І. Кант, В. Франкл, Л.С. Вигодський, С.Л. Рубінштейн) «здатність розуму приймати рішення (робити вибір)» [6, 380].

Регуляційний підхід — воля «як психічний механізм, який через особистість регулює свої психічні функції»[6, 380].

Рефлексивно-діяльнісний — (за О. Кузьміною) трактування волі як феномена свободи, дозволяючого вивчати свободу людини в єдності процесів пізнання, переживання і зміни границь можливостей.

Отже, воля постає не як термін конкретної науки, а як концепт значеннєвий спектр, якого дотикається до різноманітних наук, синтезується у вигляді відображення нової інформації.

Фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови [2, с. 257]. Вербалізуючи концепти й репрезентовану ними інформацію етнос передає свою концептосистему. Концепт "воля" належить до тих базових концептів культур, уміст і цінність яких у конкретній лінгвокультурі визначають специфіку сприйняття світу певним етносом.

Так, цей квант знання стає своєрідним посередником та інтерпретатором, бо, зв'язуючи мовну одиницю з дійсністю, відображає концептний малюнок, на основі якого людина формує певні уявлення про волю. Концепти є тими згустками, які постійно трансформуються у свідомості народу, хоча й спираються на загальнономовний матеріал, постають як результат творчості. Отже, у формуванні індивідуального стилю письменника вагому роль відіграють індивідуальні складники концептуальної сфери. Цій проблемі присвячена пропонується стаття.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей індивідуально- авторської інтерпретації концепту «воля» у творчості Василя Шкляра.

Основним вербалізатором аналізованого в статті концепту є лексеми воля та свобода, які в сучасній науці часто ототожнюють із символами людини ХХІ століття.

Зміст концепту «воля» реалізується за допомогою контекстуальних уживань слова-імені концепту та його похідних. Семантичне наповнення запропонованого концепту має 12 векторів розвитку, а саме: "воля-бажання", "воля-незалежність", "воля- надія", "воля-боротьба", "воля-доля", "воля-сила", "воля-радість", "воля-влада", "воля-простір", "воля-необхідність", "воля-мета", "воля-неволя". Якщо зіставити ці вектори з психологічними критеріями прояву волі, то вартує наголосити на їх спільності: вольові дії ("воля-боротьба");вибір мотивів і цілей ("воля-незалежність", "воля- надія");регуляція внутрішніх станів людини("воля-радість");вольові якості людини("воля-сила", "воля-влада").

У семантичному просторі письменника воля постає передусім як незалежність, мрія про звільнення Української держави від окупантів. Якщо метафоричне осмислення волі в українському письменстві ХХ століття пов'язане перш за все з ідеєю класової (соціальної) свободи [1 ,с.105], то у В. Шкляра відбувається своєрідний злам такого тлумачення, свобода — це політична незалежність України, яку невпинно виборюють його герої/

У семантичне поле концепту «воля» В. Шкляр додає ще одну ознаку — "мету", яка й змінює первинний його образ: воля є метою воління, прагнення, що логічно пов'язує смисл

«звільнення», «воля від». Тепер концептний малюнок постає як сценарій боротьби за волю, тобто має свою мету — незалежність.

Такий семантичний наповнювач «воління» дотичний до першої фази вольової дії, яка розпочинається з виникнення спонукання, тобто мети і водночас причини подальшої дії, яка виражена прагненням «звільнення від».

Для витворення концепту «воля» для автора є важливим саме приналежність волі комусь. Відповідно до цієї характеристики він і розділяє її як позитивне й негативне. Таке трактування свободи як психологічної одиниці подає й О. Кузьміна. На її думку, «противоречие между «Я-свободным, безграничным» (в идеале) и «Я-несвободным, ограниченным» (в конкретной ситуации), старается преодолеть ограничения «Я» – изменить границы своих возможностей»[9, 4] є витворенням культурної характеристики людини. У його уяві «воля» має три ступені характеристики:

- власна, яка належить бажанням і прагненням конкретної особи;
- іншої особи, нав'язана бажаннями чи потребами іншої особи;
- вищої сили, своєрідний фатум, який випадає на долю героєві.

Однак, традиційний аспект тлумачення волі поданої неземними силами у творчості Шкляра руйнується. Лютер вважав, що «богобоязненный человек не имеет “свободной воли”: он пленник, раб и слуга воли Господа или воли сатаны». Однак, тут Шкляр дотримується швидше вольтерівського сприйняття понять волі і свободи («Свобода, обусловленная причинностью воля»), яка є необхідністю, ба навіть власністю кожної людини. Особистість в творчості письменника свобідна за власною волею хотіння.

Воля, як і свобода в європейському розумінні, обмежена моральними правилами, регулюється її обсяг, спрямування, ідейне наповнення. Проте слово *свобода* не поширене в творчості Шкляра, його повністю заміщує слово *воля*. Останнє характеризується синкретичністю смислового наповнення, що виявляється у відсутності смислового протиставлення «внутрішнє – зовнішнє», «свобода – влада» [4, с. 94].

Потрактування поняття волі (як у Шкляра) є не поодиноким. Скот підкреслював значення волі: «Воля свободна; через реализацию своей воли человек реализует свою индивидуальную сущность, и эта самореализация составляет наивысшую радость индивида». В Шкляра смислове наповнення волі розширюється й ідеєю самопожертви, яка стане тією радістю особистості, яка зможе привнести свій крок у розбудову держави. На цю особливість сприйняття волі як глобального і всеохопного поняття, яке фактично поглинуло термін свободи (окрім політичної свободи, яку досліджує політична психологія):«Это приводит нас и к вопросу о самопожертвовании. Мы определили свободу как неподвластность никакой *высшей силе* ; исключается ли этим жертва, в том числе и жертва собственной жизнью?» [7, с. 99].

Література

1. *Кравець Л.В.* Метафоричне осмислення Волі /Свободи в українській поезії ХХ ст. /Л. В. Кравець // *Культура слова* — № 74 —2011 — С. 102 — 107.
2. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. —Полтава : Довкілля —К, 2006. —С.256 — 259.
3. *Словник української мови* : в 11 томах / [гол.ред.кол. І.К. Білодід]. — К. : Наукова думка, 1970 — 1980. —Т.1—1970. —с.735.
4. *Яцкевич О.О.* Лінгвокультурний концепт «Воля»: динаміка смислоутворення / О.О. Яцкевич // *Мова і культура*. Вип. 10. Том II (102). – К., 2008. – С. 92 – 96.
5. *Яцкевич О.О.* Моделювання українського концепту «Воля» // *Філологічні студії: [збірник наукових праць / за заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко]. – Х., 2009. – С. 99–109.*

6. *Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Гордійчук та ін. 3-тє вид. – К.: Каравела, 2013. —464 с.*
7. *Фромм Э. Бегство от свободы: АСТ, АСТ-Москва; Москва; 2009*
8. *Психологические механизмы_ волевой регуляции: Учебное пособие ИЗД. СПб.: Питер, 2006. – 208 с.: ил. (Серия «Учебное по собие»)*
9. *Кузьмина Е. И. Психология свободы: теория и практика./ СПб.: Питер, 2007. – 260с.*
10. *Шкляр В. Залишенець / В. Шкляр. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 384 с.*
11. *Шкляр В. Кров кажана : роман / В.Шкляр.- 2-ге вид. -Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 272 с.*
12. *Шкляр В. Ключ / В.Шкляр.- 2-ге вид. -Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 256 с.*
13. *Шкляр В. Елементал / В.Шкляр.- 2-ге вид. -Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 224 с.*
14. *Шкляр В. Маруся : роман / В.Шкляр.- Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.*

Слободянюк Марія Сергіївна

студентка I курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент С. А. Богданова

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗНОГО ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність. У психолого-педагогічній науці неодноразово зазначалося те, що зараз, в умовах стрімко наростаючої інформації, особливого значення набуває розвиток і активізація творчого мислення. Дійсно, в будь-якій діяльності стає особливо важливим використання не шаблонних, звичних дій, а рухливості, гнучкості мислення, швидкої орієнтації і адаптації до нових умов, творчого підходу до вирішення великих і малих проблем. І те, наскільки просунеться вперед людське суспільство в майбутньому, буде визначатися творчим потенціалом підростаючого покоління.

Отже **метою** дослідження є розглянути психологічні основи образного творчого мислення дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових роботах багатьох відомих педагогів, психологів ми спостерігаємо інтерес до дослідженням творчих здібностей: Л. Виготський, І.М.Семенова, С. Л. Рубінштейн, В.О.Моляко, О.Л.Музики, Г.С.Костюка, Б.М.Теплова, О.М.Матюшкіна, Я.О.Пономарьова, Н.В.Кузьміна. Вони показали, що творчість — специфічна форма взаємодії людини зі світом, яка, окрім задоволення, створює передумови для духовного розвою, а розвиток здібностей — не загальне, абстрактне, а складне психолого-педагогічне явище, яке потребує цілеспрямованої, систематичної роботи.

Виклад основного матеріалу. Українські та зарубіжні психологи дійшли висновку, що **творче мислення** є сукупністю тих особливостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення у діяльності особистості. Найпоширенішою класифікацією мислення є: наочно-дійове (практично-дійове), образне (наочно-образне) та словесно-логічне (або поняттєве,

вербальне, дискурсивне, теоретичне). *Образне мислення* – вид мислення, що характеризується опорою на уявлення та образи. При наочно-образному мисленні ситуація перетворюється в плані образу або уявлення. Коли дитина нагромаджує досвід практичних дій, її мислення відбувається за допомогою образів. Мислення в образах являє собою складний психічний процес перетворення чуттєвої інформації. У ньому представлені результати безпосереднього чуттєвого сприйняття реального світу, їх понятійна обробка і уявне перетворення. У ході цього процесу образи доволіно актуалізуються на основі заданого наочного матеріалу, видозмінюються під впливом різних умов, вільно перетворюються, створюються нові, суттєво відмінні від вихідних. Процес образного мислення привертає дослідників і вчених, У багатьох випадках мислення аналізується з точки зору певних психологічних підходів. Аналіз літератури дозволяє прийти до висновку, що важливим аспектом мислення є його зв'язок з емоційною сферою, почуттями людини, що створюють сприятливі умови для розвитку образного мислення. Наочно-образне мислення в дошкільників та молодших школярів ще безпосереднє і тісно пов'язане з їхнім сприйманням. Образ виявляється значно багатшим, а ніж сконцентроване в понятті логізоване пізнання. Образ насичений почуттями, емоціями (через це таким важливим є зв'язок образу з пам'яттю). Образ у мистецтві, художній творчості - це джерело думки, аналізу, розуміння. Образне мислення відбиває суттєві зв'язки дійсності досить специфічно - через зміну образів уявлень, тобто через перетворення уявлень. Образне мислення властиве художникам, дизайнерам, конструкторам, інженерам, режисерам.

Теоретичний аналіз проблеми став основою для проведення емпіричного дослідження образного творчого мислення молодших школярів, в якому взяли участь 25 учнів 3-4 класів Шаргородської районної гімназії.

В якості психологічного інструментарію дослідження було використано «Фігурний тест» П. Торренса, що складається з десяти квадратів із зображенням графічних контурів різної форми, які потрібно доповнити, створивши власний малюнок. Обробка результатів тесту здійснюється підрахунком суми всіх балів отримані при оцінці всіх чотирьох факторів: швидкість, оригінальність, відповідність назви, розробленість ідеї. Кожен з яких оцінюється в 10 балів. Учні які одержали більше 100 балів належать до Високого рівня учень працював швидко і продуктивно вчасно виконав усі поставлені завдання. Високий ступінь оригінальності свідчить про самобутність, нешаблонність, особливість творчого мислення було виражено у несхожості. Вміє виділити головне, назви виражають суть малюнка, його глибинний зміст. Предмети складні за формою. Школярі які набрали від 99 до 80 належать до помірного рівня Досліджуваний швидко й просто замикає фігуру, але після доповнює її деталями зовні, перевершує просте замикання фігури. Роботи виконані якісно вони цікаві і оригінальні. Використовує образні описові назви почуття, яке описує, думки. Предмети не складні за формою. Від 80 до 60 належать до помірно-зниженого рівня Досліджуваний просто і швидко замикає фігури, після доповнює їх деталями в середині. Роботи цікаві проте особливо не виділяються оригінальністю. Використовує образні описові назви. Предмети прості за формою. Учні які одержали менше 60 належать до низького рівня. Робота виконана найшвидшим і простим способом: за допомогою прямої або кривої лінії, суцільного штрихування або зафарбовування. Використали прості описові назви, що описують конкретні властивості намальованих об'єктів, які виражають лише те, що ми бачимо на малюнку. Дуже примітивні зображення з мінімальною розробленістю.

Аналіз отриманих результатів дозволив виділити високий, помірний, помірно-знижений, низький образного творчого мислення молодших школярів. Після підрахунку балів було виявлено що високий рівень розвитку творчого мислення мають 30% учнів (8 школярів), помірний – властивий 50 % (11 школярів), помірно-знижений – 10 % (3 учні) і низький – також 10 % (3 учні).

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати про те, що переважна більшість учнів початкових класів має високий або помірний рівень розвитку образного творчого мислення, що свідчить про високий творчий потенціал молодших школярів.

Література

1. Козачук С.А. Психологія художньої творчості / К: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – с.13
2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Евгений Павлович Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с. – (Серия «Мастера психологии»).
3. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник. / Володимир Андрійович Роменець. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / Владимир Николаевич Дружинин. - СПб.: Издательство «Питер», 2000. - 368 с.: (Серия «Мастера психологии»).

Співак Дмитро
студент V курсу
Інституту філософської освіти і науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент О. В. Темрук

ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ НАУЦІ

Дослідження феномена свідомості презентовані як в історії філософської думки, так і в сучасній науковій літературі. Однак, труднощі наукової рефлексії проблеми свідомості в усі часи завжди пов'язувалися з тим, що свідомість суб'єктивно задана в переживаннях індивіда. Можливо тому і до сьогодні ще немає загальноприйнятого тлумачення самого поняття «свідомість», як і не вироблено єдиної думки щодо її структури. Значущість визначення сутності та структури цього поняття зумовлено й тим, що воно є родовим для усіх видів свідомості в цілому, зокрема й для етнічної свідомості, яка є об'єктом нашого дослідження. Тому, вивчення динаміки філософської рефлексії стосовно проблеми свідомості від часів античності й до сучасного часу є обґрунтованим.

У ранніх концепціях свідомості акцентувалася увага насамперед на її позаприродну сутність: свідомість існує поза-, до-, над природою; свідомість є безтілесною, вічною, незмінною, самодостатньою та безособовою. У роботах піфагорійців свідомість виступала першорухієм; джерелом гармонії; силою; активним началом, тобто началом, яке можна зрозуміти лише із самого себе; та вирізнялася здатністю мислити. Свідомість є абсолютним духом, який усвідомлює себе; у класичній російській філософії – першоматерією, вічним суб'єктом, який сприймає вплив і сам впливає на Абсолют (Г.В.Ф. Гегель).

Перший напрям вчень з проблеми свідомості презентують наступні концепції позаприродної свідомості: релігійні вчення, містицизм, філософський ідеалізм, гностицизм, теософія. До класичних представників цього напрямку належать: Геракліт з його ідеєю Логосу, Піфагор, Платон, стоїки Зенон і Хрисіпп (вчення про логос і душу світу); ранньохристиянські апологети: Юстин, Татіан, Тертуліан; мислителі ренесансу: Марсиліо Фічіно, Піко делла Мірандола, М. Кузанський; Новітнього часу – Блез Паскаль; російські мислителі – І.О. Ільїн, В.С. Соловйов, П.О. Флоренський та ін. Основна ідея концепцій першого напрямку полягає у тому,

що зв'язок позаприродної свідомості з природою є містичним, ірраціональним. Оскільки емпірична база дослідження відсутня, то у цих концепціях все зводилося до інтерпретації явищ свідомості за допомогою понять, сутність яких була ще більш прихованою, порівняно із сутністю самої свідомості.

Концепції загальноприродного характеру свідомості складають другий напрям досліджень проблеми свідомості. Найповніше концепція природної, однак нематеріальної сутності свідомості, розкрита у роботах Р. Декарта. Трактуючи філософом поняття свідомості є дуже схожим до поняття психіки як внутрішнього, безпосередньо даного досвіду, з якого виводяться усі інші психічні явища. Таке розуміння свідомості існувало ще тривалий час у філософській науці. Радикальний підхід до поділу існування тілесної й духовної субстанцій дозволив Р. Декартові стверджувати, що основна властивість духовної субстанції полягає у мисленні, а тілесної – у протяжності. За переконаннями мислителя, обидві субстанції у всьому є протилежними, тобто, з однієї не можна вивести іншу й навпаки. Притаманний людині фактичний зв'язок її душевних станів з фізичними він інтерпретував за допомогою власного припущення щодо взаємодії між цими станами, органом якої виступає шишкоподібна залоза мозку [2].

Окремі наукові положення, що належать до другого напрямку вивчення свідомості, містяться у роботах філософів з різних епох. В епоху Ренесансу їх авторами були: П'єтро Помпонацці, Джордано Бруно, Мішель Монтень, Роджер Бекон. У Новий час – Ф. Бекон, Бенедикт Спіноза, Т. Гоббс, Г.В. Лейбніц, Д. Юм та ін. У німецькій класичній філософії цей напрям презентований у роботах Ф. В. Шеллінга, Г.В.Ф. Гегеля, у російській класичній філософії – С.Л. Франка, О.І. Введенського, М.О. Лосського та ін.

Третій напрям досліджень презентують вчення, в яких свідомість виступає як аспект, сторона чи частина психічного. Загальним для концепцій цього напрямку є положення щодо неможливості існування психічного поза нервовою системою, а самої свідомості – поза психічним. У роботах представників цього напрямку, свідомість виступає функцією або властивістю високоорганізованої матерії – мозку, етапом розвитку форм відображення. Зокрема у межах діалектичного матеріалізму свідомість визначається як вища форма психічного відображення на рівні людини: «Свідомість – вища, властива лише людині форма відображення об'єктивної дійсності. Свідомість виступає як єдність психічних процесів, що активно беруть участь в осмисленні людиною об'єктивного світу та свого власного буття» [1, с. 436].

У роботах представників феноменологічної концепції розглядалися питання щодо властивостей свідомості та «ядра» свідомого життя індивіда, що призвело до трактування понять свідомості та самосвідомості, як близьких, через відчуття власного існування, присутності в даний момент і в даному місці, самоідентифікації. Ідея про свідомість як феномен діяльності центральної нервової системи розвивалася такими філософами, як: Д. Дьюї, А. Бергсон, Е. Гуссерль, С.М. Трубецької, М. Гайдеггер та ін.

Різноманіття підходів і концепцій з проблеми свідомості притаманне й сучасній зарубіжній філософській науці. У когнітивізмі чи функціоналізмі Дж. Фодора превалює суто прагматичний погляд на свідомість як на щось, що реалізується у поведінці індивіда в його взаємодіях з оточенням. За квалітативною концепцією Т. Нагеля, свідомість виступає як «квалітативний досвід», а поняття «квалітас» визначається ним як феноменологічна властивість перцептивного досвіду людини, що відповідає за досвід схожості, притаманний її сприйманню: бачити об'єкт А означає пережити досвід того, «на що схоже бачити А», або «мати досвід А». Основною ідеєю концепції свідомості як існування Т. Хондеріха виступає те, що свідомість для індивіда – це усвідомлення власного оточення, що реалізується для світу як певний модус його існування. На думку філософа, його теорія перцептивної свідомості є частиною загальної теорії свідомості, яка повинна була містити у собі ще рефлексивну та афективну свідомість.

У філософській науці ХХ ст. аналіз суспільної свідомості проводився на засадах гносеологічного та соціологічного методологічних підходів. У межах гносеологічного підходу вивчаються здебільшого зв'язки свідомості з об'єктом відображення та способів цього відображення, що сприяє розкриттю руху від дійсності до свідомості. Соціологічний підхід сприяє дослідженню зв'язків і особливостей відношення свідомості з іншими явищами суспільного життя, реалізації ідей у суспільному житті – тобто, перехід від свідомості до дійсності.

Наступні підходи до проблеми структури свідомості обґрунтовувалися згідно з формами пізнання, що призвело до виокремлення низки форм суспільної свідомості: національної, етнічної, політичної, правової, релігійної, моральної, естетичної та філософської. Окрім зазначених, за критерієм суспільних стосунків, було виокремлено й індивідуальну, суспільну, класову та колективну форми свідомості. Тобто, структуру свідомості зумовлено видами людської діяльності та характером суспільних відносин.

Дуалістичний підхід до вивчення психологічних феноменів, який у сучасній науці визнано як класичний, опирається на гносеологічне протиставлення суб'єктивного (свідомості) та об'єктивного (буття). Згідно з таким підходом, об'єктивна реальність і свідомість, незважаючи на тісний взаємозв'язок, в онтологічному ракурсі відрізняються між собою. Основоположним принципом дуалістичних концепцій є принцип відображення об'єктивної реальності психікою.

У моністичних теорія онтологія людини вивчається згідно з положенням про єдиний континуум суб'єктивного та об'єктивного, свідомості й буття, усього життєвого світу особистості. Витоки моністичного онтологічного розуміння свідомості містяться у наукових роботах М.М. Бахтіна, Е.В. Ільєнкова, М.К. Мамардашвілі, П.О. Флоренського, Г.Г. Шпета які започаткували російську філософсько-антропологічну традицію. У межах цього підходу, світ людини трактується як простір, що у перетвореній формі поєднує у собі обидві реальності – суб'єктивну й об'єктивну. Саме у п'ятому, смислового, квазівимірі буття суб'єкт набуває часо-просторової розгортки та ціннісно-сислової насиченості свого існування. Тому, в межах моністичного підходу до вивчення свідомості першочергово досліджується питання стосовно породження світу, а не питання його відображення.

Отже, свідомість – специфічно людська форма ідеального відображення та духовного освоєння дійсності. Свідомість характеризується: активністю, спрямованістю на предмет, здатністю до рефлексії, самоспостереження, мотиваційно-ціннісним характером, різними ступенями ясності. Структури свідомості мають соціокультурний характер, сформувалися філогенетично в ході історії людства, під впливом надіндивідуальних соціальних структур, що склалися у процесі спільної діяльності людей. Властивостями свідомості є: соціальний характер, опосередкованість знаковими структурами, здатність до рефлексії, внутрішній діалогізм і предметність. Свідомість супроводжує і контролює взаємодію людського організму з довкіллям. Свідомість (як вищий ступінь психічного відображення та саморегуляції) презентує найвищі рівні духовної активності людини як суспільно-історичної істоти. Усвідомлення реальності у формі почуттів та мислительних образів є умовою практичної діяльності людини, що робить її цілеспрямованою. Об'єктивний світ осмислюється людиною у вигляді уявлень, думок, ідей та інших духовних форм. Зазначене презентує філософську сутність і структуру свідомості.

Література

1. Агафонов А.Ю. Основы смысловой теории сознания / Ю.А. Агафонов. – СПб.: Речь, 2003. – 296 с.
2. Декарт Р. Сочинения: в 2 т. / Рене Декарт; пер. с лат. и франц.; сост., ред. В.В. Соколов. – М.: Мысль, 1989. – Т. 1: Метафизические размышления. – 654 с.

Шевчук Світлана Володимирівна
студентка IV курсу
Інституту філософської освіти та науки
Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент О. В. Темрук

ПРОБЛЕМА ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Глобалізаційні, цивілізаційні та світоглядно-парадигмальні трансформації сучасного українського суспільства дуже змінили наше життя, але проблема пошуку ідеалу людини незмінною і актуальною. І хоча історія не раз являла важкі соціальні, інтелектуальні, етнічні наслідки поклоніння ідеалу як ідолу, коли людина ставала, по суті, його заручником, втім, без відповідного ідеалу суспільство не може творити та вдосконалювати своє буття, а без прагнення до ідеалу неможлива життєва самореалізація людини. Адже саме ідеали здатні випереджати дійсність, виявляти тенденції майбутнього, слугувати орієнтиром, а в деяких випадках бути зразком моделі поведінки або системи цінностей.

Філософія – не тільки сфера раціонально-понятійного осмислення першо-початків суцього, а й значна духовна сила, що робить вплив на світовий процес. Вона безпосередньо бере участь у формуванні ідеалу людини, її основних ціннісно-світоглядних принципів, нагадуючи про соціально-практичну значущість цілісних уявлень про світ та важливість стремління до самовдосконалення.

Таким чином, зважаючи на соціальну значущість та важливість зазначеного питання як з практичної, так і з теоретичної точок зору, дослідження проблеми ідеалу людини є актуальним.

Стан дослідження. Існує досить багато робіт присвячених проблемі пошуку ідеальної людини та ідеалам взагалі. Вагоме теоретичне підґрунтя для розуміння сутності цих понять було розроблено такими науковцями та філософами як Г. Гадамер, Е. Касіерер, Г. Коген, Г. Шпет, Ю. Борев, О. Воєводін, Л. Левчук, В. Личковах І. Берлін, Е. Ільєнков, Г. Гусейнов, В. Лекторський, В. Макаренко, Н. Мудрагей та ін.

Виклад основних положень. Протягом всієї своєї історії людство намагається знайти цей самий ідеал людини і відповідати йому. Знайомлячись з надбаннями літератури та мистецтва ми можемо спостерігати як в різні епохи змінювалась людина та її ідеали. Люди завжди мріяли про щасливе існування в ідеальному суспільстві, про власне самовдосконалення. Минули тисячоліття, але і в наш час ми прагнемо того самого, і я впевнена, що майбутні покоління також матимуть на меті такі ж цілі.

Філософська думка Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю представлена великою кількістю філософських систем і шкіл. Тут завжди культивувалось дуже дбайливе, навіть релігійне ставлення до природи, до всього живого у ній. Схід орієнтувався не на зміну зовнішніх умов людського існування, а на морально-духовне вдосконалення особистості, на розвиток її фізичних і психічних можливостей, на гармонійність і цілісність її внутрішнього світу.

Жителі Давнього Сходу багато не задумувалися над філософськими проблемами життя і смерті, проте вони бачили перед собою еталон добродетельності і вважали за свій священний обов'язок його наслідувати. Великими та загально визнаними пророками, еталонами вважалися насамперед ті, хто вчив жити правильно, у відповідності з прийнятими нормами.

Різноманіття ідеалів людини в античну епоху було обумовлено конкретно-історичними обставинами і соціальними чинниками. З розвитком античної духовної культури поступово виробляється образ ідеальної людини, який передбачає гармонію, поєднання фізичної і духовної

краси. Античність заповідала наступним епохам максимуму "людина – міра всіх речей" і вказала, яких вершин може сягнути вільна людина в мистецтві, пізнанні, політиці, побудові держави, нарешті, у найголовнішому – в самопізнанні й самовдосконаленні. Прекрасні грецькі статуї стали еталоном краси людського тіла, грецька філософія – зразком краси людського мислення, а кращі діяння римських героїв – прикладами краси громадянського служіння.

В основі середньовічних уявлень про людину лежали релігійні установки про те, що Бог – початок усього суцього. Він створив світ, людину, визначив норми людської поведінки. Однак перші люди згрішили перед Богом, порушили його заборону, захотіли стати нарівні з ним і самим визначати, що є добро і зло. У цьому полягає первородний гріх людства, який частково спокутував Христос, але який повинен спокутуватися і кожною людиною через каяття і богоугодну поведінку. Внаслідок цього життя сприймається середньовічною свідомістю як шлях спокути, засіб відновлення втраченої гармонії з Богом. Поняття «ідеал» у значенні належної досконалості був пов'язаний з особою Христа, що знайшло своє відображення у переліку загальнолюдських та християнських чеснот. Отці церкви вказували шлях досягнення цього ідеалу через духовну покірність та смиренність тілесних бажань. Ідеалом людини виступає монах-аскет, яких нехтує всі земні насолоди і повністю присвячує себе служінню Богу.

Поняття ідеалу людини отримало нові риси в епоху Відродження у зв'язку із гуманістичним розумінням людини, утвердженням гармонії її почуттів та пізнавальних здібностей. Ідеал як найбільше теоретичне надбання Високого Відродження тісно пов'язане із естетичними поглядами гуманістів, адже естетика цієї доби наснажувалася загальною орієнтацією періоду, що характеризується захопленням людиною, утвердження реальності і цінності навколишнього світу, намагання досягти гармонію тілесного й духовного. Показово, що визначення гуманістичного руху як руху до досконалості не є лише гаслом, а відбиває дійсний пошук теоретиків і практиків доби Відродження.

Просвітницька ідеологія увібрала в себе риси гуманізму епохи Відродження. Вона також відстоювала ідею цінності людини і проповідувала ідеал розвинутої особистості, була проти диктату церкви і виступала за розвиток світської культури. Просвітництво через залучення до художньої культури намагалося усунути розкол особи і суспільства й досягти соціальної гармонії. Просвітники стверджували, що ідеал повинен відбивати реальне життя, повинен бути втілений на землі, а не в потойбічному світі. Вони проголосили, що природа – це законодавець і авторитет, а тому від її імені критерії ідеалу повинна сповістити наука, самосвідомість, мислення, які осягають закони природи. Через вивчення природи і людини можна сформулювати ідеал особистості і суспільного устрою.

Німецька класична філософія предмет свого інтересу з аналізу природи переносить на дослідження людини, оточуючого її світу та історії. Значних успіхів досягла німецька класична філософія у розробці теми духовного світу людини. Головна тема німецького класичного ідеалізму, яку розробляє кожний із творців німецької класичної філософії – тема свободи. Свобода трактується як сутність людини і суспільства, буття, реальність і ідеал.

Некласична філософія модерну виникає після занепаду раціоналізму Просвітництва та Німецької класичної філософії. Вона шукає нового обґрунтування ідеалам науки, розуму, людини та суспільства. Домінують і протистоять один одному філософський ірраціоналізм та сцієнтизм. У протистоянні класичному раціоналізму вони намагаються позбутися в науці та філософії метафізики, звертаються до реальності світу та людини, говорять про обмеження розуму, відмовляються шукати абсолютні принципи.

Аналізуючи сучасний стан світової філософії, слід мати на увазі, що в існуючих концепціях знайшли специфічне відображення, по-перше, суперечності нинішнього суспільства і, по-друге, об'єктивні тенденції розвитку сучасного світу в цілому: проблеми людини, культури, глобальні

проблеми і т. д. Тому основне завдання сучасної філософії – вивчення глибинних зрушень у культурі, динаміки співвідношень між різними її сферами (наукою, технологією, політикою, мораллю та ін.) в усьому її різнобарв'ї та суперечливій взаємодії різних пластів. Сучасна філософія містить у собі широкий спектр проблем і підходів до їх вирішення, насущні проблеми життя і особливо проблему людини.

Одним з найважливіших завдань філософії в усі часи було тлумачення сутності людини, її походження та положення у Всесвіті, визначення її ідеалів та проблем її буття у світі. Ідеал мобілізує людську енергію, почуття і волю, вказуючи напрям діяльності. Ідеал слугує вищим об'єктивним критерієм оцінки всього того, з чим людина стикається в довколишньому світі, що потрапляє в сферу її інтересів. Орієнтація на ідеал – шлях сходження особистості щаблями досконалості й мета діяльності людини.

Література

1. *Берлин И.* Поиски идеала. Подлинная цель познания / И. Берлин // М.: Канон+, 2002. – 800 с.
2. *Гусейнов А. А.* Этика и мораль в современном мире / А. А. Гусейнов // М.: Прогресс-Традиция, 2009. – 480 с.
3. *Лекторский В. А.* Гуманизм как идеал и как реальность / В. А. Лекторский // М.: РОССПЭН, 1996. – С. 103–114.
4. *Мудрагей Н. С.* Идеал – проблема выбора / Н. С. Мудрагей // М.: РОССПЭН, 1996. – С. 115–135.
5. *Передельский А. А.* Поиск духовного и физического совершенства в культурологических учениях древнего и среднего Китая / А. А. Передельский // М.: Исслед. центр по пробл. упр. качеством подгот. Специалистов, 1992. – 138 с.
6. *Філософія: Навч. посіб.* / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2004. – 516 с.
7. *Ильенков Э.В.* Проблема идеала в философии: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://caute.ru/ilyenkov/texts/vf/ideala.html>

СЕКЦІЯ «ЕТИКА ТА ЕКСТЕТИКА»

Афанасьєва Євгенія Вікторівна

студентка V курсу

Інституту розвитку дитини

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Т. І. Андрущенко

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДНЗ

Розвиток патріотичних якостей в процесі формування особистості – процес досить складний та потребує застосування відповідної методики. Виховання у дошкільнят зародків патріотизму та толерантності – одна з найважливіших складових морального виховання. Складність вирішення цього завдання полягає в тому, що в дошкільньому віці всі моральні якості формуються тільки поверхово, всі почуття тільки зароджуються – це і гуманізм, і колективізм, і любов до праці, і відчуття власної гідності.

Отже, цей процес є безперервним – він продовжується протягом усього життя людини. Але найбільш активно почуття та якості людини, особливо якості справжнього громадянина своєї держави, погляди та життєва позиція, відношення до світу та людей, мотиви поведінки формуються в дошкільньому віці. Тому, від того, як сприймаються поняття «патріотичність», яке відношення до нього виховується в період становлення особистості, багато в чому залежить і майбутня поведінка людини та її громадянська позиція [1, с. 10].

На сьогодні, проблема виховання громадянина є однією з найбільш популярних та досліджуваних педагогічною наукою та практикою. Діяльність педагога заради формування у дітей дошкільнього віку елементів патріотичних почуттів та уявлень, а також особистісних якостей, таких як відповідальність, дисциплінованість, організованість, організаторські вміння, відображені в працях педагогів та психологів останніх років, таких як І. Бабій, А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Рогальська, Є. Сявавко, В. Харченко, В. Пікінер та ін.

В умовах переосмислення сутності освіти молодого покоління, виховання патріотизму та справжніх якостей громадянина України, набуває все більшого значення, є важливим завданням на державному рівні [2, с. 35]. Тому, актуальність проблеми визначила мету статті – дослідити роль народних ігор у патріотичному вихованні дошкільника та зміст діяльності педагогів для створення умов виховання у дітей якостей громадянина - основи для виховання патріотизму, як засобу успішної соціалізації дітей. Програма для дошкільніх навчальних закладів «Українське дошкілля» (укл. О. Дідуха та О. Білана), зокрема розділ «Рідний край», а також «Концепція дошкільнього виховання в Україні» передбачають використання народних ігор у процесі виховання та навчання [3, с. 5].

За словами В. Сухомлинського, «Серцевина людини – любов до Батьківщини – зароджується ще в дитинстві. Зміцнення цієї серцевини найтісніше пов'язано з почуттями, з емоційними переживаннями, адже дитина, підліток пізнає світ не лише розумом, але і серцем» [4, с. 35]. В. Сухомлинський також підкреслював, що дитинство – це період, коли дошкільник кожного дня відкриває для себе світ, саме тому воно повинне стати для дитини часом пізнання людської краси і величі Батьківщини. Видатний психолог Л. Виготський вважав, що в розвитку дитини тісно пов'язується природний «досвід» та набуття культурних способів поведінки та мислення.

У процесі пошуку нових засобів, факторів та методів організації виховання перевага надається тим, які є інтегральними, багатофункціональними за своїм характером, сприяють самореалізації, самовираженню особистості, є цікавими для дітей, є органічною частиною сучасної навчально-виховної системи. Одним з таких засобів виховання є гра [5, с. 105].

Почуття до Батьківщини зароджується з відчуття захоплення та гордості за те, що бачить дитина і що викликає відгуки в її душі. Знання і любов до народних ігор теж є аспектом морально – патріотичного виховання. Саме в таких іграх пізнаються народні традиції, побут, характер, героїзм, любов до Батьківщини. Завдяки народній грі дитина пізнає добро і зло, обирає для себе пріоритети у вихованні власних особистісних якостей

Література

1. *Бабій І.* Моральне виховання дошкільника засобами народної педагогіки / Збірник наукових праць. Частина 2.- Умань, 2009.- С.8-15.
2. *Гнатюк В.* Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства // Світ виховання. – 2004. – №1. – С. 33-36.
3. *Чорна К.* Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.
4. *Сухомлинський В.О.* Як виховати справжню людину // Вибр. Твори: в 5 т. - К., 1976. - Т.2, С. 34-56.
5. *Аникеева Н. П.* Воспитание игрой: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 207 с.

Балицер Поліна Олександрівна

студентка V курсу

Інституту розвитку дитини

Науковий керівник:

доктор філософських наук,

професор Т. І. Андрущенко

ДО ПИТАННЯ ДИТЯЧОЇ НЕПРАВДИВОСТІ

Явище під назвою “брехня” завжди так чи інакше засуджувалось у європейській культурі під кутом зору моралі та етики, а тому дослідження цієї, в своєму роді, захоплюючої форми поведінки також піддавались осуду та були в певному сенсі заборонені. А тому наші сучасні уявлення та дослідження про це поняття перебувають мало не в первісному стані, хоча до цієї теми неодноразово зверталися філософи, соціологи та психологи від найдавніших часів до сьогодні. На думку Д. Болінджера, необхідно “спрямувати всі свої сили і знання на вивчення цього питання” саме з метою успішної боротьби з нею [3, с. 54]. Вчені звертаються сьогодні до цієї проблеми у прагненні збагнути глибинні основи життя людини і зрозуміти причини перемін, що відбуваються у світі.

Які механізми виникнення і функціонування брехні?

Перше питання, якого ми мусимо у зв'язку з цією темою торкнутись – це механізм контролю коректності висловлювання, що функціонує в моделі породження мовленнєвого висловлювання. Початковий етап породження будь-якого висловлювання та його значення – внутрішній. В акті внутрішнього слухання мовець стає на позицію можливого чи реального співбесідника і “розуміє вимовлене”, перевіряє його з точки зору адекватності і повноти висловлення, спираючись на нормативні мовні (точніше, узуальні – спільні зі співбесідником)

значення [4, с. 99]. Отже, механізм контролю мовної коректності – це механізм співставлення і оцінки відповідності значення і/чи форми даної мовної структури еталону у мовній пам'яті індивіда і замислу в цілому. На думку Н. Імедадзе, “механізмом, що виконує функцію контролю, є установка, яка принципово не усвідомлюється, хоча функціонуюча установочна форма мовлення у певних мовах може бути як предметом усвідомлення, так і довільного регулювання” [5, с. 51]. А. А. Леонтьєв виділяє 4 типи усвідомлення компонентів діяльності в ході її виконання: актуальне усвідомлення – предмет усвідомлення, пов'язаний із метою діяльності, знаходиться у полі уваги; свідомий контроль (предмет безпосередньо не усвідомлюється, але може бути усвідомлений); несвідомий контроль (предмет усвідомлювання співвідноситься з наявним у пам'яті еталоном без участі свідомої уваги); повна несвідомість [2, с. 69].

Контроль коректності висловлювання у звичайних умовах відбувається несвідомо (третій рівень). У випадку особливих вимог до коректності мовлення він може бути переведений на 2 рівень. Якщо процес мовленнєвої діяльності не співпадає з очікуваним, якщо відбувається відхилення від прийнятих норм чи інтенції, то відразу включається перший рівень. На думку більшості дослідників, контроль правильності висловлювання відбувається здебільшого несвідомо. І лише у тих випадках, коли того потребує комунікативний механізм, контроль стає усвідомленим. У той же час, поряд із механізмом контролю мовної коректності існує механізм контролю змісту висловлювання. На думку А. А. Леонтьєва, “у мовленнєвому механізмі людини існує ланка, що здійснює змістову оцінку мовної інформації незалежно від аналізу мовної структури речення” [1, с. 191].

Істинність/неправдивість повідомлення визначається людиною на підставі власного досвіду, формально-логічних та/чи евристичних розмірковувань, а також на підставі інтерпретації інших осіб (“авторитетів”).

Наступне поняття, яке нам необхідно розглянути – це мовна свідомість та її властивості. За визначенням Г. В. Ейгера, мова – це засіб комунікації, тобто звернення до іншої людини з метою керування її поведінкою. Тому функціональне призначення мовної свідомості полягає у керуванні мовною поведінкою людини. А отже, мовна свідомість – це один з видів свідомості, що є механізмом керування мовною діяльністю і формує, зберігає і перетворює мовні знаки, правила їхнього сполучення і вживання, ставлення до них людини, а також погляди і установки на мову та її елементи [4, с. 101]. У нашому випадку необхідно зауважити про таку функцію свідомості, зокрема, мовної, як здатність не лише відображати, але й “творити світ”. Відображення дійсності кожною окремою людиною має особистісний характер. На думку С. Флекснера, “у нашій мові ми постійно відтворюємо наш образ у своїй свідомості і свідомості інших” [5, с. 51]. Ця найважливіша функція мовної свідомості має бути базою для дослідження поняття “брехня” у лінгвістичному аспекті.

Брехня – це розповсюджена комунікативна практика, закономірності якої відображені у мові. З формального боку, вона безпосередньо пов'язана з діяльністю свідомості та є продуктом і наслідком творчої здатності свідомості не лише відображати, але й “творити світ”.

О. О. Залевська підкреслює, що “глобальний поворот до індивіда як носія мови і культури (якщо він не просто декларує себе, а й суттєво реалізується), з одного боку, примушує вийти за рамки “чистої” лінгвістики і філософії мови у більш широке коло наук про людину, а з іншого – дозволяє побачити в нових ракурсах і осмислити в новій системі координат те, що специфічно для функціонування мови у природних умовах, коли вона виступає у якості дієвого інструмента пізнання і комунікації реального (живого!) індивіда – активного і пристрасного, не лише мислячого, але й з почуттями та переживаннями” [6, с.174].

До найбільш відомих визначень брехні належать: брехня – будь-яке висловлювання, інтенцією якого є брехня [3, с. 55]; брехня – ствердження, призначене для того, щоб ввести

слухача в оману відносно справжнього стану речей, включаючи інтенцію і ставлення брехуна; брехня – висловлювання, породжене індивідом, який знає, що його зміст неправдивий, але має намір переконати іншого у його істинності [5, с. 81]; брехня – це висловлене речення, за яким стоїть не висловлене речення, що відрізняється від першого асертивною морфемою [2, с. 70] та ін.

Отже, брехня є культурним конструктом, відмінним від категорії предметів і явищ, що існують незалежно від того, є для них відповідна назва в мові, чи немає. Брехня конструюється свідомістю в комунікативній взаємодії людей [6, с. 175]. На нашу думку, з усього вище сказаного найбільш доцільним буде перше визначення, оскільки саме інтенція мовця – ввести адресата в оману – переводить висловлення у категорію під назвою “брехня”.

Умовою успішності комунікативного акту брехні є те, що справжні наміри і думки адресанта повинні бути приховані від адресата. Але якщо значення мовного знаку є вся та інформація, яка передається з його допомогою, то який же статус інформації, яка з його допомогою викривлюється чи приховується?

Беззаперечним фактом є на сьогодні те, що брехня розпізнається, інакше б не виникло саме поняття.

Література

1. *Безверхий О.С.* Моральний розвиток дитини в онтогенезі у працях зарубіжних психологів // Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 11. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С.191-198.
2. *Гриневиц І.І.* Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Ч.2. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2008. – С.69-72.
3. *Знаков В.В.* Классификация психологических признаков истинных и неистинных сообщений в коммуникативных ситуациях / В.В.Знаков // Психологический журнал. - 1999. - Т. 20. - № 2. - С.54-65.
4. *Кисельова Л.Д.* До питання про моральні судження молодших дошкільників // Республіканський науково-методичний збірник. – Вип.
5. *Черкасова В.В.* Проблема морального вибору з позицій комплексного наукового підходу // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2009. – Ч.4. – С.51-60.
6. *Штихалюк О.П.* Ставлення як проекція її особистісного розвитку. Наука і сучасність. Зб. Наук, праць. НПУ імені М.П.Драгоманова – К., Логос, 2008. – С. 174–178.

СЕКЦІЯ «ДИЗАЙН»

Сенченко Ірина Іванівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

старший викладач Н. К. Бут

ПРОЕКТ ПРИМІЩЕННЯ КУХНІ ДЛЯ ЕЛІТНОГО ЖИТЛА

Проблема маленької кухні – досить поширене явище. Стає завдання грамотно організувати простір на маленькій кухні, і перетворити її в затишну і функціональну. Для цього на маленькій площі необхідно розмістити все необхідне для кухні, і в ній повинні розміститися всі члени сім'ї. Але не менш головним є використання сучасних дизайнерських ідей, які візуально збільшать простір і зроблять її більш сучасною в плані інтер'єру.

В процесі проектування були використані такі стилі інтер'єру: стиль мінімалізм та скандинавський стиль. Вони відрізняються, але можуть доповнювати один одного, і завдяки своїм особливостям зроблять кухонний простір затишним та зручним у використанні.

Мінімалізм. Відмінний варіант для любителів позбутися не доречного в інтер'єрі. Монохромна колірна гама. Вбудована техніка, з блискучими або нержавіючими поверхнями. Глянцеві фасади, скляні фартуки, які створюють ефект відображення. Строго викладена підлога з ламінату. Все це дає ілюзію простору, і робить кухню функціональною та простою.

Скандинавський стиль на відміну від мінімалізму більш затишний, не позбавлений практичності. В його основі лежить світлі відтінкові варіанти, використання великої кількості натурального дерева. Головним є те, щоб все було під рукою, тому в зоні приготування їжі зосереджені основні побутові прилади, і відповідні предмети мебелі. Окрема увага в кухні приділяється обідньому столу в зоні прийому їжі. Тому основний її зміст - бути практичною і світлою.

Грамотна розстановка допомагає зберегти простір. Для даного планування кухні найвдалішим варіантом є розстановлений кухонний гарнітур по одній лінії у здовж однієї стіни або ж літерою «Г», захопивши суміжну стіну. Так основні меблі зосереджуються в одному місці і робоче місце є чітко визначеним. Віддається перевага навісним шафам, що відкриваються вгору. Це економить простір і не створює додаткових перегородок. А ось підлогові шафи робляться висувними. Це більш функціонально дозволяє використовувати місце, а довгі горизонтальні шафи розширюють простір. Підвіконня перетворене в стільницю є особливо зручним, щоб застосовувати це місце для роботи. Такі особливості кухонної мебелі зробили кухню функціональною.

Одним із важливих елементів, дизайну кухонного приміщення є правильно вибудована колірна гама. Завданням даного проекту візуально розширити простір. Для стін та стелі були використані світлі, пастельні тони. Щоб такий образ не виявився занадто нудним і банальним, за допомогою яскравих елементів, його вдалось розбавити. Всі ці деталі зробили приміщення більш затишним і раціональним.

В основному звикли вважати, що на кухні один вид освітлення, настільна люстра. Для маленької кухні, чим більше світла і джерела освітлення, тим яскравіше і більше здається кімната. До основного освітлення в денний час - відноситься вікно, яке наповнить кухню денним світлом, а в вечірній час- настільна лампа. Додатковими джерелами світла є внутрішнє підсвічування

меблів та підсвічування робочої зони. Штучне освітлення допомогло розділити на зони кухні, і правильно освітити робочу поверхню.

Завдяки дизайнерським прийомам вдалося, раціонально розподілити простір кухні перетворивши її в функціональну, затишну і гармонійну.

Література

1. Казаков Г. В. Сучасна світлова архітектура у загальнонауковому контексті., 2007. –С. 97.
2. Гусев Н. М., Макаревич В. Г. Світлова Архітектура - М.: Стройиздат., 1973. –С.169
3. Алексеева І.Ф. Стилi інтер'єру., 2003. –М.: Ниола 21 ст. –2004. –С.122
4. Власов В. Г. Стилi мистецтво. Словник. Т. 1. СПб., 1995. – С.540
5. Хрустальова З.О. Стилi в інтер'єрі. –М.: Диля., 2006 – С.192
6. Кет Мартін. Оздоблювальні матеріали. Енциклопедія. 2005. – С.165
7. Самарина Л.В. Традиционная этическая культура и цвет //Этнографическое обозрение. М., 1992. № 2. с. 147-156.
8. Елвіс М. Інтер'єр: вибираємо колірний дизайн. - М.: Ниола 21-ше ст., 2003. – С.168
9. Вінарчікова Я. Сучасний житловий інтер'єр: ідеї, дизайн, рішення. - М.: Віче: Ниола 21 ст., 2005. – С.200.
10. Ларченко Д. А. Інтер'єр: дизайн та комп'ютерне моделювання. - СПб.: Питер., 2007. - С.477
11. <http://homester.com.ua/design/rooms/idei-dlya-kuhni/scandinavskaya-kuhnya/>
12. <http://www.remontbp.com/kuhnja-v-stile-minimalizm-maksimalnaja-prostota-dlja-organizovannyh-ljudej/>
13. <http://poshouse.ru/kitchen/30-skandinavskih-intererov-kuhni/>

Кухарчук Ірина Олександрівна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник:

старший викладач Н. К. Бут

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ ІНТЕР'ЄРУ: ЕСТЕТИЧНІ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Втілення цієї теми у сучасний дизайн є великим здобутком для нас, тому що петриківський розпис завжди є актуальним. Петриківський розпис можна дуже широко застосовувати в інтер'єрі та побуті.

В нашій проектній роботі розроблено:

1. Малюнки за традиційною композицією петриківського розпису «букет» в традиційній формі еліпсу.
2. Плани та просторові рішення сучасної квартири з елементами дизайну петриківського розпису.
3. Розглянуто естетичні та культурологічні аспекти.

Практична актуальність : Полягає в тому, що цей проект може бути використаний як ідея оформлення квартири, бібліотеки, ресторану, кафе, учбового закладу, музею та багато інших закладів.

В ньому здійснено сучасні рішення світлої просторої сучасної кімнати, з достатньою кількістю освітлення для комфортного перебування, та сучасним меблюванням. Концепція використання розпису в оформленні полягає в тому, що я оформлюємо лише деякі елементи, наприклад панель книжкової шафи, вішаємо на стіну картину з розписом, ставимо на полиці петриківські сувеніри, та доповнюю все квітами в українському стилі.

1. Теоретика, методологічні засади, проблеми

Це українське декоративно-орнаментальне народне малярство, яке сформувалося на Дніпропетровщині в селищі Петриківка, звідки й походить назва цього виду мистецтва. Відома техніка малювання перетворилася на бренд.

2. Історіографія проблеми

Цей розпис можна назвати національним брендом української культури і мистецтва. Це особлива сторінка фольклорного пластично-просторового мистецтва — селянський хатній стінопис українців та оздоблення архітектури різьбленням і ліпниною (хоча останні не набули поширення). Прикрашали мальованим розписом побілені вапном стіни над вікнами й дверми та піч у багатьох регіонах України: на Київщині, на Півдні України, на Поділлі, на Полтавщині і, звісно, на Дніпропетровщині.

3. Типологія застосування петриківського розпису в інтер'єрі

Основними сюжетами традиційної композиції петриківського розпису є: "букет", "фриз", "гілочка", декоративне панно, яке часто нагадує мануфактурні килими приблизно XIX століття. Види цих композицій часто використовують у будівництві, коли наносять настінний розпис, як компонент архітектурного декору інтер'єрів

4. Ритміка, пластичність композиції петриківського розпису в інтер'єрі

Композиція - організація площини, при якій встановлюються закономірні, злагоджені відносини між площиною картини та зображенням. Основними традиційними композиційними сюжетами петриківського розпису є декоративні панно, що часто нагадують мануфактурні килими XIX сторіччя, "вазон", "букет", окрему "гілочку" і "фриз". Традиційна композиція, наприклад, петриківський "букет" це розташування його в центрі трьох великих квіток, зі сторін яких відгалужуються менші за розміром квіточки і бутони, що завершуються граціозно вигнутими вусиками і стеблінками лугових трав. В кожному творі мистецтва є композиційний центр. Він вирізняється формою, кольором та збільшеним розміром в порівнянні з іншими елементами. Це те, на що звертається увага в першу чергу. Найпоширеніша схема композиції у петриківських розписах - еліпс

5. Композиційні структури розпису в інтер'єрі

Мета : Розпис всередині вважався свого часу як оберіг і зберігав хату і родину від усіляких бід. Казали «стіни лікують».

Перші розписи міського громадського інтер'єра, як ми знаємо, датуються 1940-ми роками. З того часу петриківчани брали участь у розписуванні павільйону УРСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці у Москві, а після війни розписали не один магазин у Москві та Києві. Їх останні праці-розписи екстер'єрів на Виставці передового досвіду УРСР у Києві і навіть оформлення кают окремих пароплавів, що курсують по Дніпру. Хоч у них і не вгадується на перший погляд нічого принципово нового, але це не зовсім так. Розписуючи той чи інший, навіть дуже великий за розмірами, громадський інтер'єр, петриківські майстри переносили раніше, по суті, свій хатній зразок у нові для них приміщення, міняючи лише масштаби до відповідних розмірів. Тепер вони працюють над оформленням інтер'єра і екстер'єру різних призначень і різної архітектури, виходячи з функції, яку має відігравати розпис у кожному окремому спеціалізованому приміщенні.

6. Принципи застосування в сучасному урбаністичному інтер'єрі петриківського розпису

Це вироби з дерева з петриківським розписом на токарній, столярній та ручно-різьбленій основах з екологічно чистих, високоякісних матеріалів на базі древніх народних традицій регіону. Ажурний, графічно чіткий орнамент, що у минулому розвивався як настінний розпис і декор побутових предметів, сьогодні широко використовується в художній промисловості, книжковій графіці, оформленні і т.п. Петриківський розпис від самого свого народження постійно розвивався. Спочатку це були білі стіни хаток-мазанок, потім він перейшов на папір, потім примінилися розписувати побутові та ужиткові речі, спочатку дерев'яні, потім кераміку та скло. Сьогодні вже примінилися розписувати і пластмасу. А деякі майстри малюють навіть на тканині, розписуючи речі повсякденного ужитку. З розвитком областей де використовували розпис, розвивалася і сама техніка та форма розпису. Від примітивних мальовок з квітами вже перейшли до більш складних форм та прийомів техніки розпису.

Висновки. Отже, завдяки наробіткам з Петриківського розпису, я хочу розробити та зобразити їх за особливостями кольористики з різних елементів орнаменту, згідно з законами композиції, та відобразити їх у сучасному дизайні. Також зробити історичний ракурс та проаналізувати творчість видатних майстрів Петриківського розпису. На основі їх наробіток спроектувати свою роботу.

Література

1. *Бутник-Сіверський Б., Пелагея Глущенко.* Альбом.-Київ: Мистецтво. / Бутник-Сіверський Б., Пелагея Глущенко. – К.: Спб.:Изд-во СпбУЭФ, 1977– 147 с.
2. *Бутник-Сіверський Б.* Народные украинские рисунки. Советский художник / Бутник-Сіверський Б. – К.: Информ. -внедрен, центр, 1971. – 228 с.
3. *Глухенька Н.* Петриківські декоративні розписи. – Мистецтво. / Глухенька Н. - К.: НГЛС, 1965. – 64с.

Барбара Ольга Анатоліївна

студентка IV курсу

Інституту філософської освіти та науки

Науковий керівник

старший викладач Н. К. Бут

ДИЗАЙН ІНТЕР'ЄРУ ДИТЯЧОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

На сьогоднішній день питання виховання майбутнього покоління українців стало досить актуальним. Адже діти це наше майбутнє, а виховання свідомого громадянина нашого суспільства потрібно починати ще з дитячих років. Початки формування свідомості дитини зароджуються в сім'ї, однак не менш важливу роль виконує дошкільний дитячий заклад в якому дитина проводить велику частину активного часу. Тому завданням сучасних дизайнерів є створення сучасного дошкільного дитячого закладу, який буде всебічно розвивати дитину та формувати її особистість.

Найбільш масовими об'єктами громадських споруд є дитячі дошкільні заклади, проектування та будівництво яких тісно пов'язане з реалізацією житлової програми та зміною системи народної освіти, а також з соціальною сферою життєдіяльності населення. Особливо важливого значення при проектуванні слід надавати впливу архітектурного середовища на формування особистості дитини та усунення негативного впливу монотонного одноманіття на її психологію. Проекти дошкільних закладів повинні відповідати завданням гуманізації житлового

середовища та високим естетичним вимогам, а архітектурно-просторова композиція будівель - утворювати цілісні вирішення та виразний силует .

У зв'язку з цим найбільш актуальний в сучасних умовах пошук рішень екстер'єрів і інтер'єрів дитячих садків, з використанням архітектурно-художніх засобів виразності без зміни об'ємно-планувального рішення будинку. При цьому дизайнер, створюючи просторове середовище, близьке дитині за кольором, масштабом, формою, покликане втілити всі вимоги психологів і педагогів в галузі дитячого сприйняття. Це оточення повинно бути зрозумілим і цікавим дитині, нести в собі інформативні і естетичні властивості. Воно покликане відбити "світ казки", у якому живе дитина дошкільного віку і розкрити для нього нові обрії гармонійного, всебічного розвитку.

В силу сьогоденного технологічного прогресу сьогоднішні діти також розвиваються разом з технологіями.

Візуальне сприйняття дітей вивчалось психологами та архітекторами М.Б. Михалевської , В.А. Ганзена, М.І. Лісіної, В.Г. Криська та ін. В сфері проектування ДДЗ видані роботи: І.С. Назарової, А.Ю. Дунаєвського, П.А. Гурського, М.К. Трегубової, І.Й. Каракіса, Г.Н. Пантелєвої, та ін.

Просторово-кольорові закономірності часто використовуються дизайнерами для того, щоб виправити невдалі фізичні показники інтер'єру. Наприклад, довгу та вузьку кімнату можна зорозширити, якщо використати для фарбування торцевих стін теплі кольори, а бокові стіни пофарбувати в більш світлу та холодну кольорову гаму. Висоту стелі можна зорозширити, пофарбувавши її в темний колір. Для того, щоб окремі предмети меблів зробити більш помітними на фоні стін та підлоги, треба вирішити їх у світлому колориті. А для того, щоб «змусити» певний великий, масштабний об'єкт здаватися меншим, треба його пофарбувати в тон стін приміщення або предметів, що його оточують [1].

Крім того, існують п'ять основних колористичних схем, що використовуються в дизайні інтер'єрів під час вибору гами приміщень. Основні колористичні схеми: монохромна, аналогова, контрастна, трьохкольорова, чотирьохкольорова. Монохромна схема передбачає використання тільки одного кольорового тону, будь-які зміни якого пов'язані з варіаціями його світлості та насиченості. Дана схема дуже легка для використання, але є трохи одноманітною. Вона оптимальна у тому випадку, коли необхідно використати нейтральний фон для інших об'єктів, як, наприклад, у художній галереї, де оформлення приміщення не повинно контрастувати з виставленими художніми роботами. Різновидом монохромної схеми є ахроматична: тут взагалі відсутній кольоровий тон, тобто градація йде від чорного до білого. У дизайні інтер'єрів такі схеми зустрічаються дуже рідко.

У схемах, побудованих на використанні аналогових кольорів, використовуються близькі відтінки. Тони, що обираються за аналоговою схемою, повинні знаходитись на відстані одного сегмента «кольорового кола». Краще за все, коли один з використаних кольорів є головним, а інші - додатковими. У тих випадках, коли в інтер'єрі використовуються тони, що розміщуються на протилежних сторонах кольорового кола, така схема називається контрастною.

Для того, щоб контраст чистих кольорів не виглядав дуже різким, краще зробити великі кольорові площини менш насиченими. А невеликі кольорові плями можуть мати підвищену яскравість. Гармонічним є такий контраст, коли до одного з кольорових тонів підбираються два інших, розташованих по обидва боки від його додаткового кольору. Якщо використовувати кольорові відтінки двох додаткових кольорів, то вийде чотирьохкольоровий контраст. Не треба забувати, що в будь-якій колористичній композиції один колір повинен бути головним, а інші - другорядними. У трьохкольоровій схемі використовуються кольори, що розташовані один за одним вздовж контуру «кольорового кола» за принципом чергування, наприклад, жовтий,

червоний і синій. Так як в такому випадку існує велика ймовірність появи помилок, для трьохкольорових схем рекомендують використовувати кольорові тони з невеликою світловою, за виключенням тих випадків, коли створюється кольоровий акцент [2].

В основі чотирьохкольорової схеми лежать чотири тони, що послідовно розташовані та займають рівні ділянки вздовж контуру «кольорового кола». Створення чотирьохкольорових схем є дуже складним процесом, так як при цьому використовується дуже широкий колористичний діапазон. Як у випадку з трьохкольоровими та контрастними схемами, у чотирьохкольорових системах один або два кольори повинні домінувати та володіти меншою насиченістю [3].

Грамотне використання властивостей кольору в інтер'єрі повинне створити ідеальне місце існування для дитини, яка відповідатиме його характеру, корегувати поведінку і сприяти його розвитку.

Кольорове рішення має велике значення для створення інтер'єру дошкільних дитячих закладів.

Отже, у формуванні особистості дитини величезну роль відіграють дитячі дошкільні заклади (ДДЗ), у яких вона проводить велику частину свого активного часу. Разом з тим, архітектура та дизайн дитячих садків залишається абсолютно не вивченою з архітектурно – художньої точки зору і, по суті, є лише прямим відображенням функціональної схеми. Візуальне сприйняття дизайну дорослими і дітьми докорінно відрізняється.

Література

1. *Бойко Л. М.* Створення предметно-ігрового середовища для дітей раннього віку / Лідія Бойко // Вихователь-методист дошкільного закладу. — 2009.
2. *Галяпа М. М.* Забезпечити вільний розвиток найменших / Марія Галяпа // Вихователь-методист дошкільного закладу. — 2009.
3. *Ковешникова Н. А.* Дизайн: история и теория : учебное пособие для архитекторов и дизайнеров специальностей. -3 изд. - М. : Омега, 2007.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФІЯ»

ТЕОРЕТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

<i>Валкевич О. М.</i> Історико-філософський аналіз взаємодії інтелектуалів та суспільства.....	3
<i>Стуженко В. В.</i> Гносеологічний вимір софізмів, антиномій та парадоксів у процесі пізнання.....	5
<i>Павленко Е. А.</i> Нравственные пределы лжи.....	7
<i>Мілютенко А. В.</i> Людина в обіймах туги: зустріч з Ніщо.....	9
<i>Курсь Н. В.</i> Философия «человека аффективного».....	11
<i>Катеринчук В. А.</i> Страждання та нещасність: особисте у творчості С. К'єркегора.....	13
<i>Лебединский Д. А.</i> Гениальность: интеграция критериев.....	15
<i>Саблон-Лейва Э. А.</i> Герменевтика в горизонте «смерти автора».....	17
<i>Кушніренко І. А.</i> Кордоцентрична антропологія П. Юркевича в контексті європейської філософської традиції.....	18
<i>Печерица З. С.</i> Диалогический персонализм в работе Жана Густава Мари Леклезю «Протокол».....	21
<i>Устименко Д. В.</i> Критика тріади С. Уварова «Православ'я. Самодержав'я. Народність».....	23
<i>Туманина М. В.</i> Изнанка «хрестоматийного глянца» творчества Владимира Маяковского.....	25
<i>Саламатина А. А.</i> Ничто и нечто в мистицизме Мейстера Экхарта.....	27
<i>Герейханова Г. М.</i> Любовь і воля у творчості А. Шопенгауера.....	29
<i>Гордєєва І. В.</i> Екзистенціалізм у французькій літературі. Сімона де Бовуар.....	31

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

<i>Ефименко И. А.</i> Роль философско-утопических и антиутопических произведений в современном обществе.....	33
<i>Цуканова П. С.</i> Національна ідея в контексті соціальної філософії М. Драгоманова.....	35
<i>Піхут В. В.</i> Феномен «кліпового мислення» в освітньому процесі.....	37

Гузенко Т. С. Соціально-філософські засади концепції виховання та освіти в сучасній Японії.....	39
Чорний І. В. «Громадянська освіта» як можлива навчальна дисципліна в системі середньої освіти України.....	41
Гідрєвіч Є. М. Філософське осмислення ідеалу шкільної освіти.....	43
Якуш А. В. Головні аспекти формування особистості в школі.....	44
Кушнір Д. Я. Формування нової людини у працях Жан-Жака Руссо.....	46
Літвинчук І. В. Особистість та історія.....	47
Гальченко А. С. Наша свобода – в осознанні своєї несвободи.....	49
Шарговський В. В. Маркіз де Сад в об'єктиві філософії: зразкова модель моральності та релігійності сьогодення.....	51
Однодум Н. В. Християнський ідеал у сучасному українському суспільстві.....	53
Чорний І. В. Самогубство як філософська проблема.....	54
Козлова А. І. Ціннісно-смісловий контекст образу супергероя в японських коміксах манґа.....	56
Кравченко К. Г. Концепція самопізнання Г. Сковороди як опора в процесі осмаслення та самоідентифікації сучасним українцем самого себе.....	58

СЕКЦІЯ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

Балик І. В. Платформи вільного розвитку: творчість та інтерпретація.....	61
Ворожейкін Є. П. Візуальні стратегії осмислення екзистенційних проблем у сучасній екранній культурі.....	62
Гончар О. О. Особливості літературного менеджменту в Україні 2000-их.....	64
Калініченко А. О. Ціннісно-сміслові основи сикхського тероризму у контексті традиційної та модерної Індії.....	66
Кобріна Л. Л. Йога як предмет моди у західній поп-культурі: відмінності східного та «орієнталістського».....	68
Комісар А. Д. Марсель Дюшан – радикальний реформатор мистецтва ХХ ст.....	70

<i>Корнєєва Т. О.</i> Символічне недосяжне в «Німфоманці» Ларса фонТрієра.....	71
<i>Лучак М. О.</i> Естетизм в творчості Анрі Тулуз-Лотрека.....	73
<i>Миколенко Ю. С.</i> Львів як текст культури.....	75
<i>Носова К. О.</i> «Like» як мудрість більшості.....	76
<i>Павловська Д. Р.</i> Культурний простір Києва через призму вуличної скульптури 2000-10-х років.....	79
<i>Парадзінська Д. О.</i> Телесеріал як римейк кінематографу.....	80
<i>Попко А. С.</i> Репрезентація жіночого в мистецтві як стратегія споглядання.....	82
<i>Пятковська Ю. В.</i> «Європейськість» в ціннісно-смислових трансформаціях образотворчого мистецтва одеської школи.....	84
<i>Пісоцька І.</i> Традиційна буддійська архітектура як символічний код.....	86
<i>Савон В. Г.</i> Темне фентезі: герої, сюжети, конфлікти.....	88
<i>Семиволос О. О.</i> Імідж організації як втілення морально-культурних цінностей буття.....	90
<i>Склярова Л. С.</i> Колоніальний досвід Індії та України: компаративний аналіз.....	92
<i>Ткачук Н. М.</i> Жінка в шаріаті: культурологічно-правовий аспект.....	95
<i>Хоменко Г. В.</i> Інтернет як соціокультурний феномен сучасної України.....	97
<i>Ступак Я. О.</i> Етика взаємовідносин людина – робот.....	99

СЕКЦІЯ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»

<i>Валкевич О. М.</i> Православне підґрунтя ідеології легіонерського руху в Румунії.....	101
<i>Дзюбенко В. Д.</i> Основні ідеї Теодора Герцля як засновника політичного сіонізму.....	103
<i>Кондратович А. В.</i> Обов'язки чоловіка та дружини в православному шлюбі.....	105
<i>Музуров О. А.</i> Погляди анархістів М. Бакуніна та П. Кропоткіна на релігію.....	106
<i>Пакалін В. С.</i> Ідея Деміурга у гностичних вченнях.....	108
<i>Поліщук А. М.</i> Вплив суспільно-політичної ситуації на православ'я.....	109

Савон В. Г. Іван Огієнко як дослідник слов'янської міфології.....	111
Сидорчук Ю. В. Критичне мислення як необхідний елемент релігійної освіти (за методикою Р4С).....	113
Фоменко А. В. Втрата релігійної ідентичності у постмодернізмі.....	114
Шарко Є. А. Філософсько-релігійна концепція свободи совісті в працях М. Драгоманова.....	116
Шеховцева В. Релігійно-філософські погляди Шрі Чінмой.....	118

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ»

В'юн С. В. Рідна українська віра як засіб збереження етносу.....	120
Головатюк А. Ю. Проблема досконалості людини у філософських системах конфуціанства та даосизму.....	121
Здановська Т. В. Розуміння людини мислителями Античності.....	122
Конопляста І. В. Образ досконалої людини в Античності.....	124
Ніколаєнко Ю. І. Проблема бажань в людському бутті.....	125
Кузнєцов Д. М. Феномен зброї в бутті людини: екзистенціальний та метаантропологічний аспекти.....	127
Кошейко О. В. Проблема тлумачення феномену катарсису.....	129
Кулініч О. В. Значення "українського поетичного кіно" для сучасного кінематографу.....	130
Крушеніцька О. А. Особливості ментальних настанов російського та українського дворянства на межі ХІХ-ХХ століття.....	131
Пакалін В. С. Ідеї соліпсизму та штучності реальності у творчості Філіпа Кіндред Діка.....	133
Стеценко А. Проблема людини в релігійно-філософській традиції сходу: ідеал людини в конфуціанстві та даосизмі.....	134
Шеховцова В. А. Проблеми людини в теоцентричній філософії Серьодньовіччя.....	135
Фесенко Л. С. Людина як творець і як продукт культури.....	137
Яременко Д. І. Філософія Ніцше та її вплив на ідеологію націонал-соціалізму.....	138

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ»

Савченко Д. Г. 10 фактів про голодомор.....	140
Рабінович А. О. Богдан Ступка: митець і людина.....	142
Чубукчі С. О. Чорнобильська катастрофа як частина історії. Спогади, бачення.....	144
Носова О. С. Соціально-культурні аспекти повсякденного життя міського населення Української РСР у 1960 – першій половині 1980-х рр.....	145
Нікітіна А. С. Діяльність Української Гельсінської групи в 1970-ті-на початку 1980-х рр.....	147
Тимошенко В. В. Утворення Української Повстанської Армії.....	149
Микола Червоний Роль Симона Петлюри в українському державотворенні.....	150
Фесенко Л. С. Етапи переселення українського населення до Сибіру.....	153
Мазуренко А. С. Внутрішня політика Хайле Селасіє, становлення монархії за допомогою дипломатії.....	154
Сліпченко Л. Ю. Феномен дизайну в соціальній філософії.....	157
Пономаренко В. Л. Скарби Чернігова X-XIII ст.....	159
Хоружая А. О. Соціальні реформи С. Хрущова в Україні.....	160
Хоменко Г. В. Інформаційна війна в Україні як результат політико-культурного протистояння Заходу та Сходу.....	162
Залєвський С. Р. Музичне новаторство композиторів Д. Березовського та Д. Бортнянського.....	163

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

Абанькина М. Особенности проявлення емоціонального інтелекта в підростковом возрастe.....	166
Алєксєєнко О. Особливості мотивації навчання молодших школярів.....	168
Бідна Т. М. Особливості розвитку самооцінки у студентів (юнацький вік).....	171
Бондаренко В. Є. Соціалізація молоді засобами спортивно-туристичної діяльності.....	173

Буренкова А. В. Страх смерті у молоді: філософсько-психологічне осмислення.....	175
Вертепна А. Д. Вплив телебачення на духовні та етичні цінності підлітка.....	177
Гальчинська А. В. Страхі дітей молодшого шкільного віку.....	179
Гришина О. В. Посттравматичний стресовий розлад у рятувальників ДСНС України та його корекція.....	181
Ізуменова Я. О. Маргінальність в Україні: соціокультурний аспект.....	183
Ірклієвська М. В. Пролема ескапізму в психологічному аспекті.....	185
Качур Є. І. Дослідження стану обізнаності територіальної громади щодо прийомної сім'ї як соціального інституту.....	188
Кузнецова М. Г. Особливості впливу ментальної свідомості українських та німецьких вчителів на їх викладання у школі.....	190
Кириленко Ю. Літературна творчість як спосіб витіснення психологічних комплексів (на прикладі романів Стівена Кінга).....	192
Корженівська С. В. Проблема толерантності у філософсько-психологічному вимірі.....	195
Козачук О. Д. Крос-культурне дослідження архетипів кольору.....	197
Книшенко А. П. Філософсько-культурологічний підхід до проблеми свободи як культурної універсалії.....	199
Купрієнко Д. В. Дитинство як культурно-історичний феномен.....	201
Осиченко В. Ю. Проблема творчості в історії розвитку психології.....	203
Павленко Е. А. Особенности проявления лживости подростков.....	205
Розумієнко Т. М. Мотиви навчальної діяльності студентів.....	207
Семенишин О. Особливості психологічних підходів та індивідуально-авторська інтерпретація концепту <i>воля/свобода</i> у творчості В. Шкляра.....	209
Слободянюк М. С. Дослідження образного творчого мислення молодших школярів.....	212
Співак Д. Феномен свідомості у філософській науці.....	214
Шевчук С. В. Проблема ідеалу людини: філософський аспект.....	217

СЕКЦІЯ «ЕТИКА ТА ЕКСТЕТИКА»

- Афанасьєва Є. В.** Патріотичне виховання дітей в умовах ДНЗ.....220
- Баліцер П. О.** До питання дитячої неправдивості.....221

СЕКЦІЯ «ДИЗАЙН»

- Сенченко І. І.** Проект приміщення кухні для елітного житла.....224
- Кухарчук І. О.** Петриківський розпис в сучасному дизайні інтер'єру: естетичні та культурологічні аспекти.....225
- Барбара О. А.** Дизайн інтер'єру дитячого дошкільного закладу.....227